

KELETI UTAZÁS

★★

EGYPTOM, SZENTFÖLD, INDIA, CEYLON

*

UTI JEGYZETEK

IRTA

MOCSÁRY BÉLÁNÉ
FÁY MÁRIA

*

MÁSODIK BŐVÍTETT KIADÁS

269 SZÖVEGKÉPPSEL ÉS 32 KÉPMELLÉKLETTEL

*

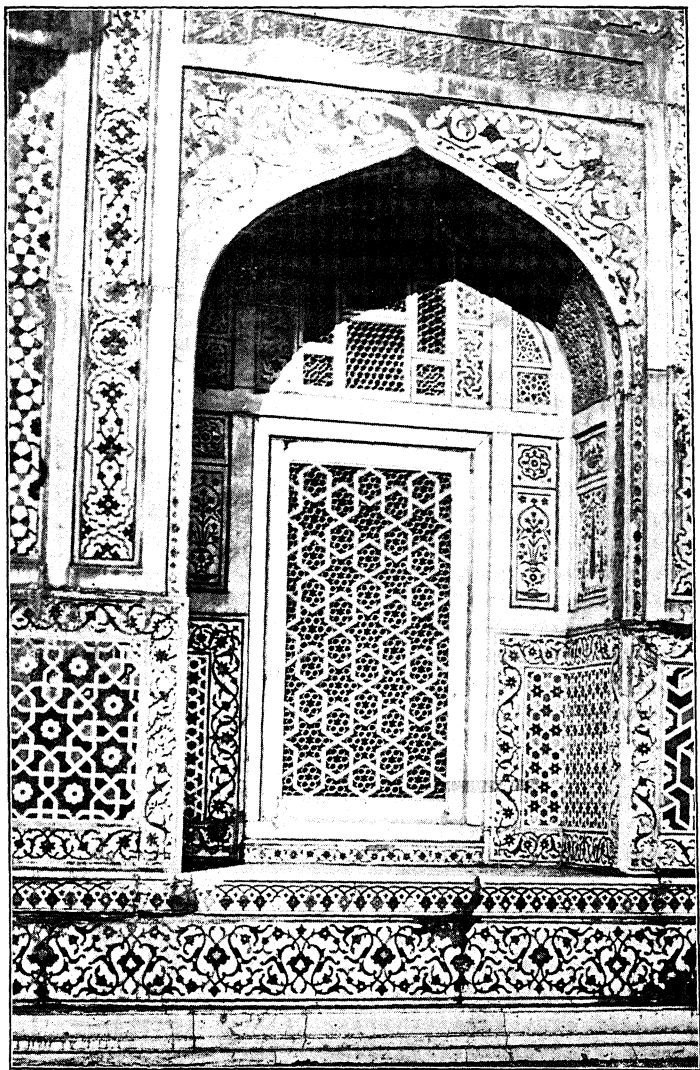
~~ds~~ MINDEN JOG FENTARTVA

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM R.-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1901

A Taj egy ablaknyílása (Agra).
(Drágakövekből készült mozaik.)

Nagyfalusi otthonom, hol könyvemem írtam.

Előszó az első kiadáshoz.

SOKAN HIBÁZTATTAK, hogy nem írtam le indiai utazásomat. Azt gondoltam, nem írom le, mert nálamnál már hivatottabb utazók úgy is írtak Indiáról.

De most engedek a rábeszélésnek; haza írt leveleim és emlékeim alapján, jótékony célra leírom utamat, — nem tudományos szempontból, hiszen egyszerű falusi asszony létemre, úgy sem azért keltem útra, hanem szórakozásul hölgytársnőim számára.

Ezért a magyar hölgyeknek ajánlom munkámat.

A természetet és az utazást egész életemben szerettem. De hová menjek?! Nem vágytam én sehová sem Európába; a messze tengeren túl pedig hogyan

utazzam? ki a hőséggel szemben oly érzékeny vagyok! *De meg kellett lenni*; s egy kedves hugommal 1893 január havában Keletre mentem Egyiptomba (Nubiáig), Palaestinába, s Görög- és Törökország felé vissza.

Éreztem, hogy az egész út jó hatással volt kedélyemre, bár a földi dicsőségek elmúltának oly sok emléke komoly hangulatokat keltett bennem. — Legfőbb örömöm hugomban volt, kinek az utazással nagy boldogságot szereztem.

Vágyódni kezdtem szép vidék és növényzet után. Mindig szerettem a szép természetet. Gyermekkori vágy fogott el, Indiát a Himalajával és Ceylon szigetét láthatni.

Kinek csak némileg is meleg családi tűzhelye van, gondolja azt hűségesen, mert — hiába keresne megnyugvást északtól az egyenlítőig — a szeretet, mely egyedül boldogítja a nőt, csak ott található fel.

De ha mégis gondolna valaki ily nagy útra, munkámban leírt élményeimet hasznos útbaigazításul használhatja fel.

Hogy én az utazást megtettem, nem bánтам meg.

Sokat tapasztaltam, sok szépet, érdekeset láttam.

Oly hatalmas benyomással, oly nagy hatással volt reám az út, hogy szinte válaszfalat képez multam s jelenem között.

Azóta, ha régi, szomorú multamra gondolok — érzem, hogy utazásom alatt szerzett tapasztalataim, a sok fenséges szép látvány — átalakították egész lényemet.

Megnyugodtam: minden úgy van jól, ahogy az Isten rendelte!

Előszó a második kiadáshoz.

A nagy közönségnek azon megtisztelő rokon-szenve, melylyel »India és Ceylon«-ban tett utazásom leírását fogadta, bátorított fel arra, hogy azt egyiptomi és palaestinai utazásom leírásával kibővítve, az utazásom közben érintett nevezetesebb tájak, építmények és fenmaradt emlékek fényképeivel kiegészítve, új kiadásban t. olvasóim rendelkezésére bocsássam.

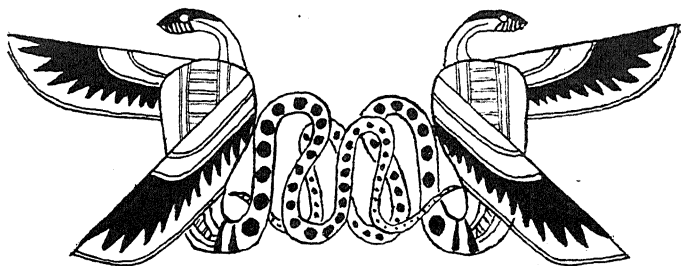
Azon hitben élek, hogy keleti utazásom leírása csak akkor képez kerek egészet, ha Egyiptom ősemlékeivel behintett nagy térségét és Palaestina szentföldjét India tündéries tájaival úgy fűzöm össze, hogy mindazoknak, kik a nagyvilág e tündéries földje iránt érdeklődnek: egyrészt szórakoztató olvasmányt, másrészt útbaigazítást nyújtson.

Én, a ki nem ösmertem az édes anya ölelését, kinek házaséletét a sors gyermekkel — a kire szeretetemet árasztthattam volna — nem áldotta meg: magányosságomban a természet szépségeiben és az utazás veszélyeiben kerestem vigasztalást s találtam megnyugvást.

Jutalmam volt a munkámat olvasó közönség rokonszenve és szives érdeklődése.

Lelkem mélyéből fakadó köszönetem legyen érte a viszonzás.

Budapesttől Egyptomig.

A Cook-czég gondoskodása mellett, 1893 január 11-én egyik kedves hugommal, Beniczky Margittal, a déli vasúttal indulva, vonatunk egy sötét éjen át robogott Triest felé. Hajnalban hugomat álmából felcsókoltam, hogy nézze a fehér lepellel borított, zúzmarás Karszt vidékét.

Nemsokára a bécsi vonatról nyájas utitársak szálltak be hozzánk, kikkel együtt néztük tovább a jégvirágos ablakokon át a tengert. Később hamburgi kiejtéssel megszólal egy nő:

— Wollen Sie vielleicht auch mit dem österreichischem Schiff »Amphitrite« nach Alexandrien reisen? — és ezzel az első ismeretség meg volt kötve kellemes utunkhoz.

Ugyanott szállt be egy amerikai nő is leányai-
val, Mrs Sperry, San-Franciscoból. — Mindannyian
Egyptom- és Palaestinába utaztunk.

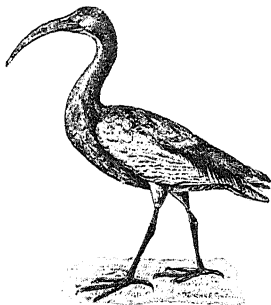
Triest mellett a Miksa császár alkotta szép Miramaret néztük meg, a hol kedvencz emléktárgyaival a császár dolgozó-szobája látható, a mely a »Navarra« hajó fülkéjének mintájára és fájából készült, a melyen a világ körül utazott. A kastély kápolnája, a melyben Stefánia özvegy trónörökösne örök hűséget esküdött Lónyay Elemér grófnak, a betlehemi szerint van építve; a míg a kápolnában időztünk, a felügyeletre rendelt szolga kiméletesen visszavonult.

Az osztrák Lloyd-társaság »Amphitrite« hajóján indultunk el Triestből. (13-án, pénteken, 13. számú fülkében.)

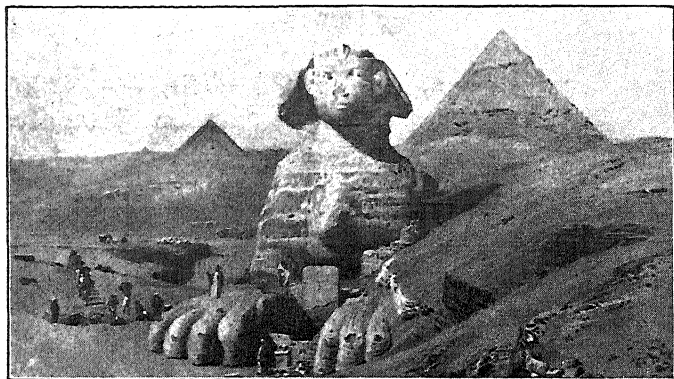
Tengeri utunk, többnyire szeles, esős időben, szinte kellemetlennek volt mondható. Csak hugom, a hajó ringását föl sem véve, fűrgén, mint a madár szaladgált a fedélzeten; innét le a cabinba hozzám, majd a harmadosztályú utasokhoz látogatott el, mindent kellett látnia. A közönség csakhamar megszerette s boldog volt fiatal kedélyével ezen első tengeri útján.

Thurn-Taxis herczegné férjével és gyönyörű apró gyermekeivel szintén velünk utazott s mivel-hogy egész nőszemélyzete tehetetlenül tengeri beteg volt, magának kellett mindenről gondoskodni, gyermekeinek öltöztetését is végeznie. Férjével ők Brindisiben kiszálltak s a herczegné szüleihez utazott Nápolyba.

Brindisit elhagyva, másnap szép, csendes napra virradtunk; az egész napot a fedélzeten töltve élveztük Kréta szigetének hóval borított, ezüstös látképét, melyen a naplemente este leirhatatlan szép volt, de utána ismét szél kerekedett és csak Egyiptom közelében csillapodott le.

Ibis-madár.

Sphinx és a gizehi pyramisok.

Egyptom.

Ötödik napon hajnalban végre megpillantjuk a távolból Afrika alig kivehető alacsony partjait s a felkelő nap kápráztató fényében feléje közeledve, a hosszú, viharos tengeri utazás után hálával és örömmel eltelt szívvvel köszöntjük a szárazföldet. Szép, csendes időben, kilencz óra tájban a rakparton kötötünk ki Alexandriában, hol Cook megbizottja jött fel értünk a hajóra és a meredek, széles létrán a tömeggel lefelé tolongva, néhány percz alatt Egyptom földjén, a fáraók országában voltunk.

Szerencsés megérkezésünkről első dolgom volt hugom szülőit táviratilag megnyugtani, azután kocsin a mecseteket, Pompejus oszlopát, a bazárokat

és a távolabbi szép kerteket néztük meg. A laposfedelű házsorok között szánandó alakok nyujtották kezüket alamizsnára, sis-t, sis-t (adjál) mondvá. Meglepő volt az európaiától annyira különböző sokféle népfajt látni s mennél feketébb volt valamelyik, annál érdekesebbnek találtuk; a nőknek pedig csak a fekete szemük csillogott a fátyol fölött, 'a mely az arcukat fedte.

Mindenütt hajóismerősökkel találkozáva, önkéntelen kérdeztük egymástól: való-e, hogy mi most oly messze, egy más világ-részben vagyunk?

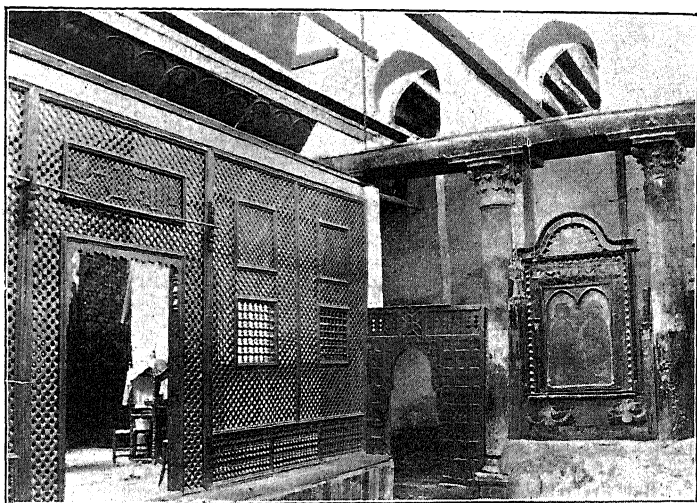
Sajnálataunkra Korizmicssal, a nemzetközi bíróság elnökével, kihez nekünk itt lakó neje ajánlólevelet is adott, nem találkoztunk.

Másnap vasuton a Nilus deltáján, ibis- és egyéb vizimadarak ellepte vízkiöntések — tovább buja, zöld vetések között haladva, végre megpillantjuk messziről a pyramisokat s délben hajótársainkkal együtt megérkeztünk Kairóba. Ott ideiglenesen, kitünő ellátással, a kis »Hôtel Royal«-ban voltunk elszállásolva, míg később a »New Hôtel«-ben kaptunk lakást.

Arabs nő.

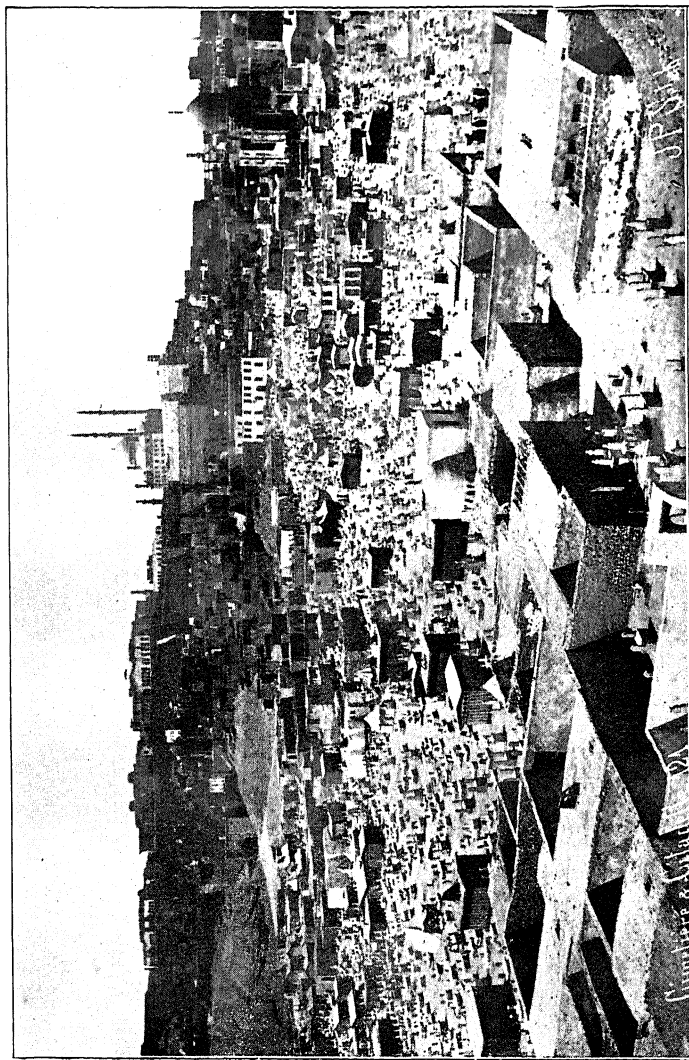
Még aznap szép délutánt töltöttünk a fellegvárban, hol Mehemed Ali gyönyörű dsamija sugár minarettjeivel áll és messzire uralja a vidéket. A dsami belső falait egyiptomi sárga alabastrom borítja s Mehemed Ali sírja is ott van, udvarán pedig egy ala-

Kopta-templom belseje Ó-Kairóban.

bastrom kút a szokásos mosdáshoz, mert Mohamed próféta úgy parancsolja, hogy Allah házába tisztán kell lépni minden hívének, különben Allah nem hallgatja meg könyörgését, és a czipőt is mindenkinek le kell húzni, hogy a templomot az utca porával meg ne szentségtelenítse.

Felséges kilátást élveztünk a fellegvár bástyái-

Kairó.

(A fellegvárban Mehemed Ali dsamija, a hegyoldalban az arabs köztetető lapos fedelű házakkal vegyest.)

ról a pálmás város felett a messze vidékre a Nilussal és Libyai-sivataggal. De szomorú emlékű is e szép hely; a béke helyreállítása érdekében itt gyilkoltatott le Mehemed Ali 480 mamelukot 1811-ben.

A hegy alatt elterülő köztemetőben minden sírhalom kőlapján egy kis víztartó mélyedés van a madarak számára.

Másnap régi mohamedán mecseteket és a mamelukok, khalifák és khedivék sírboltjait néztük meg, utóbbiban pénzért felfogadottak siránkoznak hangosan és imádkoznak az elhunytért.

A dervisek üvöltését, melyet sokszor a végkimerülésig visznek véghez, nem tudtam sokáig nézni, oly izgatónak találtam, hosszú, szétkúszált hajukkal és eltorzított arcukkal.

Midőn Ó-Kairóban a kereszténység első követőinek — a koptáknak — templomát megnéztük, hová Mária Jézussal Betlehemből menekült Herodes üldözése elől — hugommal az utcán töprenkedtünk, merre hajtson kocsisunk, dragománunk nem értett jól bennünket; a mellettünk álló kocsi bakjáról megszólal kalapját lekapva, a kocsis: alázatosan kérem, tessék nekem magyarul megmondani, mit tetszik akarni, majd megmagyarázom én. Ezen ismerkedés után magyar ember lett a kocsisunk és vezetőnk egy személyben, kit Beck Ferencznek hívtak. Mint később elbeszélte, az Alföldön testvéreivel viszálykodásban lévén, mint szegény embert a látnivágyás

Egyiptomba vezette. Ott lovakra tett szert, melyekkel szerencséje volt s csakhamar ő lett a kirándulások kedvelt vállalkozója. Ottlétünkkor szerencsecsillaga lejobb szállt, már csak négy lova volt — az idén úgy hallottam, hogy már csak egy van. Meglátogattuk őt a lakásán, hol egy egyiptomi asszonynyal lakott örökös zsörtölődésben; egyszer el is hagyták egymást, de jobb társat egyik sem talált magának, ismét összekerültek.

Beck-kel mentünk Gezireh-be, hová az ottani előkelő világ zenét hallgatni jár szép fogatokon.

Egy kertben figyelmeztetett Beck az európai gyümölcsfákra, hogy mily más szokást vesznek azok itt fel. Egy szilvafán ugyanis nagy, kifejlett, zöld szilvák virággal vegyest voltak, később pedig érett és zöld gyümölcs a virágok között.

Matariehben van egy óriás nagyságú régi sycomorfa, szentszűz fájának nevezik, mely alatt Mária Jézussal először megpihent, midőn Betlehemből Egyiptomba menekült. Matariehben van még az érdekes nagy strucz-tenyészde a sivatagon — onnét a heliopososi obeliskhez rándultunk.

A gizehi pyramisokhoz, a fáraók temetkezési helyéhez széles, magas töltésű, terebélyes fákkal árnyékolt út vezet. Húvös reggelen, midőn a lenge szellő a finom sivatagport arcomra hordta, önkéntelenül Madách szavai »Az ember tragédiájá«-ból jutottak eszembe, hogy: »Ezen finom por egy éven

át csak néhány vonalnyt tesz ki, de évezredekén át elfogja temetni a fáraók és a népek nagy és kínos munkáját«. Igazat mondott, mert már magasan takarja a pyramisokat a sivatagi tiszta kvarcz, melyben bokáig gázoltunk. A legmagasabb pyramis, 137 méter, Khufu (Cheops) fáraóé, mely Krisztus

A gizehi múzeum Ramses-terme Kairóban.

születése előtt 4000 évvel épült, sőt némelyek állítása szerint még ennél is régebben. Az egész dél-előttöt ott töltöttük.

Egy honfitársunk ugyanaz nap volt ott és miután vadászati szenvedélyét Egyiptomban kedvére ki nem elégíthette, a Sphinx fején lévő telt pezsgős üvegekre lövöldözött. Ennek messze ment hirt; visszajövet Konstantinápolyba, Széchenyi pasa is tudta

már, mert ott a kairói eseményekről gyorsan vannak értesülve. — A pyramisok közelében a Mena restaurációban délutánonként cigányzene volt akkor s

I-só Sét, a gizehi múzeumban.

oda rándultak ki a kairóiak. A pyramisoktól visszajövet, az egész délutánt a felette érdekes gizehi múzeumban töltöttük, hová még más ízben is elrándultunk vásárolni scarabeusokat. A különböző anyagból (u. m.: színes kövek, ércz, égetett agyag, sőt fából is) készült scarabeusok, melyeknek alsó részei a királyok, istenek vagy más szentek jelvényeivel vannak ellátva; továbbá gyöngyök, amulettek és a szent állatok miniaturszobrocskái zsinórra felfűzve képeztek a régi egyptomiak szent ékszereit és ezek a mumiákon, valamint a szent állatok kőkoporsóiban nagy számmal találtattak, mert azt tartották, hogy a gonosz szellemektől és minden rossztól a varázslatokkal ezek oltalmazzák meg az elhaltnak túlvilági életét. A fenti tárgyakkal nemcsak a

gizehi-, hanem a párisi Louvre és a londoni British Museumban is több terem van megtöltve. Régi írások, szövetdarabkák, finom fonású kosarak, sőt száraz virágok is csodálatos épségben maradtak meg.

Ósidőktől kezdve hitték az egyiptomiak, hogy halál után is van élet és e gondolattal foglalkoztak egész életükben. A holttestet, anyagi viszonyaihoz képest, különféleképpen balzsamozták be. A sírokat pedig lakásnak tekintették és gazdag berendezésök biztosította a mumia jólétét és tartósságát; még a talált halottal is, mintegy kötelességszerűleg, gondosan bántak el. Mindezekről a múzeumban látható dolgok tanuskodnak.

A mumiák díszes szekrényekben és kibontva üveg alatt vannak; továbbá óriás nagyságú kőkoporsók, sphinxek, szobrok és egyéb érdekes régiségek láthatók a gizehi múzeumban. A sphinxet őrnek és a feltámadás jelképeként tartották a régiek, de sokféle magyarázata végett a talányok jelképeként is tekintjük mi.

A múzeum kertje is gyönyörű, melyben a mi budapesti lánczhidunk is kicsinyben látható. Udvarán pedig Mariette pasának, az első egyiptomi múzeum alapítójának a sírja áll.

A kairói kertek már tropikus jellegűek, narancsosok, banánák, datolyák otthonosan érzik magokat, néha esik az eső, de öntözés nélkül (a Nilusból) nem lehetne fentartani a sivatagban semmiféle növényt sem. Nem hiába nevezték a régiek folyójukat szent Nilusnak.

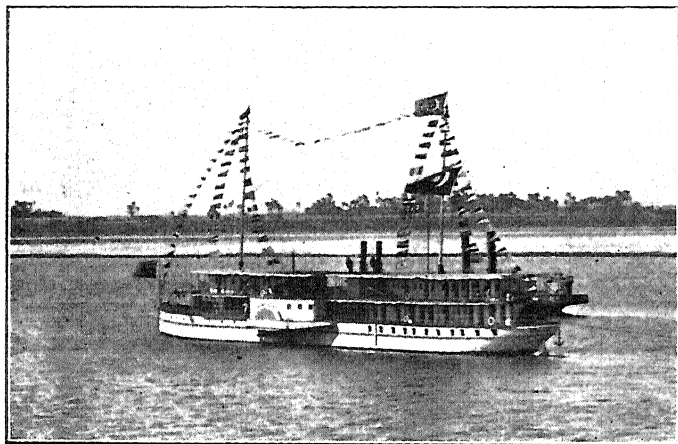
Az európai városrészben temérdek szálloda és

villa van gyönyörű kertek közepette, melyek közt a télen didergéshez szokott európainak nagy élvezet sétálgatni. Kairó sajátságosan érdekes világváros és szelid levegőjével oly kellemes tartózkodási hely télen, melynek párja alig van.

Távolabbi kirándulás Subra, hol Mehemed Ali utolsó éveit töltötte. A háremhölgyek palotájának nagy udvarát körös-körül oszlopos széles folyosóval övedző márvány vizmedence képezi; a sarkok vízi-játékokra berendezve.

Fáraó a sphinx-kendőben.

»Ramses« hajónk a Niluson.

A Nilus-folyón.

Különösen kedves emlékű nekem a három hétig tartó nilusi utam Kairótól Assuán-Phyléig.

A Nilus hosszú völgye oázis a sivatagban.

A Nilus a sivatagon folyik és az abessyniai esőzésekől a nyári négy hónapig tartó iszapos kiöntései határozzák meg annak partjain a termő talaj szélességét, mely helyenként fél mértföld vagy sokkal szélesebb is, néhol csak néhány lépés szélességű. Az apadás beálltával, novemberben kezdenek vetni, mely az ár teljes visszavonulásáig, azaz februárig tart — ezentúl, miután eső nem éri a gabonát és egyéb veteményeket, öntözéssel, a Nilusból kell

fentartani — az aratás csakhamar bekövetkezik, de a gabona szeme szorult. A szárazságtól ekkor már a föld annyira összerepedezik, hogy kocsikerék azon nem járhat, azért sietni kell az összes termést tevéken, szamarakon biztos helyre, a sivatagra hordani a bekövetkező áradás elől.

Imádkozó arabok.

Márczius végén a Nilus vize már oly csekély, hogy nagyobb hajó azontúl már nem járhat rajta.

Cook Tamás utazó-vállalatának a dahabiékkal együtt, több mint száz hajója jár a Niluson.

Kairóból január 24-én Kasr-el-Niltől a »Rames« nevű hajóval indultunk a három hétig tartó nilusi utunkra, melynek első osztálya hatvankét személyre volt berendezve, több vezető kíséretében.

A nagyobb városokban az elindulás és meg-

érkezés előtt fellobogózták a hajót különböző nemzetek zászlóival.

Étkezésünk kitünő volt; jó halak, a vízi-vad, a szalonka, szárnyas, pulyka vagy bármily állat húsa hízóttan és annak is csak a legválogatottabb darabjai jönnek az asztalra, mert ott minden állat jól élhet télen, a két láb magas esparsette-forma takarmányban (rétek ott nincsenek). Fagylalt, gyümölcs, sütemény, a mennyit akartunk.

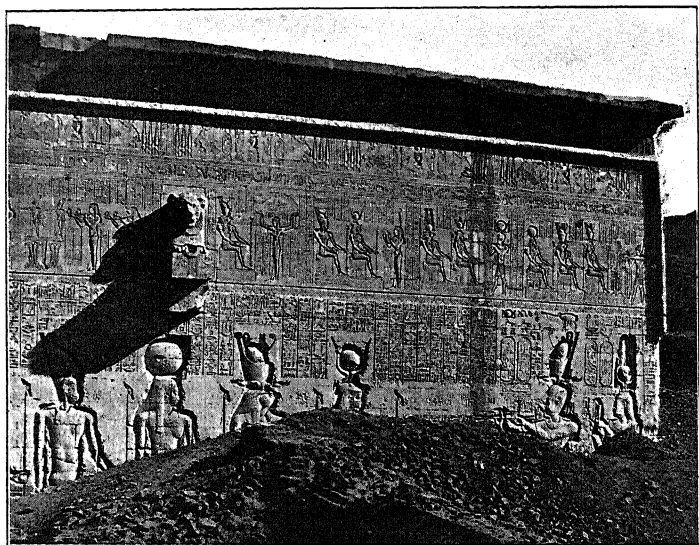
A ki a Niluson Kairótól Assuánig egy ilyen hajóval ment, az tudja, hogy mi egy kellemes úszó-szálloda, hol mindenki otthonosan érzi magát s a szives, jó utitársak között hányszor néztük imára kulcsolt kezekkel a csodálatos tüzes, csíkos égbolton a lenyugvó napot, a minőről azelőtt fogalmunk nem volt s ugyanakkor a mohamedán szolgák, hajónkon térdre borulva, mondják imájukat: nagy az Isten, nagy!

Az étterem, az irószoba, a nyitott társalgócsarnokok a fedélzeten vannak és mindig ott szolgálták fel a jó török fekete kávékat vagy a theát és estebéd után a fiatalság ott mulatott, tánczolt.

Egy sötét este egy nádczukorgyár megtekintéséről lámpásokkal visszatérve, hajónk a partról nézve olyan volt a fényes villamvilágítással, mint egy tündérpalota a vizen. A mint felszálltunk rá, rögtön befüggönyözték oldalait a hűvös esti levegő ellen és hogy be ne lássanak a partról, mert hajónk

éjjel nem ment csak nappal, s Kairót elhagyva, naponta kisebb-nagyobb kirándulást tettünk az érdekesebb látnivalókhoz.

Egyiptomban szent állat volt: az apis-bika, krokodil, kígyó, macska, ibis-madár, sakál, farkas stb.,

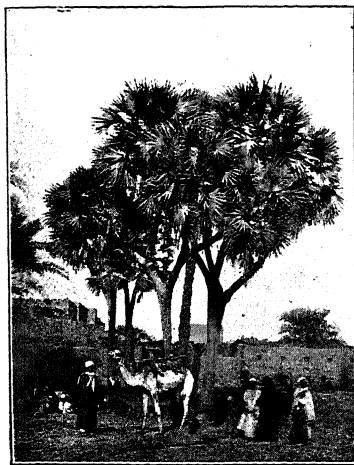
A denderahi Hathor-templom, Cleopatra és Cesarion arczképeivel.

melyeket bebalzsamoztak és kőkoporsókba téve, sziklasírokba helyeztek el. Első nap délután Memphisen át Sakarába szamaragoltunk Mariette házáat és a Serapeumot megnézni, hol apis-bikák óriás sarkophagjait láttuk; továbbá Thi sírját. A szép pálma-erdőben Ramsesnek két óriás nagy szobra is

fekszik. A sakarai lépcsőpyramisok és más régiebb-nél-régiebb kisebb pyramisok láthatók a Nilus mentén.

Másnap vezetőnk előre bocsánatot kért a benihaszani sovány és maliciosus szamarakért, melyen az ottani szikla-sírokhoz mentünk, ígérve, hogy másutt jobbakat kapunk, ugymint: az asziuti szent farkas-sírokhoz a hegyoldalban, a denderahi Hathor-templomhoz, stb.

Kenehben készítik a szivárgó vizes korsókat, melyekben a víz hűvös és izletes. Némelykor két napig sem tettünk kirándulást s ilyenkor a hajón szórakoztunk. Délutánonkint az egyhangú vidékek mellett a fedélzeten szundikálás közt pillantgattunk fel, nem

Dum-pálma Felső-Egyiptomban.

látunk-e valami újat, érdekest — olykor csolnakon hoztak élelmi czikkeket, halakat, húst vagy zöldséget — utóbbi gyorsan eltakarították, mivel egyszer a gyenge sárgarépát és banánát időtöltésből kiszedgették a kosárból és megették.

Nagy kedvtelésünkre volt a hajóállomásokon, midőn induláskor egy darabka vízbedobott teasüte-

ményért utánunk úsztak a vizet merítő felláh-k, sőt ezzel még a felnőtteket is messze csalogattuk a hajóink után.

Az egyiptomi hegyek lejtőjén esőzések nem moshattak barázdákat, árkokat, ott a hegyek lépcső-

Vizet merítő felláh-k a szivárgó korsókkal.

zetesen néznek ki, alakjukat némileg a szél idomítja, kinyitva a sziklák között kis teknyöződéseket.

Homokviharban (Samum) hajóink fülkéinek, éttermének ablakait gondosan bezárták, terítéskor a tányérokot, poharakat leborítva rakták, az ételeket olyankor gyorsabban szolgálták fel és lunche-unk

befejezésekor abroszunk már is vonalnyi sárga kvarcporral volt borítva. Délután a vihar fokozódott, hajónk nem haladhatva, a parton, nyílt mezőn karót vertek a földbe és ahhoz kikötötték hajónkat.

Ekkor oly sötét lett, hogy nem láttuk a folyót, sem az eget, melyen a fényesen sütő napot még

Krokodilus-vadászat a Nilusban.

sejteni sem lehetett a sűrű portól. Másnap ismét szép idő lett.

A hajóállomásoknál várt bennünket a falu népe szamaraival és a község birájával; vezetőnk előre ment a kirándulásra alkalmas állatokat kiválogatni — a többit elküldte, a mi sok perpatvarral ment véghez, s miután korbácsával kellő rendet csinált, csengettek nekünk a kimenetelre.

Társaságunk fátyolos, nagy szalmakalapokban, melynek széleit is le kellett kötni állunk alatt, hogy a szél el ne kapja, a kijáratnál már készen várt, s ekkor mindenki rohant a legjobb nyergű csacsira felkapaszkodni s versenyt nyargalni a kitűzött cél felé. Csapatunk ilyenkor a csacsik gazdáival és a bennünket kísérő csőcselékkel három-négyszáz személyre is ment. A kirándulások apró inczidenseihez nekünk is kellett járulni; például, egyszer én a csolnak helyett a Nilusba léptem, valamit magyarul mondva azon angolnak, a miért kezemet rosszul tartotta, hugom pedig az nap öreg, botlós szamarával együtt a Memnon-szobrok előtt tisztelgett a földön. Némely utas mindennap elesett szamarával.

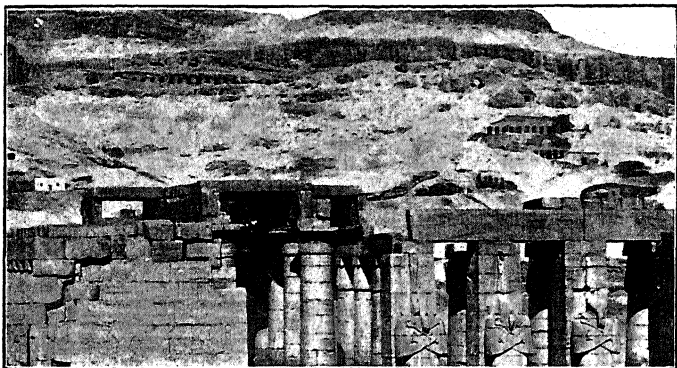
Utitársaink között igen magas korú és roskatag emberek is voltak, kik palankinon jöttek velünk a kirándulásokra.

Egész napi kiránduláshoz a hajóasztal személyzete is velünk jött a lunche-ot felszolgálni, mely nagy ládába csomagolva, tevék oldalaira volt kötve és kétoldalt fegyveres emberek kísérték.

A karnaki nagytemplom oszlopos terme.

Sziklasírok és a ramesseum Thebaeban, a Nilus mentén.

Luxor és Thebae.

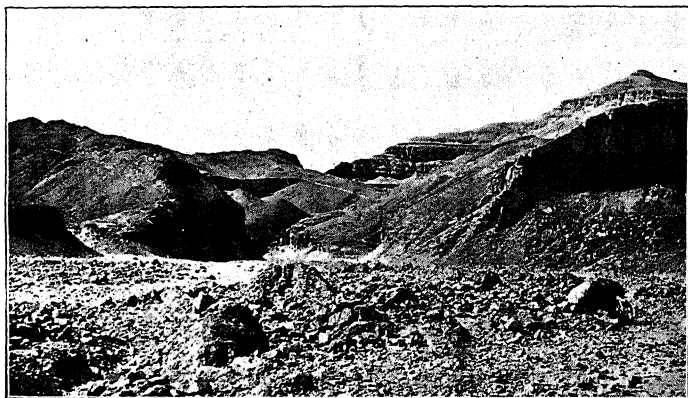
Hajónk a luxori kikötőben három napig állt Karnak az élők és Theba a halottak birodalmának megtekintése végett.

A hegyek itt messze elhúzódnak a Nilustól, miáltal messze terjedő térség tárul fel előttünk. Legtávolabbi kirándulásunk a thebai völgyön túl a király-sírokhoz volt, hová többen, köztük én is, palankinon vitettük magunkat.

Korán reggel a Nilus két ágán átkelve, zöld vetések és ültetések között, tovább pedig sivatagon mentünk. A sivatagot addig nem tudtam annyira sivatárnak elképzelni. Nem látni ott egy dudvának elszáradt maradványát, s nincsen ott a vegetationak

legkisebb nyoma sem. Hosszú karavánunk hegyek között apokás, köves, szűk völgyeken haladt, a vezetőik folytonos figyelmeztetése között: Lassan, urak! Vigyázzanak, hölgyek! Visszamaradni senkinek nem volt szabad; katonaság is volt kíséretünk között.

A tömeggel palankinjaink hullámozva haladtak az arabok idegenszerű dallamaik mellett a vigasz-

A libyai hegyek közt lévő király-sírok bejárata.

talán kopár tájon át, s mégis oly csodálatos varázsszerű valami tartott bennünket hatalmában, melynek nevet adni nem tudnék. Mérges kigyók, óriás nagyságú gyíkok, örlők, bogarak és pókok hazája a sivatag. Kétszeres örömmel néztük a gyors szárnyú madárkakat, mint szelik át a levegőt felettünk a sötétkék égbolt alatt.

A nap forrón süttött, a hőség a hegyek közt

A Theba melletti (közel negyedfélezer éves) királysírok.

fullasztó volt s déltájban érkeztünk meg az elrejtett király-sírok bejáratához. Hármat közülök rögtön meg is néztünk, hosszú széles kanyargós folyosók, oldalfalait végig szép sűrű domborművek borítják, a végén vannak a rejtett sírűregek, melyeknek érdekes festményei a halottak túlvilági életére vonatkoznak. A hőség gőzfürdőhöz hasonlítható. Mumiát nem látunk egyikben sem, azokat széthordták muzeumokba leginkább az angolok. Néhány üres kőkoporsót hagytak meg. Sok felbontatlan sír van még ott a hegy-ségben.

Onnét visszatérve, a király-sírok bejáratánál árnyékban terített asztal várt bennünket; kövekre, földre lehelyezkedve, jó étvágygyal étkeztünk. Megpihenve, utána gyalog felmentünk a király-sírok feletti lybiai hegylánczra, honnét nagyszerű kilátás nyílt a Nilus völgyére, a hol engemet megéjleneztek, miután elsőnek jutottam fel a hegyhátra.

Másnap ismét átkeltünk a Niluson és félórai szamaragolással nagy Ramses templománál a Rame-seumnál voltunk, ott a közel fekvő Medinet-Habut, templomokat és sírokat is megtekintve, a Memnon-szobrok mellett tértünk vissza gőzösünkre.

Karnakba tevéken mentünk. A Nilus keleti partján Karnak óriási kiterjedésű műemlékei, a birodalmi templom, pylonok, hypostyl-csarnokok, szobrok, magában véve elég lenne egy országot feldiszíteni és világhírűvé tenni. Három óra volt szükséges

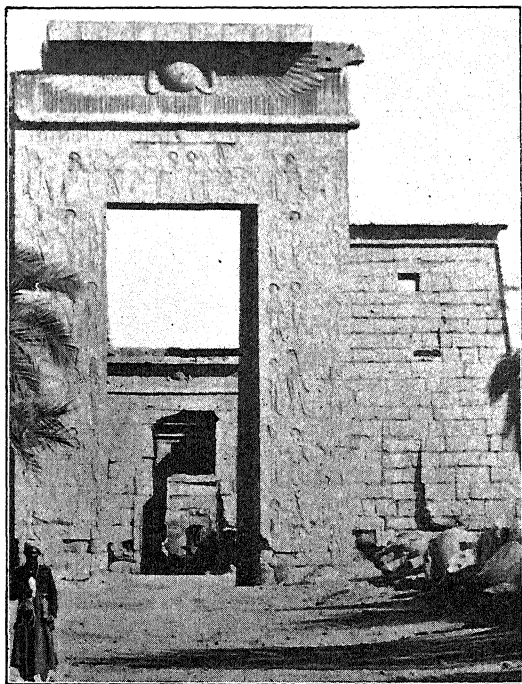
annak nagyjából való megtekintésére. A nagy pylon terrasseáról gyönyörű kilátás esik a Nilus völgyére

Két obelisk Karnakban.

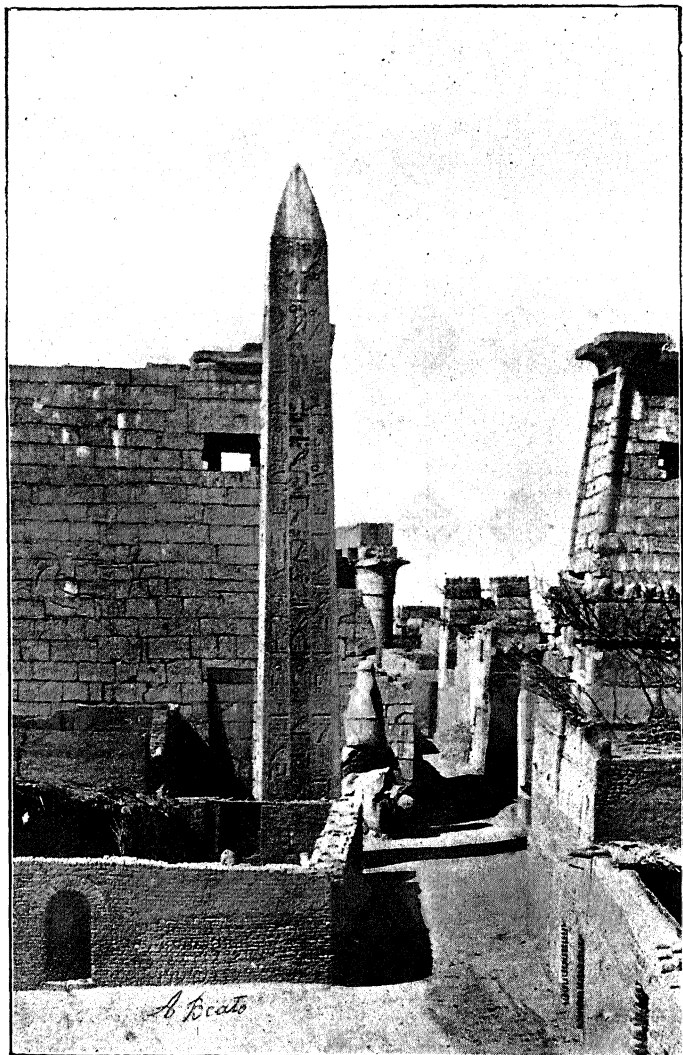
és a dumpálmás kertekre. A kétezer éven át a hatalmas fáraók által épített műemlékek romjai közül pedig két sugár obelisk emelkedik ki. A széles

sphinx-alleeról azt mondják, hogy a félóra távolságú Luxorig terjedt volna. A luxori templom hosszú papyrus (nádkéve-utánzat) oszlopsorai valóban impo-

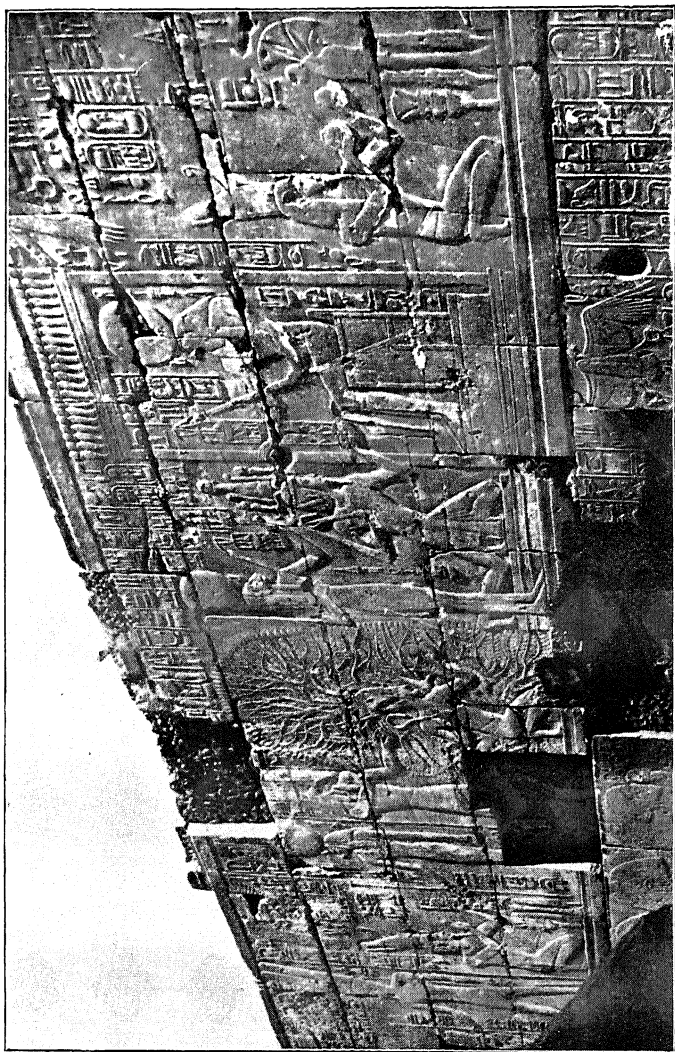

A karnaki templom pylonja az örökkévalóság jelképével.

zások, hajónkról, a Nilus partján, egyenest azokra néztünk. Az itteni obelisk párja Párisban, a Concorde-téren van; Ramsesnek egy tökéletesen ép szobra is igen érdekes. Holdtölte lévén, estebéd után az urak

Luxori obelisk.

Ramses családfája a karnaki csarnokban.

(Jobboldalt Sétý király lotosvirággal áldoz az isteneknek.)

kirándultak a közeli régiségekhez, egyszer a karnaki oszlopokra, majd a nagy pylon tetejére, máskor a luxori oszlopokra helyezkedve élvezték késő órákig a szép világos estétet.

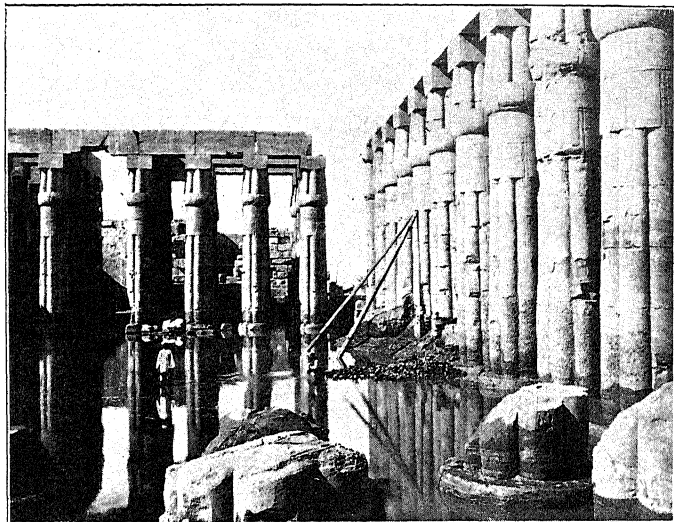
A gyerekek dicsekedve mondták, hogy ők már láttak apró vizet az égből hullni, de a földön nem látszott meg. Ebből megítélhető, hogy mily ritkaság lehet ott az eső és mily kitünő helyük van ott az obileskeknek és domborműveknek ezen száraz és fagymentes országban, s mégis most Egyiptomban már csak négy obelisk van. Az ásatások muzeumában vásároltuk a német consullal, a ki különben arab ember, emléktárgyainkat — mivel ott vigyázni kell, mert Luxorban gyárilag igen jól utánozzák a régiségeket, scarabeusokat, kis szobrokat.

A bennünket baksisért üldöző csőcselék mind-egyike kínál scarabeust vagy egyéb tárgyat a reali (valódi) állítással. Midőn egy arabtól egy mumiakezet megvettem, melyet egy rokonom itthon emlékül kötött ki magának, kételkedve nézegettem, hogy valódi-e. Egy komoly angol bizonyította, hogy tökéletesen reali a kéz, csakhogy az eladó apjái lehetett, nem pedig a király-sírokból. Hugom egy mumialábat vett, de azt nagy sajnálatára a Nilusba kellett dobnia, mivel a láb kellemetlenné kezdett válni kis fülkénkben.

Luxornak szép bazárai és hosszabb tartózkodásra nagy szállodái vannak. Különben jelentéktelen

kis falu, a középületek kivételével, vályogházacskaí galambduczokkal vannak körülvéve.

A szállodákban panaszkodtak a tüdőbetegek, hogy sok por van a levegőben, hanem csúzos bán-

Részlet a luxori templom papyrus-oszlopairól a Nilus kiöntésekor.

talmakra kitűnő Egyiptom száraz levegője (Helaunban, Kairó mellett is így nyilatkoztak).

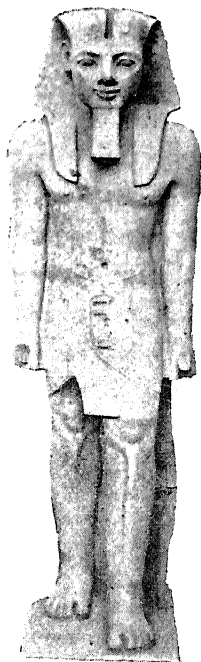
Egyszer társaságunkkal a vetések között mentünk a kikötő felé; hűgom előtt egy földhasadásból egy széles nyakú, pápaszemes kigyó ütötte fel magasra a fejét, melyet ő ijedtében átugrott és tovább szaladt.

Felső-Egyiptomban láttam életemben a legszánandóbb kinézésű koldusokat; négykézláb rángatódzva dobálják magukat a földön s hallani csontjaik zörögését. A kik a nappali forróságban, utána pedig az erősen lehűlt éjjeli levegőben, mindig a szabad ég alatt, ruha nélkül vannak: azok közül sokan annyira kiasznak, hogy bőrük valósággal a csontvázukra van száradva. Zsinegen egy baksis-táska és néhány színes gyöngysor a nyakon: ez képezi a koldusok öltözetét.

A luxori kórházban mutattak oly galambtojás nagyságú köveket, melyek a szüretlen, iszapos Nilus vize ivásától a gyomorban képződnek és halálát okozzák a szenvedőnek.

A luxori kikötőben velünk egyidejűleg három Cook-féle gőzös időzött utasaival, és Cook Tamás fiának a dahabihéja.

Luxorban létünkkor versenyeket is tartottak, melyeken szép arab lovak, tevék és szamarak futottak. A műsort kecskék, pulykák és ludak versenye fejezte volna be, de a ludakat hiába vitték önérzetes fiatal gentlemanek sportolni akaró hölgyeik mellett, a feketebőrű orosz consul pedig

II-ik Ramses, a Nap fia.

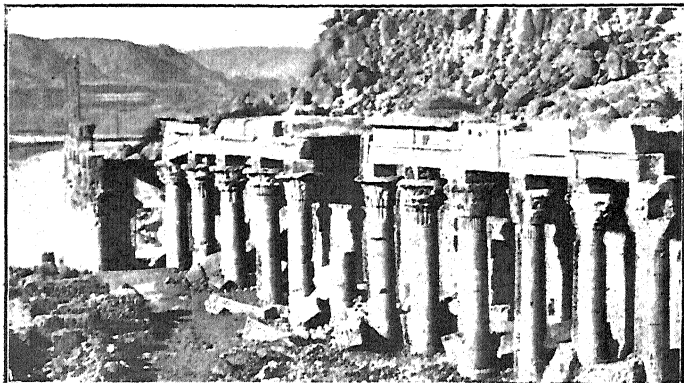
hasztalan biztatta kecskéit a futáshoz, az állatok egyáltalán nem engedelmeskedtek; ám, a mi fő, a díjakat kiosztották és a közönség jól mulatott.

Luxorból Esnehbe érkezve, a parttól néhány percnyire levő templomot néztük meg. Esnehben szép pálmakosárkákat csinálnak. Edfuban, mely hasonló a denderahi Hathor-templomhoz, tovább időztünk. Az edfui Horus-templom óriási nagyságú pylonjának tetejéről, melyre lépcsők vezetnek, élvezte társaságunk, egy szép naplementén, a kilátást.

Az edfui Horus-templom a legépebb régiség Egyiptomban. A vezetők angol magyarázatait hűgum volt oly szives nékem lefordítani, mivel akkoriban én még angolul nem tudtam.

Memnon-szobrok.

Isis templomának lotos-oszlopesarnoka Phylaeben.

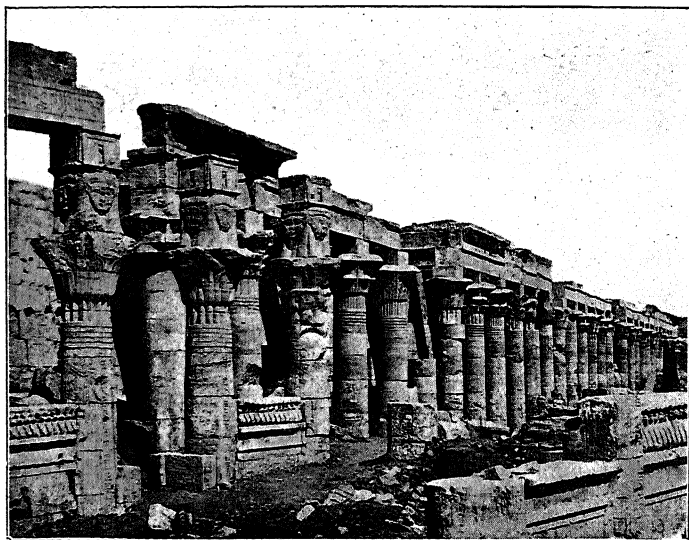
Assuán, Phylae és Abydos.

A gránithegyeket elérve, melynek bányáiból Karnak templomai és palotái épültek, Felső-Egyiptom nagyobb városában, Assuanban, kötöttünk ki, s kis csolnokon azonnal Elefantin szigetére mentünk, hol kevés érdekést láttunk, kivéve egy nilométert, mely a Nilus vízállását mutatja; a régiek arról jósták a következő bő vagy szűk esztendőt.

Az assuani bazárokbán nubiai különlegességeket árulnak, elefánt- és vizilóbőr-korbácsokat, fegyvereket, kosarakat stb. Nagy volt ott a sürgés-forgás, mert több hajó utasai voltak ott együtt vásárolni.

Másnap a legtöbben vasuton, néhányan pedig szamarakon Phylaebe mentünk, melynek vidékét veres

gránitsziklák borítják. Útközben megnéztük a régi gránitbányát, melyből az obelisket vágták. Egy rég megkezdett, de befejezetlen obelisk most is ott fekszik még. Oly mesés nagyságú gyíkot láttunk útközben, mint egy kis krokodilus.

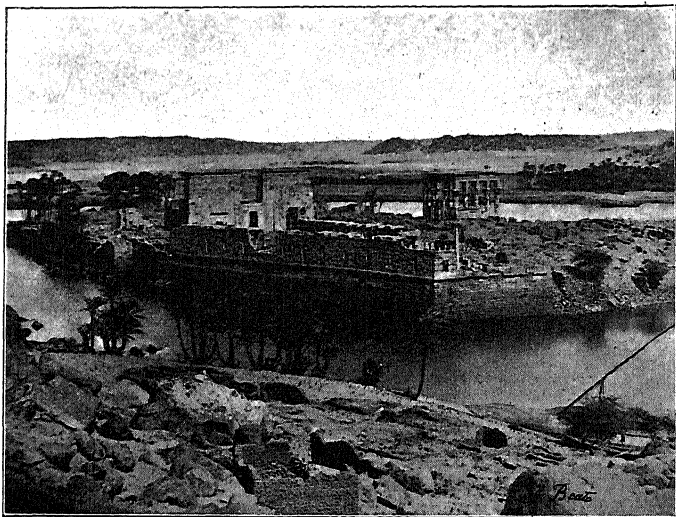

Isis templomának Hathorfő- és lotos-oszlopsarnoka Phylaeben.

A Nilusból kiemelkedő Phylae szigetén meglehetősen jó karban Isis istennő temploma áll pompás oszlopokkal; folyosóin és termeiben festések és domborművek, egyik kápolnában Osiris Isten története van bevésve, midőn szétdarabolva eltemetik; később ismét feltámadt (de úgy hiszem, hogy fejét

hú felesége: Isis, nem találta meg és madárfejet tettek helyébe).

Az egyiptomi régiségek legtöbbet szenvedtek a földrengések s a persák rombolásai által. Cook-féle vezetőnk részletesen megmagyarázta a régiségeket, valamint a nilusmenti vidéket és nevezetességeket.

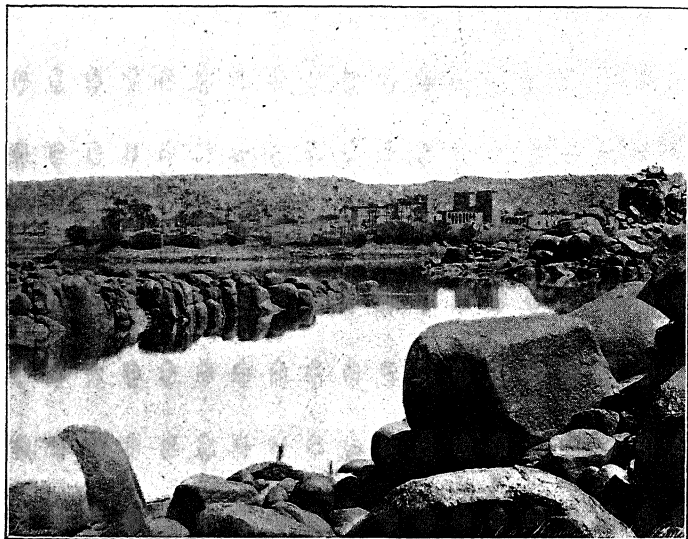

Templom-pavillon vagy Fáraó ágya Phylaeben.

Délben pálmaággal árnyékolt kis templompavilonban étkeztünk, honnét gyönyörű kilátásunk volt a Nilusra és a veres gránithegyekre, melyeket itt-ott zöld növények tarkítottak. Kis kikötő is volt előttünk hajócskáival a Wady-Halfába utazók számára (háborús időben oda ötven katona kísérté azokat).

Phylé a festők kedvencz tartózkodási helye. Hugom is rajzolta a pavillont, egy kis fellah leányka, Zenuba pedig pálmalevelekkel hajtotta rólunk a moszkítókat, melyek rajként szálltak szemekre.

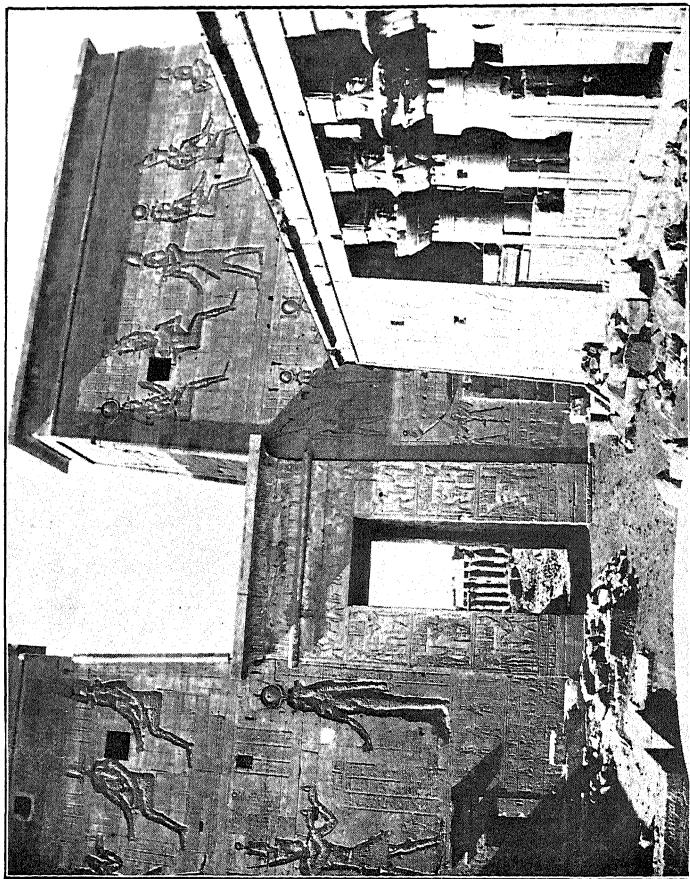
Oly elragadó ezen kis sziget, hogy érdemes

Veres gránitsziklák és hegyek Phyláenél.

magáért a régiségkedvelőknek Kairóból odamenni, de minő lehetett ezen gyöngye a Nilusnak fénykorában, midőn élet honolt falai között!

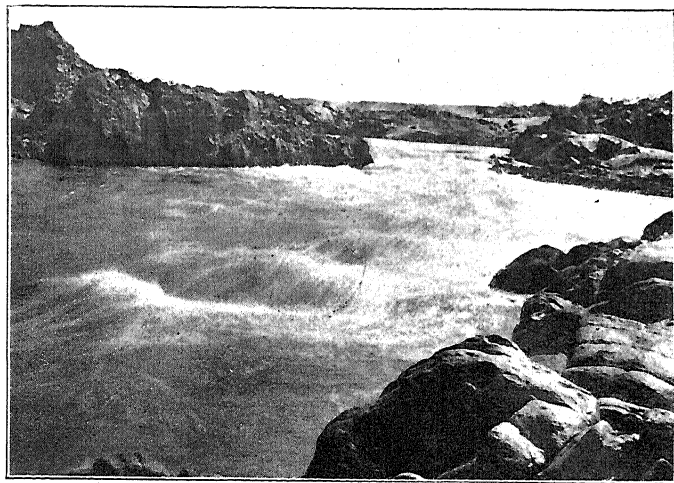
Délután félórai csolnakázás után a katarakta (zuhatag) felett kiszálltunk és a közeli dombról néztük, mikép ugrálnak a sziklás hullámok közé egy kis

Homokkőből épült Isis templomának pylonja, Philae szigetén.

baksisért a nubiaiak. Nyolcz-evezős csolnakkal mentünk át a kataraktán vissza Assuanba. A veszélyes sziklák között az evező arabok Allah-t hívták kiabálva segítségül.

Assuan mellett van a sudániaknak egy érdekes telepök hatszáz lélekkel. Néhány egyenes utczában,

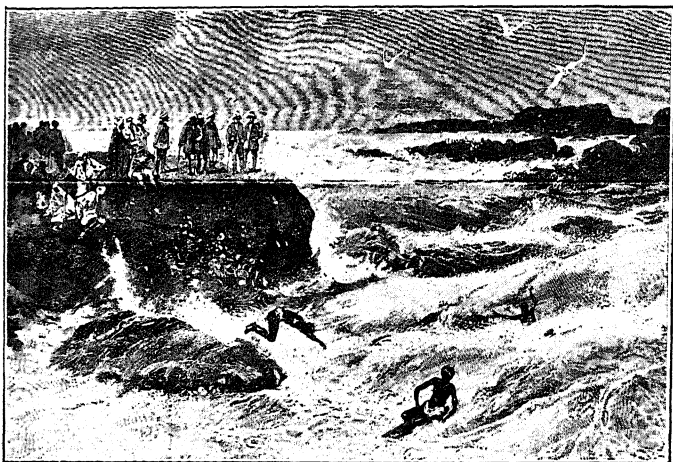
A Nilus első kataraktája Phylaenél.

pálmalevelekkel fedett kis házakban laknak, melynek küszöbén üldögéltek családostól és oly boldogoknak látszottak!

Ennek közelében akkor angol katonák tevéken mentek el mellettünk gyakorlatra, a tiszték mind köszöntek nekünk, pedig ezen kirándulást hugommal egészen egyedül tettük; úgy látszik, jól esik nekik

európaít látni. Cook olykor utasainak néhány órát szabad rendelkezésére engedett s ilyenkor kedvünk szerint barangoltunk.

Felségesen szépek és érdekesek voltak kirándulásaink, de itt már nagyon éreztük a tropikus égalj

A Nilus első kataraktája (zuhataga) Phylaenél.

közelségét és könnyü batiszt-ruhánkban is szenvedtünk a hőségtől. Végtelen jó berendezés a nilusi hajókon a fürdő, melyet díjmentesen használhattunk. Kirándulásainkból visszatérve, a hajóhidnál az arabok leporolták ruháinkat, mert a hajó tisztaságára sokat tartott a kapitány és mindig nagy multságunk telt benne, ha a szolgák arabs dalok mellett a fedélzetet felmosták. Hajónkon valamennyi szolga

arabs férfi volt, mert Egyiptomban még a kairói szállodákban is kevés a női cselédség.

Magyar nyelvünk feltűnést keltett a hajón; az utasok kis csoportokban sétáltak körülöttünk, hallgatódzva; de nem voltak képesek kitalálni, hogy minő nyelven beszélünk. Végre megkérdeztek bennünket, s mondhatom, hogy valamennyi nemzet (kik között legtöbb volt az angol) nagy rokonszenvvel viseltett irántunk és hajón szebb egyetértés alig képzelhető, mint itt az utasok közt volt.

Asztaltársunk Sperryék és két fiatal ember volt: egy bostoni és egy buenos-ayresi, kik németül is beszéltek. A villásreggeli volt a legderültebb.

A következő kirándulásunkhoz a programot étkezés alatt mondta el vezetőnk, hibás angol kiejtéssel, a mi fölött társaságunk jóízűen nevetett.

Az utasok névsorát egy díszes kis könyvecskében kaptuk Cooktól. Ujságokat és leveleinket pedig gyorshajóval küldte mindenüvé utánunk..

Minden vasárnap az utasok közt lévő egyik angol pap tartotta az isteni tiszteletet, az éneket pedig Sperryné Béda nevű leánya kísérte harmoniumon, a mi oly ünnepiesen hatott a víz halk csobogása mellett, a zajtalanul vezényelt hajón.

Érdekes és szép egy ilyen gondtalan, nilusi út, mely az élet viszontagságai által megsebzett, fáradt kedélyekre is jótékonyan kell hogy hasson.

Assuanból Kairó felé visszatérve, hajónk éjjelnappal gyorsan haladt. Egy napot Luxorban és Karnakban időztünk, Kairó közelében pedig még egy fáradságos kirándulásunk volt: ötórai szamaragólassal a sivatagban az abydosi templomhoz, melynek

Oszlopcsarnok Abydosban.

oszlopsorai között terítették meg hosszú asztalunkat az étkezéshez, s tam-tammal hívtak össze bennünket.

A templom, melyet I-ső Sétý és fia II-ik Ramses király építtetett, fehér mészkőből van, a mennyezetén színes festésekkel. Annyira szép, hogy még Karnak után is meglepi az utast. Sétý finom izlése

mindenütt kitűnt a szép domborművekben, melyek Isis szentélyeinek magas falait borítják. Egyik csarnok falán látható a régi egyiptomi királyok hosszú névsora, melyet a történétírók nagyrabecsülnek.

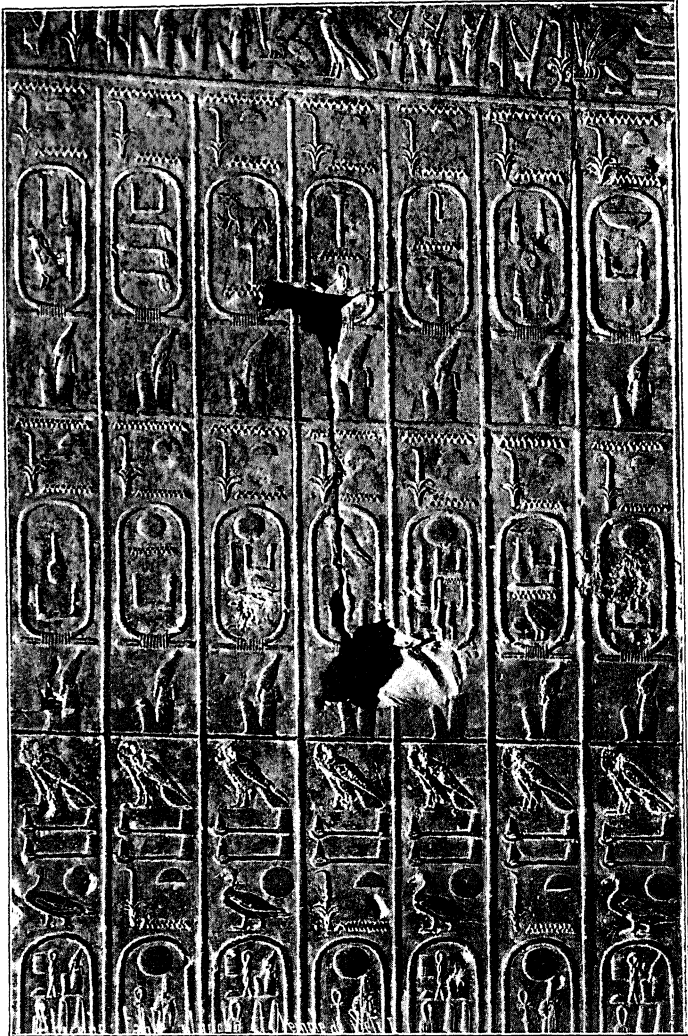
A valódi szép kőscarabeuson (mely az örökkévalóság jelképe s minőt minden utas hoz magával

Sétý király áldoz Isis istennőnek. Dombormű az abydosi templomban.

talismánul Egyiptomból) alul, ezen névsorból egy név vagy egy jelvény szokott lenni.

A scarabeus, kigyók és napsugarak között jelképezte a régieknél az örök rossznak az örök jóval való örök küzködését (a jó győzött), ezen jelvény az egyiptomi pylonokon gyakori. Ilyen motívumú ékszert legjobban kedvelnek Egyiptomban az idegenek.

Részlet a királyok névsorából az abydosi templom csarnokában.

I. Séty király mumiáján is látni, hogy szép lehetett és fiatalon halhatott meg.

Alsó-Egyiptomban sok pamut- és czukornád-ültetések vannak; utóbbi hasonló a kukoricza zöld szárához, de sokkal magasabb. Az utczákon mindenfelé feldarabolva árulják, mely nyersen tápláló és egészséges eledele a népnek. A czukorgyárakban nagy hengerek közt sajtolják ki a nád nedvét és ezt óriási kazánokban addig főzik, míg jegeczes lesz s azután finomítják.

Az arabs gyerekek az iskolában megtanulnak olvasni s a hajóállomásoknál valósággal megostromolják az utasokat könyvekért, kik egy darabka ujságlappal is boldoggá tehetik őket.

A világutazók a Ramsesen odanyilatkoztak, hogy az egyiptomi nilusi út lenne az utazások koronája.

Ezen élvezetes utunkból (kedves Ramses hajónk utasaitól búcsút véve) a kairói nagy carneval előtt tértünk vissza Kairóba.

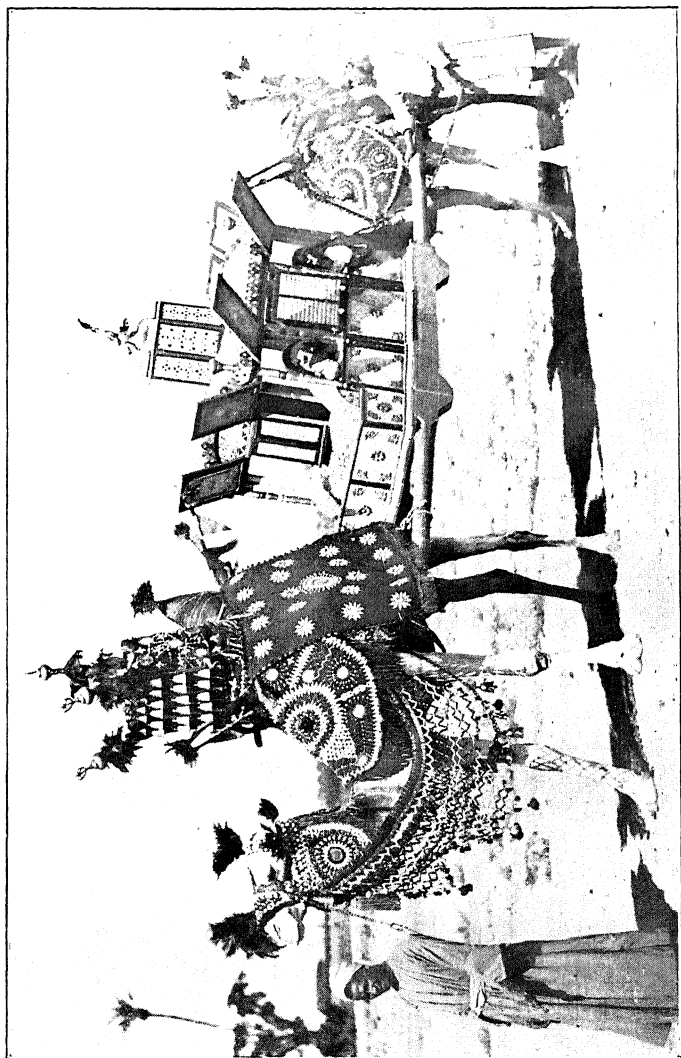
Scarabeus.

A mindenhatóság jelképe az egyiptomiaknál.

Kairó.

A várost ünnepiesen feldisítve, a nemzetek zászlóival fellobogózva találtuk, és másnap a farsangi álarczosok nagy felvonulását a szép Esbequier kerttel szemben lévő New-Hôtel-ünk hosszú utczai terrasseáról néztem huggommal. Az előttünk elvonuló óriás gizehi pyramisból méltóságteljesen lépett ki egy-egy sírjából feltámadt fáraó a sphynxkendőben, és bennünket confettival dobált. Ezt követte egy hosszú, diszes arab nászmenet tevéken, melyeken apró tükrökkel volt a piros bársony-felszerelés diszítve, utánok egy pásztorfiú baldachinos szamaras kis kocsiján sietett báránycájával a chicagói kiállításra. Isis istennő is megjelent nagy pompájában a Nilus kulcsával, áldást szórva maga körül, majd gyalogos álarczos csoportok és sok más felszámlálhatlan jelenség közben az előkelő világ fogatai, melyekből virágosó özönlött szét a közönségre, még szebbé

Arab menyegző.

tették a díszes menetet, mely majdnem egész délután tartott a gyönyörű szép időben.

Ezen érdekes farsangi felvonulás után, a látnivaló nevezetességekkel keveset törődve, még igen kellemes tiz napot töltöttünk Kairóban.

Hajnalban az arab és utána a skót katonaság zenéje ébresztette fel a lakosságot, midőn gyakorlatra menet a városon átvonult.

Reggelenként a szemben lévő nagy kiterjedésű Esbequiez-kert terebélyes tropikus fái alatt sétáltunk, s ha egy kenyérfa gyümölcse le talált esni fájáról, azt haza vittük; délután ott rendesen katonazene volt, mialatt jegygyel lehetett csak bemenni s akkor válogatott közönséggel találkoztunk. Elegáns, szép, fekete szemű, fátyolos arab nők kényesen lépkedtek szép kis czipőjükben s kíváncsian tekintettek ide-oda.

Szállodánk utczaí terrasseán szolgálták fel a fekete kávéé és zene mellett az ötórai theát, a tudományos hölgyek a naplóikba ott vezették be úti jegyzeteiket, mialatt én a vasrács felett az utczáról, a még mindig kínálkozó látványossággal szórakoztam, u. m. kigyóbúvölés, strucztoll-árulás stb.

Az európai negyed üzleteinek kirakatában régiségek, állatok mumiái és egyes emberi kéz- és láb-mumiák láthatók; két utas nem találkozhat egymással a nélkül, hogy mumiáról ne beszélne.

Az utczaí élet is igen mulatságos Kairóban. A gazdagok fogatai előtt egy vagy több fullajtár

szalad, annak utat nyitni és előkelőségét jelezni. Fullajtároknak a legszebb embereket választják, de azok rövid életűek, huszonnégy éves korig a gyors futás megöli őket.

Rövid kirándulásokra és az arabnegyedi bazárokból ott számaron szokás járni, mert kocsi a szűk utcákon, hol temérdek nép jár-kelet, nem mehet.

Kairói fullajtárok (seis).

Egyiptomban a kiválóbb városi csacsit ékesen, mintá szerint nyirják meg, fejét, nyakát gyöngyökkel tetszetőssé teszik.

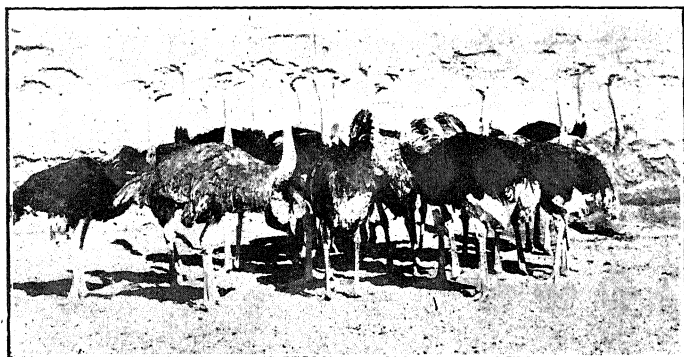
Az arabnegyedi bazárok igen érdekes és nagy választékú keleti különlegességekkel kínálnak, u. m. kalapácsolt rézmunka, szép régi him-

zések, szőnyegek, keleti illatszerek stb., s vásárolni ott sokkal jutányosabb, mint Konstantinápolyban. Többféle indiai gyümölcs is kapható.

Bevásárlásainkkal visszatérve, szállodánk terasseán az ottlakó vendégek nagy gyönyörködéssel mutogatták egymásnak vásárolt kincseiket. A közeli Shepherds-szállóba is ellátogattunk ismerőseinkhez s egyikkel-másikkal kikocsiztunk. Heluánt is meg-

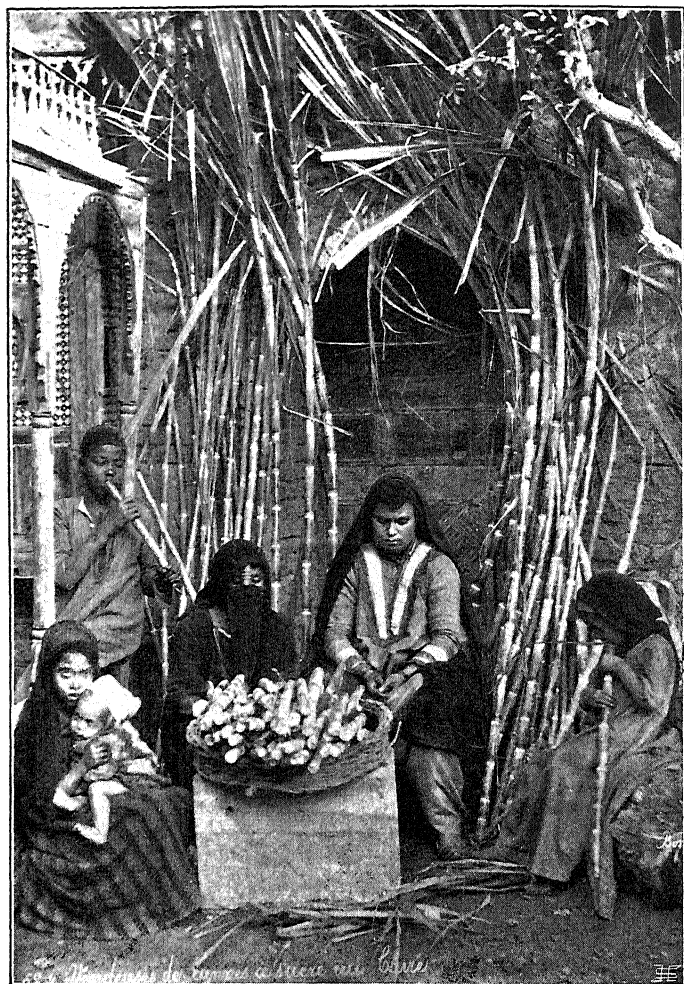
néztük vasuton. Heluánt a csúzos betegek száraz levegője és kénes tartalmú vize miatt keresik fel.

Egy nagy mohamedán ünnep alkalmával Gaselli grófné és férjével (Turinból) este kilencz órakor a a fellegvárban voltunk, hogy Mehemed Ali dsammiját teljes világításban megnézzük. Visszafelé jövet a rengeteg kocsi egymásnak rohant a meredek hegyről lefelé s majdhogy baj nem ért bennünket.

Matariehi strucztenyészsde a sivatagon.

Kairói szállodákban elegáns salonok, pipázók vannak, de este legkedvesebb tartózkodási helye az idegennek a lépcsőház, mely angol szokás szerint salonszerűleg van berendezve. Estebéd után a fekete kávé mellett, kellemesen folyik ott az összetartó kis társaságok között a csevegés. Bucsuzóul a virágcsokrokat is ott vették át ismerőseiktől az utasok. A városból és szállodákból látogatók jöttek újdön-

Czukornádat áruló arab család Egyiptomban.

ságokat vagy pikáns apróságokat elbeszélni s helyette újakat hallhatni ismerőseiktől, mert ott nemcsak régiségeket gyártanak, hanem mulatságos történetkéket is. Olykor egy hárfás vagy szerény énekesnő is szórakoztatott bennünket, sőt a szálloda nagy bált is rendezett vendégeinek. Az est itt sohasem hosszú, mert a nap itt télen később nyugszik, mint nálunk, s ezért a színházak sem igen látogatottak.

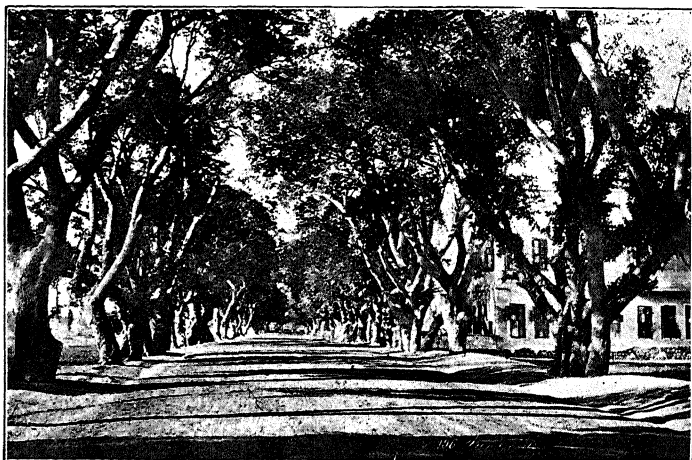
A kairói szállodások értik a kényelmet; a tüdőbetegeknek reggel — friss meleg tej élvezése végett — a kecskét szobájukba vitetik fel az emeletre.

Két olasz család, kiknek sok előkelő ismeretségek volt Kairóban, különösen rokonszenvezett velünk, hugomat pedig nagyon megszerették s a Niluson utazva, összeszoktunk. Spinola Marchesa férjével, elutazásunkkor vasuton egész Ismailiáig kísért bennünket. Mrs Sperry és leányaival pedig Konstantinápolyig együtt utaztunk, kiket azóta én Amerikában, San-Franciscoban meglátogattam, hol a kaliforniai aranybányákból szép jövedelmet élveznek; rendkívül tevékenyek és szives, vendégszerető emberek. Útleveleinket Kairóban vizsgálták, de azt senkinek sem tanácslom, annyira hosszadalmas; annak komikus oldalait véve, utólagosan ugyan jól mulattunk az arab urakon. Legjobb Alexandriában vagy Ismailiában az útlevelet bemutatni.

Mielőtt befejezném azt, a mit egyiptomi utazásunkról elmondani akartam, helyén valónak látom,

hogy az olvasó részére néhány jó tanácsot adjak arra nézve, hogy az utat mely időben legkellemeseb megtenni, mivel ezt sokan kérdezték tőlem.

Kairóban a januáriusi reggelek gyakran hűvösek és ezért a meleg ruha alig nélkülözhető, míg Felső-Egyiptomban csak könnyű ruha használható.

Sykomor-fasor Kairótól Subráig.

Az európainak a keleti utat legczélszerűbb az utazók árjával, januárban Egyiptom felé megkezdeni és Palaestinán visszamenni, mert megfordítva vizsás, ár ellen való lenne.

A viharok a Földközi-tengeren ősz végén Jaffa és Alexandria körül erősek, s olykor két napig is vesztegel a hajó a városok előtt, a mig utasait csolnakon partra szállíthatja és új utasokat felvehet.

Egyiptomban a nilusi utazásra legkellemesebbek a január-februári hónapok. Később annyira leapad, oly csekély lesz a vízállás, hogy azon márczius közepén nagyobb gőzös már nem járhat. Akkor beáll a hőség is, a moszkitók felszaporodnak, melyek az egyiptomi szembetegséget is terjesztik (a beteg szemről az egészségesre szállva) és márczius második felében kezdődik a félelmes chamsin (homokvihar), mely negyven napig is eltart.

Nyáron a Nilus, kiöntésekor, azért nem alkalmas a hajózásra, mert nem lehet a hajózó medret jól meghatározni, a lég pedig sűrű a legyektől, a kirándulásokon pedig a csúszó-mászók és veszélyes rovarok is tűnnek elő.

Kairóba és Felső-Egyiptomba vasuton mindig lehet utazni, de a meleg hónapokban nem kellemes.

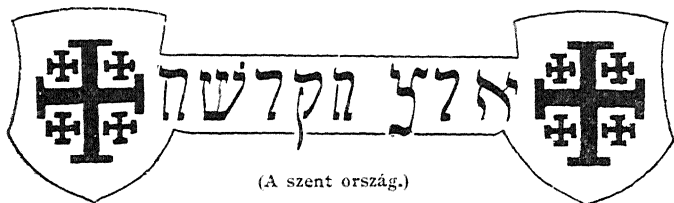
Márczius elején a lakosok már hűvösebb vidékre, a tengerpartra, de leginkább Palaestinába költöznek, hol az esős évad február közepén véget ér, a természet új életre kél s virágos köntösében üdvözli látogatóit.

Február 24-én, közel hat heti egyiptomi kellemes tartózkodásunk után, mi is a forró sivatagon (a bibliai nevezetességű Gosen-földjén) át vasuton Ismailiába mentünk, honnét a suezi csatornán egy keskeny, picziny gyorsgőzössel néhány óra alatt

Port-Saidba értünk. Ott másnap a tengerparti üde levegőt élveztük. A tenger vize a mennybolttal szinte egybeolvadt, oly kék volt; az egymást űző hullámok pedig föl-fölcsaptak utunkra s nem tudtunk nézésével betelni. A várost és a Lesseps-teret megnézve, este hajón a Szentföldre indultunk.

Arabs úrinő.

(A szent ország.)

SZENTFÖLDÖN.

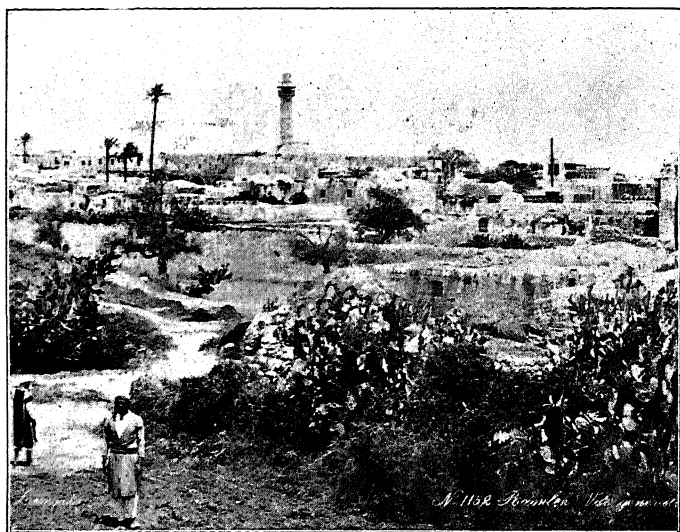
Port-Saidból egy éjjeli tengeri utazás után, február 26-án — vasárnap — reggel Kelet azon világrésze előtt vetettünk horgonyt, hol az emberiség bölcsője volt!

Kis csolnakunk felséges időben, Jaffa előtt magas hullámtorlásokon, veszélyes sziklák között siklott a kikötőbe, hol áhitattal léptünk a Szentföldre. A Cook-féle utazó-vállalat megbizottja már várt bennünket és Dimitri nevű vezetőt adta mellénk palestinai utunkra.

Jaffában, a tengerparton, a szent Simon (Péter) apostol házát, a zárda terrasseáról pedig a várost narancsligetével tekintettük meg; tizenkét órai étkezésünk, egy jaffai nagyvendéglőben, igen zajosan folyt le hajótársainkkal, s étkezés után azok vasuton, mi pedig fegyverekkel ellátott vezetőnkkel és egy lovas ember kísérelével, ki podgyászunkat is a lovára felkötötte, éjjelre kocsin mentünk Ramlehbe. Az út

közelében sok felvigyázótorony volt látható az utazók biztonságáért, a rablók támadásai ellen.

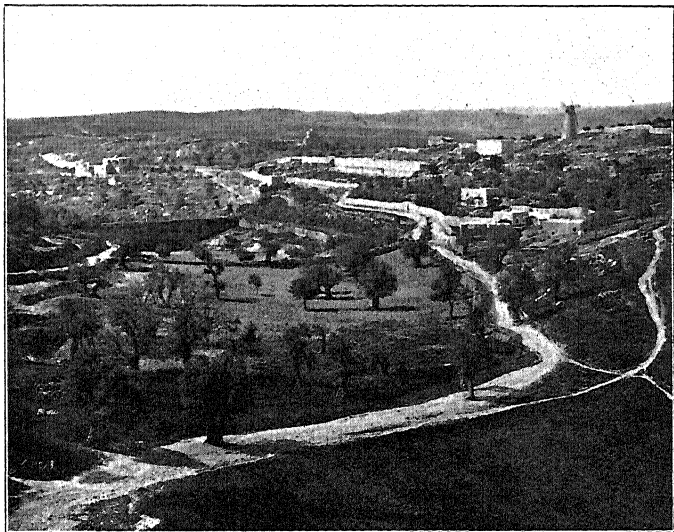
Ramleh mellett van a negyven vértanú tornya a keresztes hadak idejéből. Estefelé befutottuk a városkát, hol szent József házának romjai is vannak s

Ramleh, szent József házának romjaival.

néhány benszülött lakásába néztünk be. Némelyikében teve, szamár, kecske, tyúk a tulajdonosaival együtt lakott, hanem a leányoknak elkülönített, takaros kis fülkék voltak, hová férfinak belépni nem szabad, mert az szentély. Vacsora után pedig házi gazdánk családjával szép, csendes, meleg estén kis

szállodánk előtt, egy lóczán hallgattuk a békák brekegését. Szállodásunk Németországból jött oda, és azért szeret jobban Palaestinában lakni, mert semmivel sem kell ott úgy sietni, mint nálunk Európában.

Gion-völgye olajfákkal.

Másnap korán reggel útra keltünk s gyönyörű szép időben cyclamendús illatos erdőkben, kocsinkat elhagyva, virágokat szedtünk s néhány percz mulva a leggyönyörűbb vegyesszinű cyclamen-csokorral folytattuk utunkat. Tovább azon völgy mellett mentünk el, hol — a monda szerint — Dávid Goliáthot legyőzte. Hugom is kerek kavicsokat keresett

azon reményben, hogy hátha a Dávid parittyakavicsa akad a kezébe.

Tizenkét óraker egy útba eső kis fogadóban étkeztünk. (Az ennivalót vezetőnk hozta magával, Jaffából, Cooktól.)

Azalatt egy jeruzsálemi leánynevelő-intézet növendékei, mezei virágcsokrokkal kezökben, vissza-

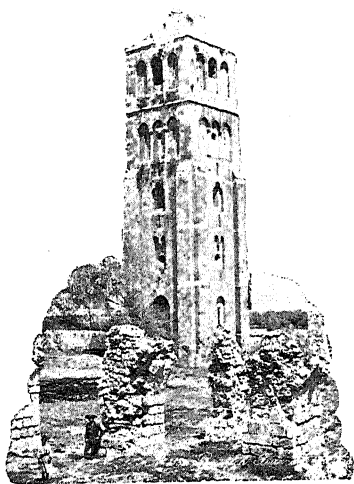

Izraeliták siralomfala Jeruzsálemben.

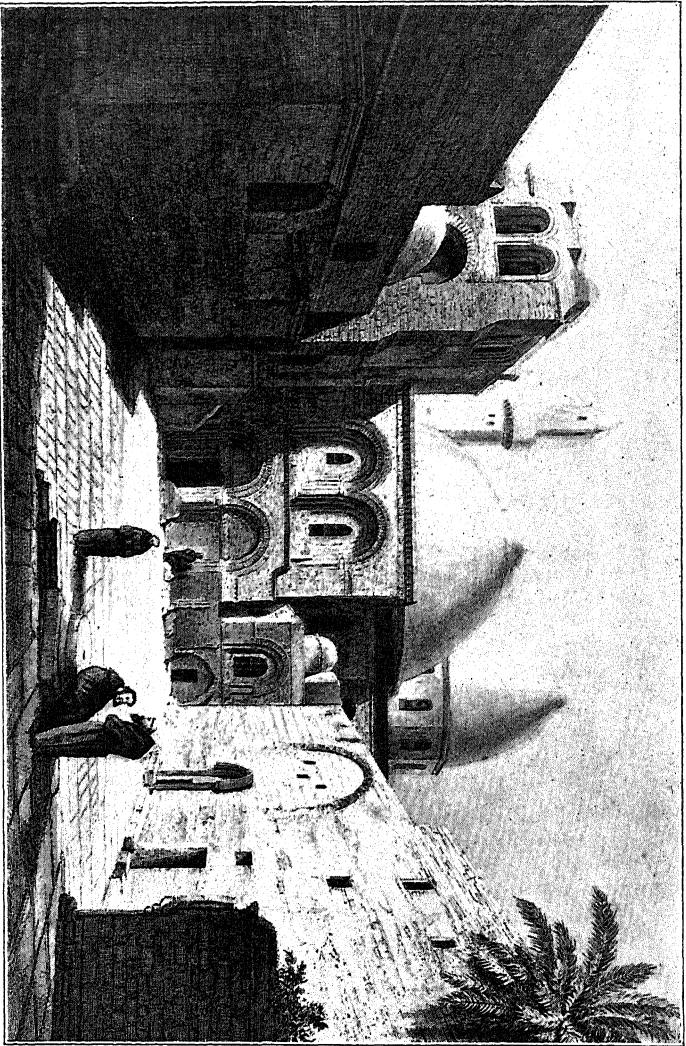
tértek az erdei kirándulásukról s csakhamar beszédbe eredtünk egymással. Ők figyelmeztettek a különös mezei virágokra, melyeket csokrukból nagy örömmel fel is ajánlott nekünk a kedves, zajgó gyermekcsoport.

Délután utunk mindinkább emelkedett és kopárabbá vált. A hegyoldalokban a faluk terméskőből épült, lapos tetejű házeit alig lehet megkülönböz-

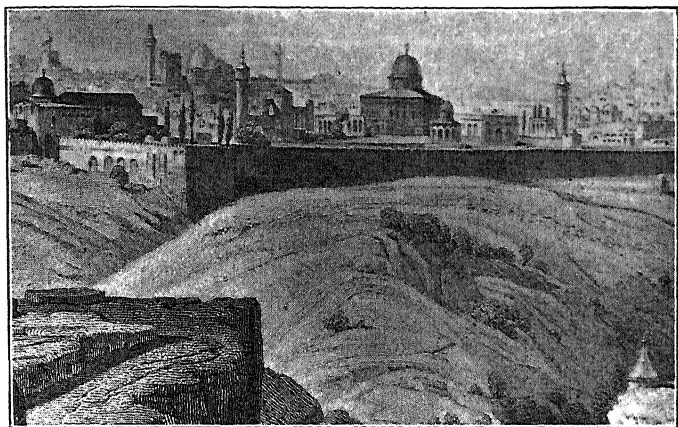
tetni a sziklaktól; a lejtőkön szétszórva olaj-, füges virító mandulafák, cactus, gyümölcsöt hozó bozótok, majd szent János-kenyérfa láthatók. Mészkövek közt a nagy hőségben végre megérkeztünk Jeruzsálembe. A Jaffa-kapu előtt kiszálltunk s a közel levő új szállóba gyalog mentünk, mert az utcák oly keskenyek, hogy kocsi a sarkokon nem kanyarodhat segítség nélkül.

A negyven vértanú tornya.

A szent-sír templomának udvara.

Jeruzsálem. Az aranykapu és a szentsír-templom, elől az Omar-mecset.

Jeruzsálem.

Jeruzsálemben a megérkező sietve siet a via Dolorosán át, hol a tizennégy állomás is van, s hol az olvasókat, feszületeket, képeket mindsűrűbben kínálják a szentsír templomába és ott ideges elfogultsággal, lépcsőről-lépésre követi az utat a merre egykor keresztjét vivő Megváltónkat üldözői vonszolták egész fel a Golgotháig, hol a keresztfán kiszenvedett. A feszület mellett üveg alatt látni az akkor meghasadt sziklákat.

A látogató itt elfelejtkezik önmagáról s csak a kintszenvedővel tud érezni, és a Megváltónak sírjához érve, szive mélyéből, remegve, mondja el hála-

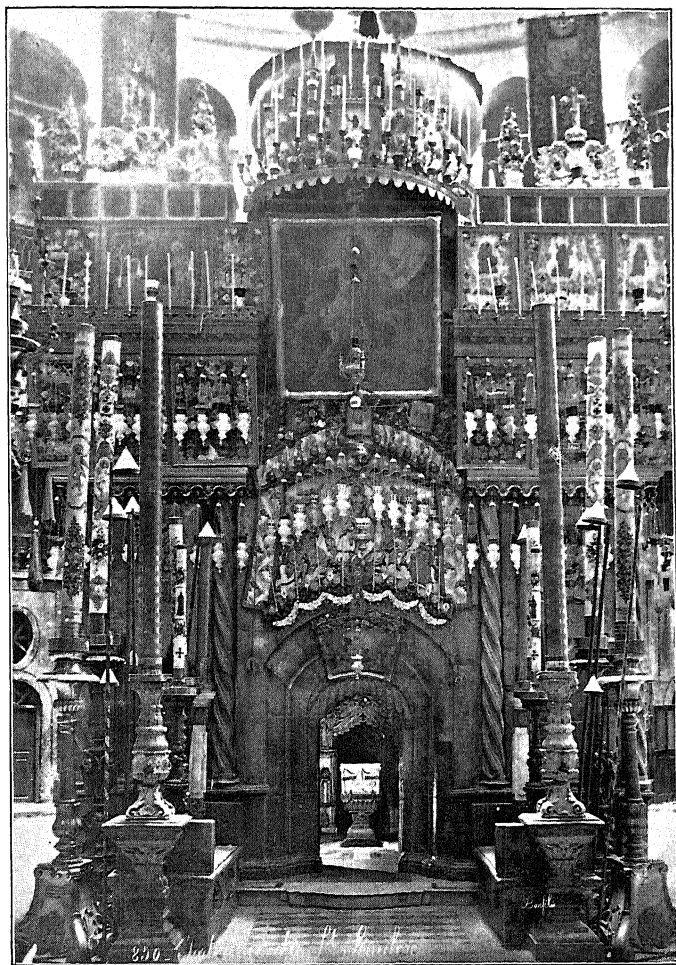
imáját és a Mindenható atyához könyörög áldásért
— hazájára!

A szent sír vagy feltámadás temploma végtelen
nagy kiterjedésű épület, a Golgotha-hegy lábától

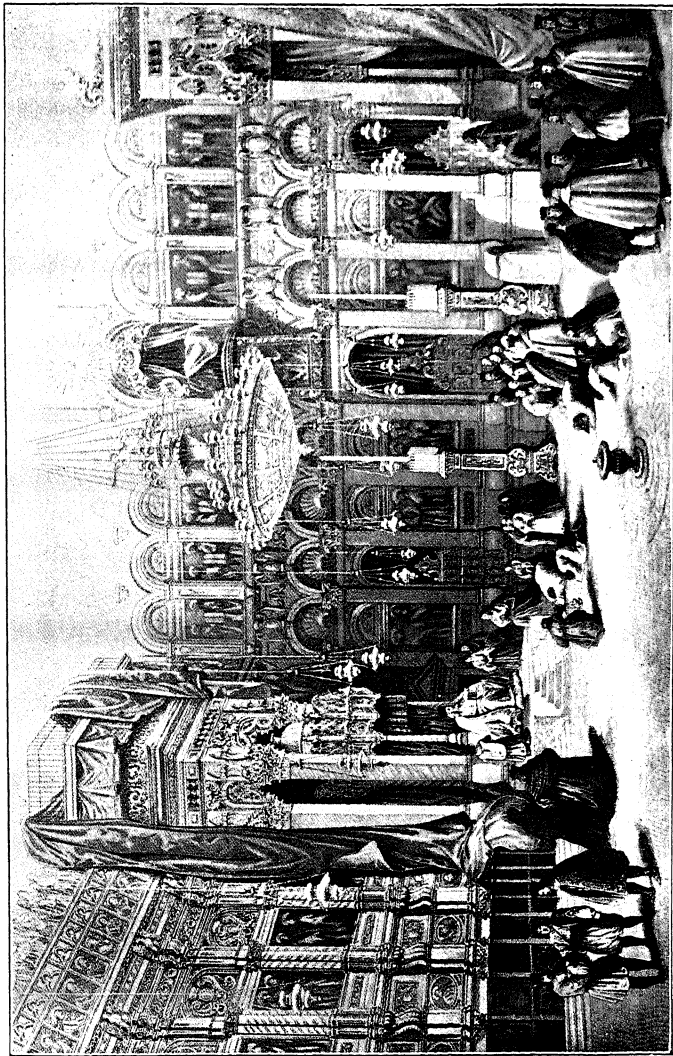

Via Dolorosa, Veronika házával.

annak tetejéig húzódik, s magában foglalja úgy a
hegy lábánál lévő szent sírt, mint a tetőn lévő kal-
váriát a közbe eső kápolnákkal és emlékekkel együtt.
Már külsején meglátszik, hogy egyes részei külön-

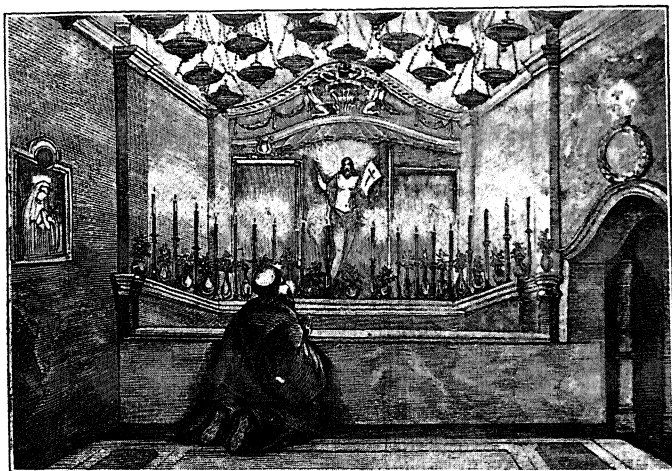
Bejárat a Megváltónk sírjához, előtte az angyaloszlop.

A Szentcsír-templomban a görög ehorus.
(Az előtérben látható urna a világ közepét jelzi.)

böző időkben épültek és foltoztattak egymáshoz, belseje pedig a majd fel-, majd lefelé vezető sok lépcső miatt annyira útvesztő, hogy vezető nélkül majdnem lehetetlen járni.

Számtalan kegyeletes hely van itt, mely Jézus cselekedeteinek vagy keresztvivésének eseményeire

A Megváltó sírja.

szolgál emlékül, például egyik kápolnában látni, a mint a római szolgák Jézust levetkőztetik és ruháját kisorsolják, és ehhez hasonló számtalan emlékezetes oltár és kápolna. Majd pompájukkal ájtatos-ságot zavaró templomok tárulnak fel útközben a zarándokló előtt, a míg a golgothai kalváriára ér.

A nagy kupola alatt, a templombéjárt közze-

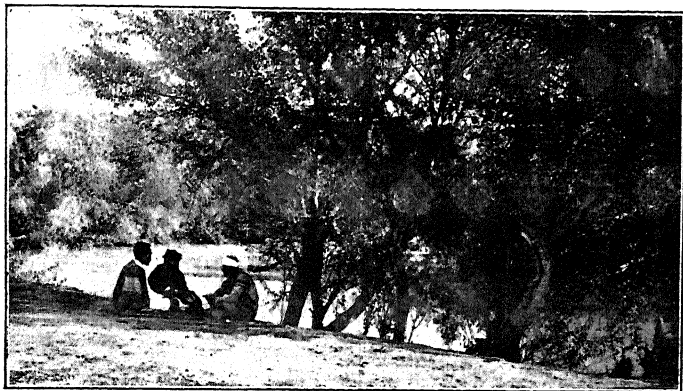
lében van a szent sír; oda csak egészen lehajolva lehet a kis ajtón belépni, hol felváltva egy görög, latin vagy örmény pap van, a ki kivánságra misét mond, vagy a látogatók emléktárgyait, melyeket haza szándékoznak vinni, megszenteli.

A szent sír ajtajától néhány lépésnyire van az angyal-oszlop. Ezen oszlop helyén mondta az angyal husvét reggelén az asszonyoknak, midőn Jézust keresték, hogy: ne keressétek, mert ő feltámadott. Megható volt látni, a mint egy ezer emberből álló, messziről gyalogjött zarándok-csoport már ettől az angyal-oszloptól térden csúszott a szent sírhez.

Azon a helyen, a hol Krisztus Urunk élt, ki az emberek szívébe a tiszta szeretetet és önzetlen jóságnak csiráját beojtotta és mi értünk kiszenvedett, járhatna-e ott keresztény nő a legmélyebb meghatottság nélkül!

Azon a darabka földön, melynek bírásáért évszázadokon át nemzetek harczoltak és ontották vérüket, ott a vallástalan, triviális, de a legsarkastikusabb utasok ajkait is láttam elnémulni.

Delelési helyünk a Jordán folyó partján.

Jeruzsálemből Jerichoba, a Jordán völgyébe.

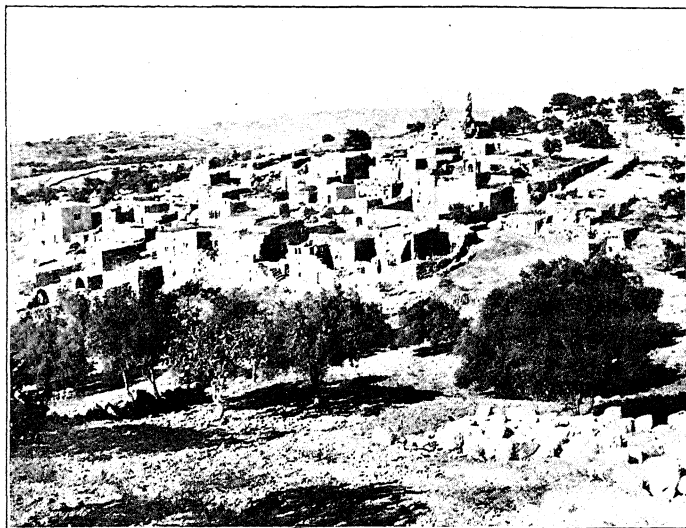
A Cook utazó-vállalatnak az az óhaja, hogy első magyar női utasai, kik az ő vezetése mellett férfi-kiséret nélkül Egyiptom és Palaestinába utaztunk, rendezéséről megelégedve nyilatkozzunk itthon. Nem volt tehát kedvére, hogy a három napig tartó jerichoi útra való indulás előtt oly rögtönözve határoztam el magamat és akkor, amidőn a jobb lovak és nyergek elváltak foglalva.

De én menni akartam, mire egy apró lépésű, poroszkáló, rosszul nyergelt paripát kaptam. Hugom valamivel szerencsésebb volt.

Jeruzsálem 775 méter magasan a tengerszíne

felett, a Holttenger pedig Jericho közelében, 394 méter mélyen a tengerszíne alatt van.

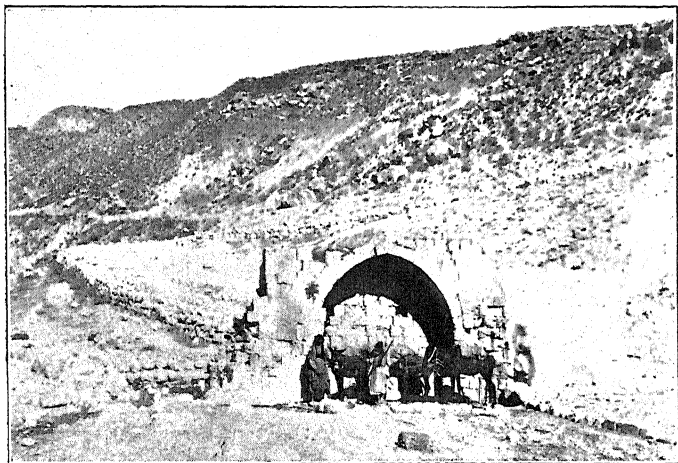
Február 28-án, az esős évad után, fegyveres vezetőnk mellé még egy Ali nevű szolgát fogadva, beduinok fedezete mellett egy forró napon, egész napi lovaglással, mindig lefelé tartva, Jerichoba mentünk. Bethania mellett, hol Lázár, Mária és Mártha laktak, a város végén a bélpoklosok csoportokban állva, messziről nyújtották kezüket alamizsnáért,

Bethania.

leprosk-t (tisztátlant) kiáltva, hogy óvakodjunk tőlük. Tovább kopár, sziklás vidéken vezetett ösvényünk

(kocsi-út arra még csak akkor készült) az apostolok forrása felett. Helyenként, a hol a termőtalaj

Apostolok forrása a jerichoi úton.

mélysége megengedte, ott az emberek már tavaszi munkáikat végezték, a hegylejtőket pedig csekélyebb termőréteggel gyönyörű virágos mezők borították, melyek közül a piros anemonok milliárdja tündöklött ki (a régiek ezen virágot mezők lilimának nevezték). Ilyen mezőket nagyszámú növények és más hasznos állatok nyájai élénkítették s felettök ragadozó madarak röpködtek.

Ali szolgánkat gyakran leszóltottuk csacsijáról, hogy nekünk virágokat szedjen.

Tovább már csak egy-egy kis zárdá vagy

szerény üdülőhely szakította meg az egyhangúságot, s ilyen kirándulásokhoz a lunch-okat a Cook utazóirodában, Jeruzsálemben adták át a vezetőknek, a mit az út mellett, egy nyitott fészkerben, a földön terítve költöttünk el, ivóvizet pedig Ali szolgánk hozott

Szállodánk sarka, a Kisértés-hegye és a Jordán-folyó Jerichóban.

kulacsban. Faárnyékot sehol sem élveztünk az izzó sziklák között, melyeken itt-ott két láb hosszú gyíkok is lihegtek; a fehér, mészköves út és vidék pedig vakítólag hatott. Azontúl már csak erős tövissek, melyekből a szomorú emlékezetű töviskoronát kötötték, jelezték a vegetációt.

Utunk mellett, egy érdekes hegyszakadásban ered az Elizeus próféta forrása, mely tovább csörgezik és kíséri utunkat. A samaritanus háza mellett végre megérkezünk Jerichoba, a Jordán-folyó völgyébe, melyet a Moabit- és Kisértés- (Quarantain) hegyek övezik s a Judea-hegy alatt a Holttenger sötétké, tiszta vizével érdekes, szép látképet nyújtott, melyet szállodánk kétemeletes terrasseáról is teljes mértékben élveztünk.

A régi, hatalmas Jerichoból már csak kevés és jelentéktelen kinézésű romok láthatók; a nagy kiterjedésű lapály közepén, szállodánkon kívül csak három-négy szállodaszerű kis zárda és néhány szalmagunyhó van, de ivóvízzel még mindig a régi vízvezeték, az Elizeus próféta forrása látja el a helyecskét, melynek fürdővizét megérkezésükkor én is örömmel vettem igénybe a fáradságos lovaglás után.

Másnap reggel beduin kíséretünk megszaprodott. Ezek a víg ficzkók oly ostorcsattogást, lövöldözést és nyargalást vittek véghez, hogy attól nemcsak a saját lovaik, hanem a karavánunkban lévő hölgyek egynémelyikének lova is úgy megbokrosodott, hogy akarata ellenére versenyt kellett futniuk a beduinokkal. A beduin hasonlít az oláhzigányhoz, de bátor és rablótermészetű.

Karavánunk a Jordán-völgyén haladt át, hol a földművelésnek nyomát se láttuk. Lovaink nyakig

gázoltak a marguerithez hasonló és más szebbnél-szebb virágokban s egy óráig tartó út után meg-

Holttenger, partján úszott fa és beduinok.

érkeztünk a Holttengerhez. Itt az utasok kavicsot szedtek és leterített pokróczon heverték. Néhányan pedig elmenetelünket várva, fürdeni készültek.

A földkerekségnek legmélyebb horpadása a Holttenger, mely 394 méter a tenger alatt. Partján egy órát időztünk, melynek gazdag sótartalmú, azur-kék, tiszta vizében állat nem élhet és ember alá nem merülhet.

A partján sok úszott fa fekszik. Onnét tuskönbokron keresztül a Jordán-folyóhoz mentünk delelőre és ott hugommal a víz fölé hajló árnyas fűz ágára helyezkedtünk el, társaságunk pedig, kik közt Cook

Tamás fia és Mrs Sperry leányaival vannak, a part szélén, a gyepen foglalt helyet és csevegés közt költöttük el lunch-unkat, melyeket vezetőink hoztak magukkal.

Egyik fiatal hölgytársnékat egy kis baj érte; a Holttengertől idejövet ugyanis az Elizeus próféta iszapos vizén átkelve, abba lovával együtt besüpedt, honnan a vezetők kísérették ugyan, de mégis le kellett vetkőztetni, s pokróczba csavargatva

Beduinok a Jordán-folyónál.

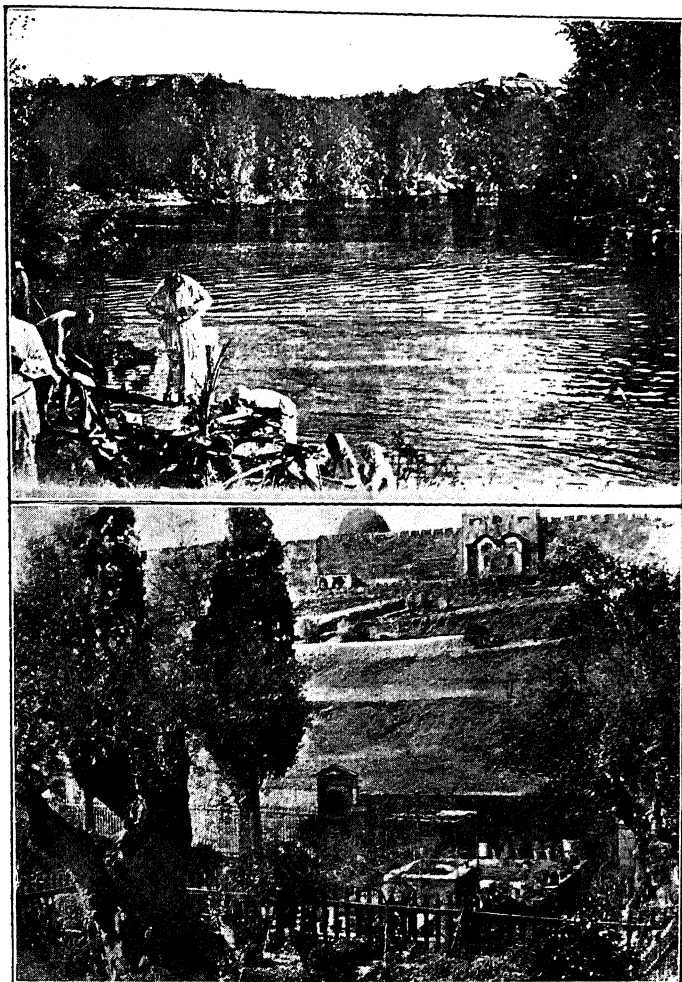
feküdt a napon, a míg ruhái a gyepen száradtak; a közönséget ezen esemény részvétre buzdította,

és sorban kérdegették tőle: hogy érzi magát? A lovat pedig a folyó partján mosdatták. A Jordánfolyó magasan fekvő vidéken ered és nagy esése végett, a míg a mélyen fekvő Holttengerbe ér, gyors folyóvá válik, esőzés idején nagyon megárad és sok fát, galyat tép és sodor magával. Partjait túlnyomóan terebélyes tamariska-, fűz- és rezgőnyárfa árnyékolja.

Étkezés után azon a helyen, hol Jézust szent János megkeresztelte, ki-ki merít magának a folyóból vizet, hogy azt haza hozza. Szállodánkból láttunk olykor angol családokat, a mint lóháton, szolgálótól kísérve, fehér ruhába öltöztetett két-három éves gyermekeiket a folyó felé viszik, hogy ott megkereszteltessék.

Ezen békés, csendes helyen eltöltött két holdvilágos este is felejthetetlen marad előttem. A Holttengerben az ezüstös hold tükröződött vissza, a Moabit-hegy alatt pedig a Jordán folyó fákkal benőtt sötét vonala; majd a Quarantine-hegyre tekintve, áhitattal tűnődtünk, hogy való-e vagy álom a csodálatos látkép körülünk, s csoportokban sétálgattunk a kis telepek között, a míg nyolcz órakor az estebédhez mentünk.

Ezen szelid éghajlatú völgyben terem kis mennyiségben a világ legkivánatosabb narancsa, de meszebbre annak csak híre megy el; másik különlegessége Palaestinának a mesés terjedelmű carfiolok és

I. Zarándokok fürdése a Jordán-folyóban.
II. Gethsemane-kert a jeruzsálemi oldallal felvéve.

a híres damaskusi aszalt sárgabaraczk, melylyel mindenütt kedveskedtek nekünk.

Étkezés után még soká maradtunk ülve az asztalnál ismerőseinkkel, a mi szinte családias jellegű volt s egy leánykától képeket, szárított virágokat és Jericho-rózsát válogattunk emlékül, mely utóbbi kopár helyeken terem, a szél gyökerestől kitépi és ide-oda sodorja; de ha vízbe teszszük, évek múlva ismét felnyílik.

Harmadnap korán reggel indultunk vissza Jeruzsálembe, mindig felfelé kapaszkodó úton, a forró napon; bizony fáradságos lovaglás volt. Itt már megtudtuk, hogy vezetőm az én rossz nyergemet Ali szolgálával kicseréltette egy jobbért, a miért bak-sist adott neki, de azt a pajkos beduinok ellopták szegény Alitól, s e mellett az egész kiránduláson felette mulattak, mert közöttük azé a szégyen, a kit meglopnak.

Hanem hogy kinek jutott az én rossz nyergem, azt vezetőm titokban tartotta, míg végre Jeruzsálem közelébe érve, megvallotta: hogy azon hölgy, a ki a Jordán partján a pokróczban feküdt, bizony arról a nyeregről esett le a vízbe, ma pedig egy kedves, jó baráténk ül rajta és fél betegen érkezik meg Jeruzsálembe, hol nem győz panaszkodni és kérdezősködni, kinél lehet az ő jó nyerge? Bár egyéb következménye ezen dolognak nem volt, engemet mégis nagyon bántott. De hát a vezetőnek legfőbb becsvágya ott

az, hogy utasának baja ne legyen és elégedetten válják el tőle.

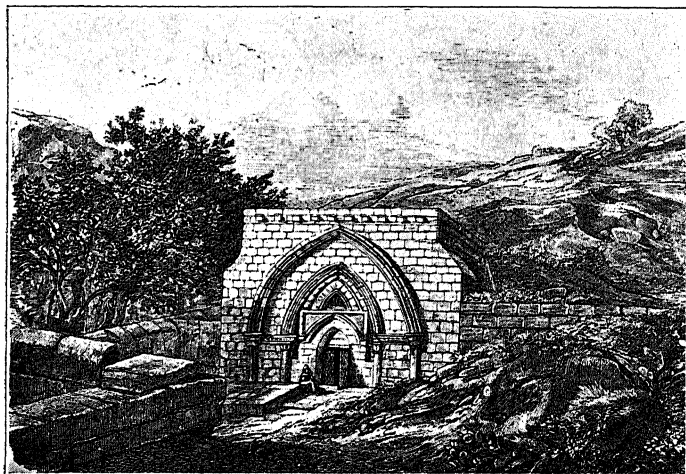
Egy másik érdekes kirándulásról: Hebront, az ősrégi délpalaestinai várost láthatni, melynek közelében a híres tölgyfáknál egykor Ábrahám lakott, le kellett mondani. A város szentsége az El-haram Ábrahám és családjának sírja felett van építve, hová idegennek belépni nem szabad; de azt utóbb több fejedelmi látogató előtt mégis megnyitották. A nevezetes tölgyfák egy töredezett példánya még most is áll a síremlék mellett, melynek gyümölcsét onnét jövő utitársaink kezében sóvárögva néztük.

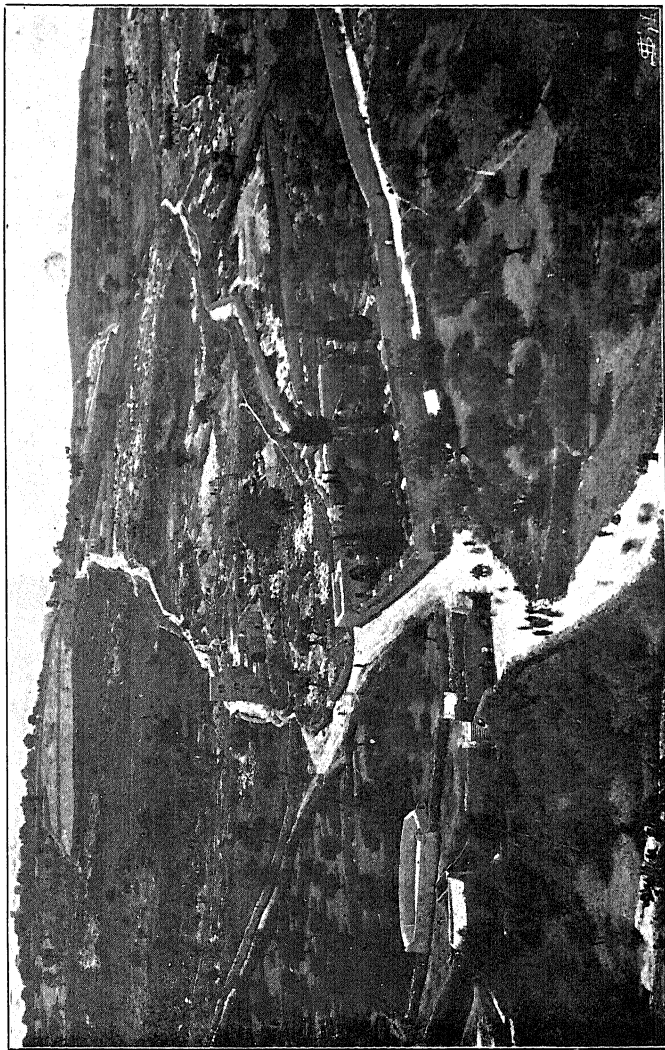
Zenélő beduin.

A Gethsemane-kert 50 év előtt.

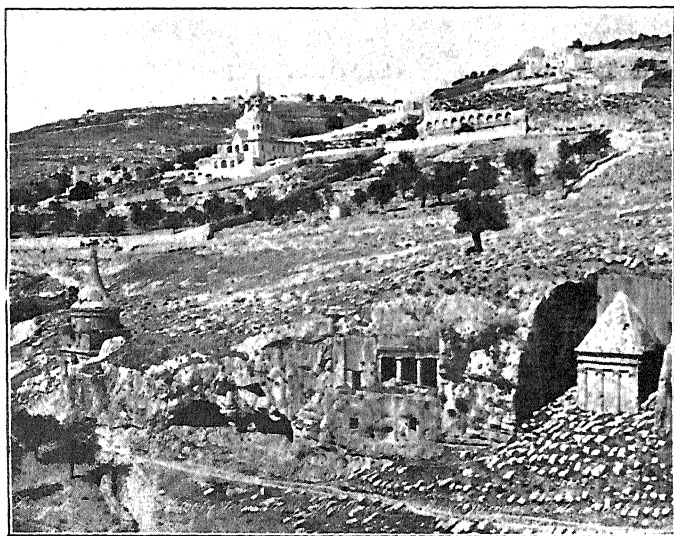

Mária sírjának bejárata.

Gethsemanc-kertrészlet az Olajfák-hegyén.

(A tetőn az orosz templommal és felséges kilátással a Jordán-völgyére és a Holt-tengerre.)

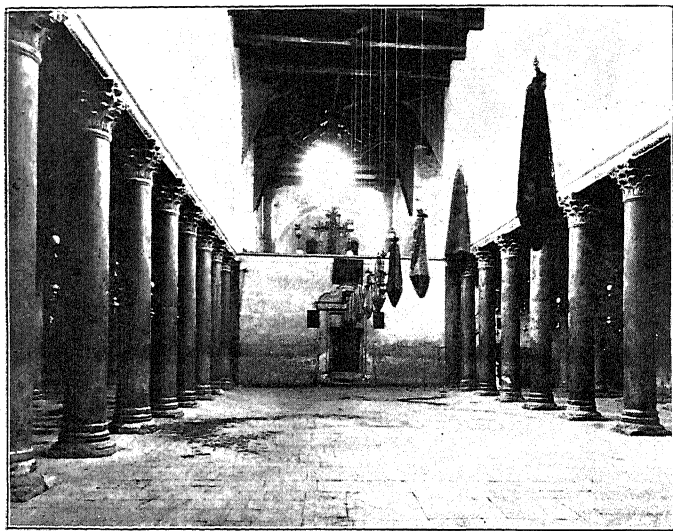
Az Olajfák hegye. — Absolon, Zakariás és szent Jakab síremléke.
Feljebb az orosz zárda.

Jeruzsálem vidéke.

Jeruzsálemmel szemben van az Olajfák-hegye, megszámlálhatlan sok szent helylyel, melynek meglátogatására egész délutánt szenteltünk.

A meredek úton számaron tettük meg gyönyörű időben ezen felette érdekes kirándulásunkat. Az a forrás, a hol Jézus a vakokat gyógyította és Mária sírboltja, utunkba esett. A Jozafát völgyén Absolon, Zakariás és szent Jakab síremlékei mellett tovább haladva, az emlékezetes Gethsemane-kerthez értünk,

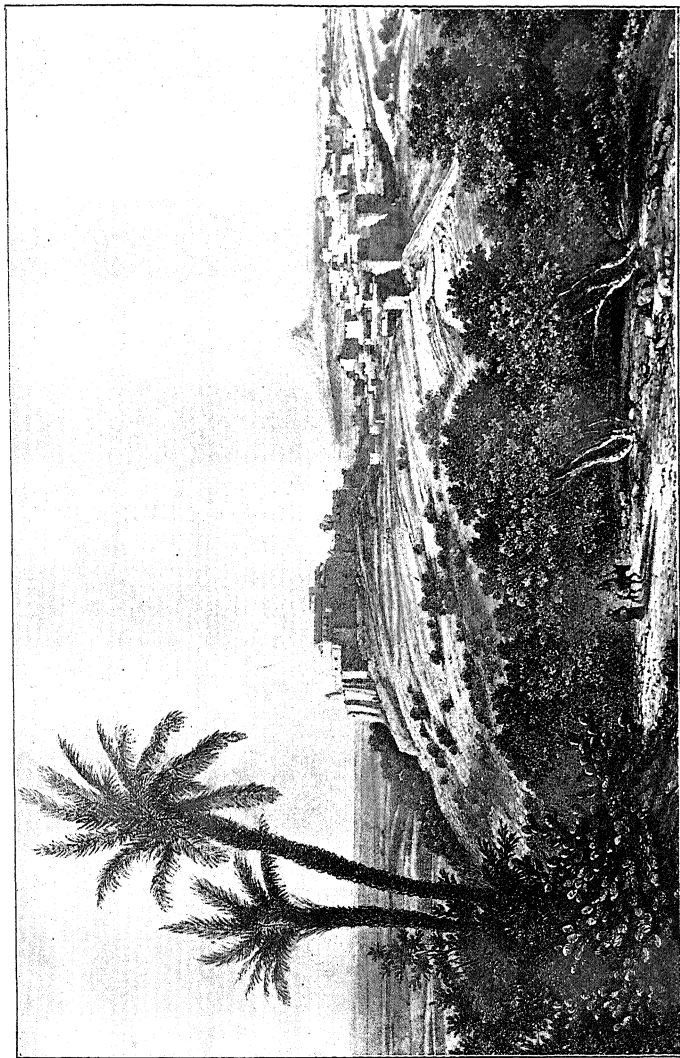
hová Jézus imádkozni járt; ott egy kis fehér márványkápolnában van a »Muljék el tőlem a keserű pohár« jelenet megörökítve. A kerten kívüli kanyarulatnál árulta el csókjával Jézust tanítványa, Júdás. Tovább van a nagy orosz zárda, még magasabban egy

Mária- vagy születési-templom Betlehemben.

hercegné által épített híres Miatyánk-kápolna, melynek egyik fülkéjében harminczkét különböző nyelven, a Miatyánk fehérmárvány-táblákra van írva, közte magyar nyelven is.

A hegy tetején van azon szent emlékű hely, a hol Jézus mennybemenetele történt, egy orosz

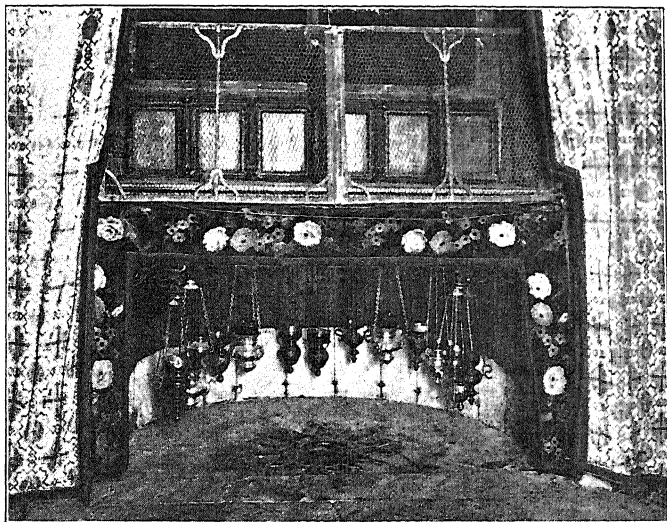

Betlehem, háttérben a Frank-hegységgel.

templom, gyönyörű kilátással a Jordán völgyére és a Holttengerre. Innét hoztunk magunknak szent földet emlékül. Bármerre jártunk ezen érdekes hegyoldalban, mindig az impozáns szép Jeruzsálemre néztünk és vidám arcú gyermekek nyujtottak át nekünk ibolya- és rezeda-csokrokat.

Betlehem Jeruzsálemtől egy órányira van, fele útján szép visszatekintés esik a büszke városra. Útközbe esik Ráchel sírja, hol néhány perczig időztünk. A vidék itt is sziklás, közte szőlők, olaj- és fügefák. Betlehem a legrégebb városok egyike, lapos fedelű, kis házakkal. Hegyoldalban fekszik és meredek utczái annyira keskenyek, hogy két szembe jövő kocsik nem térhet egymásnak s kocsisunk vágatva hajtott a rossz kövezeten, nehogy kocsival találkozzék. A képen balra van a születési-templom, középen az a hely, a hol az angyalok jelenték a pásztoroknak az Üdvözítő születését, jobbra a bejáró kapu; a városon túl, a hegyen, Herodes palotájának planirozott helye. A vidéket egy zárda tetejéről néztük. A városhoz egész közel fekvő születési-templom nem egyszerre épült és sok átalakításon ment át. A főtemplom libanoni czedrusfából készült mennyezetét számtalan sárgás-vörös monolith-mészkőoszlop tartja. A falakon még régi mozaik is van. A kereszt-hajó bejáratánál, mely a főoltár közelében van, sokáig kellett várunk, míg a megkezdett misét bevégez-

ték, mert a keresztény felekezetek között különben — a békés egyetértés hiányában — tettlegességnek lett volna kitéve vezetők, mint néhány hét előtt egy vezető, a ki életével lakolt azért, mert látogatóit más felekezet szertartása alatt vezette be. Végre belép-

A betlehemi születési-templom ürege, hol Jézus született.

hettünk. Ezen kisebb templom belsejében sok drágaság van, különösen a Napoleon által ajándékozott széles, arany diszítés a főoltár közelében, a fal mellett, hol a napkeleti bölcsek imádták Jézust; csak az kár, hogy a világítás itt nem volt kielégítő. A főoltár mellett néhány lépcsőn lemenve egy üregbe, a földön arany csillag jelzi a jászol helyét, hol Jézus született,

gazdag díszítéssel, égő lámpákkal. Az üregből ismét lépcsőkön lefelé menve, van a hely, hol Herodes a két éven aluli kis gyermekeket leölette. Közel oda az ajtónyílás helye, a merre a szent család Herodes üldözése elől elmenekült Egyiptomba, hol Jézust hét éves koráig nevelték.

Betlehemi gyümölcsárusnő.

A szorgalmas lakosok főfoglalkozását képezi azon gyöngyház, fafaragványok és különféle gyümölcsmagokból készült olvasók, melyeket a szentsír-templom udvarán árulnak Jeruzsálemben. Továbbá jól művelik termékeny földjüket is.

A betlehemi nők szépsége híres s mint mondják, viseletük ma is olyan, mint Mária idejében volt: övvel lekötött kék ruha,

hímzett, bő zeke, fejükön pedig díszes süveg, melyet a pórnoőknel nagy fehér lepel, az előkelő nőknél pedig hímzett fátyol takar.

Jeruzsálem legfőbb szentsége és büszkesége a régi Salamon-templom helyén álló nyolczszögletű nagy Omár-mecset, mely kupolájával a terrasseszerű

magaslaton messzire uralja a vidéket. A mecset belsejét szép, régi üvegmozaik díszíti, egész közepét pedig elfoglalja azon óriás szikla, melyen Ábrahám Izsákot akarta feláldozni, miről sok legenda szól. Ugyanazon a nagy téren sugár növésű cyprusok között fekszik az El-Akse mohamedán imaház, mely-

Betlehemi gyümölcsárusnő.

ben a szószék igen régi s Krisztus születése előtti időből való. Ez a szószék czédrusfából készült és elefántcsontberakások díszítik. A mecsettér alatt vannak Salamon királynak rendkívül érdekes, újabban fölfedezett istállói, magtárai néhány száz oszloppal, mely óriási nagyságú, négyszögletes üreget képez.

A várost övező falnak a mecset felé eső részén van az aranykapu, melynek közelébe szeretnek temetkezni az izraeliták, onnét várva a Messiást.

Omár-mecsettér, vagy Haram-es-Serif-tér.

Érdekesek a régi bírák sírjai is, továbbá a zsidók siralomfalai, hová minden pénteken eljárnak imádkozni és siránkozni nemzetük letűnt nagysága felett.

Rothschild a bélpoklosoknak külön egy nagy kórházat építtetett, de a míg ezen szerencsétlenek lábön járhatnak, addig nappal a város kapuin kívül szabad koldulniok, de csak messziről nyujthatják kezü-

ket ezen ragályos baj miatt. Más kórházak is vannak: árvaházak, leány- és fiú-nevelőintézetek, európai nemzeteknek pedig vendéglátó házaik utazók számára, úgy az osztrák- mint a magyaroknak is. A német negyed igen nagy kiterjedésű Jeruzsálemben, lakosai földműveléssel szorgalmasan foglalkoznak.

Az kár, hogy Jeruzsálemben az utcák tisztaságára nem fordítanak gondot.

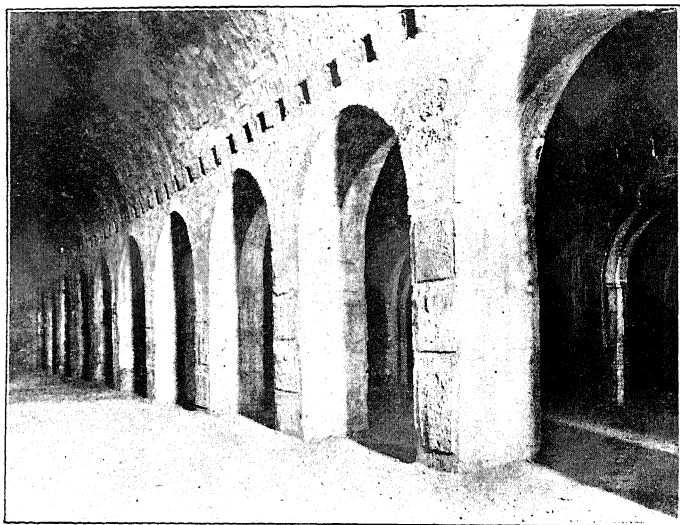
El-Aksa-mecset az Omár-mecsettéren.

A város alatt tömérdek forrás és régi vízvezeték van.

Az utolsóvacsoza csarnokát nem láthattuk.

Új szállodánk Cook kezeltetése alatt elég jó volt, a szobákat mind friss virággal látták el, kis erkélyünkről a vidékre és a pár lépésnyire lévő Dávid várának falaira néztünk.

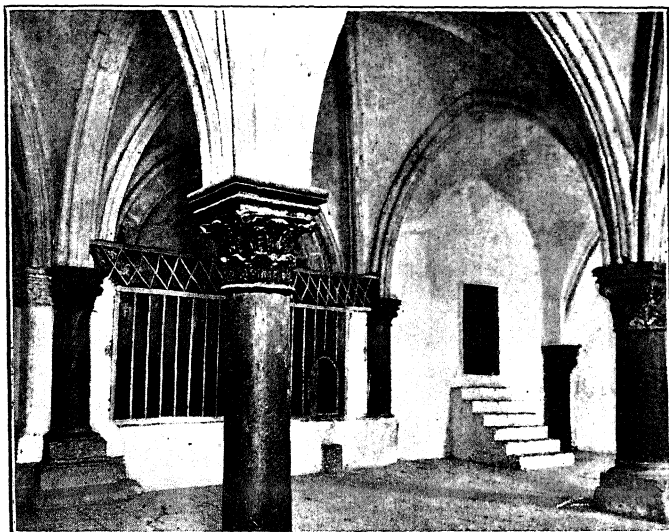
Jeruzsálemi üzletekben a vásárolt emléktárgyakat a kereskedők a szentsírra küldik megszentelés végett és arról az igazoló-czédulát a vevőjének kézbesítik. Szállodánk földszinti üzletében éri is

Salamon istállója az Omár-mecsettér alatt.

vettem egy olajfa-asztalkát Jeruzsálem czímerével, melyet öt egymáshoz illesztett kereszt képez; olajfa-szekrénykéket s egyéb tárgyakat is vásároltunk.

Bojtos, négyszögletű, csíkos, sárga selyem beduin-kendőkből párnákat látni egész keleten a szállodák társalgóiban. Ilyen kendőket erősítenek a beduinok

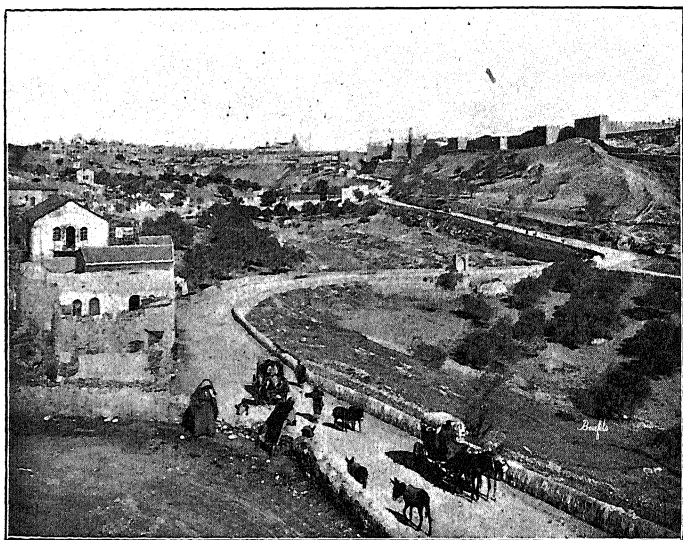

Az utolsóvacsora csarnoka Coenaculumban.

újjnyi vastag zsinórral fejükre (mint a jericho-i záró-kép mutatja).

Egy reggel társalgónk mellett hallom a »Páros csillag az ég alján, egyik fényes másik halvány« kedves magyar nótámat, oly szépen füttyülni, hogy e dal oly mélyen talán soha nem hatott rám úgy, mint akkor s megtudtuk, hogy egy külföldi érti oly szépen a füttyülés művészetét, a ki néhány hétig Magyar-

országban tartózkodott és társával, ki valóban magyar, erdélyi ember volt, még aznap asztal-szomszédjaink lettek; mindketten művelt, kellemes emberek voltak, az erdélyi több újabb és régibb ismerőssel együtt útitársunk lett továbbra is.

Elutazás Jeruzsálemből a vasúti állomásra.

Dimitri nevű vezetőnk biztatott, hogy mennénk el vele a két-három hétig tartó damaskusi útra lóháton; a sátort, melyben éjjel pihennénk, a szolga hozná az élelmiszerekkel együtt. Szerencsénkre arra nem mertem vállalkozni. Ugyanis eljövetelünk után az idő hirtelen igen hidegre változott azon a vona-

lon és hazaérve, olvastuk az ujságban, hogy negyven zarándoknak (gyalogos) a csontvázát találták meg a hideg után, melyekről a ragadozó madarak ették le a húst.

Jeruzsálemben még egy héttel szándékoztam tovább maradni; de ideges lényemre oly mélyen hatott rám minden, a mit ott láttam. Álmom egészen elhagyott, talán a levegő is okozta, hogy mennem kellett s nyolcz napi örökké felejthetlen emlékű szent-földi időzés után, búcsút vettem a büszke szent várostól. Társaságunkkal márczius negyedikén reggel vasuton indultunk vissza Jaffába.

Vonatunk gyorsan robogott lefelé. A dús virág cserjések közt haladva, ismét cyclamenek mosolyogtak felénk mint jövet, de mi búcsút integetve feljök, hiába vágyakoztunk utánuk, mert vonatunk az állomásokon rövidesen időzött s délre Jaffába értünk. Ott a vendéglőben az akkor érkezett egyiptomi utasokkal igen kellemesen beszélgetve ebédeltünk és estefelé egy ott ránk várakozó kis hajóval indultunk tovább.

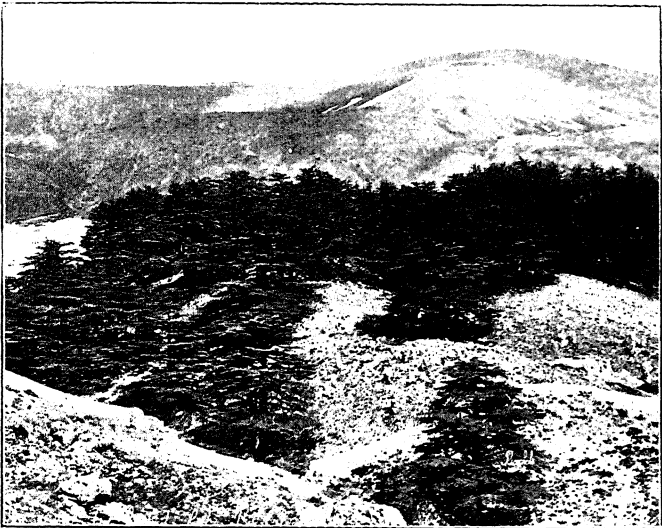
Beyruth a lybanoni hegységgel Syriában.

A Földközi-tenger ázsiai partjai mellett Syria és Görögország felé haza.

Másnap reggel Beyruthba értünk, melynek kikötője nagy hullámtorlásaival hasonló a jaffaihoz. A csinos, féleuropaias város bazáiraival a tenger partján magas hegyoldalban fekszik; akkor épp nagyon látogatott vásár volt, hol a sokféle syriai vidéki népviselet közt a damaskusi nőké tűnt fel leginkább. A város mögött gyönyörű hegyes vidéken kocsiztunk egész délután, messze ellátva a czédrusos Libanon felé. Visszatérve, este viharos időben nem

volt bátorságunk kis csolnokon hajónkra menni és Beyruthban háltunk. Szállodánk a tengerparton egy magas, kiálló sziklán feküdt; a folytonos hullámcsapások, melyek a szél bömbölése mellett a sziklát minden perczben érték, oly félelmesen hangzottak, hogy szemeimet egész éjjel le sem húnytam.

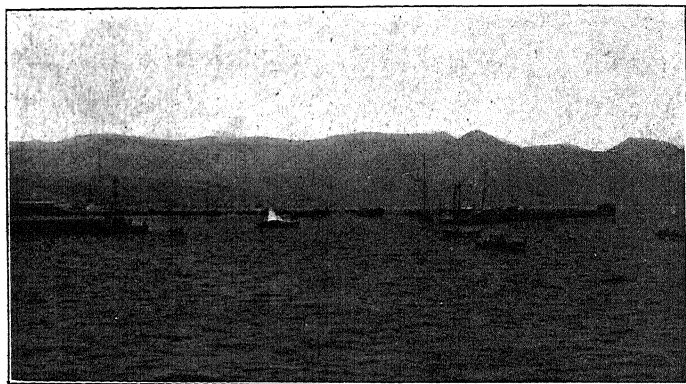
Személyszállító hajó a Földközi-tenger ázsiai partjai mellett nem közlekedett, csakis teherszállítók s egy hétig hányódtunk a szigetek között, mindig teherárúval bajlódva.

Syriai czédrusok.

Másnap hóval borított, meredek, magas hegyek előtt, melynek aljában pálmák tenyésztek, a festői

szép alexandrettai öbölben horgonyoztunk s az idő is kiderült és szép kettős-szivárvány örvendeztetett bennünket. Néhány nappal később Chios szigete előtt állt hajónk; az eső zuhogott, de azért hugom a fedélzeten körvonalozta a vidéket, én pedig esernyőmet tartottam fölötte.

A smyrnai kikötő.

Midőn hajónk a teherárúk felvételével elkészült s tovább mentünk, egyszerre a fedélzeten »*Mann über Bord*« hangzik. Egy matróz esett a vízbe, hajónkról mentő-koszorúkat dobáltak felé, a hajót menetében meglassítva megállítják, a mentő-csolnakot lebocsátják. A vízbe esett matróz pedig alig iparkodik hajónk felé úszni, hanem egyhelyben áll s csak a feje van künn a vízből, így várva az érte menő csolnakot. A hosszantartó hideg fürdőtől el volt kékülve,

különben fel sem vette ezen eseményt, a mit mi a fedélzetről visszatartott lélegzettel néztünk.

Az idő többnyire szeles volt; hajónk némely napon több helyen is állomásozott, utasaink a teherárúk emelőgépezetnek zakatolását megsokalva, olykor partra eveztek, kissé körülnézni. Hosszadalmas hanyattatás után a szigetek közt végre nyolczadnapra Smyrnába értünk.

Híresek a smyrnai szállodák rossz ellátása, u. m. füstölő kályhák, hideg szoba, rossz konyha stb.; midőn a Grand Hôtel Huckban kávékat kecsketejjel meginni nem bírtuk, azt felelte a szállodás, hogy: »nem lehet ám mindenütt olyan jó tej, mint Magyarországon«.

Smyrna szép fekvése ismeretes, valamint híresek gyönyörű nagy szőnyegraktárai és bazárjai, jó lovai és rossz kocsijai.

Egy öreg, de akkor házasodott, sokat fecsegő írlandi párral egész délutánra kikocsiztunk a vidéket megnézni, de ők csakhamar elaludtak és visszatérve,

Damaskusi nő Syriában.

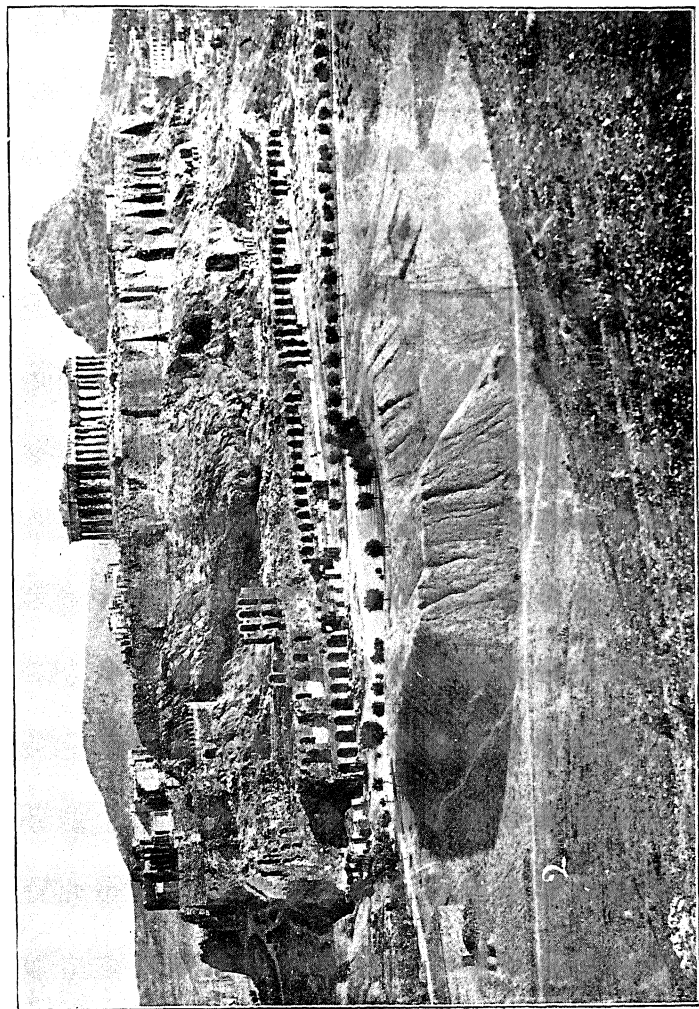
még csak nem is sajnálták, hogy a legszebb kilátást nem látták, — de én sem.

Görögországban, Pyreusban kötöttünk ki és felséges szép időben egy sétakocsizással Athénben voltunk. Társaságunkkal ekkor már a hosszas sanyargatások között összeszoktunk. Megérkezéskor a szállodánkban szinte családot képeztünk; a fejedelmi estebédnél külön asztalnál terítenek nekünk, tizenkét

Erechtheon Athénben.

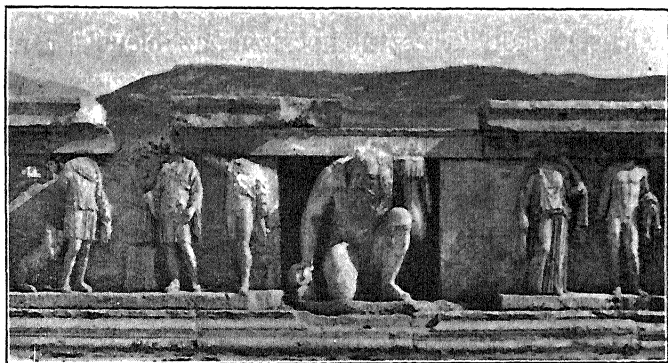
személyre és magyar társaságnak tiszteltek bennünket. Öten valóban magyarok is voltunk, a többinek

Acropolis.

(A hegy lábát Athen városa övedzi. Háttérben a Lycabethos-hegy.)

csak rokonai laknak Magyarországon. Athénben három napig időztünk.

Részlet Dionysos színházából Athénben.

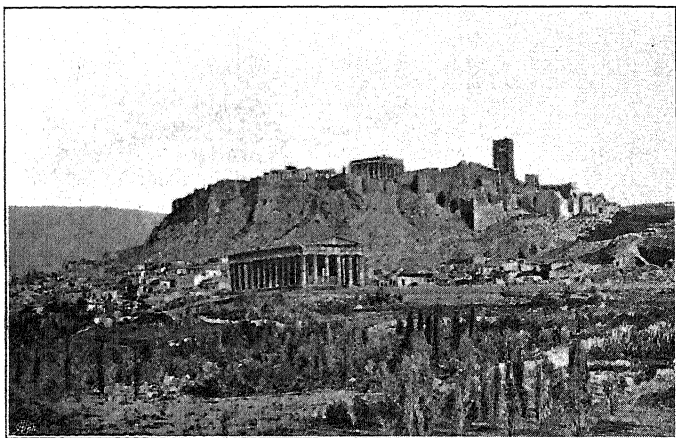
A »Grand-Bretagne« elsőrendű szállónk ablakai a királyi palotára néztek, melynek kertje is szép, benne régiségutánzatok folyondárral befuttatva; de a víz-szegénység még itt is észrevehető volt a fákon.

A ki egyszer a kétezerháromszáz éves akropolis régiségei között járt és az alatta elterülő várost és a vidéket a tengerrel ezen magaslatról nézte, azt többé el nem felejtí. Karyatidjeivel az Erechteon, a hegy alján az Odeum, Dionises színháza; balra Sokrates börtöne, a sziklába vésett alacsony kis üregek, hol a méreg poharat kiürítette.

Távolabb a kétezernégyszáz éves, de épségben megmaradt Theseus temploma, Aolus temploma és

Hadrian kapuja, egész közel oda Zeus (Jupiter) temploma és sok más rom és a régiségek múzeumai mind nagyon érdekesek.

Erdélyi útitársunkkal egy délután fenyő- és czedruserdőkön keresztül kocsizva, az eleusisi romokat néztük meg a tenger partján. Felséges, szép kirándulás volt. Itt szép kocsik, de rossz lovak vannak.

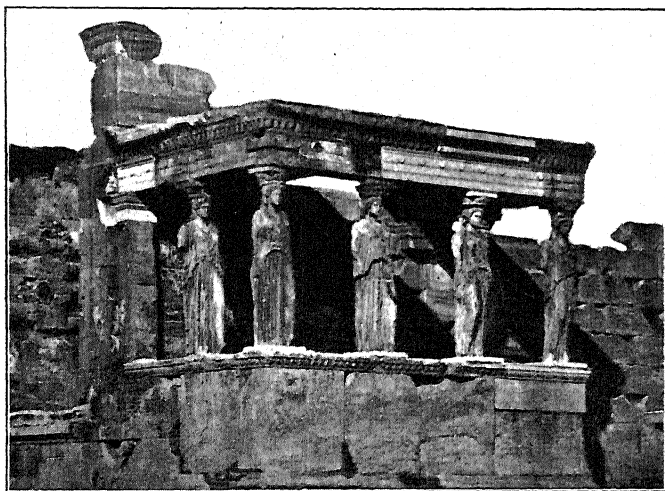
Theseus temploma Athénben.

Nagyon szép a jóniai oszlopokon a tiszta, fehér márványból épült új akadémia. Belseje nagy, színes képekkel meglepően nézett ki; a világítást felülről kapja e gyönyörű tanácsterem.

Midőn az új temetőt néztük, hol Schliemann mausoleumát építették, temetésekkel is találkoztunk. Görög szokás szerint a halottat nyitott koporsóban,

díszesen felöltöztetve, letakaratlan arczczal vitték a városon végig a temetőbe, azon felfogásból, hogy a míg a világon van, élvezze is azt. Ilyen szokást összes utazásaim alatt sehol sem láttam.

Utunk Konstantinápolyig egy piszkos, kis olasz hajón megviselt bennünket. Köd lévén, a hajó nem

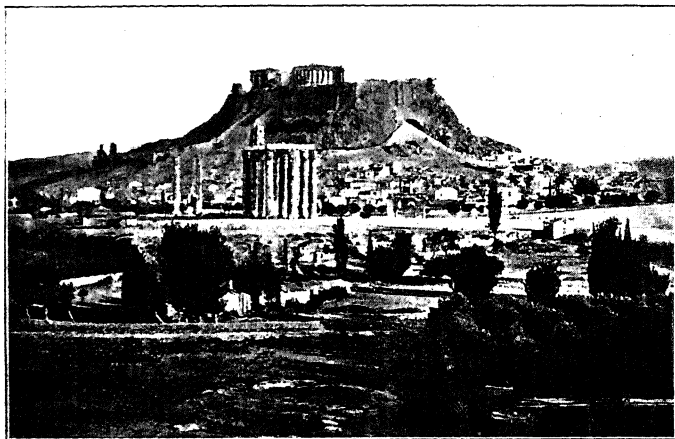
Karyatidok az Erechtheonon Athénben.

mert a rosszhírű sziklás Dardanellákon átmenni, s egyhelyben állt húsz órán át.

Konstantinápoly előtt szép a Márvány-tengeren a Princhipo sziget-csoport, a hová messze országokból járnak élvezni a szép tavaszt.

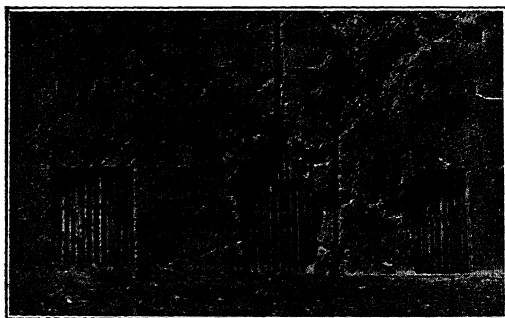
Konstantinápolyban időzve, a Bosporuson is végig hajóztunk egész a Fekete-tengerig, melynek

mindkét partja végig pompás villákkal és palotákkal van kiépítve. Széchényi pasa, hazánkfia, ki a Hama-

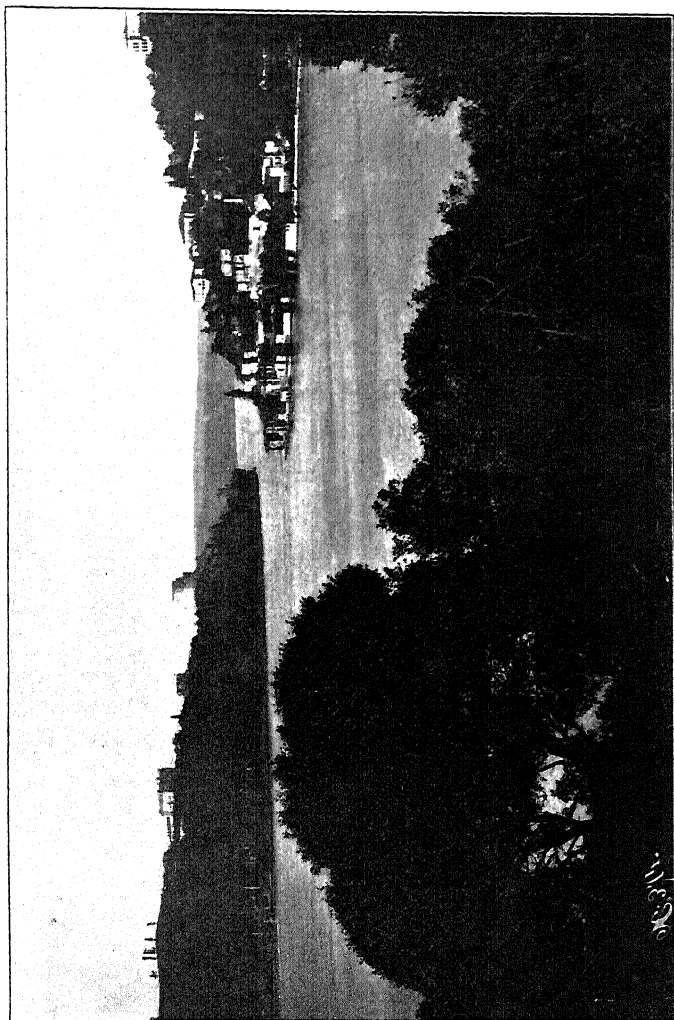

Zeus temploma és Hadrián kapuja Athénben.

dieh előtti szelamlík után felkeresett bennünket, azt mondta, hogy a Bosporuson, mely a Fekete-tengert a

Sokrates börtöne Athénben.

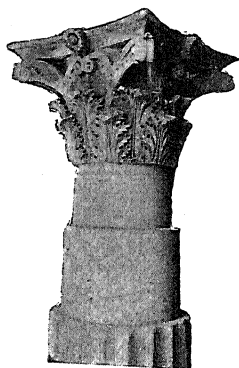

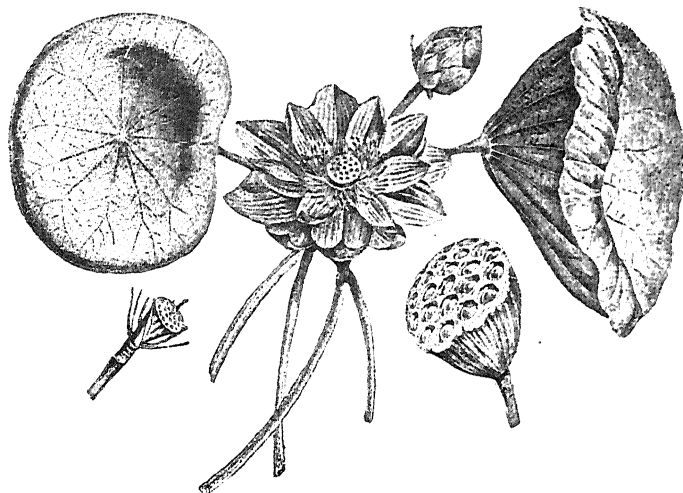
Bosporus Konstantinápoly és a Fekete-tenger között.

Márvány-tengerrel köti össze, nyáron is mindig hűvös légáramlat van, a miért a konstantinápolyiak Török-Svájcznak nevezik és ott nyaralnak.

Érdekelték Széchenyi pasát a kairói események és örömét fejezte ki, midőn ott lévő honfitársairól szépet hallott; ellenben észrevehetőleg rosszul esett nagy Széchenyink fiának, hogyha valamelyikről azok közül helytelen dolgokat kellett hallania, mert Kairó találkozó helye az egész világ művelt utazóinak, kik tudomást vesznek egymás viselkedéséről.

Négy napi konstantinápolyi időzés után, kedves utitársainknak szívélyes búcsút mondva, kellemes emlékeinkkel szerencsésen visszatértünk hazánkba.

INDIA.

Budapestről Brindisibe.

Rokonaimtól, ismerőseimtől és kedveseim sírhal-
mától búcsút véve, készen voltam a hosszú útra.
Nem csekély aggodalmat szerzett, hogy kése-
delem folytán hitellevelem és Th. Cooktól az ajánló-levél,
melyben indiai helyettesítőinek figyelmébe ajánlott,
Londonból az nap érkezett meg, midőn már útra
kellett indulnom.

Barátaim sajnálkozásuknak adtak kifejezést, én
pedig az utazás fáradoalmait fel sem véve, kész voltam
az elviselhetetlen, cél nélküli egyformaságot egy

érdekesebb, kellemesebb, jobb időtöltéssel felcserélni! S teljes lelki nyugalommal indultam 1893 november 30-án, sűrű ködös időben, néhány kedves rokon és barát kíséretében a budai déli vasut pályaudvarába. Este nyolcz órakor kísérőimtől búcsút véve, elfoglaltam helyemet, őket és magamat a Mindenhatónak ajánlva, a vonat tova robogott a titkos jövőjű sötét éjbe.

Pár percz alatt elnyomott az álom s csak reggel felé ébredtem fel. A bécsi vonat kocsiába átszállva, nyájas útitársakra tettem szert egy főconsulban és nejében. Már idősb emberek voltak.

A határvámnál segítségemre volt a főconsul. Midőn az ő holmiját átvették, mellém állt, s nejének vallva engem, a vizsgálat kellemetlenségeitől mentett meg. Visszaülve a coupéba, vidáman tréfáloztunk az imént történt leleményes kis eset felett. Gyümölcsöcsel kínáltak meg. Délben, Velenczében, nagy sajnálatomra, kiszállt a rokonszenves pár, miután a consul még ebédet rendelt coupémba, szerencsét kívánt hosszú utamhoz és elváltunk egymástól.

Olaszországban az enyhe levegő, a kertekben pálma, borsfa, narancs-ligetek, a már oly sokszor látott lapos házfedelek, vidám terrasseos lakások mindenfelé, az olasz nép zajos dalolása kedélyemet felvidította. Harmadnap reggel hat óra tájban szerencsésen, többnyire magamban utazva coupémban, Brindisibe, a tengeri hajók nagy kikötőjébe érkeztem.

Nem hiába Brindisi, magyarul szarvasagancsot jelent, de kikötőjének alakja is ahhoz hasonló. Minden időben biztos, mert a hullámoktól éppen agancsformája által védve van.

A »Grand Hôtel International«-ba szálltam meg. Szobám ablaka a tengerre nézett. A hôtél régibb épület, de át van alakítva; a kiszolgálás jó. Ottani viszonyok szerint elsőrendű szálló.

Két napi vasuti utazás után Cook utazó-irodájába menni volt első dolgom. Ott jó tanácssal s pénzzel ellátva magamat, kissé körülnézni a városba indultam.

Estebédnél igen megszorodott az idegenek száma. A continens minden részéből találkoztak utasok, de akik a »Valetta« indiai hajóval akartak utazni, egytől-egyig angolok valának.

Módomban volt magamat az angol nyelvben gyakorolni szomszédaimmal. Bizony nagyon figyelmem kellett, hogy megérthessem őket.

Az éjjelen át pihenve, másnap reggel kissé kényelmesebben tolettiroztam. Ugy tíz óra felé nagy hullámcsapásokat hallva, kitekintettem az ablakon, vajjon micsoda zaj ez? S látom, hogy egy nagy hajó igyekszik kikötni, egész közel a parthoz. Találhatok-e szót, mely azt az érzést kifejezze, midőn a »Valetta« felírást olvastam, azon hajó nevét, mely engem a messze világba, Indiába visz magával!

Az egész elmúlt éjjel nagymérvű zivatar volt.

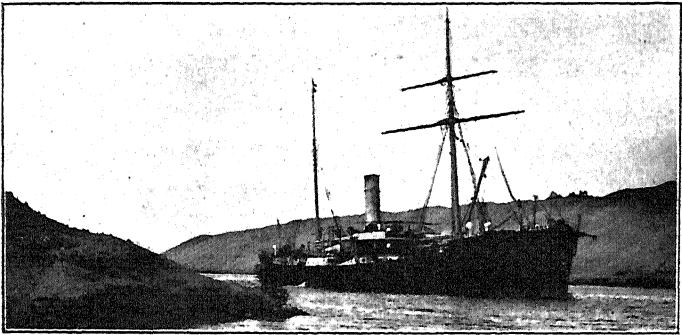
Tehát viharban kezdem meg az utat; de itt a tenger felülete a kikötő formájánál fogva oly zárt, hogy inkább egy tóhoz hasonlít és a hullám alig észrevehető.

Alig tudtam öltözködésemet befejezni az izgalomtól. Rövid fél óra múlva a partra futottam. Hajómat gyönyörűnek találtam; mint egy utcza, oly hosszú volt. A matrózok énekeltek, a parton a sok ácsorgó nép, zenészek és gyümölcsárosokkal. De a hajó még nem birt kikötni; a nagy létra még feküdt, s a pár lépés távolsággal küzdött még sokáig.

Ki más érthetné meg érzelmeimet, mint ki maga is hasonlót átértzett egy hosszú tengeri út előtt. S biztam benne, hogy nem vagyok elhagyatva, a nagy Isten van fölöttem és velem!

Délután két-három óra között áthurczolkodtunk hajónkra, bár magunk csak később, este szálltunk fel rá; és a hajó, különböző postákat bevárva, csak éjfél tájban indult el hosszú útjára.

Suez-csatorna Ismailiánál.

Tengeri út a »Valetta« gyorsgőzösön Brindisitől Adenig.

1893 deczember 3. A pen. ins. a. orient steam nav. comp., röviden mondva Pieno-féle angol hajón, mely London és Ausztrália között közlekedik.

Hajóra lépve, 165 utas (cabinpassanger) névsorát nyomtatva adták kezünkbe.

A »Valettá«-nak belső berendezését is gyönyörűnek találtam akkor.

A nagy étterem és társalgó falai fehér márvánnyal voltak burkolva, közben bas-relief színes márvány-oszlopokkal, az asztalok gazdagon délszaki növényekkel díszítve, az örökké nyitott ajtók mellett nagy californiai thuják álltak, a sarkokban pedig pálmák.

Az angol hajókat induláskor rendszeren a londoni üvegházakból látják el növényekkel, de a növények a három-négy havi tengeri úton az erősen sós levegőjű déli oceánokon tönkre is mennek.

A társalgóban zongora, egy szekrényben apró játékok, könyvtár, sok képes-album utazási képekkel — egy asztalkán nagy mennyiségű levélpapiros a Pieno-társaság jelvényével, u. m. teve, elefánt, hajó-alakok, pyramisok, »quis separabit« aláírással; ezen jelvény volt az étlapokon és a fehérneműn is. A levélpapirosért nem fizetett senki sem, bármenynyit vett is el. A fedélzeti játékokat egy matróz kezelte. A fürdőszobák használata díjmentes. A fedélzetet naponta korán reggel szappannal mosták fel, a déli étkezés alatt egészen kiséprették, napközben pedig több ízben egy fiúcska összeszedte a szét-szórt szivarhamut kézi lapátkájára, a szorgalmatoskodó hölgyek körül pedig a czérnaszálakat, és nedves szivaccsal törülték fel a legkisebb szennyet is. Minden ércz vagy fém ragyogott s tündöklő tisztaság uralkodott az utazó közönség körül a hajó minden zugában.

Villammal volt fényesen világítva az egész hajó, épp úgy a cabinok is.

Cabinom a hajó északi oldalán feküdt. Abba belépve, a szolgák figyelmeztetése folytán rögtön két részre osztottam podgyászomat, s amire szük-

ségem volt, nagy betűkkel »wonted«-et írtak rá, s külön raktárba tették. Midőn javában pakoltam, csendesen kopogtak; sejtve, hogy cabintársaim jönnek, a rendetlenségért bocsánatot kérve, »Isten hozta!« üdvözléssel nyájasan kezet nyújtottam a benyitóknak.

A két belépő amerikai missionariusnő volt; a *fehér csokor* »White Ribbon« egylethez tartoztak.

Amerikából Londonba mentek, s onnan vasuton Brindisibe jöttek s ők is velem egyszerre szálltak fel a hajóra. Egyletük, mely az iszákosság korlátozásán fáradozott, két évre földkörüli útra rendelte őket, a főkegyetek felülvizsgálására. Igen művelt, felvilágosodott szellemű nők voltak, s a mellett szerények, vidámak. A hajó közönsége csakhamar ösmerkedni kívánt velök, s kiváló tiszteletben tartották. Egyikük, ki pár évig tartózkodott Chinában, a chinai nyelvet is beszélte.

A »Valettá«-n a Londonból jövők között volt egy gyönyörű szép szőke nő komornájával. A leg-elegánsabb nyugvó nádszék az övé volt, mely majdnem naponta más és más színű, széles fodrú selyempárnákkal és takarókkal volt ellátva. Komornája különös gonddal figyelmeskedett körülötte, s nem győzte párnáit ide-oda rendezgetni. Mindenki nagy érdeklődéssel viseltetett iránta — de csak eleinte. — Amily szép volt, éppen oly közönségesnek ösmertük meg. Sokszor terhünkre volt, azért,

mert szeretett mindenütt útban lenni. Ha társasjátékot játszottak, melybe őt be nem vették, a felső fedélzetre vezető lépcsőre ülve nézte a mulatozókat. Ő egyenesen Ausztráliába utazott, komornájával, hosszabb időre.

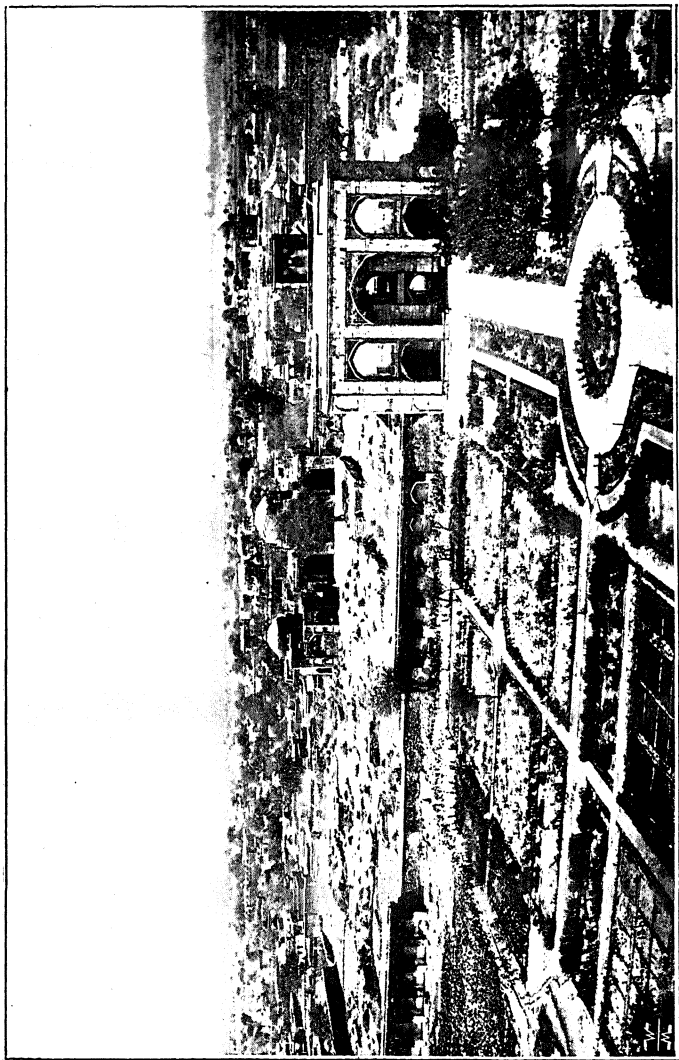
Ismailiában egy amerikai államtitkár öttagú családjával szállt fel. Az utasok őket is nagy előzékenységgel fogadták. Ők és én voltunk egyedül idegen nemzetiségűek; a többi utas mind angol volt.

A két missionariusnő volt az én jó őrangyalom az egész uton. Az a tapintatos, finom magatartás velem szemben felejthetetlen lesz előttem mindig. Mint cabintársnőjüknek egy könyvecskét adtak emlékül, melybe e szavakat írták: »Életünk Istennek alárendelve.« A könyvecskében egyletök elnöknőinek arczképei mellett az övéik is volt nevök aláírásával: »Mrs. Elisabeth Andrew and Dr. Kate Buschnell. Round the World W. C. T. U. missionaries.«

Andrew özvegy volt, de életét igen boldogan élte át és sok szeretettel beszélt menyéről, fiáról és kis unokájáról.

Buschnell hajadon volt, tekintete nyílt és bizalmat gerjesztő, mindketten szerették missionariusi hivatásukat s vidáman vitorláztak a föld körül.

Azóta Chicagóban létemkor meglátogattam a tizenegy emeletes Womans-templét, melyről annyit

Részlet Ó-Delhi (v. Déhli) romterületéről.

beszéltek nékem (női menház-féle); ott szerkesztik a »The Union Signal and White Ribbon« lapot is. Sajnálatomra nem láthattam ott cabintársnőimet, mert nem tudattam velük előre odameneteletem, s ők akkor falun voltak.

Buschnell régebben három évig volt Chinában, ahol őt nagyon ösmerték és rendkívül szerették; ezért örült ismét oda juthatni. Egyszer mosolyogva ült hozzám a fedélzeten s azon elhatározással szólított meg, hogy ő is akar velem németül beszélni, mert valamikor ő is tudott: »Sie sprech so kühn Englisch, I vill auch Deutsch« — magától kaptam kedvet, mert látom, hogy mennyivel könnyebben tanul az ember, ha nem restel beszélni — de bizony a szavak értelmét már ő akkor elfelejtette, a miért német társalgását abba kellett hagynia. Andrew később többször mondotta: »Látja, drága mrs. M., az angolok itt a hajón bármily szivesek is velünk, mégis nagyon kiérezzük, hogy nekik az orrukban van az amerikaiak győzelme az angolok felett s nagyon bosszantja őket az is, hogy mi otthon nem engedünk nekik semmiben sem!« — a mit az államtitkárék is észrevettek és azontúl még inkább összetartottunk.

Átengedtem nekik a felső ágyamat azért, hogy egymás felett lehessen ágyuk, míg én az enyém helyett az ablaknál egy jobbat kaptam. Ha egyszerre mentünk este feküdni és látták, hogy én csendes, talán szomorú vagyok, akkor az egyik

az ágyam mellé térdelt és tréfás dolgokat beszélt a hajózó társaság eseményeiről; a midőn látták, hogy már talán fáraszt, felkelt térdelő helyéről s gyorsan levetkőzve, lefeküdt.

Ha ők később jöttek a cabinba, mikor már én aludtam, világot soha sem gyújtottak, hanem sötétben csendesen feküdtek le. Természetesen aztán, ha én feküdtem le később, akkor meg én tettem úgy velök. Ők mindenről voltak értesülve, a mi a hajón történt, s az által én is otthonosan éreztem magamat. Unalomról szó sem lehetett, és az a tizenöt-tizenhat nap, melyet Brindisitől Bombayig velök együtt töltöttem, olyan volt, mint nálunk a farsang.

Majdnem minden este volt táncz, hangverseny, ének vagy színi előadás, melyekben a kapitány mindig részt vett. Abból kifolyólag voltak aztán pártoskodások, rivalisálások, olykor egyenetlenségek; az angolok otthonról sokan ismerték egymást vagy személyesen, vagy hallomásból.

A kapitány, R. F. Briscoe, rendkívül víg ember volt, majdnem bonvivantnak mondható. Mindent tudott és érdekelte is, a mi a hajó közönsége között történt és mindent tovább is adott — sokszor egész érdekes titkokskák kerültek elő, a miből utoljára bonyodalmak is származtak, de akkor már célhoz érve, elváltak az emberek egymástól — a hajóra pedig más utasok jöttek, a kikkel a kapitány ismét tovább mulatott.

Én sokszor félve gondoltam arra, ha zivatarunk lenne, midőn kapitányunk oly elmerülve mulatott, de mindenki mondta, hogy ő kitűnő tengerész, s annyi bizonyos, hogy vasárnaponként, midőn az isteni tiszteletet tartotta, egyikünknek sem jutott volna eszébe, hogy ugyanaz az ember máskor mily bolondos szokott lenni köztünk.

Minden vasárnap a néhány száz matróz párhuzamban sorfalat állt egymással szemben, az egész hajó hosszában. Egy tiszt egyenkint olvasta fel neveiket a hajóparancsnok előtt; ez megtörténvén, utóbbi büszkén lépdelt a sorfal között, egyik matrózáról a másikra tekintve, míg az elsőosztályú fedélzetre ért, hol már az egész hajó utasai várták mint egy templomban az isteni tiszteletre; matrózai akkor ismételt katonai köszöntéssel sarkon fordultak és katonás lépésben mentek vissza helyeikre.

A kapitány minden estebédnél az utasok között evett és szomszédokul a legvigabb családokat választotta.

Az első tisztek is be voltak osztva az asztalokhoz, mi által mindig teljes felügyelet alatt voltunk. Az angol nők igen is szívesen mulattak a művelt tisztekkel, kiknek viszont nagyon jól esett a szórakozás napközti is, mert a játékokban ők is részt szoktak venni és jól értették azokat rendezni.

Visszatérve brindisii elhelyezkedésünkre a hajón, az utasok, kik Londonból jöttek odáig, igen panasz-

kodtak, hogy mindig zivataros időben jöttek. Mennyivel okosabbak voltak azok, a kik vasuton jöttek Londonból Brindisiig.

Eddig én minden tengeri úton rendkívül sokat szenvedtem, azért, bár mindenre elszánva magamat, kissé félve feküdtem le este, biztosra véve a zivataros utazást. De mily nagy volt meglepetésem, midőn másnap teljes szélcsendre ébredtünk; s nap nap után szép maradt az idő, mig Adenben megérkeztünk.

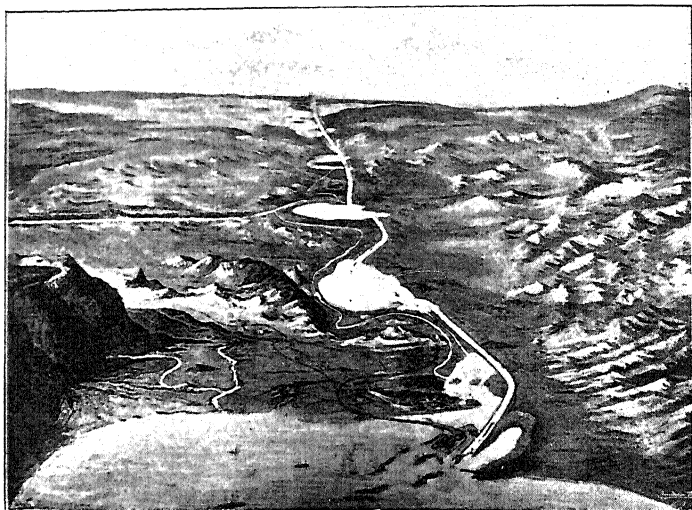
Hajónk Brindisitől Bombayig nem kötött ki, Port-Saidban kevés szenet hoztak. Másnap már exotikus gyümölcsöt is élvezhettünk és nagy tálakban tömérdek rózsát kaptunk. Ismailiába, Suezbe pedig csónakon hozták és vitték az utasokat.

Minden kikötőben a parton támlás-székeket árulnak, mit az utasnak vennie kell, különben a fedélzeten nyughelye nincs. Minden kikötőben más formájú székek szokásosak; azért a hajón a székekről meg lehet tudni, ki hol szállt fel, mert a tulajdonos neve nagy betűkkel a szék hátára van írva. A fedélzet mosásakor reggel e támlásszékeket egy helyre rakják össze. Első dolga reggel az utasnak, hogy tulajdonát a halomból kihalászsza s kellemes, jó helyre állítsa, a hol az arra a napra biztosítva van. Bombayból ezen szék podgyászommal együtt

Calcuttába ment további tengeri utaim használatára. Hajóra lépve, feltűnt egy fiatal, magas nő, vérpiros meleg gallérral és egy másik hetven-hetvenöt év közötti idős, alacsony nő, ugyanoly élénk piros gallérral. Ez utóbbi lett szomszédnőm az asztalnál. Fiával együtt utazott Ausztráliába. Alexandria táján a közönséggel a nap lementében gyönyörködve megjegyeztük, hogy a láthatár még az ő piros gallérjuknál is jóval élénkebb. Különös véletlen folytán ugyane nővel három hóval később Colomboban egy hajóra szálltunk, s visszajövet Adentől egy cabinba szorultunk.

A Suez-csatornán unalmas az út, mert a hajó igen óvatosan, lassan halad, nehogy nagy hullámokat verve, a partot megrongálja, mi által a csatorna betöltetnék homokkal. Ha ez mégis megesik, azt »*csatorna-betörés*«-nek nevezik, s míg ki nem tisztítják a csatornát, a forgalom fennakad. Az ily bajt okozó hajó igen nagy büntetést fizet. A csatornán sok hajónak kellett kitérnünk; minden kitérés két órát vett igénybe, úgy, hogy húsz óráig tartott az áthajózás. Egy átmenetért a hajó tizenhatezer forintot fizetett, és útját villamos sugárlámpával világította meg maga előtt a csatornán.

Suez-csatorna a két tenger közti sivatagon.

Vörös-tenger.

Mielőtt útra keltem, otthon az utolsó hónapok sok gondja, az angol nyelv tanulása, tervezett utamra szükséges ösmeretek megszerzése, különben is ideges természetemet igen kimerítette, s a sok álmatlanul töltött éj után szellemileg is fáradt voltam, mire a tengerre kerültem.

Tapasztalásból mondhatom, hogy aki ideges, fáradt, vagy a lelke beteg, oh az menjen bátran tengerre. Különösen, ha meghalni kíván. Hiszen

akkor úgy sem veszíthet semmit sem, de igen-igen sokat nyerhet! Az a levegő mintha kiszívná a lélekből a fájdalmat s a tenger fenekére vinné le, oly erősen hatja át az egész embert.

A Vörös-tengeren a legfelső fedélzet, valamint minden egyéb az utasok tartózkodására rendelt része a hajónak, gondosan vászonnal van bevonva a nap ellen, a mit naponta többször öntöznek is, hogy hűvösebb maradjon és séta közben, ha a III. osztály felé közeledik valaki, minden matróz a legkomolyabban figyelmezteti: »ne a napra, az veszélyes«.

Én a tanyámat a legfelső kis fedélzeten ütöttem fel. Oldalt volt egy keskeny nyílás hagyva kilátásra. Talán tizen-tizenöten voltunk rendesen ott s most a fenséges régiségek és a múmiák hazájának, Egyptomnak közelében hajózva, vissza-vissza gondoltam annak emlékeire, hol ugyanaz év elején utaztam.

Nem tudom leírni, mily varázserővel hat az emberre a Vörös-tengeren, hogy míg egyfelől a végtelenbe lát semmibe nem ütköző tekintete, másfelől az élesen csipkés sivár Sinai hegység juttatja eszébe, hogy ott bolyongtak elhagyatva Izrael fiai.

Ismét aztán napokig nem láttunk partokat, csak olykor egy-egy szembe jövő hajóval messziről zászlójelekkel köszöntöttük egymást.

Roppant jótékonyan hat az emberre a tengeri, erősen sós levegő. Az emberek majdnem kivétel nélkül elbágyadnak s elszenderegnek, s felébredve, a munkakedv teljes hiányában élvezik tovább a »dolce far niente«, egyedül legyezéssel fejtve ki egy kis mozgást. Sok utas az ágyát éjjelre a fedélzetre vitette, nő és férfi egyaránt, mert ott hűvösebb volt. Én egész utazásom alatt mindig cabinomban aludtam éjjel.

Az étkezés az angoloknál egyáltalán erőteljesebb mint nálunk magyaroknál. Reggel az ágyba tejet hoztak nekem, másoknak csokoládét vagy kávét; kilencz-tíz óra között volt a villásreggeli, egy órakor a luncheon, öt órakor tea, hat óra után az estebéd. Az volt a leggazdagabb. Hoztam is magammal étlapot. Az utasok egész nap igen egyszerűen voltak öltözve, de már az estebédhez a legtöbb nagy toilletet csinált, sok ékszerrel, különösen sok gyűrűvel. Az urak tulnyomó része salonruhában jelent meg, mondván, hogy ők annyit vannak úton, hogy mindenütt otthonosan érzik magukat. Otthon egész nap komoly, száraz dolgokkal vannak elfoglalva, de öt óra után megkívánják családjuktól a csinos öltözködést. Ezt a hajón némely nő a túlságig vitte. Leginkább fehérben jelennek meg. Suezén túl még az én hetvenötéves szomszédnőm is luxust űzött fehér ruháival.

Naplemente után, mikor az oldalt védő vásznakat felhúzták, a fedélzeten, a hajó hosszában jól kilépve sétáltunk; akkor esett legjobban a beszélgetés, a mig sokan az estebéd előtti nagy toilettére nem mentek.

Minden este nyolcz óra tájban a felső kis fedélzeten táncz volt egy kis zenekar mellett, vagy pedig hangverseny az alsóbb fedélzeten, a melyre a másodosztály utasai is meg voltak híva. A padok, székek, épp úgy kisorakoztatva és az előtér oly szépen diszítve az uralkodó szineivel és zászlókkal, mint egy teremben. Hangverseny alkalmával az ösmert dalokba az egész hallgató közönség beleénekelt, ami igen kellemesen hangzott a tenger halk csobogása mellett. Az utolsó előadáson Aden előtt a kapitány, ki mindenben részt vett, avval végezte tréfás búcsúzását, hogy legyen bár angol, amerikai, vagy magyar nő, az angol királynő egyforma szivesen látja a hajóján. Minden szórakozás kezdője és befejezője a »God save the queen«, mialatt mindenki feláll. Hangverseny után tiz órakor melegített veres bort, theát, és nyalánságot hordtak körül, a mi mellett sétálva vigan folyt a kritizálás az előadások felett. Egyik-másik hangosabban nyilvánította, hogy csak ilyen-olyan iskolázott hanggal bizony inkább nem énekelne, s egyéb csipős észrevételt tett, minek folytán a neheztelő párt a következő előadásokon nem vett részt, még mint hallgató sem. Az angol nők között

fejlett ki a legnagyobb ellenségeskedés, mert otthonról ismerték egymást. Hozzám jöttek nagy garral panaszkodni s irigyeltek, hogy más nemzetiségű vagyok. Ezek felett missionariusnőimmal jól mulattunk.

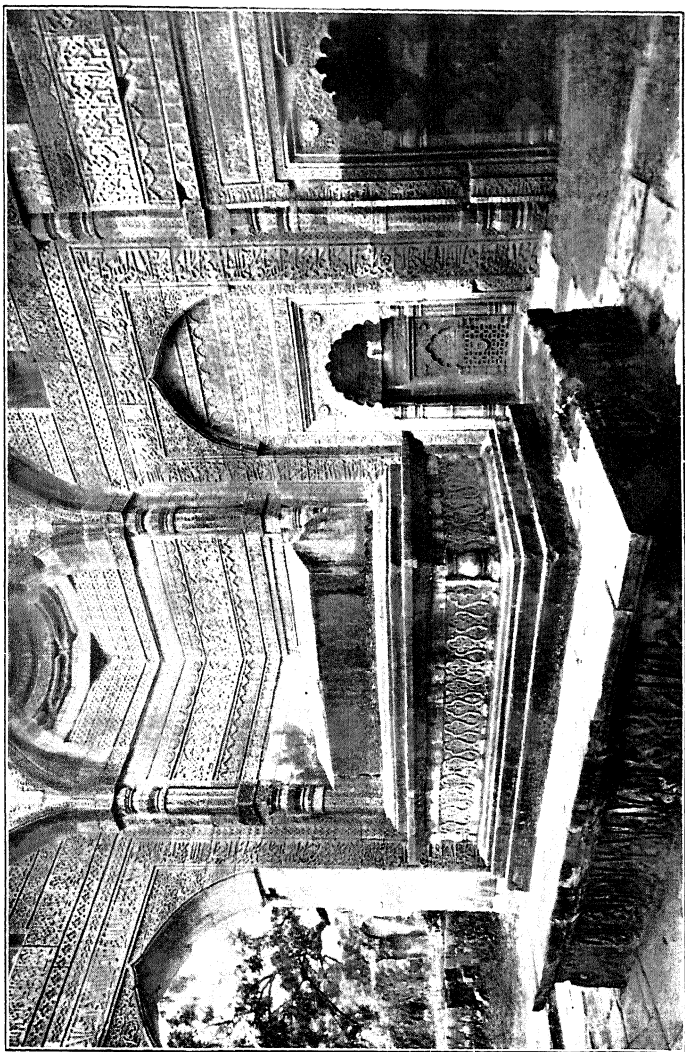
Temérdek társasjáték van a hajón; még lapdázás is; persze minden a helyhez alkalmazottan; azt nézni érdekes volt az idősebbeknek is.

Többen az urak és nők közül kezdték magukat velem gyenge németségökben gyakorolni; de arról hamarosan leszoktattam őket, mert inkább én kívántam magamat az angol nyelvben gyakorolni s megmagyaráztam nekik, hogy több szükségem van drága fáradsággal tanult angol nyelvtudományomra, mint nekik a németre.

Suezen túl az étteremben az asztalok felett a mennyezeten különös szellőztető készüléket (pankah) rángattak a »laszkák« (indiai benszülött). Hosszú és fél méter széles kelme-stráfok, zsinórral egymáshoz fűzve, a rángatás folytán húsen tartják a levegőt. Amint abbahagyták a rángatást, a tikkasztó hőség-től nem lehetett enni.

Adenbe érve, már ott várt egy hajó Colomboból, a másik Bombayból, hogy az utasokat tovább szállítsa, mert a »Valetta« egyenesen Ausztráliába ment.

S ezzel a hajó fedélzetén töltött víg napjaimnak vége lett! Mielőtt Adenbe értünk volna, megírtam leveleimet, a »könnyek kapuja« körül kissé fujt a

Ó-delhi-i sirholt belseje.

szél és több elsülyedt hajó kürtője meredt ki az öbölből. Én is rosszul kezdtem lenni.

Leveleimre bélyeget már cabin-társaim adtak, s ők mentek a kapitánynyal egy csolnakon a Bombayból értünk jövő hajóra cabint lefoglalni az én számomra is, a mit oly szerencsésen választottak, hogy egy nagy, tágas cabint egészen magam lakhattam, mely épp az övék mellett volt. Késznek nyilvánították magokat legkisebb kopogásomra bármikor hozzám bejönni. Oh ez áldott teremtéseknek mennyit köszönhettem utazásom alatt!

Mig ők a Bombayból jövő hajón jártak, az alatt a mi podgyászunkat készítették ki. Én a magam ládáját, a melyen nevem kezdő betűi és a »wonted« szó volt, sehogy sem birtam megtalálni. Biztattak, hogy legyek nyugodt, ott lesz. De én tovább nyugtalanzkodtam, s ezt látva az urak, segítségemre jöttek keresni és csakugyan nem volt ott. Az ausztráliai raktárból hozták elő. Ebbe nagyon kimerültem a kissé ringó hajón.

Nemsokára visszatért a kapitány a szállást néző utasokkal, azután egy kis gőzhajóra ültünk a podgyászfélével és kapitányunk, a ki velünk jött, ünnepélyesen adott át bennünket a bombayi »Clyde« nevű hajó kapitányának; tőlünk szívélyesen elbucszúva, visszament hajójára, hogy egyenesen Ausztráliába vitorlázzon.

A »Valetta« elindult Londonból november 23-án, Brindisiből deczember 3-án, s Adenbe értünk decz. 12-én.

1893 deczember 12. A »Clyde« egészen új hajó volt, még sokkal elegánsabb és szebb, de valamivel kisebb mint a »Valetta«. A kapitány pedig rendkívül finom, művelt ember.

A hajóra lépve, missionariusnőim cabinomba vezettek. Ott minden podgyászomnak helye volt. Cabinom négy személyes volt, tükrök, sőt ètagére is volt benne, ágyai pedig igen kényelmesek.

Megmosdottam s lefeküdtem, tizenegy óra lehetett délelőtt; egész nap egy kis tengeri betegség háborgatott. Másnap a tenger ismét nyugodt volt, de én nem keltem fel, mondván, hogy jól érzem magamat, csak enni nem kívánok és fáradt vagyok, pihenni akarok. A hölgyek kötésekkel, könyvvel kezökben jöttek hozzám mulattatás végett, s elbeszélésték még a Valettán utoljára történt ármánykodásokat. De bizony e sok beszédetől rosszul lettem, s a szobaleány által kérettem őket, hogy egészségem felől ne személyesen, de a szobaleány által kérdezősködjenek. Azontúl nem is jött senki sem hozzám, a szomszéd missionariusnőimet kivéve; azok is csak pár perczig időztek nálam. Gondolná valaki talán, hogy az unalmas volt? Oh a világeért sem.

Abban a szép és tisztaságtól ragyogó cabinomban végtelenül jól éreztem magamat. Az egész cabin fehérre volt fényezve, az ablak- és ajtókeretek barnafából, műmunkával, éppen úgy a mennyezet is, és aranyozva. Ágyam mellett, a fehér falon, egy kis piros selyem zsebecske órának és egy nagyobb, szinte piros selyemből, egyéb apróság számára. Cabinom északfelé nyíló nagy ablakai éjjel-nappal nyitva voltak; az idő kint szép volt, a nap sütött. Naponta a zenekar játszott, a mit jól lehallhattam. Különösen örültem az éneknek, a mivel a közönség gyakran passziózott; a szép Marguerittet is ott hallottam először. Bágyadtságomnál fogva többet úgy sem élvezhettem volna. Mondhatom, hogy szinte boldognak éreztem magamat gondolataimmal. Nekem, ki a zenén annyira csüngtem, hogy évtizedeken át úgyszólván a zenével tartottam fenn kedélyemet (a nélkül bizton elvesztem volna), elképzelhető: háromszoros értéke volt előttem azon kedves hangoknak a tengeri tündéries szép kis magányomban, a minek még különösb varázst kölcsönzött a habok moraja.

Ködfátyolképekben vonultak el emlékezetemben a rég- és közelmúlt idők emlékei, de valami sajátos nyugodt, szelid érzés vonult be lelkembe, melyet leírni nem tudok.

Volt egy jólelkű, vidám kedélyű idősb szobaleány, a ki mindennap öt óra tájban (a kapitány

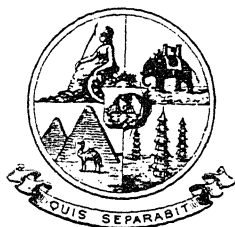
kívánságára) hozzám jött vagy egy órára diskurálni. Nem volt terhemre, sőt alig vártam jövetelét; kellemes hangjával arról beszélt, miről hallani szerettem. A matrózélet felől is minden érdekelt; majd figyelmeztetett, hogy meg ne ijedjek, hogy ha éjjel röpködő halak esnének az ablakon át cabinomba. Elmondta, hogy a kapitánynak mindig értesítést kell felőlem vinnie, mert a remek szép időben senki sem hiányzott az étkezésnél csak én, úgy hogy a kapitány már meg akart látogatni, nyugtalan miattam.

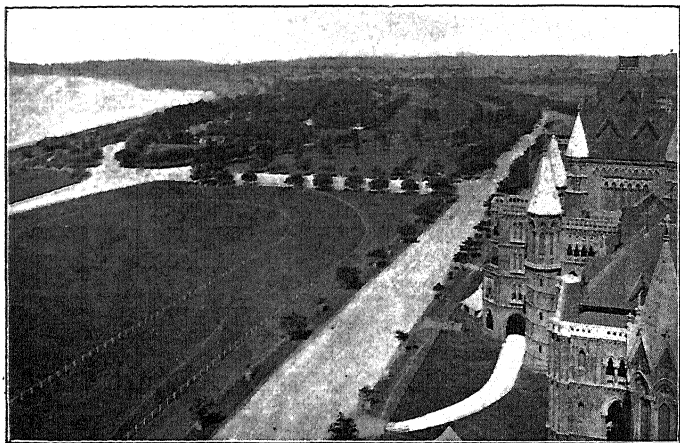
Végre a hatodik napon, december 17-én, gyönyörű vasárnap reggel én is megjelentem az isteni tiszteleten. Utána felmentem a fedélzetre. A kapitány hozzám ült s örömét fejezte ki, hogy felépültem vöröstengeri lázamból. Sok utas a Földközi tengeren kissé megfázik, utána a vöröstengeri hőség annál ártalmasabb, s e miatt többé-kevésbé lázba esnek. A parancsnok féltett a sárgaláztól, orvost is akart küldeni, de nem engedtem. A kapitány kikérdezett utazásom céljáról, irományaimat bemutattam s azt átnézve, mondta, hogy rendben vannak, nem kell tartanom semmitől. Ezt az utitársakkal is közölhette, mert azontúl nagyobb bizalommal közeledtek hozzám.

Különösnek találtam, hogy délelőtt tizenegy órakor kis papír-edényekben fagylaltot serviroztak. Az étkezés tizenkét órakor kitűnő volt, azt alig be-

fejezve, Bombay látható lett, s feszült figyelemmel néztünk a szigetek által védett szép öböl s kikötő felé, a hol két óra után remek időben horgonyt vetett hajónk. A »Clyde« gyönyörű hajó volt; s mintha méltóságán alól lett volna a vízi királynőnek a szárazföldet megközelíteni, egy emeletes gőzös jött értünk. Mindenki eszményi szépnek mondta az egész utat, a mi tizenöt napig tartott.

A gőzösről feljöttek a vámhivatalnokok, s nagyjából átnézték a podgyászt. A szállodákból portások, ügynökök ajánlták lakásaikat. A »Great Western« szálló ügynöke németül beszélt velem, s ajánlatot tett, hogy öt rupiáért a II. emeleten szobával (ott az a drágább) teljes jó ellátást kapok. Miután utitársaim helybenhagyták, oda mentem.

Tengerparti corso Bombayban.

Bombay.

1893 december 17. Gőzösünk csakhamar a parthoz ért s mi a szárazföldre léptünk. A podgyász után két óránál tovább kellett várjunk. Az alatt az utasokkal egy nyitott fedélzet alatt vigan beszélgettünk.

Egy elegáns család említé, hogy nekik Budapesten kedves ösmerőseik vannak, báró Lipthayék. Hívtak engem Madras vidékére vadászatot nézni; a szép nő édesatyját egy tigris ölte meg.

Sajnálatomra Pieno-hajónk az akkor Madrasban dühöngő kolera miatt nem kötött ki, minek folytán

délindiai utamnak el kellett maradnia, pedig úti-jegyem oda is szólt.

Várakozásunk alatt a málhát egyre hordták a hajóról, s feltűnt, hogy a jobb módúak holmija közt egy-egy csomag ágynemű volt; matracz, vánkos és piros festő-paplan, nagy, tarka virágokkal, mind a két fele egyforma, nem számítva felhúzatra. Épp olyan, mint a milyeneket nálunk régen a szegény zsidó családoknál láttunk. Megkérdeztem, hogy mire való az? S csodálkozva azon, hogy nekem nem volt, megmagyarázták, hogy az a vasuti ágynemű. Indián keresztül utazva, a vasuton a jobb módúak minden este ágyaznak kevés kivétellel valamennyien. Én egy nagy, meleg köpenybe burkoltam magamat, s a plaidet fejem alá téve, aludtam. Máskor is úgy tennék.

Végre eljött ügynököm a podgyászommal, s a szálloda kocsjába ülve, megkérdeztem, hogy miért késtünk oly sokáig az indulással. Egész csodálkozva válaszolta, hogy »hát mit gondol maga! Mikor a nagy európai posta jön, az nem csekélység, de igen is nagy dolog«.

Sokszor tapasztaltam az életben, hogy a mitől legjobban tart az ember, éppen azon esik át könnyen; épp úgy történik megfordítva is. Azt mondják, hogy a Vörös-tenger és indiai tengerek december-

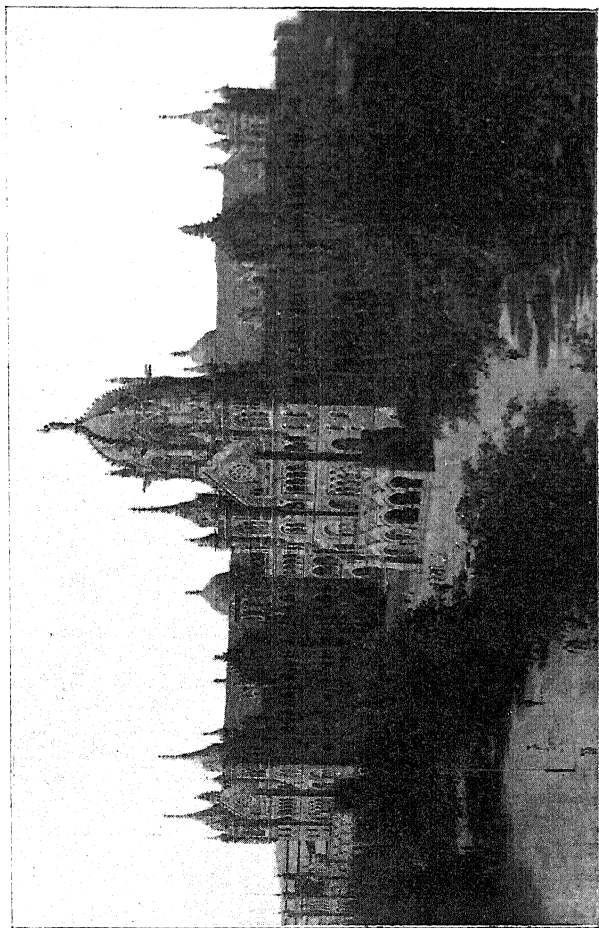
ben egyáltalán mindig csendesek; inkább veszedelmesnek mondták a Calcuttától Colomboig tartó utat, a hol akkortáiban hét nagy hajó veszett el. Ott gyakoriak a vitzölcsér, a zátony és vízalatti sziklák. Ezt később vezetőm is állította.

Ezen hosszú tengeri úton mintegy átringatva, megérkeztünk, miért a mindenhatónak szívem mélyéből hálát adtam!

A bombayi »Great Western« szálló régi épület, hol még magas, nagy szobák vannak, épp azért jó és igen kedvelt. Lakásom egy tágas háló-, egy nappali és egy kis toilette-szobából — fürdőkáddal — állott. Az étkezés: reggel hét óra előtt az ágyba tejet adtak, kilencz órakor a nagy villásreggeli következett, mely nálunk egy jó ebéddel felérne, egy órakor luncheon, ez kissé szerényebb; öt órakor thea és hét órakor a nagy estebéd. Az összes étkezés a szobákkal együtt, azaz teljes ellátás, öt rupia, a mi pénzünk szerint nem egész négy forint volt naponta. Hihetetlen olcsó és jó. És ez egész Indiában így volt, kivéve az új luxus-szállodákat.

Egy szép kilátású erkélyre kilépve, az előttem lévő toronyórán éppen öt órát ütött. Megnézem a magamét, azon is, perczre, ugyanannyi volt.

Az erkélyről a házak felett messze elláttam a tengerre, ahol este a kivilágított hajók szép látványt nyújtottak.

Vasuti indóház Bombayban.

Az idő tehát öt óra volt éppen; két óra az estebédig, holott már ekkor erősen jelentkezett nálam az éhség. Miután egy kissé körülnéztem, szórakozásból leültem leveleket írni haza. De a fokozódó éhség minduntalan elvonta figyelmemet. Elővettem táskámat s annak fenekén összeszedtem még a budapesti sütemények megmaradt, szétszórt morzsáit s jégbe-hűtött szóдавизet ittam rá. Leveleimet igen kellenül és tökéletlenül fejeztem be, míg végre a szép kilátásba is belefáradva, étkezni hívtak. Ez a szó soha sem tűnt fel oly kellemesnek mint akkor. Persze, hat napig, Adentől Bombayig nem ettem, nem kívántam lázamnál fogva semmit; de a szárazföldön hatalmasan követelte étvágyam a magáét. Az estebéd kitűnő volt. Német szomszédaim óvtak a sok jeges szóдавиз ivásától; de én mit sem törődtem azzal, ittam végtelenségig a jeges szóдаát. Étkezés után egy óriás salonszerű terembe vonultunk, de onnét is csakhamar szobámba, majd a balconomra vonultam, hol egy nagy amerikai szék volt, próbáltam én abba mindenkép ülni, de sehogy se tudtam behelyezkedni, végre belefeküdtem. Másnap láttam, hogy mások is úgy tesznek.

Kevés kivétellel egész Indiában az épületeknek csakis a belső osztályait lakják. A hőség ellen az utczai oldalról is széles ívezetes folyosók védik a lakosztályokat, és még a folyosók is vékony deszka-

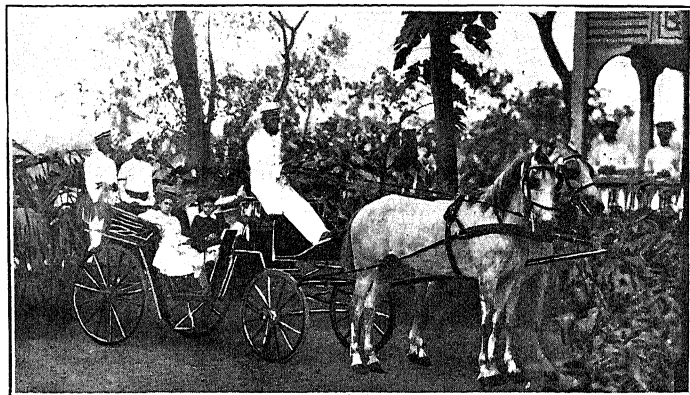
redőnyökkel vannak nappalra beárnyékolva a nap és a betóduló hőség ellen, este felé azonban minden redőnyt felhuznak és mindenki iparkodik lakását minél nagyobb léghuzammal hűvössé tenni. A magánlakásokban pedig egymástól nem ajtószárnyak zárják el a szobákat, hanem csak színes vászon- vagy himzett terítőket akasztanak az ajtóféltre, ezeket nyárra szálás, bolyhos kelméből készítik és naponta többször vízbe mártják és ha azokat a szellő lengeti, üde, friss levegő terjed el a szobákban. »Great Western«-ben is az utczai oldalon folyosó huzódott végig a szobák mellett, és ebből minden szoba előtt elhuzódó rész verandául szolgált. Elképzelhető, hogy mily könnyen lehetett volna a lakóknak egymás lakását esetleg rossz szándékból megközelíteni, miért is a verandára nyíló tárt ajtókat valóban nehéz volt megszokni.

Szobám mennyezetén nagy nyílás volt a szabad levegőjárás végett, a folyosóra nyíló ajtó felett pedig hosszú, nyitott ablak, mindkettő szellőzőül szolgált.

Este kilencz órakor nyitott erkélyajtó mellett lefeküdtem, vánkosom alá tárczámat és egy narancsot dugva, befüggönyözött ágyamban elaludtam. Tizenegy óra tájban nagy futkozásra ébredtem fel; a padlás nyílásából nagy zuhanással egy állat esett szobámba, mely még egy perczig futkozva, az alsóbb régiók felé vette utját. Ezután egyszerre minden elcsendesült. Ez minden este ismétlődött, de

azért gyertyát egyszer sem gyújtottam, féltettem ágyam tüllanglé függönyeit a tűztől. Valószínűleg patkányok lehettek.

Deczember 18. Másnap reggel első dolgom volt a reggeli után consulunkat felkeresni, aki művelt, kedves ember volt. Útleveletem bejegyeztettem azon

Magyar család Indiában.

esetre, ha elveszne, bár ő azt mondta, hogy arra nincsen semmi szükség sem, kivéve Oroszországot és Törökországot. Miután kikérdezett utazásom céljáról, maga ajánlkozott vezetőt mellém adni Indián keresztül, mondván, hogy »ma a legjobb vezetőt adhatom magának, azt, a ki a fiatal Bismarck grófnak volt szánva; de egy hölgynek nagyobb szüksége van ily emberre; Bismarcknak majd mást adok«.

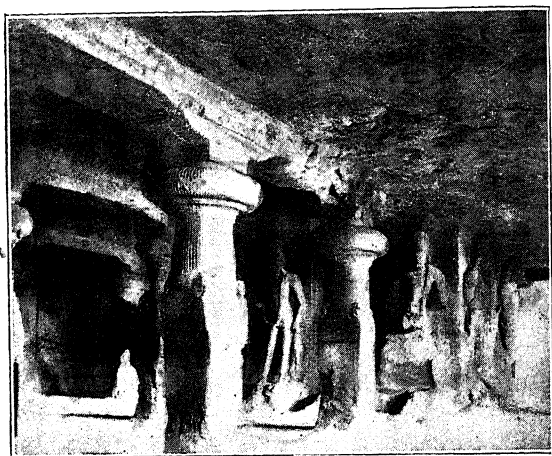
S hozzátette, hogy nem is képzelem, mit fogok birni ezen egyszerű emberben; szolgálom, barátom, tanácsadóm lesz egyszerre. Sem étkezésről, sem lakásról nem kell sehol sem gondoskodnom, mindent ő végez el. Fizetése havonként harminczöt rupia, s öt rupia ruházatra. Az utiköltség pedig Indián keresztül és vissza Bombayig első osztályú utas szolgájának oly csekély, hogy hat hétre, a borralalóval együtt, alig kerül többbe száz forintnál.

A vezetőm szerződését a consul névjegyemre néhány szóval feljegyezte. Midőn kértem őt rendezőbb szerződés kiállítására, azt felelte: »Ez tökéletesen elegendő; ne feledje, hogy India nem kelet e tekintetben; ott az elsőrendű üzletekben is szabott árak vannak a bazárok kivételével.« S úgy is volt. Mert vezetőm Calcuttában még engem a Colomboba menő hajóra kísért, elégedetten vált el tőlem, magát továbbra is kegyeimbe ajánlta, s kért, ajánljam őt más utasoknak is. Neve Vishram volt; Bombay mellett lakott.

A szerződés megkötésétől fogva a szolgálom mindenütt velem volt. Nappal a szobám ajtaja mellett a folyosón guggolva ült a földön, éjjel is jobb fekvőhely hiányában ott hált.

Cooknál pénzzel és vasutjegyekkel ellátva magamat, s január 23-ára a Calcuttából Colomboba menő hajón cabinomat megrendelve, felkerestem

Telléry hazánkfia gyönyörű üzletét. Elutazásom idején Telléry neje Budapesten tartózkodott, s itt Cook által felkértem, hogy róla, gyermekeiről s itteni

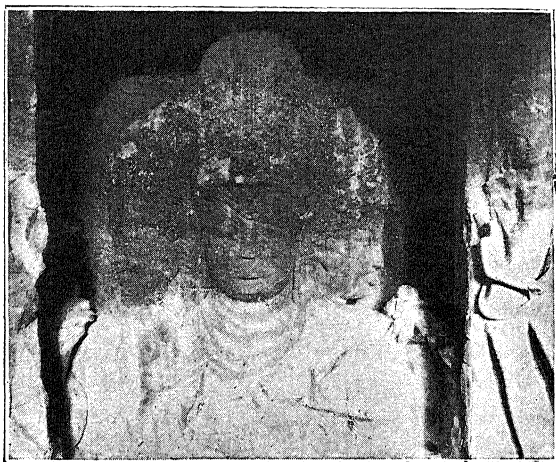
Az Elefanta cave bejárata. Belseje számtalan ilyen oszloppal.

viszonyairól vinnék üzenetet öreg édes atyjának. Atyja fel is keresett Agrában szállómban. A Telléry-üzlet indiai különlegességekben az elsők egyike, s muzeumhoz hasonlítható; az idegenek ennek is tekintik. Az igazgatóné már Bombayban is várt, s az egyes tárgyakról kellő felvilágosítást s utbaigazítást adott, mi igen nagy segítségemre volt, bár ott még nem sokat vásároltam.

A tengeri út okozta gyöngéledésemből még éreztem valamit és kértem az igazgatóné, jönné

velem egy patikába orvosságot kérni. Bajomat elmondtam, s ő hindosztánul tolmácsolta a gyógyszerésznek, a ki adott ellene orvosságot, melyért tizenöt krajczárt fizettem. Egy évvel később kedvtelésből Budapesten is úgy tettem, s itt is ugyanazt az orvosságot húsz krajczárért adták; a mi a fő, a hatás kielégítő volt ott is, itt is.

Deczember 19-én az Elefanta-szigetet néztük meg Cook-féle propelleren. Mily kellemes meglepetés ért, midőn vagy 14 hajóismerőssel találkoztam, köztük a »Clyde« parancsnokával s missionarius-

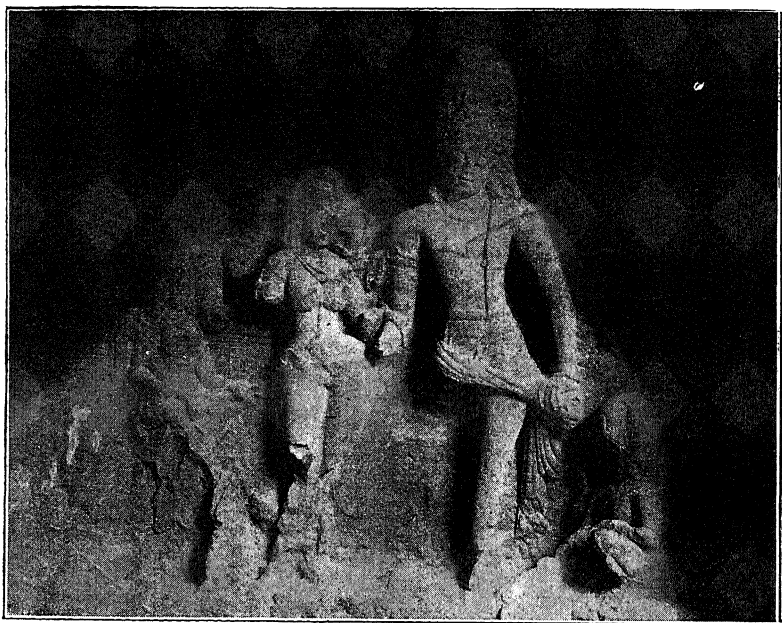

Brahma, Siva, Visnu Elefanta cave.

nőimmal. Ők is megköszönték azon szíves »Isten hozta!« üdvözlésemet, melylyel őket Brindisiben cabinomban fogadtam. Ezt ők jó ómennek vették

az útra, mert, mint mondták, nagyon félték a rossz utitársnőtől. Nekem sokkal több köszönni valóm volt a vidám és jó lelkeknek! Ők Bombayban az egyleti házban három rupiáért kaptak lakást és napi ellátást.

Miss H. a barátnőjével nem egyezett. Az egyik társaságot kívánt, a másik pedig látni akart. Vezetőm megtetszett nekik, hozzám akartak csat-

Parvati házassága. (Az Elefanta-cave-ben.)

lakozni, s azzal biztattak, hogy Ceylon szigetén a szállodásné barátnéjuk, majd ingyen ad szállást. De

én ürügyül azt mondtam, hogy senkihez sem csatlakozom, s így szépen leráztam őket nyakamról. Miss H.

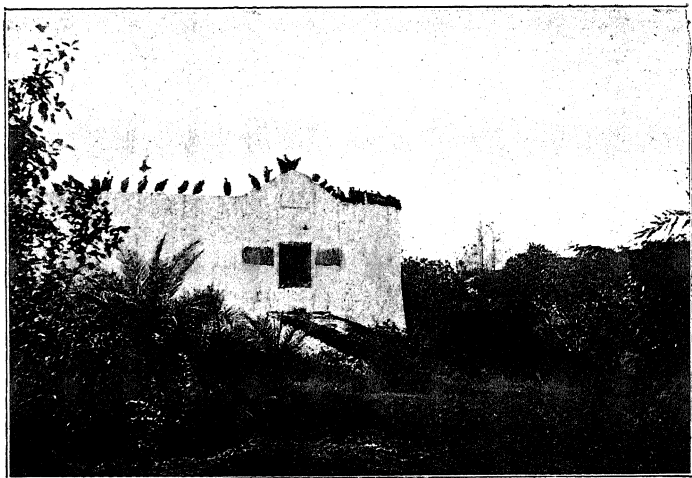

Malabarhill Bombayban.

azonban nem mulasztotta el még a propelleren előadni, hogy a »Clyde« hajón, betegségem alatt, közte és egy gazdag bombayi család között conflictus tört ki, mely Miss H. győzelmével végződött, mert a sok ócsárlás és maliciosus megjegyzés következtében a gazdag család leányaival visszavonult.

A propeller nyílsebességgel egy óra alatt Ele-

fanta szigetére vitt. Ott egy nyugalmazott ezredes felvezetett bennünket a hegyre, ahol fekete sziklába — Brahma, Siva, Visnu (Brahma az általános főisten, Siva a romboló és Visnu az oltalmazó isten) háromsággal — van befaragva a gyönyörű s elég épp, barlangszerű hindu templom. Sok szép faragvány van

»Csendes torony«.

ott, köztük Parvati házassága és annak egyéb története. Este épp oly gyorsan értünk vissza Bombayba.

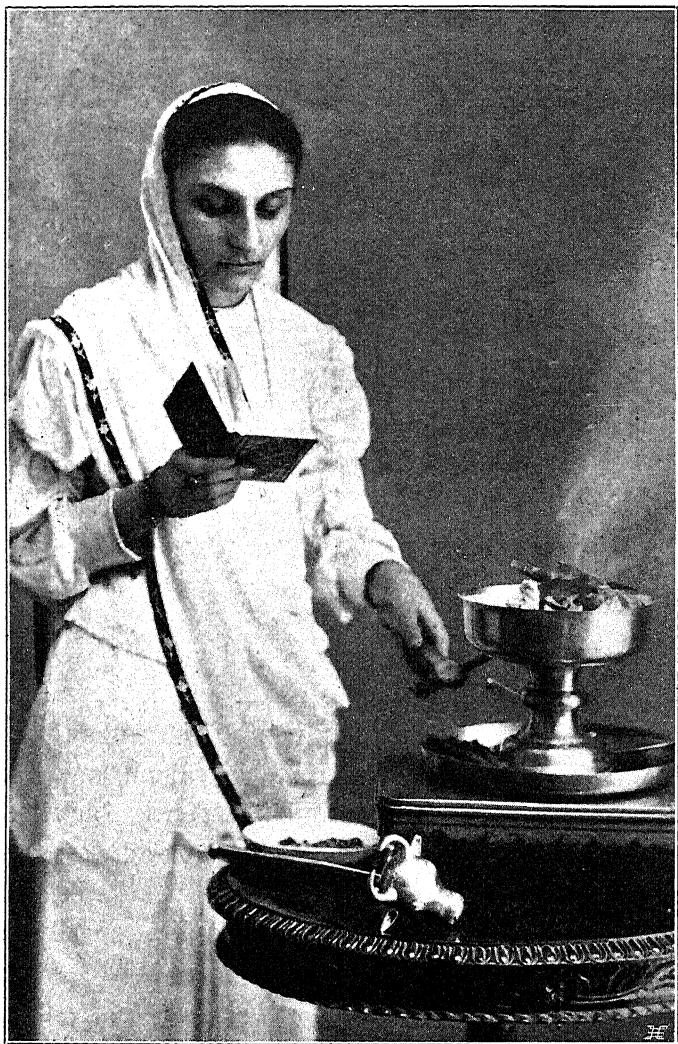
Bombayban összesen hat napig voltam. Reggel, este kikocsikáztam; a többi időt szobámban kellett eltöltenem a hőség miatt. Rendkívül meglepett ott a sok monumentális épület, köztük az indóház, a matrózok otthona, a posta, vásárcsarnok és sok más

épület. Az állatkert ízléssel van elrendezve. Vastag drót-kalitkák mögött, terjedelmes nagyságban minden állatnál sziklák, barlangok, ágas fatörzsek vannak elhelyezve, amint azt az egyes állat természeti saját-sága megkívánja.

A nagyon érdekes muzeum is ugyanazon park-ban van elhelyezve.

A paradicsomi szépségű Malabarhill egy fél-sziget, s Bombayhez tartozik, úgy mint nálunk Buda-pesthez a városliget vagy a Svábhegy. Ott van a legfrissebb levegő, a legszebb kilátás. A gazdag bom-bayiak ott szeretnek legjobban lakni. Hanem e szép hely közepette vannak a »csendes tornyok«, a hová a parzi (zoroaster) vallásúak halottaikat kiteszik, hogy a keselyűk azokat megegyék. A parzik előtt ugyanis a halott szenny; a föld, tűz, víz pedig szent dolgok, melyeket a halottal beszennyezni nem lehet. Igen gyakori eset, hogy a keselyűk egyes kiszakított hullarészekkel a fákra vagy háztetőkre szállnak, s az utcán is a seprők csontokat találnak, melyeket összeszedve, a csendes toronyba küldenek. A lakók ezt ott megszokták és túrik, mert a parzik ott igen hatalmasok, az ő kezükben van a kereskedés. Az öt »csendes torony« megtekintésére személyesen kellett a perzsáktól engedélyt kérnem.

A parzi nők európaias nevelésben részesülnek. Midőn Istenhez imádkoznak templomaikban, az örökké égő tűzbe néznek, nehogy szórakozottak legyenek.

Tüzet imádó parzi nō.

A tüzet egykor Perzsiából hozták és azt azóta éjjel-nappal folyton szantálfával fentartják, mert ha kialudnék, az a világ végét jelentené náluk.

A házi ájtatossághoz paraszt a tűzhelyről vesznek, arra szantálfa-darabkákat rakva, imádkoznak az égő tűz mellett.

A virágot is imádják, nyilvános helyeken olykor láthatjuk őket imádkozni, az égre, a leáldozó nap felé tekintve. Keleti öltözetük mellett méléző arcukhoz jól fest a finom fátyol.

A halottégetés a tengerparton, bent a városban szintén érdekes. Mielőtt a máglyát meggyújtánák, azt rizkásával hintik körül s egy korszóból a vállán keresztül egyik hozzátartozó vizet önt át, s azt úgy dobja a földhöz, hogy összetörjön. A hulla hozzátartozói félkörben körülülnek a máglyát s annak égését egykedvűen nézik.

A városban a legtöbb utcát cocusdió- és mangrófa (utóbbi galyából gyökereket ereszt a földbe) szegélyezi, s kellemes, terjedelmes árnyékot nyujtanak. Magaslatról nézve, Bombay egy óriás parknak látszik a sok szép faültetéstől. Annyi mókust, gyíkot egy városban sem láttam. Ezrek futkosnak a magas házak falain, s mondják, hogy Bombayban igen sok háznak van házi kigyója. De azok szelidek, csakhogy valamely sarokban vizet, vagy egy kis tejet kell számukra tartani, mert a kigyó azért mászkál éjjel a szobában, hogy enivalót találjon.

Egy ismerősöm mondta, hogy egy szolga éjjellátta, midőn a cobra (pápaszemes kigyó) a gyermekeken keresztül csuszott, az atyának pedig a feje alá feküdt éjjelenként. A cobrát bántalmazni veszélyes, mivel társai boszuállók. A hindu különben szentnek tartja és nem bántja. De előfordul a kigyók között düh- vagy veszettségféle betegség. Ezt azonban meg lehet tudni arról, ha egy tájon — úgy hiszem minden 48 óra után — kígyócsípéstől többen halnak meg, mert a méreghólyagja annyi idő alatt telik meg. A benszülöttek az ilyen veszett kígyót ki tudják keresni és azt megölik. A mezőkön, kertekben temérdek a mérges kigyó és azon évben huszonötezer ember halt el egész Indiában kígyómarás következtében. A cobrának egyedüli legyőző ellensége a kis *mangos* (görénymacska), mely fürgén fejének, torkának esik és éles fogaival agyonharapja. Ennek a cobra marása nem árt.

Szobám egészen rizsszalma-szőnyeggel volt bevonva és azon milliárdnyi, alig látható apró veres hangya volt; de csípését soha nem éreztem, pedig még a ládám is tele volt velök. Hanem vannak nagyobb fajták némely helyen. Egy későbbi utas panaszkodott, hogy ládáját egy éjjelen át elpusztították tartalmával együtt. E miatt sokan bádög-bőrönddel utaznak. Azért azontúl vigyáztam és étel-morzstól tisztán tartottam még a kézitáskámat is.

Különben azt mondhatom, hogy nekem egész téli indiai utamban semmiféle rovar sem kellemetlenkedett, sőt nem is láttam, mert évadja akkor nem volt és a lakások alapos tisztogatása, meszelése épp akkor

Főutca és tér Bombayban.

történt. Nehány moszkító csípett meg, mi ellen sokan bekenték az arcukat salmiak-szeszszel. Kígyót azonban néhányat láttam kertekben és vízben.

Hogy szemre milyen szépen rendezett, kertszerű város Bombay, ragyogó tisztaságával, azt le sem írhatom. Egy ott lakó öreg úr azt mondta :

»Bombay olyan, mint egy szép, fiatal, kokett nő, csak az alaposágát ne keressék, mert akkor a csúnyábbnak látszó Calcutta jobban fog tetszeni, épp úgy, mint a csúnyább, de szolidabb asszony.« S igaza volt. Ma, midőn e sorokat írom, a pestis dühöng Bombayban, mocsaras talaja nincsen alaposan csatornázva. Tisztítani nem akarnak, a piszok, szenny fokozódik mindenütt s a bajt megszüntetni nem lehet. Kiszámíthatlan, hogy mi lesz a sorsa a gyönyörű szép városnak.

Kiszolgálóm a »Great Western« szállóban nő volt. Ezt azért említtem fel, mivel egész Indián át mindenütt csakis férfi szolgált ki. Még a ruhamosást is férfi végezte. Említett szobaleányom egy jól kihizott fekete hindu nő volt. Fogai, épp úgy körmei pirosra festve; orrában karika, karján és lábán az ott szokásos ezüstpánt-ékszerek. Öltözetül fehér muszlint használt, két ujjnyi sárga széllel. Egész felső öltözetét 7—8 méter hosszú muszlin képezte, melyben graciosusan volt becsavarva. Levetkőzött előtttem — legalól rövid fehér szoknya volt rajta — és megtanított, hogy mint kell öltözetét körülcsavargatni, hogy szoknyát és derekat képezzen, a gyomor kilássék, a muszlin végének pedig a fejre kell visszahajolnia. Megmondta, hogy hol vette és én is éppen olyat vásároltam, néhány mintázottat is, aminőt legtöbbit láttam az utcán viselni a ben-szülöttek által.

A gazdag benszülött nőknek festői szépen áll az ezüst- és arannyal hímzett díszes nemzeti öltözet és az ékszerek.

Európai nőnek nem lehet öröm Indiában gazdasszonynak lenni, szakácsnői szenvedélyére pedig éppen kedvezőtlenek az ottani viszonyok, már a sok

Rizkását őrlő leányok.

légy miatt is. Nehány konyhát megnéztem vagyonos házaknál, a hol európai tűzhelyekkel volt ellátva a konyha, de az használatlanul állt mint konyhadísz, mert mellette senki sem akart főzni, még télen sem, a hőség miatt. A konyha hosszában, az ablakok alatt asztalmagasságú, másfél láb széles épített padka van, a melyen sorban állnak a kisebb-nagyobb cseréplábasok és parázs felett főzik az ételeket ben-

szülött szolgák. Szállodákban, valamint a magánházaknál is láttam, hogy annyi légy dong a főzőpadka körül, hogy a lábasokat alig lehet látni. Tisztaságról persze szó sem lehet, daczára annak, hogy a sok szolga egymásnak lábatlankodik.

A szarvasmarha a nyári hőségben a nagy eső-

Benszülött munkások.

zések alkalmával egészségtelen pocsolyákból iszik, a mitől soknak megromlik a lépe és a mája és féregbetegséget kap, mely az egész állat husában elterjed; az olyan hus aztán igen olcsó, ellenben az egészséges állat husa, melyet hivatalos ellenőrzés mellett vágnak le, drága. Szárnyas baromfi sok van és tojásételek bőven.

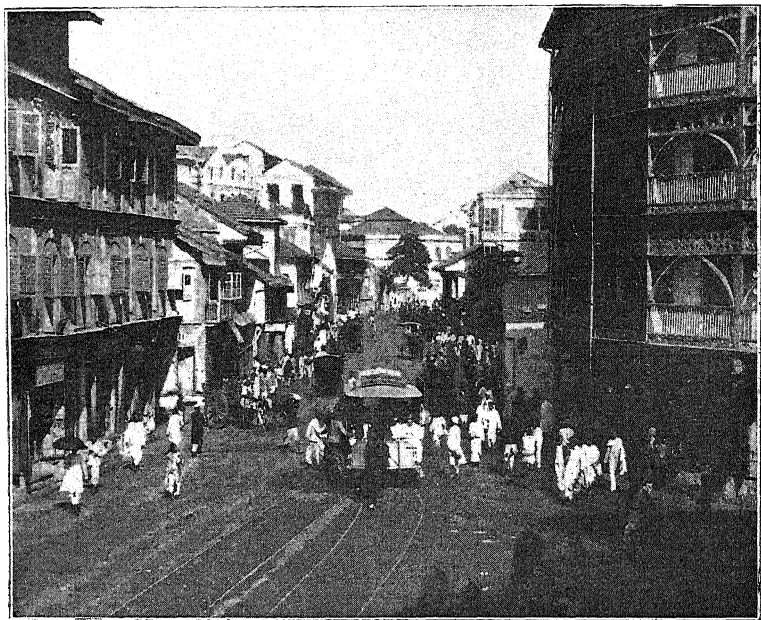
Indiában sok nemeskőnek van hazája, a saphir

ékkövet előszeretettel viselik; különösen jellemzi az ottaniak babonását, hogy a saphirgyűrűt a vevő három heti próbaidő után csak az esetben tartja meg, ha azon idő alatt kellemetlenség nem éri, ellenesetben a kereskedő visszaveszi a gyűrűt.

A benszülöttek negyedében megnéztem azon helyiséget is, a hol a menyegzőket tartják. Vezetőm megmondta, hogy miért jöttünk. Azonnal előmbe jött a hivatalos mátkapár-fogadó, s arra a helyre vezetett és ültetett le, ahol ők szoktak ülni, s a szerint sziveskedtek velem is. Nyaláncsággal kínáltak meg, és két darab cocusdiót adtak; az is szokás. Mindeneket köszönve, távoztunk. Indiában nem szokás a nőknek hozományt adni, s ha mégis hozományt ajánlanak, gyanut kelt; azt hiszik: a menyasszonynak bizonyára valami láthatatlan hibája van.

Bombayban egész nap nem visel senki sem keztyüt, még a kormányzóné sem, a ki az angol királynét képviseli, csakis öt órán túl. Én jobbnak találtam semmikor sem viselni. Öt órakor kezdődik az élet Indiában. A corsokon szebbnél szebb fogatok követik egymást. A benszülött gazdag világ ugyanis ott csillogó, fényes, ékszeres díszben mutatja magát szolgálival. A hölgyek fehér ruhát viselnek, az utolsó polgárnő is; és minden nap tisztát vesznek. Ott a mosás alig kerül valamibe. A fehér czél-szerű is, mert a nap nem árt neki, sőt fehéríti.

A nép nem oly fekete mint az arab; vernyeges barna. A munkások öltözete sokszor nem áll többől egy zsebkendőnél, melynek sarkait egy kötéllal erősíti dereka körül, s abban tartja még a kenye-

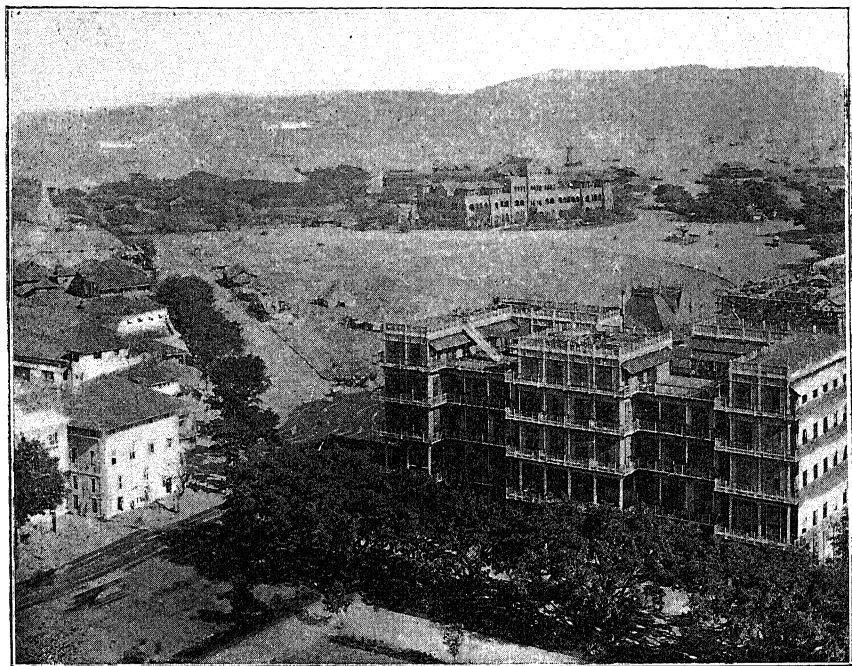

Benzülöttek utcája Bombayban.

rét, dohányát és egyéb aprólékát, mint azt a fényképeken is látjuk. A betelrágástól piros a foguk.

Az akkori legujabb szállodát, az »Esplanade«-ot is megnéztem. S mennyire igaza volt consulunknak, midőn figyelmeztetett, hogy valahogy ne mozduljak a »Great Western« szállóból. Az új hôtélban a szo-

bák kicsinyek és alacsonyak, mi által azokban olyan a meleg, hogy megnézése is terhemre esett. De szép és elegáns minden helyisége; hanem drága is az ottani árakhoz, 6—8 forint az ellátás naponta.

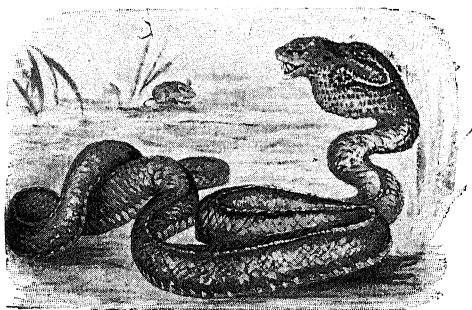
Esplanade-szálló. Matrózok otthona, háttérben a szigetektől védett nagy kikötővel.

A sok szép, széles utca tisztán volt tartva, s remek szobrokkal ékesítve. A benszülöttek utczáit is tisztáknak találtam. Ott a boltokat már alkonyatkor zárják, s reggel 9-kor nyitják.

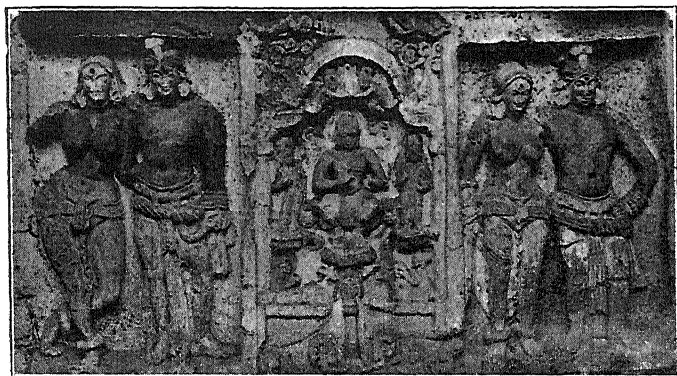
X Érdekes volt a beteg és haszonvehetlen állatok

menedékhajléka is. Öreg, beteg teheneket, kutyákat, majmokat és mindenféle állatokat gondoznak ott, mert a hindu vallásossággal becsüli meg az állatot. Minden nagyobb állatot külön szolgálja és óvja a ragadozó varjak ellen, melyek, ha a kellő felügyelet elhanyagolják, azonnal ellepik a gyűszűnyi lyukakat vájnak a tehetetlen állatokon, melyek fájdalmas tekintettel fejüket ide-oda forgatják. Ha egy csapással leütnék szegényeket, nagyobb könyörületesség lenne, mint hogy kínlódní hagyják. Az apró állatok kevesebbet szenvednek.

A matrózok otthona fejedelmi épületnek mondható; egy tiszt mutatta meg belső berendezését mely nemcsak czélszerűen, hanem jó izléssel is van berendezve. Három hétig tartózkodik ott egy-egy hajó legénysége. Szép faültetések övezik az épületet, udvara is be van fásítva.

Cobra. (Pápszemes kigyó.)

Kétezeréves domborművek a Carly-caveben.

Kandalla.

Deczember 23. A consul és Cook melegen ajánlották, hogy a karácsonyi ünnepeket Kandallában töltssem, mely a poonai vonalon felfelé menve $3\frac{1}{2}$ órányira esik Bombaytól, 2000 lábnyi magasságban. Tanácsuk jó volt, mert oda érve, több hajóismerősömmel találkoztam, kik az ünnepet ott töltötték. Igen megható volt az ünnep.

Mig otthon, Magyarhonban, ismerőseim, rokonnaim családi tűzhelyük melegén töltötték e szép ünnepet, addig én a messze világban, e felséges magaslaton pihentem ki utazásom fáradalmát, s adtam hálát a jó Istennek, ki egyformán van velem mindenütt!

Karácsony estéjén és első napjának reggelén egy csinos, piczi kis angol templomba mentünk. Reggel kilencz órakor a templomka elé egy elegáns

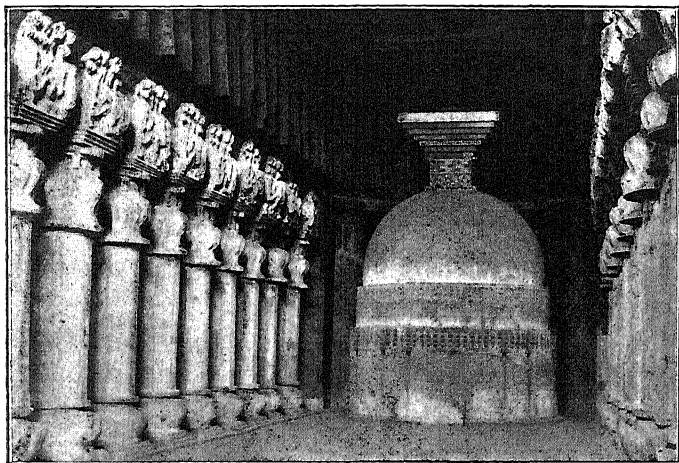
Bakarie, hasonló a kétkerekű tongához.

hölgy jött lóháton, s azt szolgáljára bizva, a templom harmoniumánál foglalt helyet, s azon kísérte az éneket. E közben a hívők, köztük én is, az Urvacsorával éltünk; míg ő is élt az Urvacsorával, addig abbahagyta a zenekíséretet. Az isteni tisztelet után ismét távozott lován. Este sétálni láttam öt gyermeke kíséretében. Egy szép sanatoriumban laktak.

A karácsonyi estebédnél az asztal szépen volt díszítve; apró virágokból az egyik oldalon »Happy return of the season«, a másik felén pedig »merry christmas and many«. A sok szép gyümölcs moha közt volt szervirozva. Szolgáink az étkezésnél mögöt-

tünk álltak ünnepi boy öltözetükben. Az enyém fehérben piros övvel, a hajótársaimé pedig kék övvel.

Délután szolgálóm uti öltözékét vette fel, és nagy, kétkerekű kocsikon — tongán — mentünk a híres Carli-Caves sziklába vésett templomot meg nézni. Ez a legrégebbi barlangszerű sziklatemplom, s ősanyja a világ összes keresztény templomának. Hossza a bejáratától 126 láb, magassága 7 öl, szélessége 45 láb. Felséges oszlopok sorakoznak két oldalt a templomban, s hátul, a belsejében van a

A kétezeréves Carly-Cave belseje. I-ső catedra.

cathedrale. Az eleven sziklából kifaragott óriás oszlopok abacusát (fedőlap) egy-egy térdelő elefánt képezi, melynek hátán három-három ülő alak hordja

fején a sziklabiltozatot. Még Krisztus urunk születése előtt készült, s mai napig épségben megmaradt. Állandóan egy buddha pap őrzi ott levő lakásából. A templom mellett a hegyoldalban számtalan kisebb-nagyobb lakás és fülke van, ami oly érdekes mysteriosusan hat az emberre.

Uzsonnáztunk és útitársaim fényképeztek. Én kissé félreültem, dudváimat virág hiányában rendezgetni. Másnap, midőn a lemezeket nézték, hát láttam, hogy én is rajta vagyok mindegyik képen. Három hóval később, mire haza jöttem, nem kis örömmre már várt reám egy Londonból érkezett levélben a fénykép, melyen szolgám is rajta van. E kedves figyelmet persze megköszöntem.

Carly-Cavesből Kandallába visszamenet, este szép gyepégetés volt a hegyoldalban; a tűz gyorsan, csipkézve szaladt felfelé, s megvilágított mindent. Különben is szép esték voltak ott teljes holdtölténél.

A carly-cavesi sziklatemplomhoz fáradságos út vezet. Minket hordszéken vittek fel a benszülöttek; jobbra, balra sziklás az út, s cactus-tövisekkel van benőve. Mondják, sok ott a mérges kígyó. Itt már észrevettem, hogy szolgám szereti a kényelmet; nem akart a sziklatemplomig velem jönni, holott valamennyi követte gazdáját. De azért minden resonirozás mellett is, neki el kellett jönnie.

Kandallai lakásom előtt minden este néztem a kert öntözését. Egy bivalyra két nagy bőrtömlő volt

akasztva tele vízzel; sokszor nem jött vele az öntöző fiú, s az óriás állat fél óráig is elsétálgatott egész kedélyesen a virágágyak között.

Ünnep másodnapján felséges apróbb kirándulást tettem kocsin, a hegyek közé. A városkában orrfüggőket és gyűrűket vettem. A szolgák ott úgy

Kirándulás a carly-cavesi sziklatemplomhoz.

köszönnek, hogy tenyerüket a homlokukra téve mélyen meghajolnak.

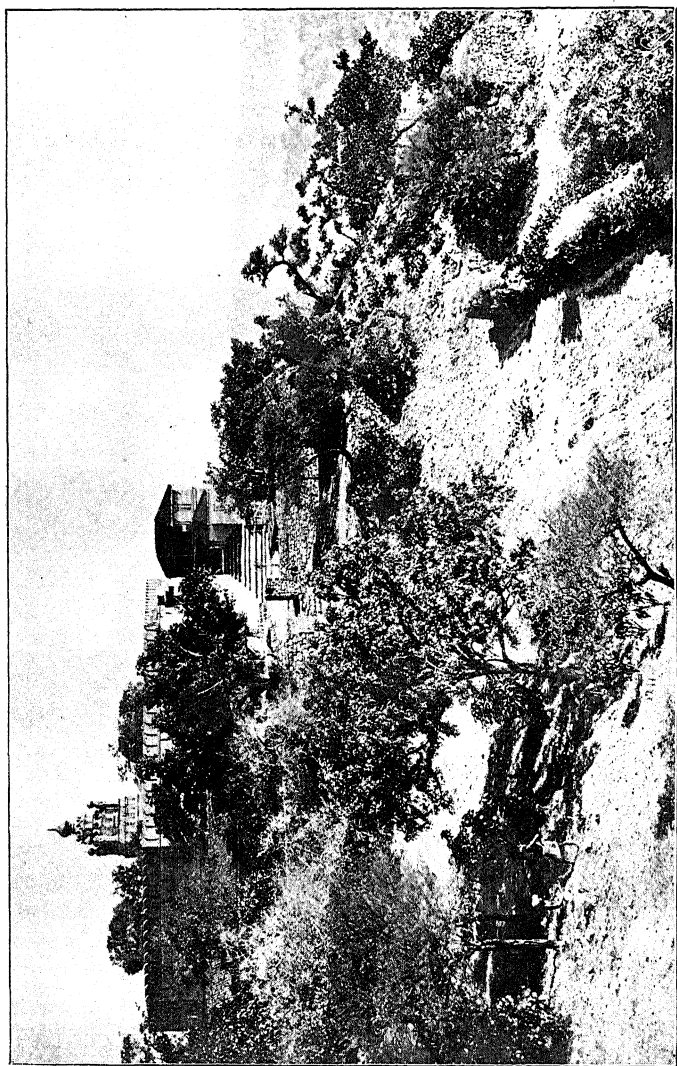
Estebédnél az angolok nagyon érdeklődtek Kossuth iránt. Mondták, hogy ő általa tudja a világ, hogy Magyarország létezik. Két fia után is érdeklődtek. Akkor még élt Kossuth. Visszajövetelem után pár napra halt meg!

Különösen érdekes azon hegylánczolat formája, a melyek közt Kandalla fekszik. Minden egyes hegy teteje asztalszerűen lapos. A fák szépek, csak porosak. Lantana dudváskodik leginkább az erdők szélein. A vonatról több majmot is láttunk és óriás nagyságú gyíkok sütkéreztek a napos sziklákon. Mindenféle aransárga mezők, de egy zöld fűszálat sem láttam. Ez nem kellemes a szemnek. A rizskását akkor dolgozták ki a gépek. Ez a vidék legjobb esetben is csak egyszer ad termést évente.

Este a szálloda körül lámpás nélkül nem engedtek járni, még holdvilágnál sem. Később hallottam, hogy igen sok ott a cobra kigyó, és hogy a konyha előtt lövöldözik őket, hová ételszagra télen is eljárnak. Egyik társunk nagyobb gyalogsétája közben párducznyomokat látott, de fegyver nélkül lévén, visszatért.

Szép és érdekes az a vidék, de ott lakni nem kívánnék. Nyolcz hónapig nem esik eső, sőt néha tovább sem; négy hónapig pedig valósággal dől az égből a víz, s a mellett a hőség pokoli. A növény akkor szemlátomást nő. A vízesések tökéletesek, a halálos csipésű cobra pedig temérdek. A leggazdagabb ember is hevederrel bevont ágyállványát a terrasseára viteti, ott egy lepedővel beterítve fekszik rá; minden egyéb ágynemű égetné.

Karácsonykor, három hóval az eső-évad után, minden ki volt égve; egy falevelet por nélkül sehol

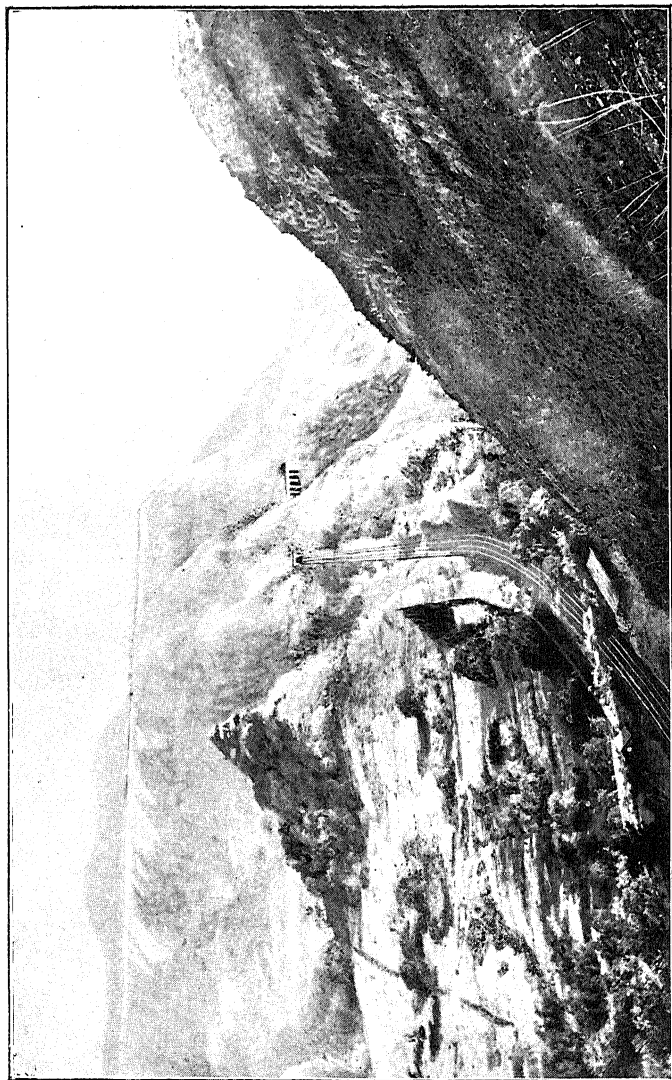
Poona, a Parbutti hegyről tekintve.

nem láttam. Ha még oly nagyszerű volt is az erdőség, de ha nem tiszta az a falevél, nekünk európaiaknak nem tetszhetik igazán. S mivé lesz a vegetatio a következő nyárig, mikor már most is lankadó leveleket látni.

Előttem érthetetlen, hogy maradhat élve csak egy fa is, hát még déli fekvésben, sziklák között, víz nélkül a bokorfélék?

A szárazság folytán gyakori Indiában az éhínség s valósággal szerencse India benszülött népére, hogy nincsen ilyenkor magára hagyatva, mert az angol segítség ha nem is elégséges, de azért temérdek emberéletet ment meg ilyenkor az éhhaláltól. 1900-ban ötmillió éhezőt élelmezett a kormány.

Cook értesített, hogy a karácsony-ünnep utáni napra meg van rendelve vasuti ágyam éjjelre Bombaytól Ahmedabadig, s a hozzá címzett leveletem is ide küldte utánam, ami igen kellemesen érintett, hogy épp karácsonykor hallhattam otthonról hirt. Kilencz óra tájban, reggel, a Kandallán ünneplőkkel a nagy kerekű tongákon az indóházhoz mentünk, mely kissé a körmöczi állomásra emlékeztet. Ezen vasutvonal hires és the Ghat (lépcsőzet) a neve; nevé az egymás fölött emelkedő kopár, lapos sziklatáblákról veszi, mely ezt a vonalat jellemzi, érdekes mély völgyekkel, melyeket buja őserdők borítanak és itt-ott egy-egy patakocska csörgedezik a mélységben.

The Ghat, déli vasútvonal Kandallánál, Poona felé.

Bombayban fényképeket, forgalomból kiment ó-indiai pénzeket vettem. Az idegenek hordják szét ékszernek, de leginkább talismánnak.

Consulunktól is elbucsúztam, aki figyelmeztetett, hogy sok pénzt szolgálomra ne bizzak, s minden jót remélve és kívánva utamhoz, magányos utazásomat a bucsúzásnál úgy apostrofálta, hogy »Sie sind eine unternehmende Dame!«

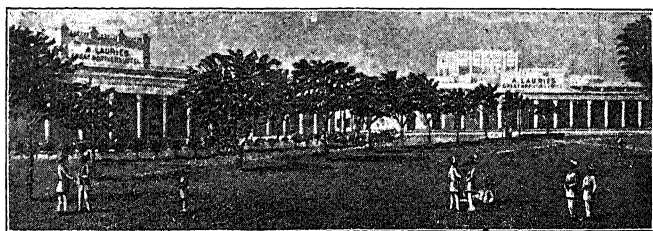
Mikor Indiába készültem, Baedeker még nem volt és Budapesten a könyvkereskedők Indiára vonatkozó vezetőkönyvvvel egyáltalán nem rendelkeztek.

De igen sokat köszönhetek egy rokon-barátomnak, aki Nizzából talán egy évvel azelőtt tette meg az utat Indián keresztül. Henry Raynaud végtelen jólelkű és szives ember volt, s a legőszintébb tanácsokat adta nevével együtt ezen útra, úgy hogy könnyűséggel eligazodhattam. Leírása sokszor a nevetséges apróságig hűséges volt.

A kedves, jó ember már nincs az élők között. Utazása után két évre meghalt. Szívünkéből fájlaljuk mindnyájan, kik ösmertük!

Az angolok jól ki tudták választani a legérdekesebb helyeket, és a vasutakat arra építették. Minden kisebb-nagyobb városban megvan az ő negyedük, ahová építkeznek s szállodáikat felállítják. Bizonyynal azért is különítették el magukat a ben-szülöttektől, hogy előforduló zavargások esetén könnyebben védekezhessenek.

Amerre az angol rendelkezik és utazik, utána bátran mehetünk, mert arra a legérdemesebb és legbiztosabb. Nekem is ez volt az útmutatóm.

Egy vidéki városi szálló Indiában.

A legjobb vezetőket a consulok után Cook adja, aztán az elsőrendű szállodások. Csak angol nyelvű, *képzett* vezetők vannak Indiában.

Még néhány szót a szolgálkról. Középinidai szállókban rendszeren több a szolga mint a vendég. Minden szobához van három-négy is. Az egyik ágyaz, a másik söpör, harmadik vizet készít, más az edényeket tartja tisztán stb., de egyik sem teljesítené a másoknak a kötelességét. Elmenetelkor pedig mindenik a kocsi körül várja a borraivalót; négy krajczáronként osztogatták ezt a vendégek. Ha tovább voltam, nyolcz—tizenhat krajczárjával adtam. Sokan pedig csak jó egészséget kívántak nekik. Egy-kettő kivételével, általában minden utas panaszkodott a szolgálkra. Különös rossz hirben pedig a vezetők állnak. Én elég jól átcsúsztam köztük baj nélkül; de

sokat nagyon megloptak. Éjjel az ajtó feletti szel-
lőztetőn másztak be az idegenvezetők a szobákba.

Indiában sokan csak a vasuti indóháznál fogad-
nak vezetőt. Bérüket annyira le lehet licitálni, hogy
utoljára néhány krajczárért kaphatók egész napra. És
nem rosszabb a drágábbnál. Vezető mindenütt nagy
számmal van, de köztük igen sok a megbizhatatlan.

Raynaudt annyira boszantotta szolgálja, hogy
egyszer meg akarta verni. »De, tudod«, mondá,
»oly sovány volt, miszerint féltem, hogy a más-
világra küldöm, ha ráütök«.

Buggy (palankin-kocsi).

Az indiai múzeumokban vannak a helybeli
különlegességek kiállítva, azért ajánlatos első sorban
azokat megnézni, mert az által tájékozást nyer az
idegen.

A kocsik nem drágák, a palankin-kocsik hátsó bakján áll egy lovász-fiu inas gyanánt, a ki a kiszálásnál segít és a csomagokat a kocsiba teszi.

Lóvonat is volt a nagyobb városokban, de azon nem mentem, mert szolgám úgy találta, hogy ártana tekintélyének, ha őt ismerősei lóvonaton meglátnák mint vezetőt, azért nagyobb csomagot sem vitt az utcán.

Baksis-nak nevezik Indiában is a borralalót és az alamizsnát, de megközelíthetőleg sem alkalmatlankodik annyi kéregető, mint Egyiptomban.

Indiában korán kelőnek kell lenni a hőség miatt, mely által legjobban szenvedtem Bombayban, 10 órától délután 5 óráig. Kandalla, Benares, Calcutta szintén meleg, valamint a Vörös-tenger déli része. Fürdőszoba ingyen tartozik minden szobához, meleg vízzel, sőt az indóházakban az öltöző mellett több fürdőszoba van, ott már csekély fizetésért.

»Napmentes kalapot« — Sola (pith) hat — is vettem. Ezen nem hat át a napsugár s fehér muslinal volt behuzva. Ennek anyaga apróra forgácsolt szárazgyökérből áll, mely valami pépszerű folyadékkal kelmévé préselődik; továbbá egy zölden bélelt világos satin-napernyőt és a nélkülözhetetlen pálmalegyezőt.

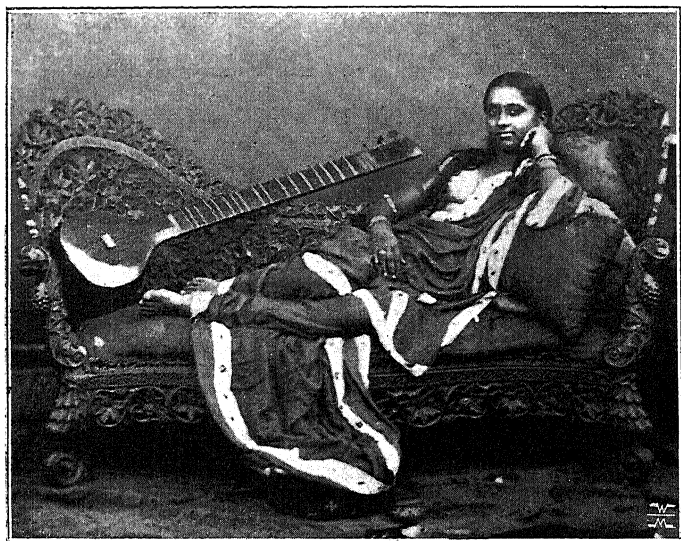
Előrehaladott tüdőbajjal európainak Indiába menni veszélyes, valamint komolyabb csúzos bajokkal Ceylonba, az éghajlat miatt.

Első osztályú utasnak hajón háromszázharmincz font, vasúton pedig nyolczvan font szabad podgyászt lehet feladni és annyi csomagot vihet a coupéba, a mennyit akar.

Egy rupia akkor hetven krajczár volt, egy rupiában van tizenhat annas, egy annas hat pies. Összes utazásaim között, a négy világrészben, indiai utam került a legkevesebbe a szárazföldön.

Boy (vezető szolga).

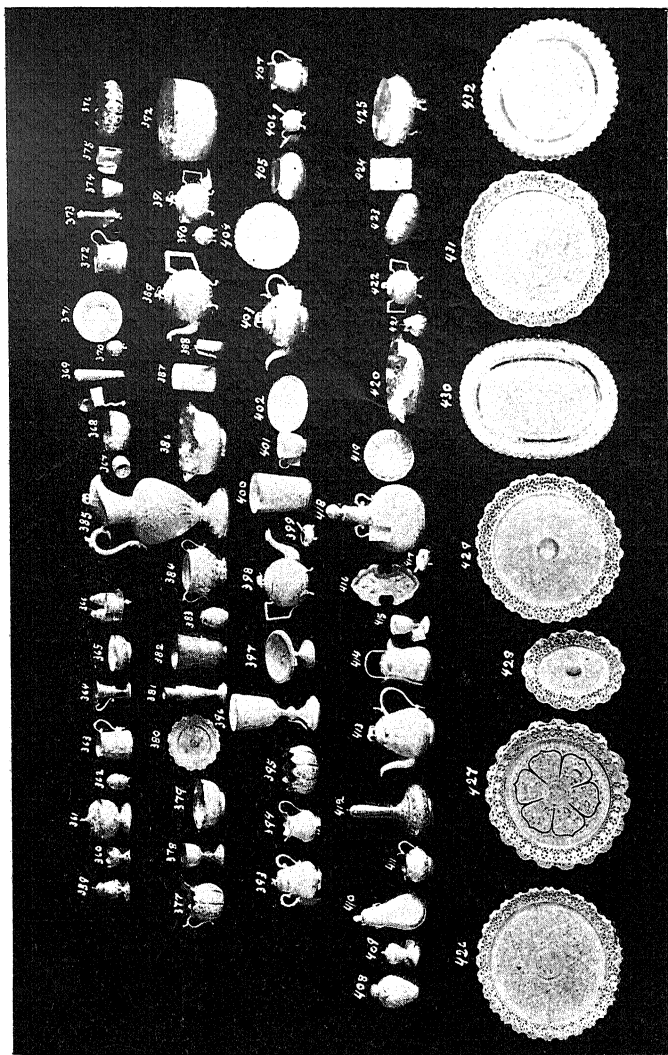

Hindu nő és faragott butor indiai izlésben.

Bombayból Ahmedabadba.

Deczember 26. Este indultam vezetőmmel Bombayból. Nagy podgyászomat feladhattam Calcuttáig; az első osztályú utas podgyászáért nem fizet. Cook által rendelt ágyamat a vasuti főnök kereste meg, mert én megtalálni nem birtam, mivel daczára annak, hogy egy nagy kéregpapirtáblát — melyre nevem volt nyomtatva — kötötték ágyamra, már két nő nagy ügyességgel occupálta.

A hölgyek rossz kedvvel mentek el, mert nem

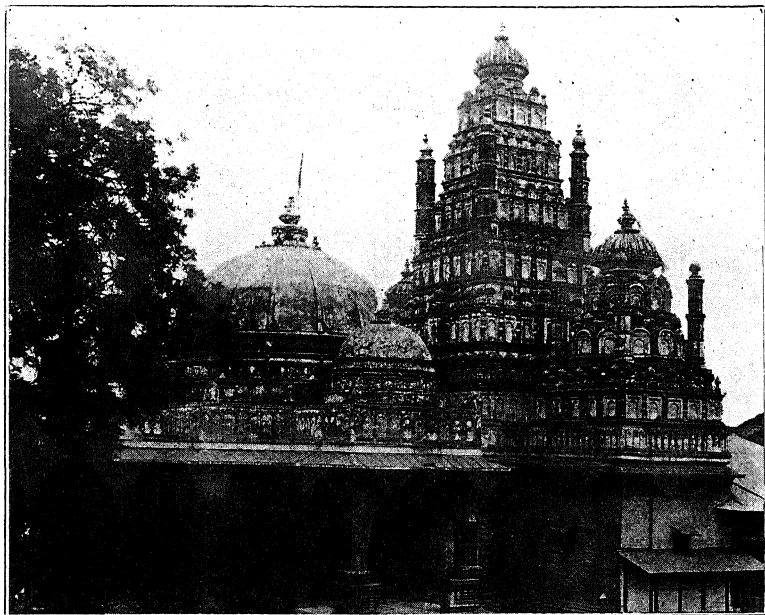
Indiai ezüstedények.

volt ágyuk rendelve, s a vonat, ünnep után lévén, túl volt zsufolva.

Az út nem volt tulságosan szép. A vidék majd hegyes, majd sík, majd ismét keveset regényes. A lapos helyeken sok gödörszerű üreg, buczkákkal felváltva. Jó tanyájuk lehetett valaha az oroszoknak és egyéb vadállatoknak. Most az oroszán a ritkaságok közé tartozik Indiában, tigris azonban sok van és nagy díj van kitűzve azok pusztítására. Különös, hogy szép tigrisbőrt én alig láttam az üzletekben, a legszebbek Bengáliából kerülnek elő, a legnagyobbak pedig Dél-Indiából. A tigris, ha egyszer emberhúst izlelt, azontúl macska módjára jár a mezőkre lesbe emberprédára. A tigrisköröm ékszernek becses. Az erdő buja; néha órákig egy fajta cserje látható, aztán az eltűnt és más fajta lépett helyébe s körüle kíváncsi, nagy majmok bámészkodtak vonatunkra.

Az indiai vasuti coupéban két hosszú kanapé van az ablakok mellett, és éjjelre azok felett készítenek még egyet lefekvésre, úgy hogy éjjel négy személynél több nem utazik egy coupéban s mindenkinek dijtalanul van nyughelye. De nappal bizony elfárad az ember a vidék nézésébe, mert az ülés zsámoly nélkül magas. Ha magam voltam, akkor a kanapé végére ülve, lábaimat is felszedtem s így láthattam a vidéket a nélkül, hogy forogtam volna helyemből. Indiában a vasuti kocsiknak jó kettős fedelük van,

mi között nyáron, mint mondották, vizet szivárogtatnak, a mi igen hűsít. A kocsiban, bent az ablakon függönyök, kívül fa-zsalu, felette pedig jó arasznyi, rézsút lefelé álló ereszke.

Hindu templom Ahmedabadban.

Másnap délután értünk Ahmedabadba. A vasutnál kaptam szobát, gyönyörű terrasseal a kertre. Az indóházak tája Indiában még szebb mint nálunk.

Itt láttam az első szőnyeggyárat. Egy állványra a szőnyeg nagysága szerint, hosszában, zsineg van

felhúzva; az egyik oldalon tizenkét-tizennégy éves gyermekek ülnek sorban. Azok kötik be a gyapjút a zsinogba. A másik oldalon pedig egy tanító ül, s könyvből énekelve mondja nekik a színeket és mennyiséget. Azt mondták, hogy azért énekel a tanító s utána a gyermekek, mert így jobb kedvvel megy a dolog. Ők csinálják a legdrágább szőnyegeket.

X Santál- és ébenfa-faragványokat, sőt több helyen láttam butorokat, ajtókat, ablak-cornischokat készíteni, melyeket Amerikából rendeltek meg. E dolgok leírhatlan szépek, de mesés drágák. Szép emailt is égetnek bronzra. Amit dolgozni láttam, mindenből hoztam valami kicsiséget magamnak emlékül.

Az angolok az ipariskolákban kitünő munkásokat nevelnek az ország minden különlegességéhez. A rajzot mindig a hindu-művészet adja, de az alakot az európai igényekhez irányítják, mi által eredetiségéből veszít, és ez hiba. X

Délután egy gyönyörű szép kertben kocsikáztunk. Négy kupolás, oszlopokkal ellátott kapun van a bejárás a parkba, mely egy nagy tavat környez. A tó márványlépcsőzettel van szegélyezve. Ott láttam először szabadban alligátorokat. A vízből csak a fejük van künn, s kissé a hátuk. Egyenesen usznak. Egy kis virágos sziget van a tóban vendéglővel. Midőn a kerítésre kitámaszkodtam, akkor ugrott egy alligátor a vízbe a partról. Különösen szép fákat láttam ott, melyek leveléből szárítottam, s elhoztam.

Ahmedabadban egy remek szép régi hindu templom van. Isteneiken sok a valódi, drága ékszer.

Igen érdekes az elefántcsont-moschee márványból, gyöngyház-, ezüst-, drágakő- és elefántcsont-mosaikkal.

A pók Indiában nem csak az emberre nézve veszélyes, hanem a fákra is, mert szálaival a fák galyait, leveleit oly sűrűn összehálózza, hogy attól elpusztulnak s azokon csak a porrászáradt levelek és az óriási pókhálózat marad meg, s egész sor fát láttam egy Ahmedabadi utcán ily módon tönkremenni.

Éjjel a sok ragadozó madár és varjúkárogásra gyakran felijedtem s nem tudtam tovább aludni, úgy látszott nékem, mintha rám lestek volna.

Jeyporei tánczosnők. (A ruha 50—100 méter bő.)

Jeypore (Dsaipúr).

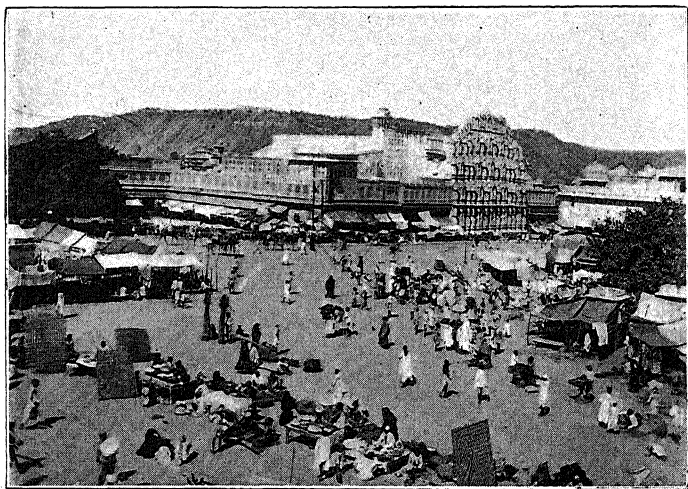
Deczember 29-én reggel tovább utaztunk Jeyporeba. 24 órai út után, hajnalban érkeztünk meg. Úgy fáztam, hogy a fogam is vaczogott. Mindig északnak mentünk, s így minden nap hűvösebb lett. A szálloda — Kaiser I. Hind Family hôtél — kissé primitív. Raynaud panaszkodott, hogy ágyára lepedőt alig tudott kieszközölni. Én már azt is kaptam szó nélkül; ágyam ugyan kőkemény volt, de azért haladnak a jó jeyporeiak. Tiszta, meszelt falak; a butorzat egy ágy, két szék és egy asztalból állt. Minden egyszerűség daczára, a kényelmes öltözőszoba fürdőkáddal sehol sem hiányzik.

Mennyi szolgál (boy)! Az asztalnál minden vendég mögött áll egy, az utast szolgál nélkül kevésbe

nézik és három-négy tagból álló családdal már több szolga utazik. Ezen nép legfőbb vágya boysnak lehetni, szép turbánt, csinos öltözetet viselni, semmit nem tenni és adni a nagy tevékenység látszatát, melyben egymással vetélkednek.

Jeyporet, gyönyörű szép rózsaszínre festett házai, és a nagy fényűzés miatt indiai Párisnak nevezik s Rajputánának az új fővárosa.

Rége háza külsejét minden tulajdonos saját ízlése szerint festette ki, s egész történeti jelenetek voltak a falakra festve. Ebben vetélkedtek, úgy hogy

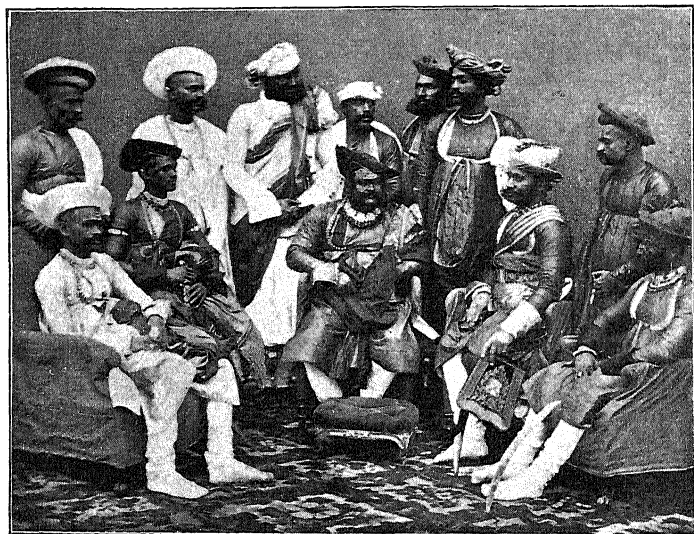

Jeypore a maharadsa egyik kisebb palotájával.

a kis házak tulajdonosai sem akartak elmaradni. De mikor a walesi herceget várták, a maharadsa

úgy találta, hogy a képek tulerkölctelenek, és elrendelte, hogy az egész város házait, a saját palotáit is beleértve, rózsaszínűre fessék be. Azóta rózsaszínű az egész város, ami fehér czirádáival a magaslatról nézve is meglepően szép. Hanem a walesi herczeg, midőn odaérkezett, boszankodott, hogy a várost eredeti érdekességétől megfosztották.

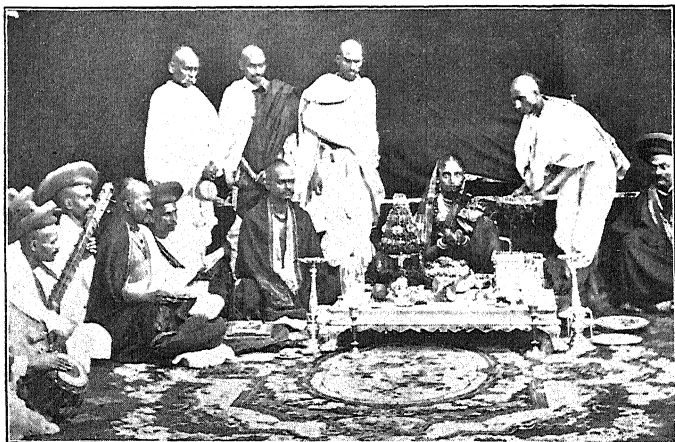
Különben Jeypore nagy porfészek, széles utcákkal és nagy terekkel. Egyfelől sivatag, majd nagy, nedves homokterületek, sok vízivaddal és különös

Maharadsa az udvarával.

színű gólyákkal, a gynerium uralkodik ott s hasonló fűnemek, nagy, elvirított, seprőszerű kalászokkal. Az

elefántok nagy mohósággal ropogtatják, midőn kérébe eléjük teszik. Az amberi oldal kissé hegyes.

A maharadsa neje imaközben.

A maharadsának száz elefántja van; a három legnagyobb külön-külön udvarban lakik, lábánál fogva lelánczolva. Van kétszázötven arab és angol fajú lova is, melyeket szintén láttam.

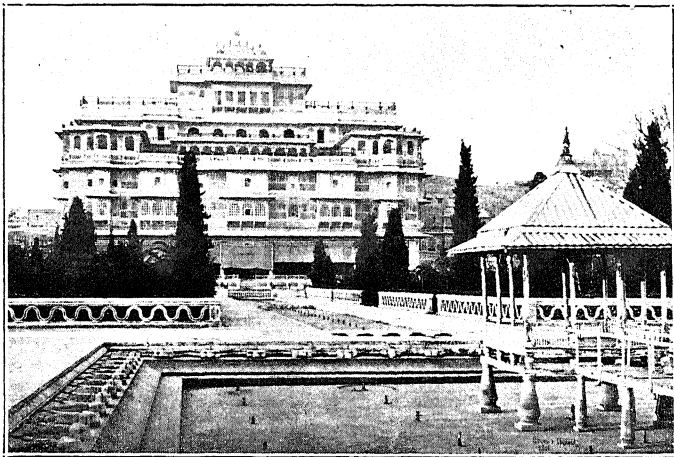
Elképzelhető, hogy ezekkel mily pompát fejthet ki ünnepélyek alkalmával, melyre ezek mind kivonulnak, például a nászmenetén. Az Isten fia körmenetén Jeyporeban több száz elefánt, teve és sok ezer ló szokott százezrekre menő emberrel a legnagyobb pompában kivonulni.

Egy bekötött szemű párduczot, melyet antilopevadászatra használnak, az utcán, egy kútnál itattak.

Vadászatai híresek, melyre nagy számmal hív vendégeket, hanem a kik neki valamiben szolgálatot tettek, elkülönítve a többi vendégtől, cselédeknek tekinti, a mi a magasabb állású egyéneket sérti és inkább el sem mennek vadászataira, sem fényes ünnepélyeire.

Egy kevés ízléssel rendezett, díszes parkban áll impozáns, nagy márványpalotája, múzeummal, melyben a budapesti kiállítás alkalmával vásárolt tárgyai is ki vannak állítva, mit szolgálai nagy előzékenységgel mutogattak nekem. Továbbá sok érdekes állatja van a parkban, mindeniknek természetéhez képest egész kis lakással. Temérdek gyönyörű madara, a strucztól a legkisebb kolibriig minden faj képviselve. Nagy lár-mával csiripelnek. Némelyik kalitka olyan nagy mint egy ház, benne ágas, nagy fák, melyen a sok ezer madár lakik. Érdekes volt nézni, mikor egy tigris nagy étvágygyal ette a húst, és öt macska vele együtt falatozott, sőt a szájából is kiczibálták; s a tigris egész jóindulattal engedte az osztozkodást fajroknainak. A macskák képe kicsinyben épp olyan volt mint a tigrisé. Mikor már jóllaktak, a rács között kiugráltak. Más állathoz nem mertek bemenni, csak a hasonfajú tigrishez. Egy öreg, sovány *indiai* oroszlán is unatkozott egy rekeszben. A maharadsa palotája egyik földszinti termének kövezete tigris- és párduczbőrökkel volt borítva, épp úgy a fal körüli kerevetek.

Egy nyitott udvarban, a városban, szalmafonású ágyon egy kétéves tigris szabadon hempergett; s a háziak játszottak vele úgy, mint macskával vagy kutyával szokás. De bizony én nem mertem közel menni, hanem elsiettem. Kinevettek, hogy nem volt kedvem czirógatni a tigrist, melyet mint kölyköt a hegyekből hoztak.

A mahardsa jeyporei márványpalotája a vízmedencékkel.

A kisebb-nagyobb madarak, papagályok a mellékutczákban, két, egymás fölé a falba vert czöveken ülnek párosan, lábaik egy méter hosszú, vékony lánczsal vagy zsinórral vannak ülőhelyeikhez erősítve, hol torkukszakadtából lármáznak. A majmok pedig pajkoskodásaikkal boszantják, hol meg nevetetik a járó-kelőket.

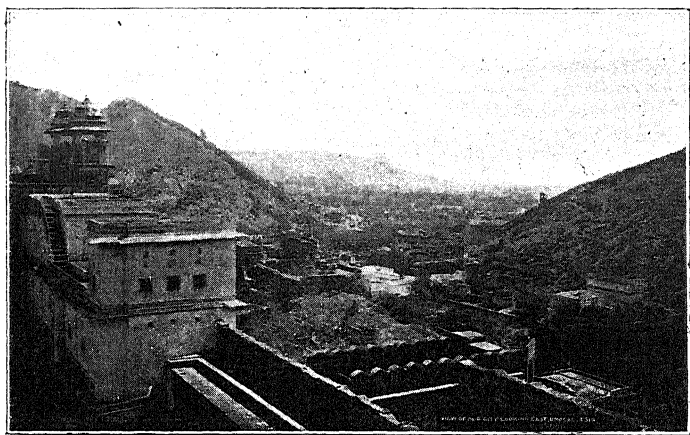
Amber volt a régi fővárosa Rajputánának, de, a hindu monda szerint, azt minden ezer évben változtatni kell és azért tették át ezer év után Jeyporeba.

Egy kirándulásra én is a maharadsa hivatalához folyamodtam egy elefántért. Másnap azt meg is kaptam egy vezetővel. Kocsin kellett menni a kijelölt helyig, ahol az elefánt már várt bennünket. A nagy állat nagyot sóhajtva letérdelt; még akkor is jó magas létrán mentünk fel rá. Sokkal kellemebben hord a tevénel, de azért oda-vissza négy óra elég volt ebből.

Ösvényünk egy dombra vezetett, honnét visszafelé tekintve, elragadó szép képet nyújtott Jeypore rózsaszínű házaival. Tovább, egy érdekes völgyön át, helyenként a hegyoldalban, magas fák ritkás árnyékában haladtunk, majd tevék, hátukon egész kis családdal, vagy egy-egy csacsi terhével, tért ki előlünk. Víg útitársainkat, elefánton, elhagytuk.

Amberbe mentünk az öreg maharadsa régi residentiáját megnézni, mely egy hegyen van, szép kilátással a falura, tóra és a vidékre. A kastély butorztatlan. Midőn felmentünk a főlépcsőn, egy csarnokban akkor ütöttek le két kecskét és a vérét egy edénybe fogták fel. Csodálkozva kérdeztem, hogy ki fog e lakatlan kastélyban kecskepecsenyét enni? Mire vezetőm elszomorodva mondta, hogy a kecskevérrel a faragott istennőt fogják megmosni. Ezelőtt harmincz évvel minden nap a legszebb embereket választották ki,

s azt ölték meg, hogy vérével az istenüket mossák. Ma már csak kecskevérrrel lehet, mert az angolok az emberáldozatot eltiltották. Meg akartam nézni, mikor bálványukat mossák, de befüggönyözték előttem, s nem engedtek oda. Szolgám Kali-nak nevezte a bálvány-istennőt s ájtatossággal beszélt róla.

A maharadsa régi residentíája Amberben.

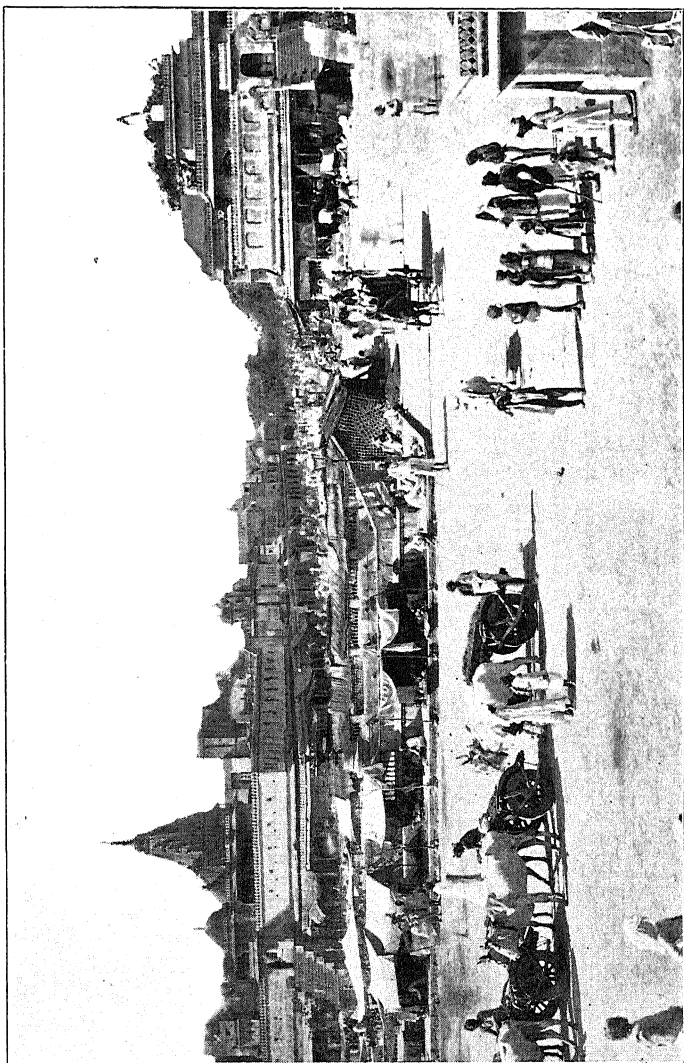
A meredek hegyről óvatosan ment le az elefánt. Előre tapogatta lábával a követ, vajjon szilárdul áll-e s nem fog-e csúszni. Azzal a piczi, okos szemeivel óvatosan tekintget ide-oda. Indiában minden elefántnak az orrmánya végig, épp úgy az egész feje nagyon ékesre ki van festve. Visszavértünkör megsimogattam, és narancscsal kínáltam meg, mi felett tetszését egy különös hanggal nyil-

vánította. A vezetőnek adott néhány rupia borralólón kívül más kiadásom nem volt. Azt mondják, hogy Amber vidéke olyan mint Persia; félkopár, tövises, silány faállományokkal, érdekesen vad benyomást tesz az egész kirándulás. Az ég ott még sötétebb volt a szokottnál és meleg sem volt; reggel hét órakor indultunk Jeyporeból.

Jeyporeban igen szép dolgokat készítenek. Rézbe emailliroznak, santal-, ébenfa- és márvány-faragványairól, szőnyegeiről, s ezek művészi kiviteléről híres az ottani ipar.

Mióta Bombayból eljöttem, az étkezésben nem nagy választékom volt. Van egy nemzeti ételök: carry. Abba, úgy látszik, minden létező fűszert beletesznek; ragoût-forma keverék, rizkásával és még többfélével. S én a fűszerest nem szenvedhetem, sőt nagyon árt nekem. A mutton's schops és főtt burgonya sem hiányzik sohasem. Sonka többnyire van. A déli étkezésnél sokszor nincs leves; tojásételek, aztán gazdag dessert sajttal. Megvallom, hogy itthonról kiindulva, rosszabbra voltam elkészülve, mint minőt a legsilányabb helyen is találtam, mert végre is oly Isten háta mögötti pátriákban mindig volt egy-két husféle, amit meg tudtam enni.

A dessert sajttal határozottan jó volt, tészta is tűrhető, de ebben is fűszer volt, hanem a mi nekem

Jeypore fôteie.

hiányzott, az az itthoni magyar főzelék volt, a mit én naponta megkívánok, és valóban sokszor kínosan nélkülöztem, ha talán mannát adtak volna is élémbe. A fűszert ott a kolera és sárgaláz miatt használják oly bőven. Csinos társalgónk és terrasseunk volt ott.

Amiben csalatkoztam, az az igazán óhajtott és elvárt szép növényzet volt, a mit Közép-Indiában fel-

Baromfiárulás Közép-Indiában.

találni reméltem. De itt szép vidék, őserdők hiányoztak. A városokért, múzeumokért nem rajongok, ha a régiségeket is nem övezi fa, lomb, a kellemes benyomást nélkülözöm. A vasuti út is Bombaytól Jeyporeig mily hosszadalmas, fáradságos volt. Éjjel hideg, nappal túlmeleg, és semmi, a mi a lelket, kedélyt megnyugtatta volna, úgy hogy bizony felháborodva mormogtam magamban, hogy mi az

ő hozott engemet ide! De hát kit szidhattam mást, mint magamat. S ilyenkor a szebb jövőben

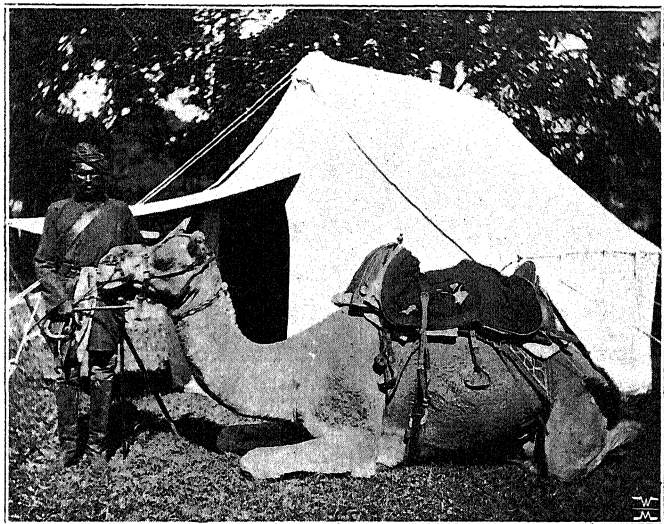
Benszülöttek faragó és zománczóó műhelye. (Guggolva dolgoznak mindig.)

reménykedtem, ez adott türelmet. Szerencsére, ideges embernél a kedély elég gyorsan változik; én is elfeledtem a kellemetlent, élveztem a szebbet, jobbat.

Vezetőm kocsimban mindig velem szemben ült. Beszélgettem vele angolul, s kérdezgettem, hol lesz szebb vidék? Azt mondta, neki legjobban Jeypore és Benares tetszik; a Himalaya szerinte csunyább vidék, mert ott hideg van, s hegynél, fánál egyebet nem látni.

Így tudtam aztán meg, hogy hol fog majd nekem leginkább tetszeni a vidék.

Ahmedabadban és Jeyporeban olyan félfedelű kocsik vannak, hogy hátul a léghuzam miatt minden tetőn egy ablaknyílás van. Erről én megfélekedve, a városban, a mint egy fazekastól olyan szivárgó korsókat vásároltam, mint a milyenek Egyiptomban vannak, egyéb apróságokkal hátra raktam. A mint elindultunk, nagy kaczagást hallok s visszapillantva, látom, hogy az ablaknyíláson keresztül minden az utcára hullott. Azt szedték össze a népek. Mindent visszaadtak, de korsóm nyaka eltörött.

Futár tevéen (sátrát magával hordja.)

Sok teve nyargalászott az utczákon, olykor számmárral összefogva.

Vezetőm jobban mulatott volna, ha a kocsis mellé hagyom ülni, de ezt nem engedtem meg neki, csak néha. Így aztán az angol nyelvbe jól begyakoroltam magamat. Ha azt mondtam vezetőmnek, hogy ő se tud jobban angolul mint én, azért nagyon bosszankodott, mert ő benszülött létére büszke volt angol tudományára. Rendesen mezitláb járt, és a keresztényt annyira utálta, hogy bármely ételt, a mihez én hozzányultam, a világerért meg nem ette volna — ha látták. Vasuton, ha az ablakon visszaadtam neki az ételeket, hogy egye meg, mindenki előtt tüntetve, kiszórta a sinek közé. Azt mondják, hogy ez a vallásukban van.

Érdekesek a jeyporei nők, fehér tarlatánból vagy könnyű szines selyemből készült ruháikban. A szoknya alja ötven, sőt néha száz méter bőségű. Ezek a ruhák igen drágák. Nem csak a nyakon és karon, hanem a lábaikon is viselnek drága ékszereket. Igen eredeti kinézésűek a díszruhás, hetyke, mezitlábás benszülött gavallérok is, csörgő láb-ékszereikkel.

Két napi időzés után Jeyporeból este indultunk Delhi felé. Nagy örömmel mentem az indóházhoz, hogy mehetek-e azon helyről, a hol már eluntam magam; ott mindenfélét árulnak. Vettem is egy tuczat gelatinból készült állatképbe bujtatott istent.

A coupéba szállva, egy testvérpárral grimassot vágtunk egymásra. Éjjelre mindkét fél magunk akartunk lenni. Azonnal leszálltam, s egy más, egész üres coupéba szálltam be. De a következő állomáson beszáll hozzám egy mohamedán és egy hindu, s a vonat tovább megy. Könyörögve kérem a kalauzt,

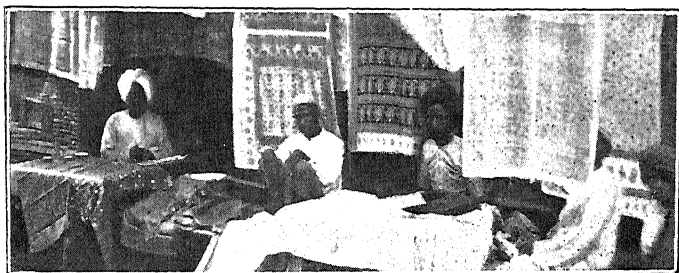

Jeyporei európaiak nyaralója.

adna egy üres coupét, mert én nem akarok a bensülöttekkel utazni. Nem adhatok — válaszolt — mert túlszűfolva van minden, egy óra múlva igen, akkor changecar (kocsiváltozás) lesz. Az alatt az idő alatt a mohamedán a földön leborulva, folyton imádkozott; a hindu pedig agyonkérdezett minden darabról, a mi rajtam és nálam volt, hogy mi volt mindennek az ára. Csendes resignatioval vártam,

mi minden lesz még, míg végre vonatunk megállt s a kocsiváltozásnál üres coupét kaptam. De ki szállt be hozzám, mint az előbbi testvérpár, a kikkel együtt maradni nem akartam. Ők megágyasztak magoknak mindkettőn külön, én a köpenyembe burkolva magam, táskám fejem alá téve, aludtunk reggelig. Delhiben kiszállva, elváltunk.

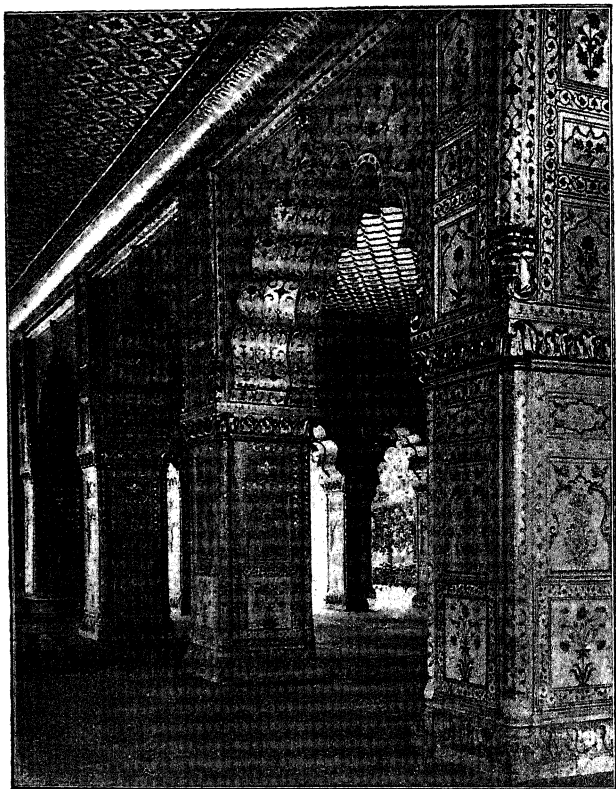
Kelmék színes nyomtatása és aranyozása.

Delhi.

Deczember 31-én, az év utolsó napján érkeztem Delhibe, s a »Grand Hôtel«-ben kaptam helyet; a többi szálloda tele volt állandó lakókkal, a kik nyáron a Himalayán, leginkább a szép Simlában időznek, de télen ott hidegebb lévén, lehuzódnak Delhibe.

Első dolgom volt Telléry üzletét felkeresni, melyet egyik fivére vezetett. És ott találom azt a fiatal testvérpárt, kikkel az elmúlt éjjel együtt utaztam. Az üzletben voltak alkalmazva. A leány egy évvel később férjhez ment egyik segédhez, a ki engem kiszolgált, és két évre rá Budapesten viszontláttam őket a kiállításon, a Telléry irodájában. Most, nagy jövedelemmel, ők a Telléry-ház londoni üzlettársai és vezetői.

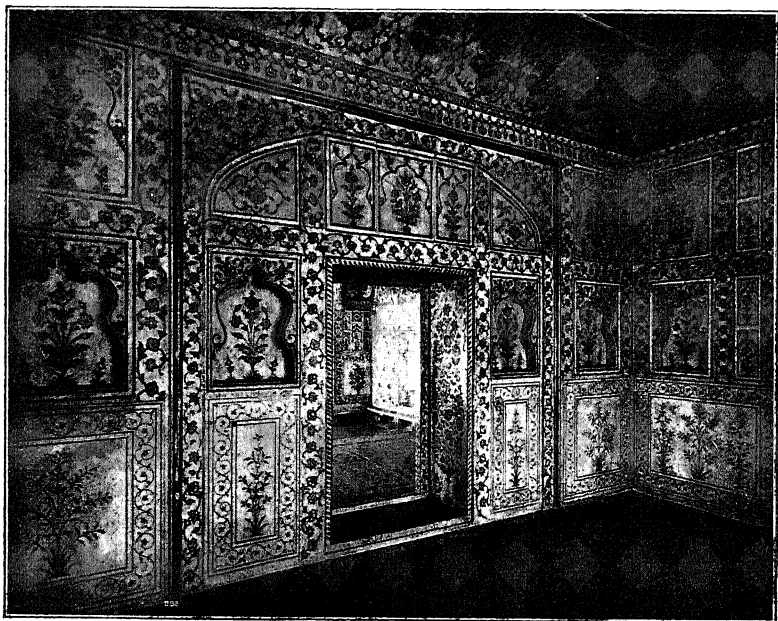
Telléry szokta képviselni az indiai kormányt mindenféle a kiállításokon. Akkor is ő maga a

A nagyvezér palotája Dewan-i-Khas Delhiben, a Jumma folyó partján.

chicagói kiállításon volt, mialatt családja Budapesten tartózkodott. Sok ezer ember dolgozik üzletei számára, s szőnyegei igen híresek az egész világon.

Sok utánjárással s költséggel, régi szőnyegdarabkák segítségével és régi könyvek után felkutatta az országban azon családok ivadékait, a kik régente szőnyegkészítéssel foglalkoztak és tőlük sikerült

Fehérmárvány Dewan-i-Khas Delhiben, drágakő-mosaikkal.

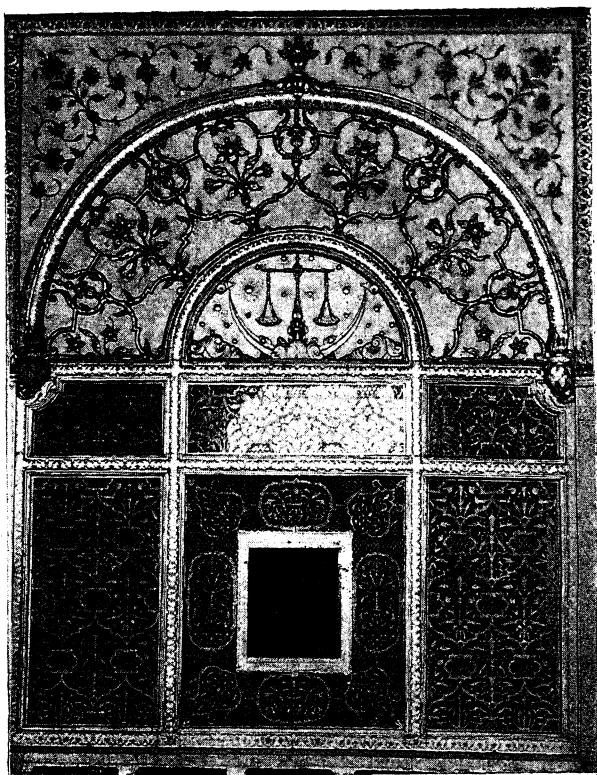
több színvegyüléknek a titkát kitudni, mi által az újabban készült szőnyegek nyertek értékben. Delhiben Tellérynél vásároltam a haza hozott emlékek leg-többjét: ezüstféle, rézmunka, fa- és márvány-faragvány, himzések, poona-kendő, faldíszek, tigris- és

párduczbőrök és körmök, mesterileg faragott butorai stb., melyekről a kapott számlákat haza hoztam, úgy a szállodai számlákat, sőt étlapokat is.

Delhiben a kirándulások után még fenmaradt időmet rendesen a Telléry üzletében töltöttem. Öcscse, jó alföldi magyar ember létére, virágosra festett fenyőfa-butorral, a mit Magyarországból hozatott, rendezte be szobáját. Midőn először léptem be hozzájuk, szívélyesen üdvözöltek, s mondták, hogy már vártak. A következő napokra tervet készítettek, mi mindent nézzek meg, sőt velem is jöttek feleségestül, kislányostul. Ha nem tarthattak velem, úgy vezetőmnek magyarázták meg, mit nézzünk meg, u. m. a nagy, fedett viztartányt, a várat, múzeumot és a gyönyörű Dewan-i-Khast. Ilyen szépet keleti ízlésben soha, még képzeletemben sem láttam. A nagy fogadóterem, nagy, fehér márványkoczkákból építve, a háremhölgyek dísztermei és az egész épület falain drágakövekből gazdag czirádák vannak beégetve. Különösen szépek az ajtóbejáratok. A nagy terem mennyezetén arabs jelvénynyel: »ha volt egy paradicsom, az itt volt, az itt van«. A gazdag aranyozás pedig fokozza a hatás nagyszerűségét. Közel a palotához egy ugyanolyan stylben épített mohamedán mecset és a háremhölgyek lakásai remek fürdőszobákkal állnak.

Ilyen pompa után aznap nem voltam képes egyebet megnézni. Egy nagy kiterjedésű, szép park-

ban sétálgattam s keleti tündérmesék bolyongtak agyamban.

Dewan-i-Khas Delhiben, csipkeszerűen áttört márvánnyal.

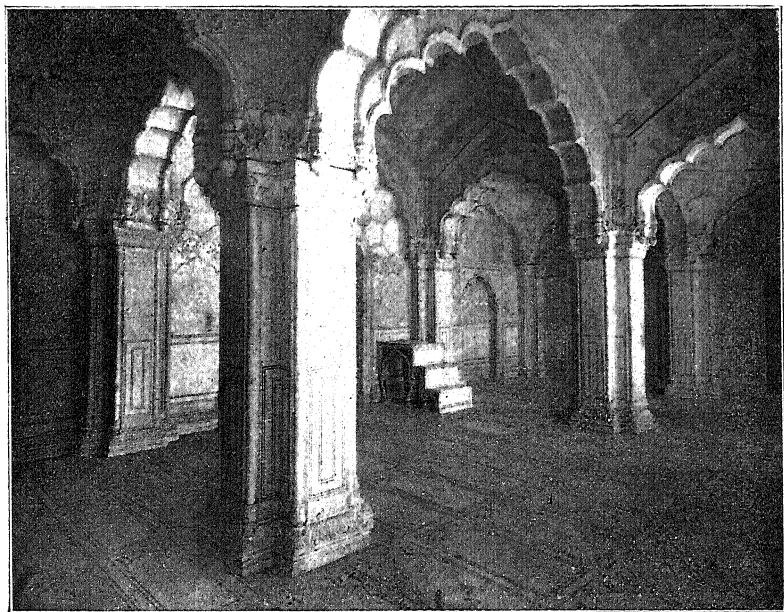
Hajdan roppant kincsek voltak a Dewan-i-Khasban felhalmozva. A fogadóteremben a boltzatot ezüst filigran-munkák borították; itt állt a Dsehán sah által emeltetett híres pávatrón, melynek

támláját két aranypáva képezte és fark-tollukon a pávaszem nemes kövekből volt kirakva; a két páva közt egy természetes nagyságú papagály ült, egyetlen egy smaragdból kifaragva. Maga a hat aranylábbon nyugvó trón is színaranyból volt, drága kövekkel kirakva. Tizenkét zománczozott, drága kövekkel kirakott oszlop tartotta az arany trónmennyezetet, a melyről köröskörül igazgyöngyből fűzött rojtok csüngtek le. Ezt a megmérhetetlen kincset érő trónt Nadir sah elhurczolta s azóta nem tudni hová lett, nem létezik többé.

Este, az év utolsó napján, felkerestem az angol templomot, melyet szép park környezett, mint minden angol templomot Indiában. Kissé korán mentem, s várnom kellett az istenitiszteletre. A templomban ott volt a szellőztető készülék, a pankah, de akkor, a hűvös, esős idő miatt, nem használták. Végre hat óra után megtelt a templom, melyet szépen kivilágítottak. S elrebegetem én is forró imámat az év utolsó napján!

Az estebédnél egy régi katonaviselt egyén ült mellettem nejével. Németországból került oda. Fialat korában fényképész volt. Az 1856-iki indiai felkelés harcában ő is részt vett, s a cawnpoori borzalmas gyilkolások színhelyét azonnal lefényképezte. Figyelmeztetett, hogy a finom angol szokásokat

mennyire elsajátítják már ott is a benszülöttek s ha valamit tesznek, vagy adnak, vagy sziveskednek, el nem képzelhető, mily finom tapintattal teszik azt. De jól vigyázzon a köszönő, nehogy köszönetét

Dewan-i-Khas temploma Delhiben.

túlhajtsa, mert akkor nem fogják jól neveltnek tekinteni. Ők sokkal többet tudnak Európáról, mint itt ő róluk, s ezt Ceylonban is tapasztaltam.

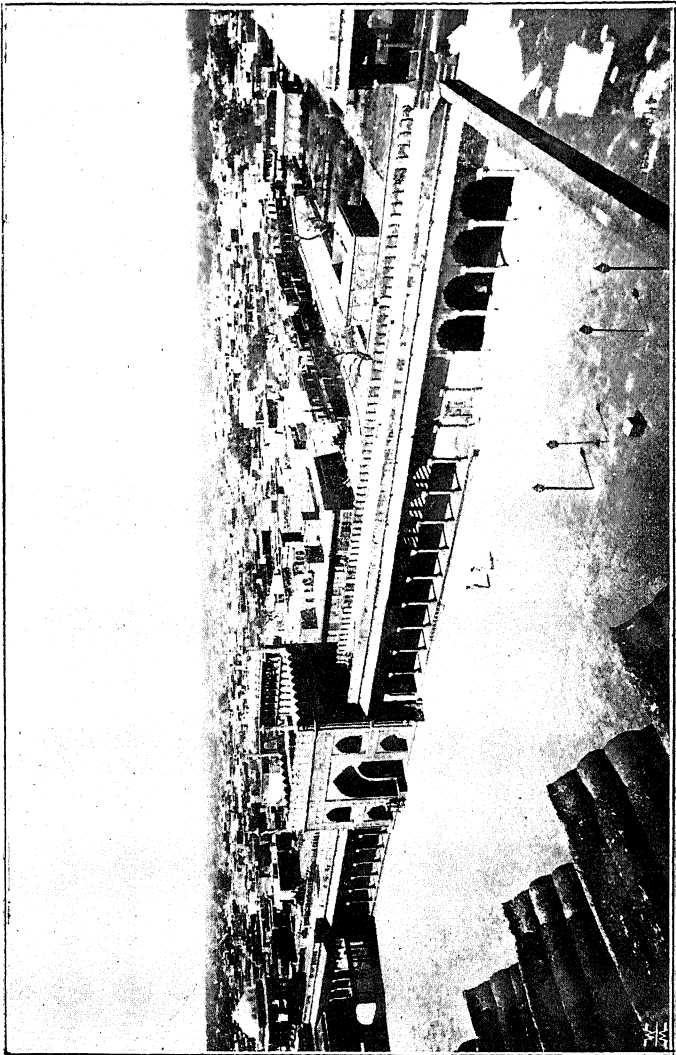
Két delhii nő szállodánkban ismerőseit látogatta meg. Tőlük kérdeztem meg, van-e nyáron sok kigyó?

»Meghiszem azt — válaszolták — este felé, különösen eső után szeret mászkálni, s lefekvéskor, midőn a nád-rolettát lebocsátjuk, nem egyszer esett már le arról cobra — mivel a hol a sötétség éri, ott szeret maradni reggelig — scorpió, százlábu és mérges centipédek is«.

A szálloda egyik oldalán út, a másikon pedig egész hosszában keskeny terrasse volt egy nagy kertre, mely sokkal lejjebb feküdt, s ezért jól lehetett látni mindent. Annyi sok tarka tollú, kisebb-nagyobb madarat, papagályt, mint ott a kertben — melyek a levegőt majd csiripelő lármával, majd fülemüleszerű gyönyörű énekkel betöltik — sehol nem láttam. Megérkezéskor valósággal lekötik az embert — talán üdvözlésükkel.

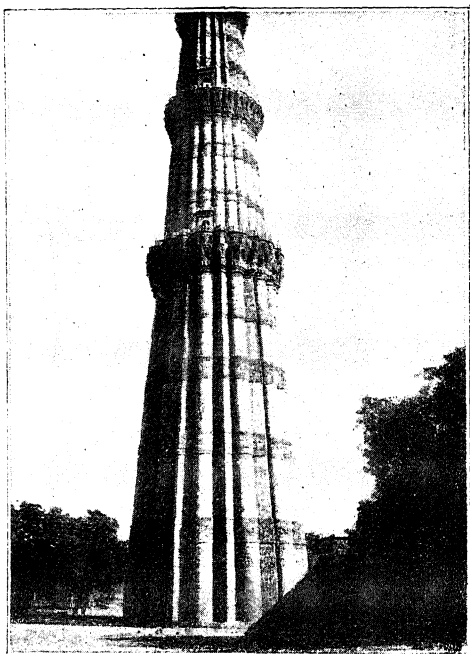
Ujév első napján esőre ébredtünk, mely egész nap tartott. Legtöbben otthon végeztük ájtatoskodásunkat, aztán a szálló előtt sétálgattunk egy keveset, délután pedig leveleket írtunk szobáinkban. Este benszülöttek a szállóban elefántcsontra miniatüre festéseket árultak, a mi Delhiben hires. Akkora darabon, mint a tenyerem, van talán száz alak is, és mind jó.

Január 2-án Ó-Delhibe mentem egész napra Telléryékkal, a szép régiségeket megtekinteni. Első sorban a 600 éves, rózsaszín és fehér kőből épült, köröskörül csipkeszerű arab relief-írással ékesített, Coutub Minar magányosan álló tornyot, jobban

Új-Delhi.

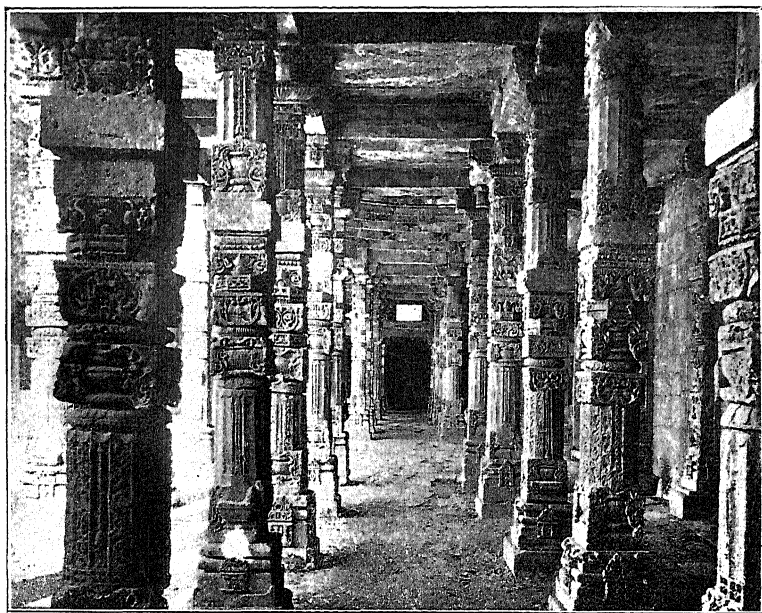
mondva oszlopot néztük meg. Ez volt a világ legmagasabb oszlopa. A fölfelé mindinkább keskenyülő, hosszában canallürözött oszlopot 1220-ban építették. Vörös homokkőből, különböző magasságban galléria

Coutub Minar Ó-Delhiben.

övezi gyűrűformában, és teteje a legfinomabb márványból van, hegyét nyolcz kis pilléren nyugvó kerek kupola koronázta, mely alatt 10—12 ember fért el, de ezt a csúcsát egy nagy vihar és földrengés ledöntötte s most az oszlop mellett állítot-

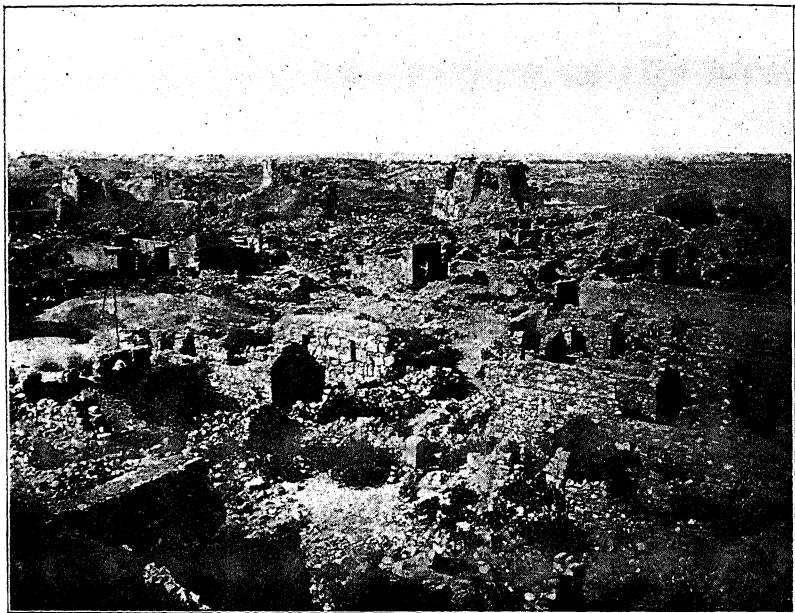
ták fel. Az oszlop India czimeréül szolgál, s az izlam vallás hirdetőjéül építették. Közelében egy hozzá való kis templom áll, távolabb egy háromezer évesnél régibb buddha templom. Karcsú, magas, veres kő-

Buddha templom Ó-Delhiben (Háromezer évesnél régibb).

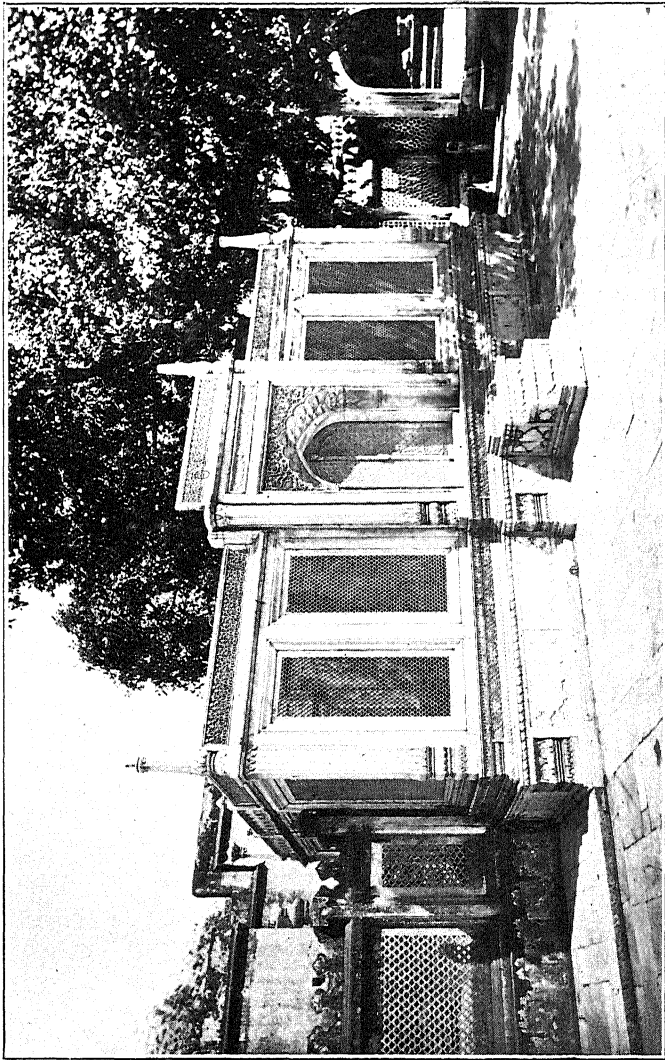
oszlopokon nyugszik a kőtető is, hosszú folyosóformában négyszöget képezve. Ezt rendkívül szépek találtam, s alig értem, hogy maradhattak épségben oly nagy ideig e vékony, magas oszlopok. Altamsch sírja is szép, továbbá Nizzam-ad-dins-Humayoum-é és sok más sír remek munkával.

A dús faragványok, melyeken túlnyomó az állati és növényi díszítés, mintegy jellemzik az ország természetét gazdag faunája és buján tenyésző flórájával s tanuskodnak az indusok élénk fantáziájáról.

Ó-Delhi Részlet. (Dehli romterületéről)

Temérdek régi sírbolt van Ó-Delhiben, remek faragványokkal. Majd tiszta fehér márványból, majd felváltva színes márvánnyal csipkeszerűen áttörve az egész sírbolt fala. Érthetetlen, hogy tudták az arasznyi vastagságú márványt oly bámulatra mél-

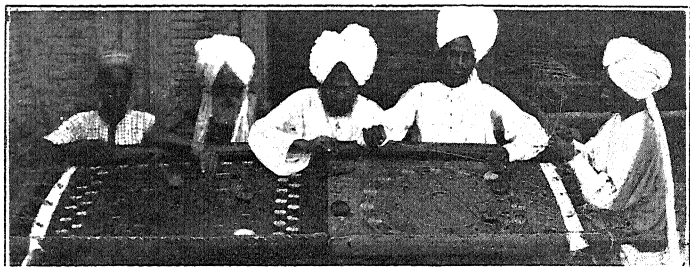

Tomb of Nizza Jejangir. (Sírbolt.) Ó-Delhi.
(A csipkézetek is fehér márványból vannak faragva.)

tóan kifaragni, mint a Tomb of Nizza Jejangir is. Egy hatszáz éves templom kupolájáról a régi kék zománczos cserép úgy csillogott felénk, mintha üveg-
ből lett volna. A templomszolgától Telléry vett is át egy leesett darabot, s azt mondta, hogy oly csodá-
latos szép zománczot képtelenek mai nap utánozni, oly tökéletesek azok. Mert a mostaniak szép fényü-
ket és színüket évek multával elvesztik s a zománcz leválik a cserépről. Ilyen régi cserépdarabhoz ritkán lehet hozzájutni, azért is kellett az Tellérynek, mert azt tanulmányozni akarta. Mondják, hogy a háboruk alatt összerombolt régi Delhiben tömérdek kincs van eltemetve.

Ó-Delhi (Dehli) 1500 évvel Kr. sz. e. alapítta-
tott és India fensíkjának is nevezték. Fénykorában két millió lakosa volt, a *monda szerint* pedig arany-
nyal kövezett utczái lettek volna, melyeket illatos szeszekkel öntöztek és Pandawa palotája gyémánt-
és más nemeskövektől csillogott.

Hímző benszülöttek.

Az úton Ó-Delhitől Uj-Delhi-ig.

A kocsitak Indiában jók. Már a talaj olyan szilárd, hogy az út jókarban tartása nem nehéz.

A szép, csendes délutánon visszajövet, még sokáig haladtunk a világ ezen egyik legnagyobb romterületén, hol a régi az ősrégi közé vegyül és meg-megálltunk a nevezetesebb sírboltokat, templomokat közelebbről is megtekinteni.

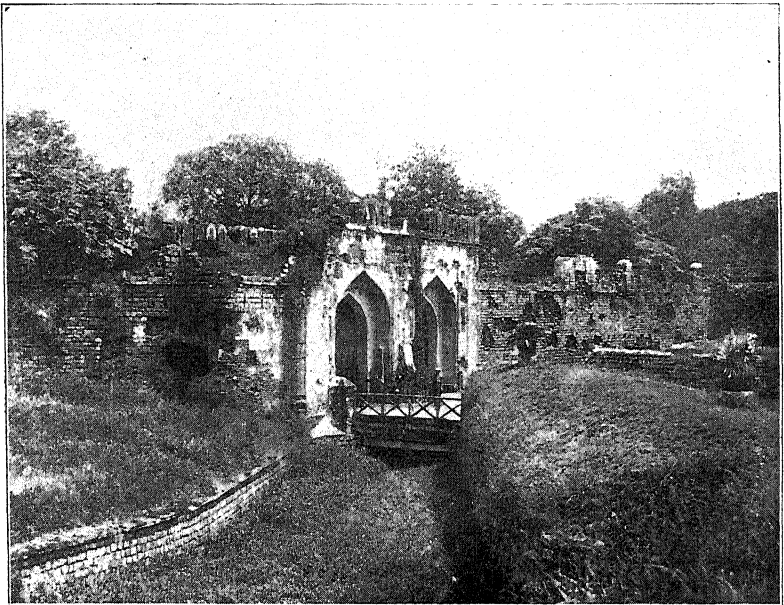
A mezőkön a munkásnők egész ruházata egy szál szűk, fehér nadrágból állt.

Több helyen pedig egész csoport bélpoklos ácsorgott az út mellett. Kiránduló társaim azt mondták, hogy bizony sok olyan van.

Már messziről az út mellett nagy, piros, szőnyegszerű terület tűnt fel. Kérdésekre felvilágosítottak, hogy ott paprikát szárítanak. Otthon, Szeged táján,

annál sokkal nagyobb területeket látni paprikaszárítással, azon különbséggel, hogy otthon termesztik, itt pedig a vadonban szedik. Megnéztem, hogy minők. Apró, vad paprika, mint mondják: igen erős.

A termőföld színe sárgás, de oly jó, hogy évente háromszor, sőt négyszer is ad termést. A meleg nap hatása oly jótékony, hogy az ott magában véve is pótolja a javítószert.

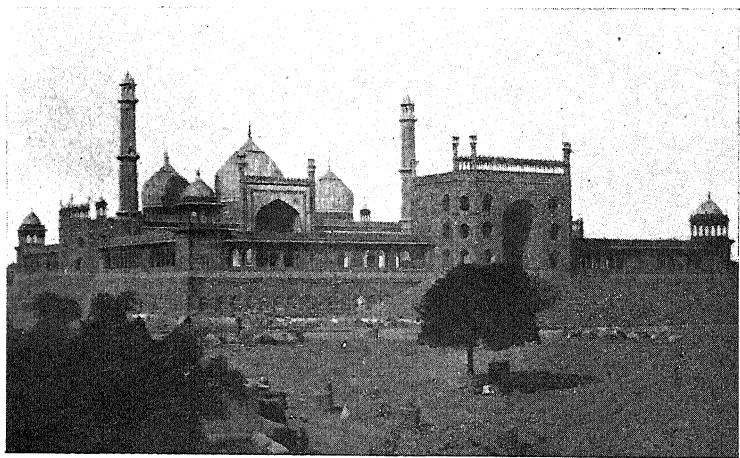

Delhi rózsaszínű falai.

Visszajövet Ó-Delhiből, már messziről nézve igen szép és impozáns látvány volt Uj-Delhi; az

egész város rózsaszínű kőfallal van körülvéve, és azon keresztül hét magas ívezetű kapun van a bejárás a városba, mely gyengén emelkedett helyen van. A rózsaszínű vár, melyet Dsehan sah építtett, szépen emelkedik ki a zöld fák közül, mert Delhinek temérdek kertje van, és a legtöbb közönséges ház és monumentális épület, sőt az utczák kövezete is több helyen rózsaszínű kőből van.

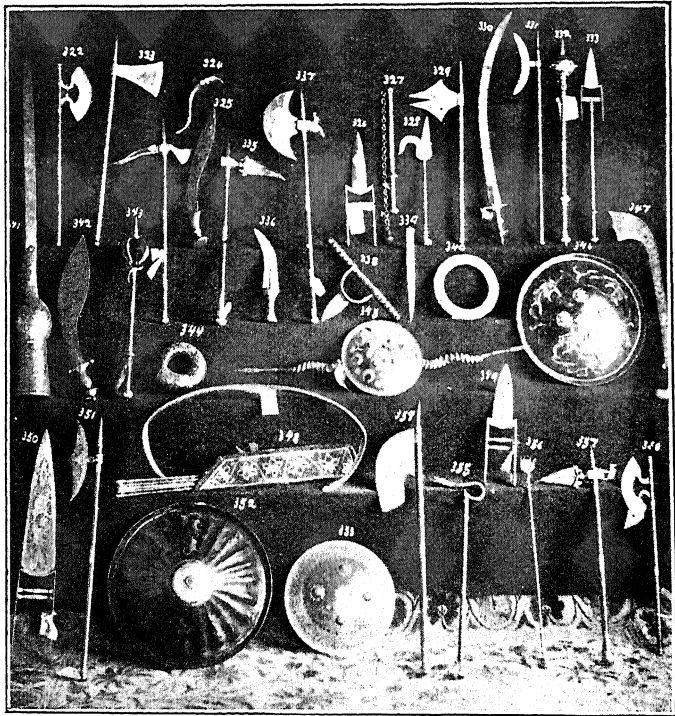
A Dsamma-moscheet veres homokkőből és fehér márványból, tiz méter magas terrasseon, legszebbnek és legnagyobbinak tartják Indiában.

Dsamma-moschee, 1631—37-ig Dsehan sah által építve.

Midőn a vár udvarába behajtottunk, az ott álló katonaság rám nézve meglepő alázattal tisztelgett.

A Dewan-i-Khast másnap ismételve megnéztem, gyönyörű kertben fekszik a Jumma partján; jó dolguk lehe-

Régi indiai fegyverek.

tett ott egykor a háremhölgyeknek. Bár az már 600 éves, de teljesen restaurálva van, gazdagon aranyozva és nem lehet szépségében eléggé gyönyörködni.

Temérdek kisebb-nagyobb mohamedán mecset van Delhiben, egyikében Mohamednek egy szál szakál-

lát, papucsát és egyéb reliquiáit is mutogatták, a miért egy rupiát kértek, de arra én mormogtam valamit és nyolcz krajczárt adtam. Azzal is megelégedtek.

Az utcán apró ökröcskék, zebuk futottak kis kétkerekű kocsikba befogva, némelyik félfedelű formára színesen bélelve, eredetien nézett ki.

A gazdag benszülöttek díszes fogatai, czifra szolgálkkal, szinte érdekes látványt nyújtott.

Uj-Delhi góczpontja a vasutaknak, központja a kereskedésnek és leginkább európai jellegű város Hindosztán belsejében.

Nevezetes bazár ott a Chandi-Souk, a hol mesés értékű shawlokat és szöveteket árulnak egyéb különlegességekkel együtt.

Vásárlásaimat késő estig végeztem. Reggel korán, öt órakor kellett a vonattal tovább mennem, mi a fáradt utasnak nem kis szomorúság. Éjjel oly hideg volt, hogy tűzött, vattás paplan alatt majd megfagytam kőkemény ágyamban. Szolgám is érzékenykedett fekete bőrére. Delhi volt a legészakibb tartózkodásom Közép-Indiában.

Delhire kellemesen emlékezem vissza és ismerőseim szivesek voltak engem néhány hindu szokással megismertetni.

Indiában sokféle kaszt van és ugyanegy kasztnak minden vidéken más a szokása, úgyannyira,

hogy valamennyit még a bennszülött sem ismeri. A kaszt felügyel osztályának szokásaira, megvédi és gondoskodik azokról, kik szabályait megtartják, ellenkező esetben pedig kitaszítja azokat, kik azontúl semmi kaszthoz nem tartoznak s azok *páriák*.

Minden külön kasztnak öt feje (főnöke) van, melyek ősidóktól fogva apáról fiúra öröklő, megtisztelő állás, ezek felelnek az angol törvényszéknél osztályukért.

A nevelési rendszerben minden kasztnak van haladó és óhitű pártja, az egyik megengedi a nőnevelést, a másik pedig nem, a melyik ellen cselekszel, az a párt kirekeszt. A nevelési nézetten kívül a kaszt a többi törvényét egyenlően megtartja, legyen az haladó vagy óhitű párti.

Indus férfi nem mehet idegen földre tanulni, kasztjának engedelmé nélkül; sőt még a maharadsák is csak ilyen engedélylyel utazhatnak külföldre.

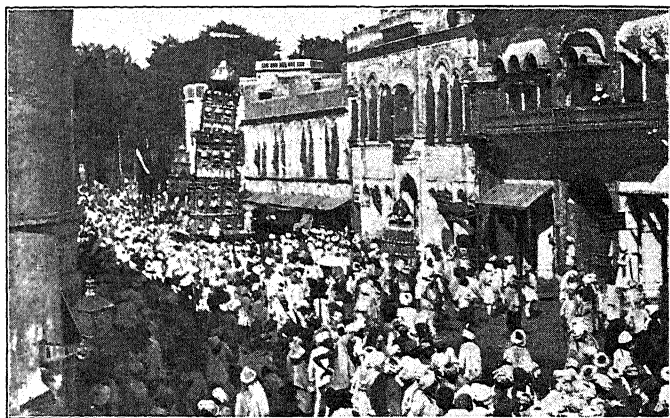
Hűtlenség vagy bármely hibája miatt, a kasztjából kitaszított nő »*pária*«, a kiről senki nem gondoskodik, sem élelméről, sem betegség esetében — az ilyen aztán utczasöpréssel és más alárendelt munkával keresi kenyerét.

A bennszülöttek között mulatságból nincsen szokásban a táncz, azt csak fizetésért teszik az arra hivatott, lenézett tánczosnők (natchgirl).

Némely indiai tánczot az európaiak is igen szépnek tartják.

A férj nejét csak a házassága megkötése után láthatja először.

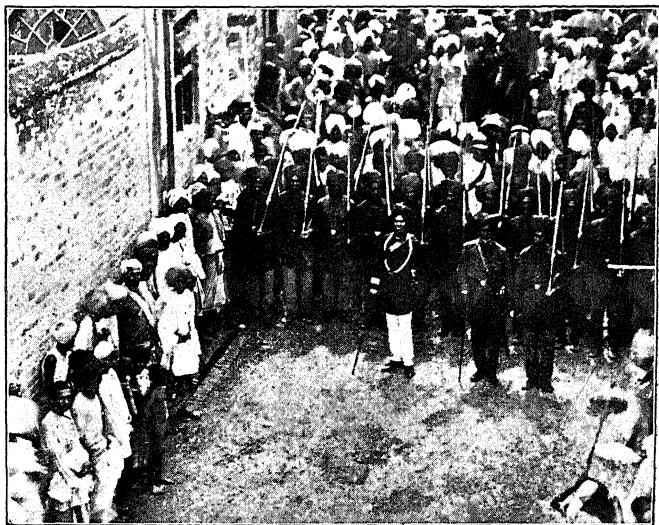
A különböző vallások kasztjai a szegényebbek menyegzői menetét (processio) és ünnepélyeit a szokásos ceremóniával, szemre oly tetszetősen rendezik mint a gazdagok, azzal a különbséggel, hogy

Mohamedán Tazia-körmenet Észak-Indiában.

a gazdagok maguk rendezik ünnepélyeiket, saját, valódi ezüst-, arany- és ékszer-diszítésekkel. Egy menyegzőnek ünnepélyei olykor öt-tíz napig is eltarthatnak. Egyes részleteit a menyegzői menetnek ugyan láttam, de hogy arról tisztább fogalmam legyen, kívánságomra egy indiai ismerősöm azóta kezemhez juttatta 1900. február 12-ki kelettel egy főnök menyegzőjének a leírását Poona vidékéről:

A menyegzői szertartások díszmenettel (processio) kezdődnek. Elefántok lépkednek elől, csodálatos és változatos díszben, hajókötél vastagságú ezüstláncz függ alá nyakukról, s a homlokukon sok színű festés pompázik, ezek után tevék következnek,

Kezdeté a nászmeneteknek és egyéb processióknak Észak-Indiában.

aztán egy csapat sowar (nép), végre a rézhangszerekkel felszerelt zenekar.

Ez a gyülekezet lassan kanyarog az utcákon. A zenekar az ismeretes »Taza be taza« panaszos dallamát játszsza, mit helyszínére érve a the British Grenadiers követi. Az előcsarnokban lefolyt nateh

(táncz) után a menet újból sorakozik és visszatér kiindulási helyére.

Az első napi szertartások legérdekesebb része, midőn a vőlegény lábait a menyasszony atyja, az összegyűlt sokaság előtt megmossa.

Külön szertartás van a főnökök és vendégek számára és külön valamennyi jelenlévő részére, kik a menyegző alkalmából a tartomány minden részéből tisztelegnek.

Második nap reggelén a papok kötelességszerű imáikat végezik a jegyespár felett, kik ezalatt a deszkázaton, hol jó csomó rizs van felhalmozva, egymással szemben állnak. A papok egy darab vörös musselint tartanak a jegyespár között kifeszítve, a mi hasonlít a parzi szokáshoz, hasonló alkalommal. A tizenhét éves vőlegény és gyermek-menyasszonya félénken állnak ott, várva a megtámadást a rizs-dobálással, mi minden oldalról hamarosan be is következik. ✕

Egy európai megpróbáltatásai esküvője napján semmivé törpülnek azokhoz képest, miket egy brahminnak vallásos és egyéb gyakorlatok czímén el kell szenvednie és az öt-tíz napig is eltart; végül éjfél után azzal nyer befejezést, hogy a házasok egy remek, nehéz, ezüst palankinba szállnak. A palankin ezüst csengetyűkkel és ékes bojtokkal van diszítve. A palankin köré sorakoznak a *tam-tam* verők, conch-fuvók és fáklyavivők, kik az utat

megvilágítják, az egész menet kifelé vonul az utcákra s az éjjeli zajongás hangjai egész napkelteig hallhatók.

Másnap sportjátékokat rendeznek, sowerok és a rendőrség vesz benne részt. Tág sátrakat vernek a nézők számára, a versenypályát kövekkel jelölik ki. A kuli nők felügyelője súlyos, korbácsféle ostorral sűrűn érvényesíti rendeleteit. (Vajjon mit mondtak volna az itt összegyűlt brahminok, ha ez angol területen történt volna?)

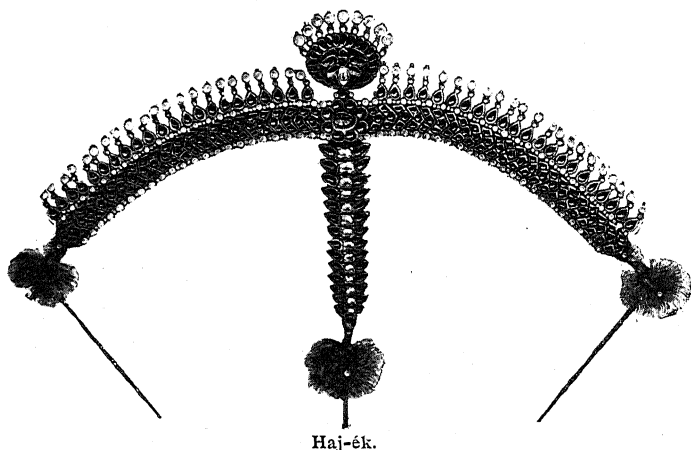
Ezt követi a sower-verseny, melyen a résztvevők versenyközben leugrálnak lovaikról, lenyergelnek, levetkőznek s újból felöltve ruháikat, lenyergelnek és tovább futtatnak a cél felé, azután jön a gyalogverseny, harczijátékok, melyen bot és paizs képezi fegyverzetét. Este fáklyafény mellett folytatják tovább a számtalan sportjátékot, mely puszta földön, laza talajon folyik; már maga a felvert por is látványosság számba megy. A zűrzavaros jelenet: küzdők, erőművészek, viaskodók egymással összekeveredve, köztük mind egy irányba futó búvészekkel, mindkét végén égő póznáikkal, a nézők zajgásaival izgalmas képet nyújt, mely csupán a babel szóval fejezhető ki.

A főnökök és vendégek jelenlétében remek szép tűzijátékkal végződik az éjjel.

Az európaiak számára közben egy-egy nap vadászatot is rendeznek jó ellátással, a mit azok

annyival szivesebben vesznek, mivel a szertartás befejezte előtt nem menekülhetnek házigazdáiktól.

Érdekesnek tartom a hindu orvosról is megemlékezni, ki nem az iskolában jut tudományához, hanem az apáról fiúra száll. Az orvosságot leginkább a mezőn, növényekből gyűjtik, de olykor

Haj-ék.

patikában is veszik. Sok esetben sikerrel gyógyítanak oly betegségeket, melyekkel az angol orvosok hasztalan küzködnek. Helytelen életmódjuk következtében a hindu férfiak rövidebb életűek, mint az asszonyok.

A hinduk közt a szabó magasabb állású mint a czipész, mivel utóbbi holt állatok bőréből dolgo-

zik; és még alacsonyabb állású a *mosó*, mivel ő még az előbbinek szennyesét is mossa, de azért valamennyi büszke a maga kasztjára.

A maharadsa, valamint az előkelő hinduk személye körül az első hindu vallásbelinek, azaz brah-

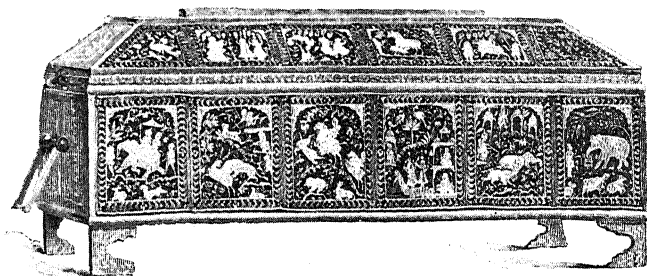
Hindu főzés és kézzel-étkezés a földön.

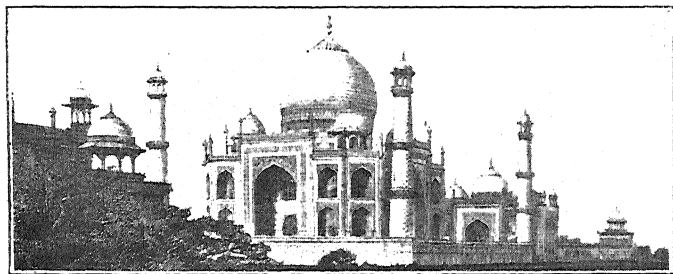
minnak (fakir) kell végezni a szükséges teendőket, többek közt a főzést is.

A hindu főzőtűzhely tisztán tartott helyen, a szoba földjén vagy a ház előtt a földön van, és az szentély, melynél beteg egyén nem főzhet, mert akkor az meg lenne szentségtelenítve. Alárendelt

munkákhoz alacsonyabb vallású szolgát használnak az előkelő hinduk. A középosztálynál és a népnél a feleségnek kell főzni, ha egészséges.

Cserépedényben a hindunak tilos főzni vagy arról enni, csakis sárgarézedényben főzhet és olyanról vagy szent fák leveleiről ehet. Táplálékuk a zöld és száraz főzelék, kukoricza és egyéb lisztneműből, személyenként egy-egy sült lepény, fűszeres rizs-carry és gyümölcs. Bort, theát, kávét vagy szeszest nem iszik, csak ópiumot szí és nargiléhből igen sokat dohányzik.

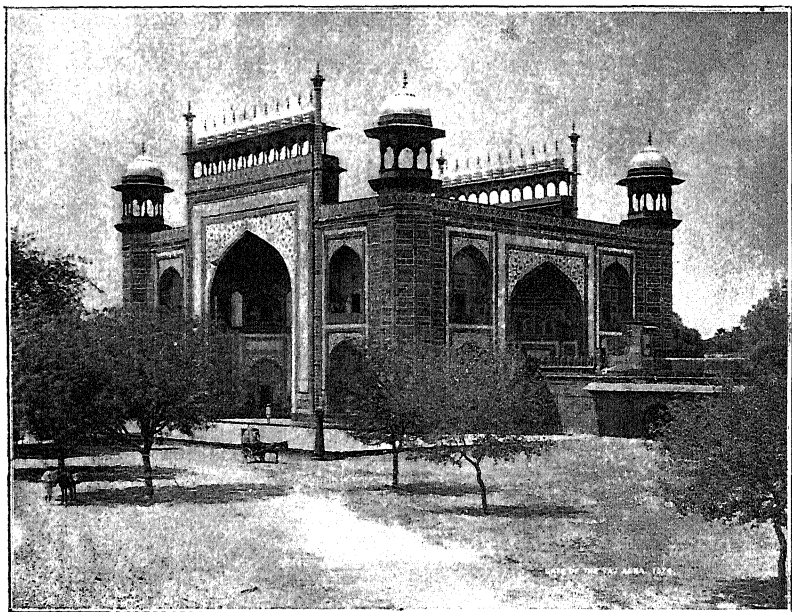
Taj a Jumma folyó oldalán, a két vereskőből épült mausoleum között.

Ágra.

1894 január 4-én délben értem Ágrába, s a »Lawaries-Hôtel«-be megszállva, azonnal kocsit vettem és a kis félórai távolságra eső Taj (Tács) mausoleumot siettem megnézni, melyet Jehan (Dzsehán) sah építtetett imádott neje számára 1629—48-ban, de ő maga is mellé van helyezve. Veres homokkőfallal van körülvéve a cyprusok, vízmedenczék s virágokkal rendezett park. Az előkapu a mausoleumokhoz illő könnyed, kecses, keleti izlésben, veres kőből, mely fehér és fekete mosaikkal, virágokkal és a Koránból vett idézetekkel van kirakva.

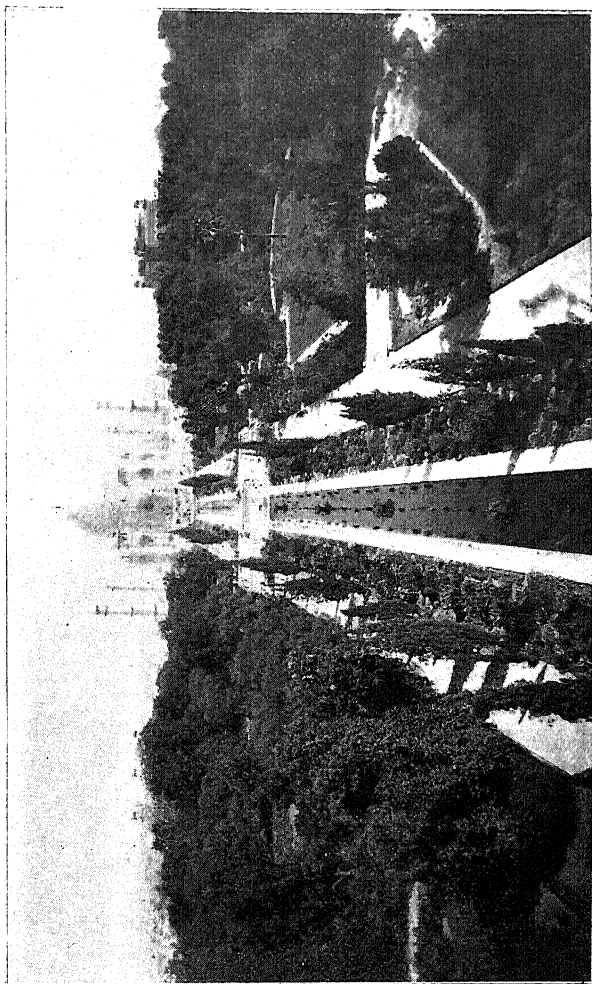
Azon áthaladva, a kapuval szemben, a park tulsó végén egy magas, fehér márvány-terrasseon áll Taj, India gyöngye, vakító fehér márványból, ettől jobbra-balra vagy kétszáz lépésnyire magas

facsoportok és a mellett két másik mausoleum veres kőből, fehér márvány mosaikkal a simmetria végett, melyek között a Taj fehérsége és classicus formája a minaretekkel még szembetűnőbb a tiszta

Taj előkapuja Ágrában, drágakő-mozaikkal.

sötétkék ég alatt a virágos parkban. A főkupola száznyolczvannolcz láb magas. Belső falai nyolczszögletet képeznek, köröskörül mór-ívezetű árkádokkal körülvéve, jobbról és balról még kisebb, egymás fölé helyezett árkádok tartják a tetőt, melyek között

Út.

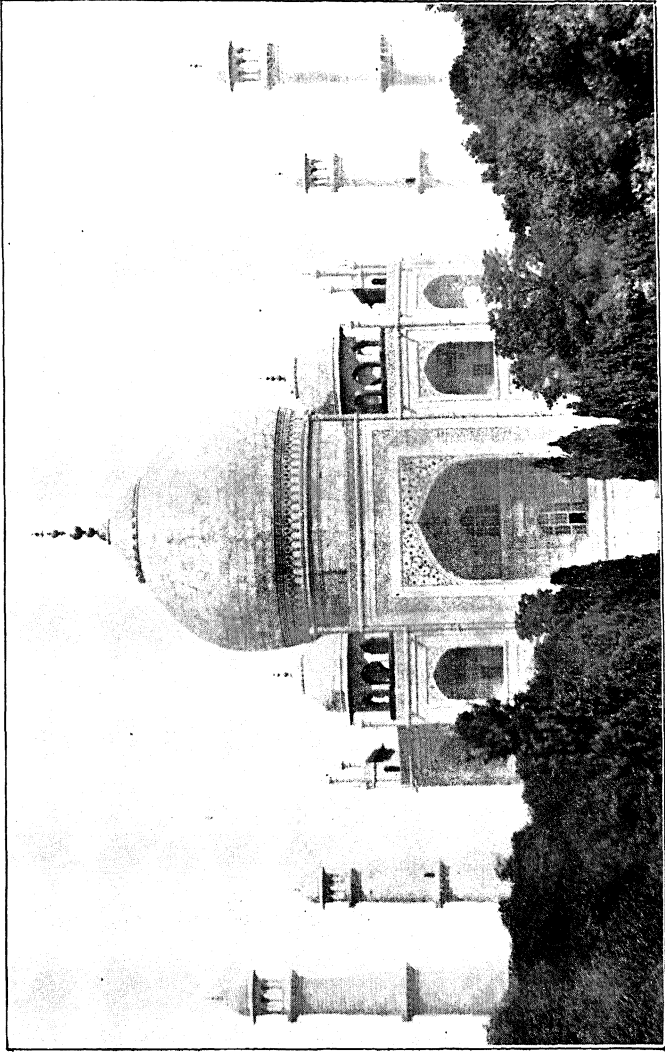
Viz. Viz.

Út.

Taj az előkapuból nézve Ágrában.

alul az ajtók, felül pedig a csipkeszerűen áttört márványablakok vannak, melyeken keresztül szelid világosság terjed szét. Ugy az ívezetek, mint az ajtók, ablakok, a boltozat stb. kőmosaikkal vannak díszítve és pedig túlnyomólag növényi ornamentek s a díszítésnek oly alkalmas arabs-betűk képezik a mosaik-mintákat. Mondják, hogy az egész Korán ki van rakva a falakra színes kövekből: jaspis, korál, gránát, onix, heliotrop, sardonyse, achat, calcedon, carneol, színes márvány, sőt még lapis-lazuri is fel van használva ehhez a mosaik-munkához; továbbá saphir, ametist, türkis és gyémánt is. A növényi motívumokból összeállított keleti stílusú friesek, melyek az épület belső falait díszítik, olasz mester kezére vallanak. Végtelen gondnal vannak az egyes apró kődarabkák összeillesztve; egyetlenegy virághoz néha száznál több kődarabkát használtak fel s azt mind külön csiszolták és metszették, és hány száz ilyen virágot számlálhatunk meg a falakon! A virágok árnyékolása is mily tökéletes, egy szegfűnek a szirmához harminczöt darabka különböző karneolt illesztettek össze.

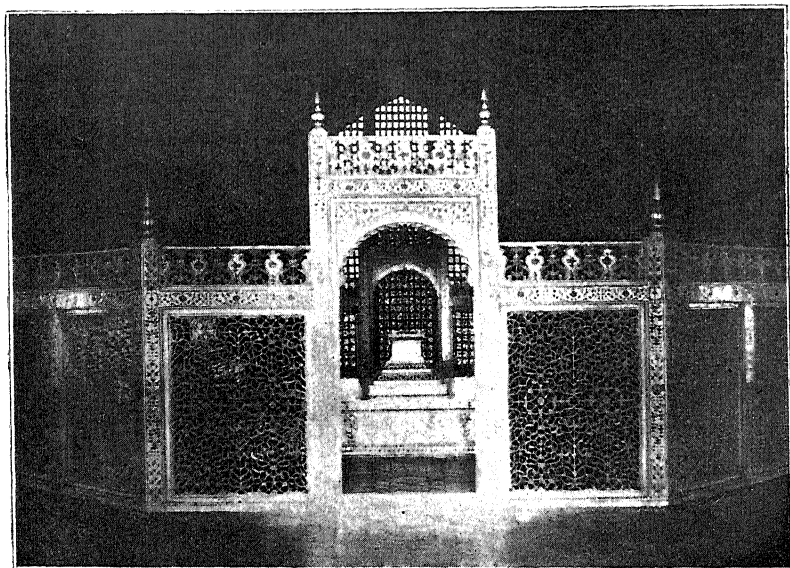
A fal (mely közönként színes márvánnyal van felváltva) mellett talán három lépésnyire két méter magas fehér márvány korlátka az épület octogon-alakjához mértén huzódik körül, melynek közepén Jehán sah és neje sírja áll vakító fehér márványból, drágakövekkel, virág-füzérmintára kirakva. De ezek

Taj. Jehan sah sírboltja Agrában. Fehér márványból.

a sarkophagok üresek, közvetlen alattuk, a földalatti sírboltban, éppen olyan sarkophagokban vannak a tulajdonképeni koporsók.

A fehér márvány-korlátka pedig indus-stylű

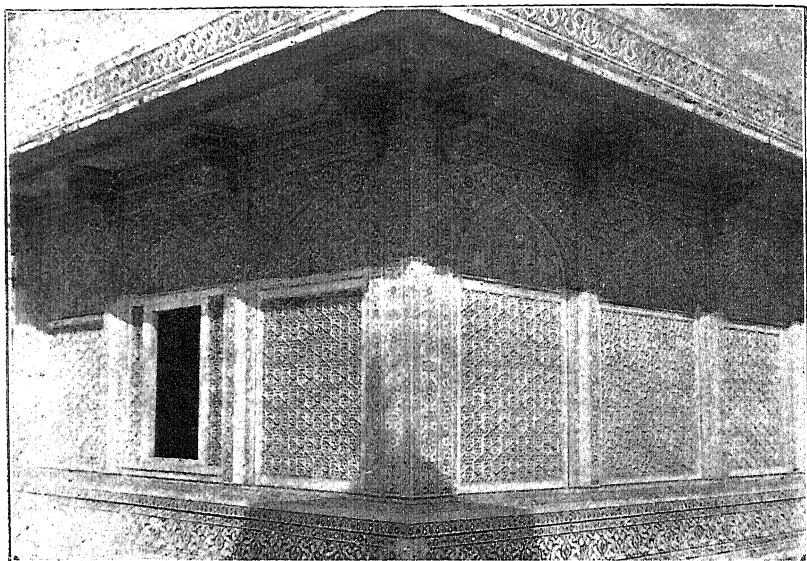

Taj sírbolt belseje Ágrában, drágakő-mosaikkal.

növényi ornamentikával van áttörve, melynek füzérében minden virág és csillag egy drágakő. A finom munkát féltetni lehetett volna talán a túlterheléstől, de azon hibát azért még soha senki sem talált.

Az épület tulsó oldalát a Jumma folyó mossa; az egész délutánt a parkban töltöttem el, minden

oldalról csak csodálni tudtam ezen könnyed, remek, eszményi alkotást.

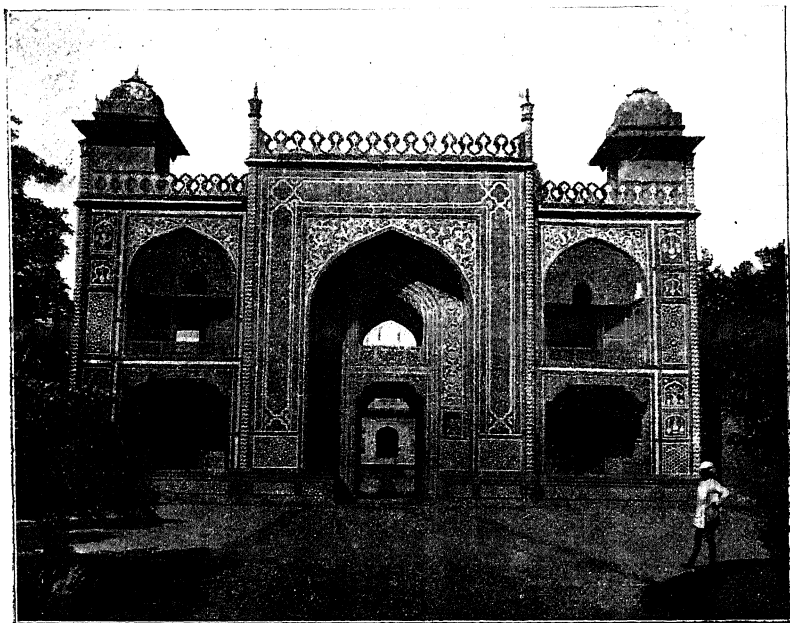
Csipkeszerűen áttört márványfalak Dowlah herceg sírboltján.

Este felé a négy minareten egyszerre végezték a dervisek messze elhangzó imájukat. Ezen délutánt soha sem felejtetem el!

A Tajtól kifelé menve, a középső virágágyak mellett, melynek szélein két oldalt keskenyen a Jumma szent vize folydogált, a gyönyörű előkapuból még egyszer visszatekintve, bucsút vettem a csodák csodájától, melyet hiven leírni úgy sem lennék képes sohasem.

A rajzot, mint ott mondották, maga a sah készítette, a mosaikot pedig a leghiresebb római munkások. A terv egy olasz építészről való.

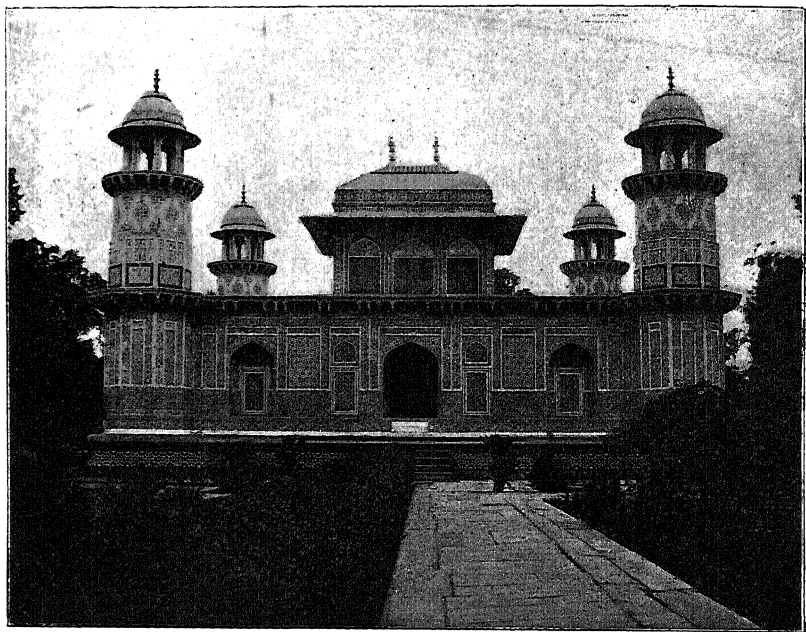
Húszezer munkás dolgozott rajta tizenkilenc évig; az építési anyag, a drágakő- (félnemeskő)-neműeken kívül tizennyolcz millió, négyszázhatvanöt-ezer és száznyolczvanhat rupiába került.

Előkapu a régi sirbolthoz (Ágra).

A ki földi maradványainak ily tündéri emléket tudott emeltetni, elképzelhető, hogy mily páratlan

műértő fényűzéssel vette magát körül életében és mégis szegény élete utolsó tiz évét szomorú fogságban töltötte, mert pártütő fiai megfosztották trónjától s fogva tartották az ágrai várban, míg végre

Régi sírbolt Ágra mellett. (Régi festése nevezetes.)

1665-ben követte 35 évvel előbb elhunyt feleségét a pompás mausoleumba.

A lázadás idejében a sírboltnak megrongálásait a walesi herceg rendeletére teljesen helyreállították.

Azt tartják, hogy egyedül ezen mausoleumért

érdemes Indiába utazni. Ágrában kár volt vezetőmre nem hallgatni, utoljára kellett volna megnéznem a Tajt, mert azután semmi sem tetszett igazán.

Onnan félóra távolságra, még egy igen szép sírbolt van, más stylben, melyben a régi festés nevezetes, szintén előkapuval, a mi Indiában a nagyobb templomok és sírboltok előtt ritkán szokott hibázni és rendkívül nagyhatású.

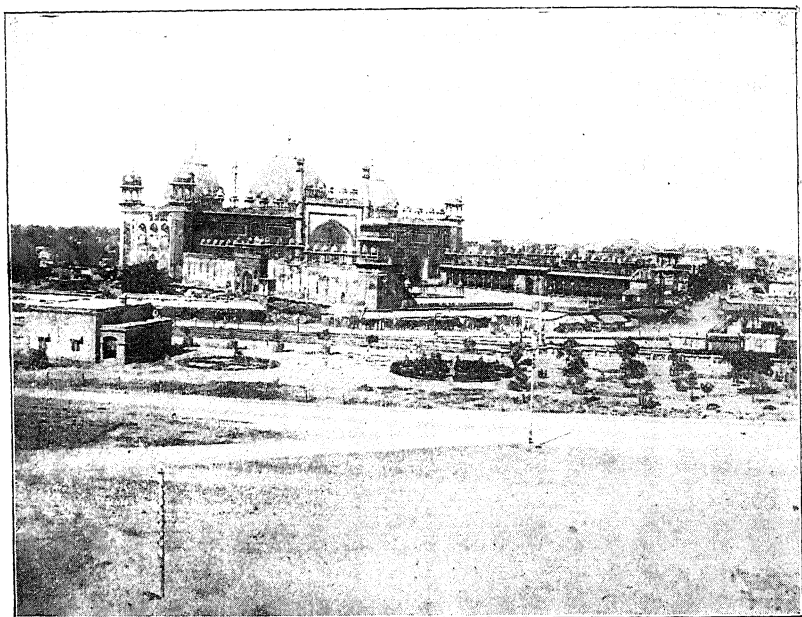
Ékszer-doboz.

Este sétálgattam és gyönyörködtem a ben-szülöttek gazdagon ékített fogataiban.

A városban jamma-moschee, a vár falain belől pedig meglepő szép dolgok vannak, Jehan sah palotája fehér márványból s a gyöngy-moschee.

Jehan sah és atyja izléséről kifogástalan stylű emlékek tanuskodnak, melyek úgy gazdagságban, mint pompában egyetlenek, azok között a várban, a

Dewan-i-Khas, melynek egyik csipkeszerűen áttört márványfala mögül nézte hajdanában a hárem, az elefánt-tigris és tigris-ember közötti harczokat, melyeket a vár sánczában tartottak meg.

Mohamed-mecset Ágrában.

A háremhölgyek ezen palotáiban a fürdőszobák meglepő szépek, a falak egészen tükörrel vannak burkolva, a tükrökön domborművű virágfüzérék, az ajtók művészi diszítve. Ezen szobák a delhii dewan-i-khasi fürdőszobákon is tútesznek. Úgy itt,

valamint több régi palotában a termeket nyitott vízcsatornák övezik a hőmérsék enyhítése végett. A sah titkos kihallgató-terme is a fenti palotában van.

Egyik délelőtt megnéztem, a hol a márvány-munkákat és a mosaik-beégetéseket végzik.

Délután meglátogatott szállodámban Telléryné 90 éves öreg édes atyja, a ki fiatal kedélyével nem nézett ki többnek 70 évesnél. Ő angol törzstiszt volt s benszülött leányt vett nőül. Régente azt oly rossz néven vették Angliában, hogy nejével többé nem mehetett vissza hazájába. Szenvedélyesen függött leányain, épp úgy azok is ő rajta. Hoztam is tőle sok üzenetet az ő kedves Lilla leányának, Budapestre.

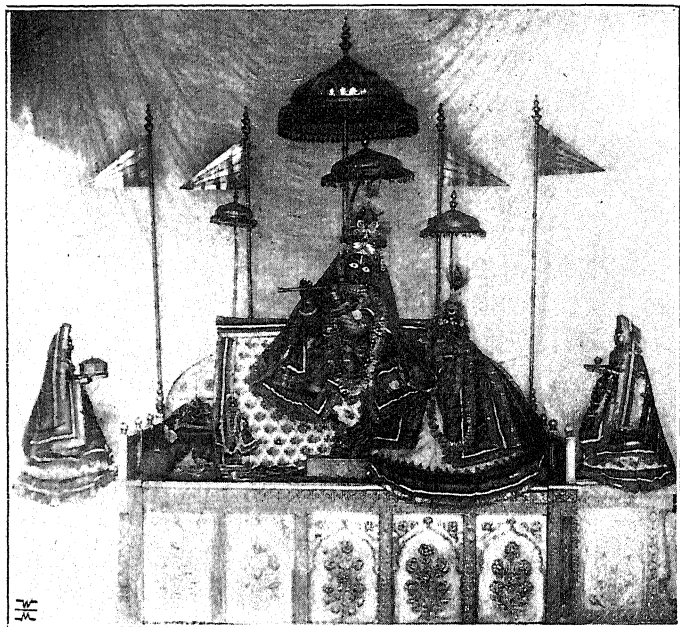
Az Ágra és Delhiben látott dolgok oly szépek, szinte elfelejtkeztem az odáig nélkülözött őserdők-ről, melyek után már itthon is vágyakoztam.

Hogy mennyi sok szép templom, sírbolt és egyéb remek építkezés van még az általam említettteken kívül Delhi, Lucknow és Ágrában, azt felsorolni sem tudnám.

Érdekes volt az út Ágrától Luknowig. Az idő szép napos, az ültetéseket óriási ősfák szegélyzik; alattok borju nagyságú állatokkal. Közelebb érve hozzájuk, láttam, hogy azok nagy majmok, melyek két lábra állva nem is ijedtek meg nagyon vonatunktól. De nagyobb része mégis a fákra kapasz-

kodott, és a galyak nagy recsegése közt ide-oda ugráltak.

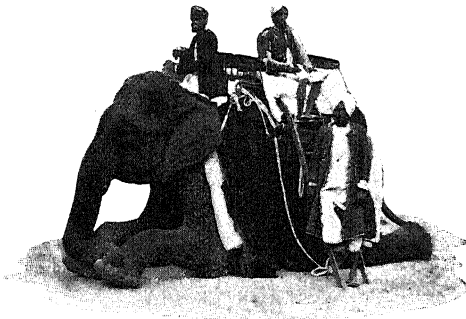
Sok kárt tesznek ott az ültetvényekben, de a nép azért nem bántja őket, mert szentnek tartja.

Indiai bálványisten.

De ha olyan szomszéd faluba vagy kertbe rándulnak, melynek lakói más vallásúak, akkor irgalom nélkül lelövik őket, a mi miatt aztán sok gyűlölködés van. Ágrában a piacra bemennek a majmok, a gyümölcsárusok közé ülnek, s lábaikkal mutogat-

ják, hogy melyik gyümölcsből szeretnének, s az árusok adnak nekik. Különösen egy piczi kis majom volt nagyon kedves, melyet úgy tekintettek, mint egy gyereket. Ezeket, ha magam nem láttam volna, nem hinném el. A majmok oly bátrak és oly otthoniasak voltak a vásárosok között, mint bármely házi állat nálunk a megszokott udvarban.

A maharadsa elefántja.

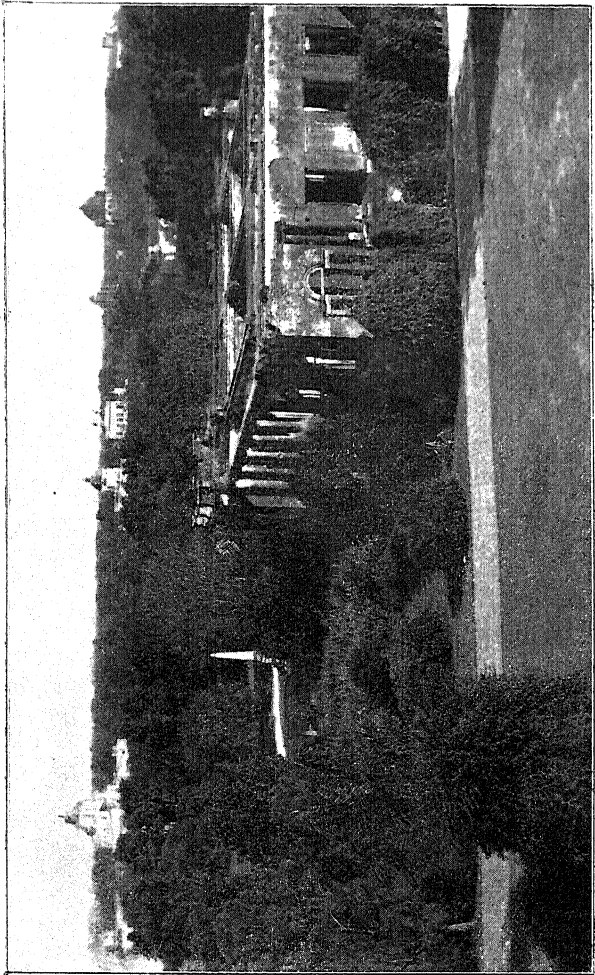

Luknowi buggy.

Luknow. (Laknó.)

1894 január 6-án. Ágra és Luknow közt az ősfák mindig sűrűbben mutatkoztak. Oly jó benyomást mint Luknow, eddig egy hely sem tett rám.

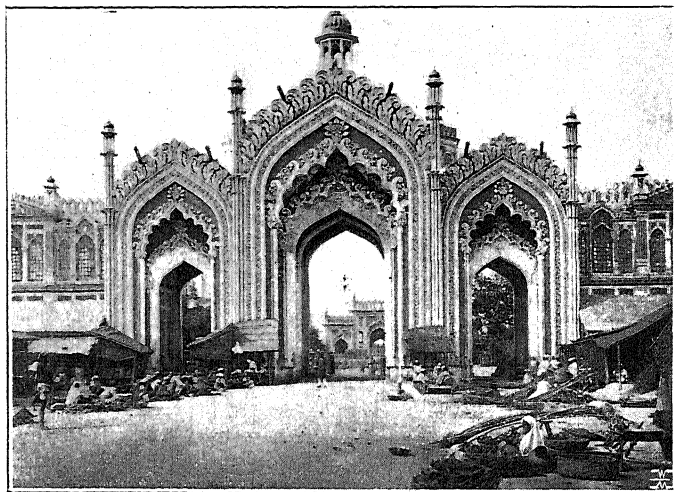
Szép, terebélyes őserdejéből az angolok éppen csak annyi fát pusztítottak ki, a hová kastélyaikat — bungalow — elhelyezhették s nagy, mértföldre terjedő természetes parkot hagytak meg, itt-ott a kilátást szabályozva; a kertekben új cserje-ültetésekkel szegélyezett utak, fák és növények oly különleges, nagyszerűen szép elrendezését találtam, hogy bámultam az emberi ész leleményességét. A városon egy szép, szabályozott folyó kigyózik át, melynek partján a díszes úri kaszinó fekszik. Egy szóval, Luknow paradicsomi szépségű. A házakat, villákat, hivatalos épületeket vagy szállodákat az

Úri casinó a folyó partján. LUKNOW. Romjaival.

angolok nem építik Indiában nagyon magasra, sem összezsúfolva — az éghajlat miatt. Legkedveltebb ott a magas-földszinti lakás, parkkal körülvéve. Luknow rendkívül nagy kiterjedésű város.

A benszülöttek városrészében sok, szebbnél szebb régi templom, sírbolt, tele kincsekkel, épületek,

Luknowi bazárok.

sőt kerítésfélék is sajátos harangalakú modorban építve és temérdek érdekes bazár látható.

Az ipar is előrehaladott. Különlegességei: fegyverek ércben, ezüsttel és arannyal berakott munkák, hasonlók ahhoz, minőt nálunk a bosnyákok készítenek, de ott igen gazdagon állítják ki. Az agyagipar is művésziesen van kifejlődve. A bazárkeres-

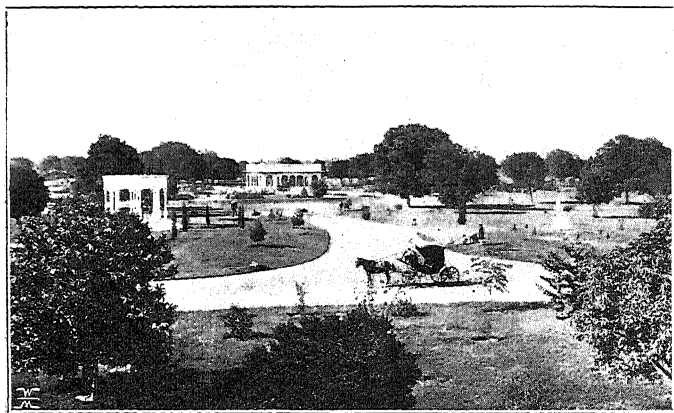
kedők itt még tolakodóbbak, mint ez egész Indiában már szokás, a náluk vásárolt dolgok kitünőségéről elismerést kérnek, mikről később nem egyszer kitűnik, hogy éppen igen rossz minőségű volt.

Vasárnap délután lévén, az Imperial szállodánk kocsiján megnéztem az említett őserdőből átalakított parkot, mely sokféle épülettel, s mindenféle kellemet nyújtó dolgokkal van ékesítve. A folyó partján térünk este vissza. A kocsik ott is különös alakúak. Félfedelűek, de oly magasak, hogy segítség nélkül alig lehet felkapaszzkodni; az ülésük szintén oly magas, hogy lehetetlen egy láb magas zsámoly nélkül benne ülni, ez már rendesen a kocsiban van. Mondhatom, szokni kell hozzá, de róluk aztán jól lehet látni mindent.

Este némi fejfájásom volt és az ebédemet, midőn szolgám a szobámba hozta, neki adtam. Nagy örömmel fogadta, s a mellékszobában jó étvágygyal elköltötte a kereszténynek készített ételt, azzal nyugtatván meg lelkiismeretét, hogy a szobában társai őt nem látják. A min jót nevettem. Hindu létére is elhagyta tehát buzgó vallásossága, a hol nem látták. A hetekig zsebemben heverő czukordarabkákat is elkérte gyermekei számára.

Vasárnap délelőtt a benszületett városiak a szállodába hordták különlegességeiket árusítani. De vasárnap az angol nem szokott vásárolni, csak észrevétlenül

szemléletet a tárgyakat; olyankor olcsóbban vehettem; az angol üzletek azonban szigorúan zárva vannak vasárnap.

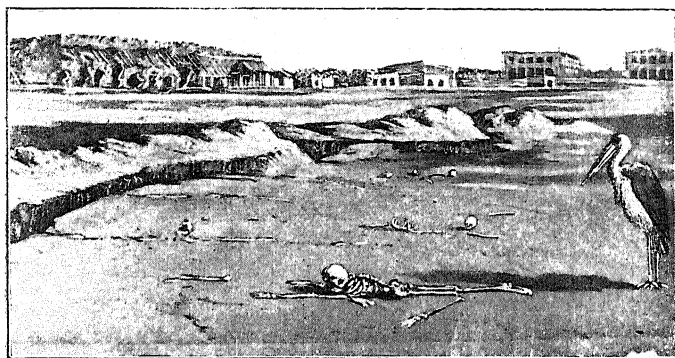
Wingfield-park Luknowban.

Szállodánk az angol negyedben lévén, én is egész délelőtt ájtatosan pihentem, majd a körültre lévő parkban vezetőmmel, ki még akkor nem unta meg hivatását, sétáltam.

A virító Luknow helyenként fájdalmas benyomást okoz; az angolok és bennszülöttek közötti 1857-iki zavargások és borzalmas gyilkolások egyik színhelye volt. Az akkori szép városrész ma, lakatlanul, romokban áll. Szép ültetvények vidámítják a különben szomorú emléké képet, hol egy vitéz angol törzstiszt emlékoszlopa áll.

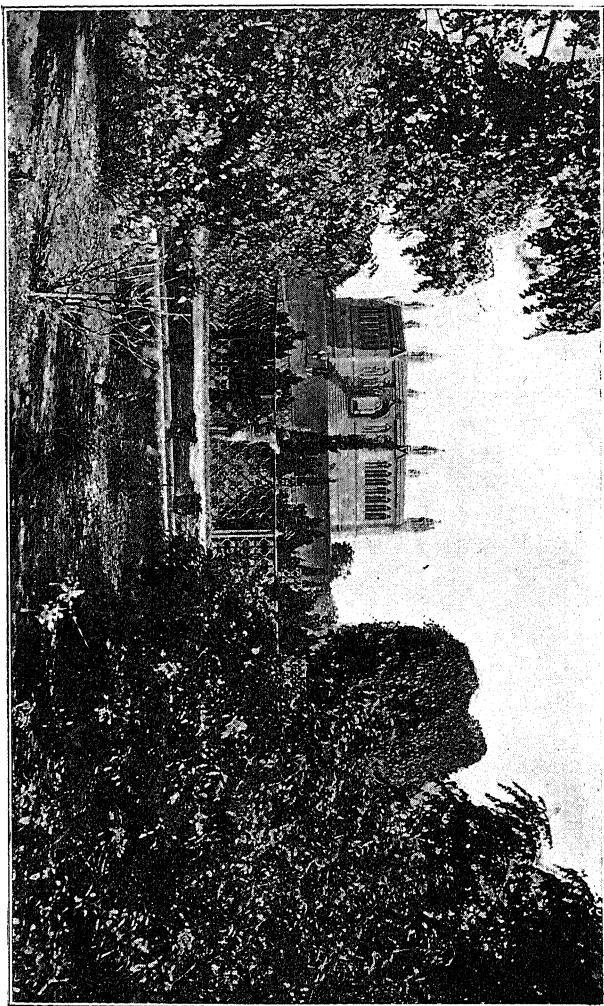
Az angolok a kegyeletért végtelen sokat áldoz-

nak. 1857-ben voltak a legvérfagyasztóbb esetek. Cawnpoorban voltak concentrálva az angolok családjai nejeik- és gyermekeikkel, a kiket egy áruló a benszülötteknek kiszolgáltattott. S míg férjeik másfelé harczoltak, egy részük rosszat sejtve, kettőztetett marsban, de mégis elkésve érkezett meg, mert midőn Cawnpoorhoz közeledtek, a vidéken sok csontvázat láttak, melyről a madarak pár óra előtt ették le a húst. Borzalom fogta el őket, és nem hiába, mert a sok száz nőt és gyermeket mind legyilkolva találták, hullájukat egy nagy kútba dobálva, melyet ezen barbár eset emlékére »Kegyelet kútjá«-nak

Cawnpoor vidéke 1857-ben.

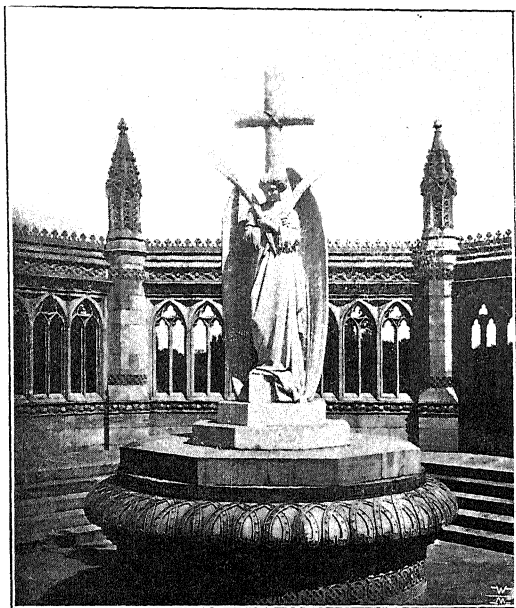
neveztek el az angolok: A tetteseket lehetőleg összefogdosták, bár az áruló elmenekült, a vért, mely tócsákban állt, a jelen volt Dannenberg fényképész

A »Kegelet kúja« Ganjpoorban.

állítására szerint, előbb felnyalatták velök, mindenféleképpen megkínozva őket, végre ágyuval lőtték le.

Azon emlékezetes kút fölé az angol királyné remek emléket állíttatott egy szomorkodó anyállal,

Marochetti anyala az emlék-kút fölött Cawnpoorban.

Marochettitől. A gyermekek, a kik a kútba nem fértek, annak közelében egy vasrácscsal elkerített helyen fekszenek s minden sírhalom mellett szomorú rózsató virított lefüggő galyakkal. Ahhoz közel pedig egy gyönyörű tavacska, melynek vizét a pompás

Victoria regia több méter nagyságú óriás kerek leveleivel takarta.

A környező terület egy igen nagy kiterjedésű parkká van alakítva, szomoruan lefüggő cziprus, thuja- és más örökösen zöld fenyőfákkal, mely egész a Ganges partjáig terjed.

A mi szépet ember ízlésével teremthet, a körülményekhez illőt, az ott megvan. Az angol azt tökéletesen érti. A kerttől kissé távolabb, a 900 elvázott emlékére, a kegyelet temploma áll. A templomban előbb a látogatók könyvébe beirtuk nevünket, onnan kijőve, a történetet nyomtatva kaptuk meg.

Pamut előkészítése karókon a szövéshez.

Benares.

Január 8-án a hinduk legszentebb és legeredetibb régi városába értem. Megérkezésemkor a coupé ablakából kitekintve, temérdek népet láttam, kik egy Angliából visszatért kedvelt benszülött előljárójukat üdvözölték, a ki Benares érdekében volt kérni a királynénál. Sárga virágesővel volt tele az indóház levegője, mely záporként hullott a visszatértre. Midőn kocsijába szállt, lószerszáma is tele volt nagy, sárga virágokkal. Ezt a virágot nálunk tagetesnek, a nép nyelvén bársonykának hívják, itt Benaresben szent virág. Fel is szedtem néhányat, s maig is őröm. Ezen sárga virággal kedveskednek faragott- és állat-isteneiknek is templomaikban. Minden megszólításnál egy leszakított virágszirmot téve elébe.

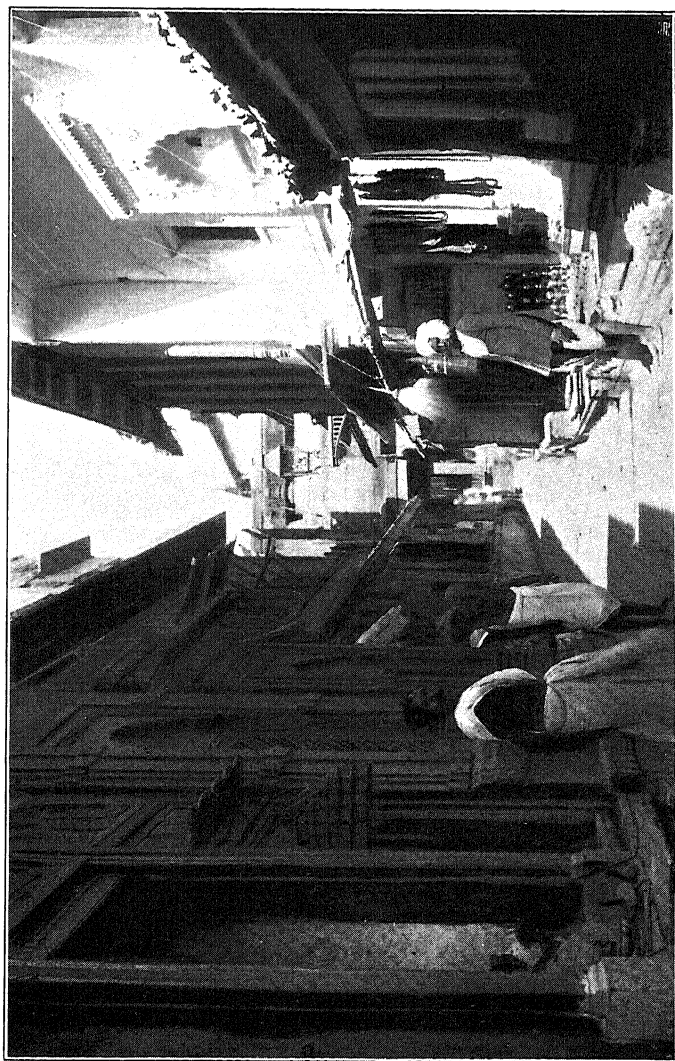
A hindunak ezen barnás-sárga színben legbecsesebb minden kelme vagy himzés, és kivált ha bálványistenét ábrázolja, a legdrágább. A változatos-ságot szeretve, eladják vagy elcserélik díszes holmijokat, és azt sokszor egész más színnel kijavítva, árusítja a kereskedő, mert babonájok úgy szerencsehozónak tartja.

A selyem- és aranyhímzések *fekete* alapon Madrasban készülnek, *színes* alapon pedig Lahoreban.

Indiában mindig a férfiak készítik a kézimunkákat, hímzéseket; némely hindu nő ugyan eltanulja az európai nőtől a könnyű keresztöltést vagy horgolást, de azt izléstelenül teszi és nagy kárára van szép hazai munkáiknak, mely által még inkább elhanyagolódnak.

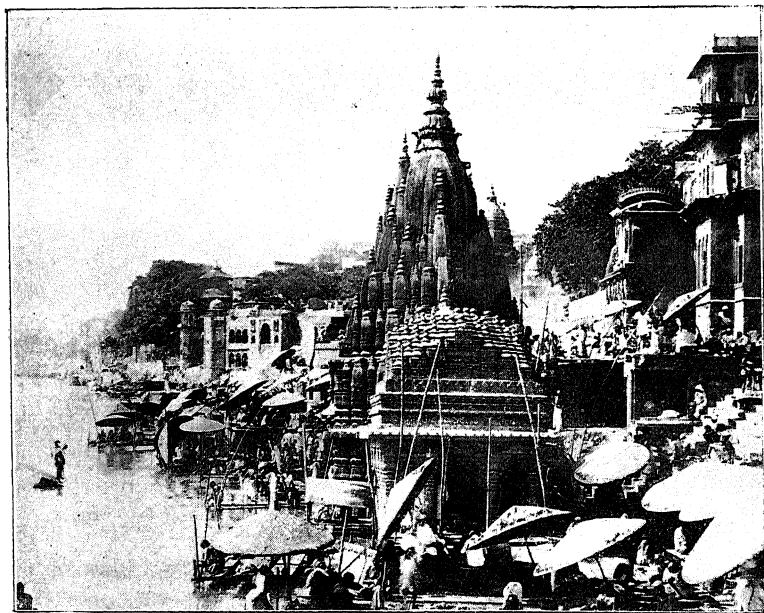
Benaresi vezetőm eszményképe a szent város volt. Valósággal szent borzalmak fogták el őt Benares utczáin. Egy boltban sokféle szent dolgot árusítottak, u. m. olvasót, kis színes csillagokat, melyeket a nők homlokukon viselnek. Én is vettem magamnak. De midőn ő a családjának kiválasztott egy csomót, s ezt ki akartam fizetni, egy megvető mozdulattal tudtomra adta, hogy azt nem engedi és maga fizetett. Én persze méltányoltam vallásos érzelmeit és félreálltam.

A Clark's hôtélben laktam. Az udvaron két nagy mimosafa között állt egy három öl hosszú asztal, azon az ottani sárgaréz-edény kiállítva, egy

Benaresben a bensziüttek legszébb utcája, üzletekkel.

része ezüstözve. Az ezüstözés úgy történik a szálloda melléképületében, hogy kádakban van az ahhoz való folyadék, mely oly tiszta, mint a felolvasztott zsír. A kádon keresztbe téve egy pálcza van, és arról

Benares a Ganges partján és vízében való imádkozás.

függ le vékony drótszálon az ezüstözésre való rézedény, melyet megmérnek, mielőtt beleeresztik a folyadékba. Mikor kiveszik belőle, újra megméri, s amennyivel nehezebb, a szerint fizetik az edényen maradt ezüstöt; de másutt finomabban készítik mint ott.

Legérdekesebb Benaresben reggelenként a Ganges vízében való imádkozás. Ott már a Jummával van összefolyva, és mindkét folyó szent lévén, azért itt legszentebb a Ganges. A vízben nagy buzgósággal imádkoznak, figyelve, nehogy egyik istent kifelvedve, vagy a kisebbet szórakozottságból a nagyobb isten eleibe tegyék, mert akkor nem lenne imájok meghallgatva. Reggeltől estig látni nőt és férfit rézedénynyel a Ganges felé menni vízért az otthonlevők számára, és sok haldokló a Gangesben óhajtja utolsó perczeit élni. A zarándokok száma százezer-nél is több évente. Vannak ott nagy csolnakok, melyeknek a fele része emeletes. Egy olyanon négy evezőssel csendesen a folyó szélén sétacsolnakázni, oly közel, hogy mindent láthatni, mondhatom, nagy élvezet.

Öt német is volt a csolnakon, kik a szállóban is velem laktak. De több izben hallottam őket megesküdni, hogy soha többé társaságban nem utaznának; azon reggel is, midőn csolnakáztak, így nyilatkoztak, elégedetlenek voltak egymással. Ilyeneket hallva, én is könnyebben viseltem a magányt.

A Ganges partján, a templomok előtt, több helyen a lépcsőzet egész a vízbe megy. A hindu nép imádkozik, megfürdik elébb, aztán ruháját kimosva, egy edényben vizet visz haza a fején az otthonlevőknek. Szolgámat is biztattam, hogy füröd-jék meg, de nem volt kedve, reggel ott is fázott,

csakis vizet vitt a szállóba, hol azt felforralta, minek felét én hoztam haza.

Halottvivők Benaresben.

Más helyen a parton egy bambusz-nádból összeütött saroglyán zsineggel ráerősített halottal szaladtak, melyet a víz szélén tettek le. A patyolatot,

melybe takarva volt, széthuzták, nagyjából megmosták s a Ganges szent vizéből a szájába öntöttek, hogy attól üdvözölve, egyenest a mennybe szálljon lelke; azután ott hagyták és fát készítettek az égetéshez. Már több máglya is égett ott; és ez nyitott helyen, a városban történik, s egész természetesnek találják. Félreeső vidékeken pedig most is előfordul olykor, hogy az özvegy nő férje halála után titokban máglyán elégeti magát, a mit egymás között a hinduk ma is a legnagyobb dicsőségnek tartanak. Annak daczára feltűnő, hogy Indiában mennyire kerüli az utczai nép a halottat, utálja, mint a szennyet. Hoztak egy piczi, egy éves gyermeket is. Azt letették egyik lépcsőre és ott hagyták. Már úgy látszott, elfelejtkeztek róla; a járó-kelők, kiknek láb alatt volt, más-más lépcsőre tették; végre fél óra múlva eljött, aki hozta, s egy darab lapos kőre zsineggel rákötötte, egy másik emberrel egy kis csolnakba ült, beveztek a Ganges közepe felé, s a kis gyermeket beeresztették a vízbe. A kis gyermekeket nem szokás elégetni, azokat a vízbe dobják, vagy a dsungliba a madaraknak, a leánygyermeket e szavak kíséretében: »Ne jöjj vissza többé, de küldjél magad helyett fiutestvérkét.«

Halottaikat sietnek máglyára vinni, nehogy a test kihüljön és megmerevedjék. Gazdagot és szegényt egyaránt patyolatba csavarva, bambusznádsaroglyán viszik a halottégető helyre. Itt elégetés

előtt a szegényt lenmagolajjal, a tehetősebbet vajjal és a gazdagokat santal-olajjal és más drága, szagos szeszekkel (Attá) kenik be. Gazdag halottaikat

Középosztályú hindu nő.

sok ezer forint értékű santalfa-máglyán égetik el. Számtalan esetben föléled a tetszhalott a máglyán, ekkor hazaviszik; ha azonban életben marad, hozzátartozói köréből ki lesz zárva, azért, mert már egyszer a máglyán feküdt. Azontúl halottnak tekin-

tik, felesége gyászolja és más vidékre kell költöznie, hol senki sem ismeri.

Az özvegyet is leginkább csak tárgynak tekintik, a férj bátyja olykor elveszi, miután különben is el kell tartania.

A hindunak annyi felesége van, a mennyit el tud tartani; ha gazdag többet, ha szegény, akkor csak egyet tart.

Ő szerinte az állatnak van lelke, de a nőnek nincsen, és az asszony csak arra való, hogy férje parancsait teljesítse; szórakozásaiban nem vesz részt, étkezésnél nem ül mellette, és férje csak a maradékokat juttatja hitvesének.

A leány tizenkét éves kora előtt férjhez megy (különben megvetnék), az öreg, özvegy nő pedig némely vidéken tiz-tizenkét éves fiúhoz megy nőül. Az angolok szabályozni szerették volna ezen esztelességet, de a hindu ragaszkodik régi jogához, hogy elég a szülők beavatkozása a gyermekek házasságához. Természetes, hogy nagy a boldogtalanság ezen osztály asszonyai között, kik különben a legnagyobb tudatlanságban tengődnek és életük minden mozzanatánál a babonának nagy szerepe van.

A hindu vallása azt mondja: másért minden jót megtenni, önmagáért semmit sem s mindenkinek élni kell. Mily gúny az elébbi pont, midőn nejét semmibe sem veszi!

A hindu ellensége a nőnevelésnek, azt adván okul, hogy a több tudás romlását idézné elő a nőnek és az ő szavaik szerint annyi lenne, mint »*dísznőnek szarvakat rakni*«.

A legfanatikusabb óhitű vidékek kivételével, mégis javítottak már a missionáriusok a hindu nő szomorú sorsán. Nagyobb városokban először női kórházat rendeztek be szülők számára, hol a szegény teremtések újszülött gyermekökkel végtelen jól érzik magokat, mert a hindu nőt szenvedéseivel, az ottani szokás szerint, majdnem teljesen magára hagyják és három-négy hétig kerülik, mint a szennyet — csak enni adnak neki és babonát úznek vele felügyelői a tudatlan, tudós asszonyokkal együtt, kit szentnek tartanak s a kinek kezét csókolnak, de ezen szent asszony a szenvedővel, annak legkényesebb perczeiben újra alkuszik a már megállapított díjára.

Hatodnapra pedig fel kell kelni a gyenge anyának, bármily beteg is, és akkor úgy bánnak el vele hozzátartozói, hogy csoda, ha életben marad, és ugyanaz nap, midőn a gyermek nevet kap, a ránézve fárasztó czeremónián részt kell vennie.

Ha tíz vagy húsz ruhát, vagy fejre való kendőt ajándékoznak neki ezen alkalomra, azt akkor egymás tetejére mind rárakják. Az ünnepély után ismét hetekig kerülik a boldogtalant. Az emberbarátok előtt nagy tér és szép feladat vár még fáradozni ezen szerencsétlen asszonyok sorsának javításán.

A meny miután anyósa lábait megmosta, santal-illattal dörzsöli be.

A leánykát nyolcz-tíz éves korában is eljegyzik leendő férjével s akkor elszakítják édes anyjától, mert azon túl a leendő anyósa házában kell laknia, és igen alázatosnak lenni, s midőn asszonynak való lesz, azt tüntetve adják tudtul a világnak.

A férfi anyja, az *anyós*, Indiában igen hatalmas, ő vezényli családját és avatkozik gyermekei életmódjába.

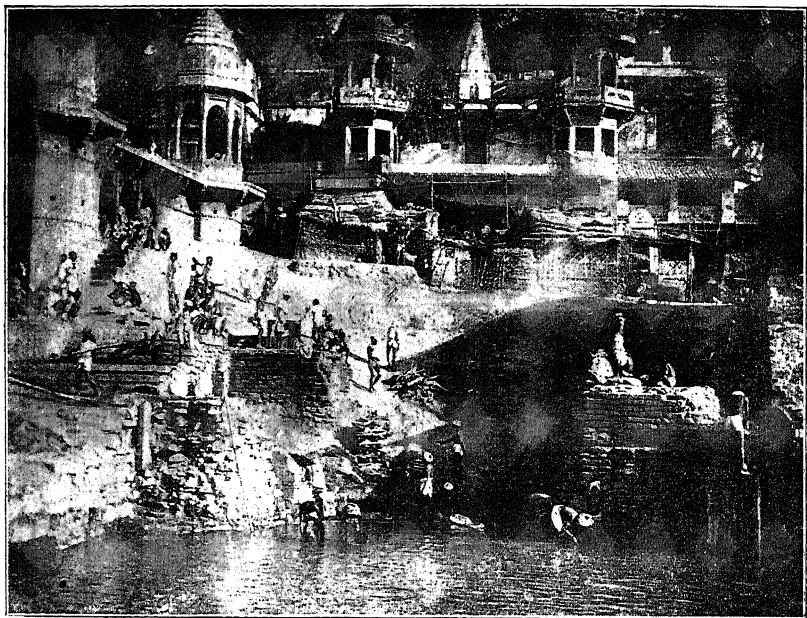
A leány szüleinek, testvéreinek lehajtott fővel, alázatosan kell beszélni a férj szüleivel és rokonival és nagy szerencsének tartani, hogy leányukat menyül házukba fogadják. Ezért senki sem kíván ott magának leánygyermeket, mert a leány lealacsonyítja a családot és ő maga is szerencsétlen.

A hindu nőnek, midőn férje vagy ipja beszél vele, azalatt öltözetének fejére hajló szélét szemérmesen arcza elé kell tartania.

Régen sok leánygyermeket pusztítottak el születésekor, a mit titokban még ma is megtesznek.

Némely vidéken egyes családokról az van elterjedve, hogy átok fekszik rajtuk s ki kell veszniök, az ilyen családok annyira hatalmában vannak a babonának, hogy gyermekeiket a tudós asszonyok megvesztegetésével maga a környezet pusztíttatja el. Ilyen családok mellé a kormány angol tudós asszonyokat rendelt, de hasztalan, mert a gyermekek ezek kezén is elpusztulnak.

Ezek illusztrálásául felhozom, hogy egyik maharadsának tizenegy neje van és a legnagyobb óhaj-

Halottégetés Benaresben, a Ganges partján.

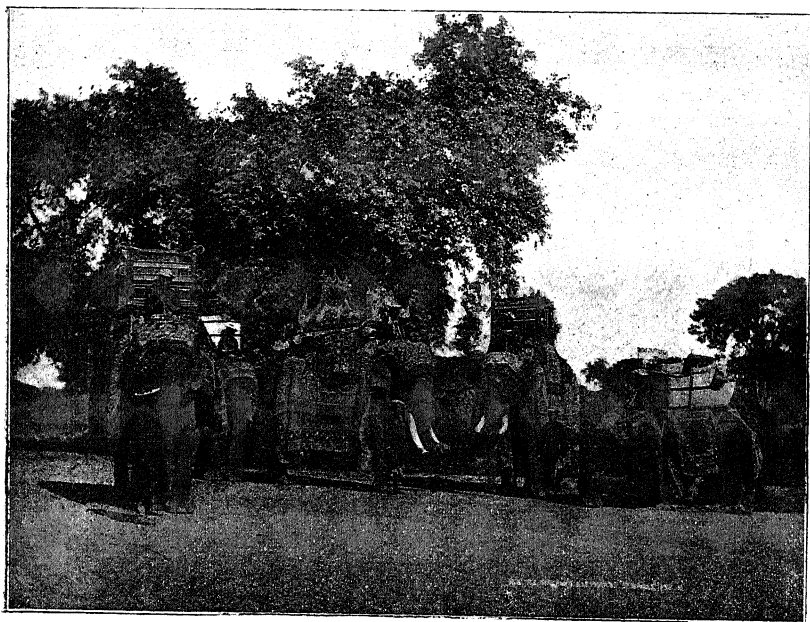
tása daczára sem képes számtalan gyermeke közül magának utódot felnevelni, mind elpusztítják titokzatosan.

A hindu nő társadalmi életén, szórakozásán és szokásain változtattak már helyenként az angolok.

Vasuton a hindu nem nézheti, ha a keresztény húst eszik, utóbbi pedig nem szenvedheti a hindunak (nő vagy férfi) tartózkodás nélküli beszédmodo-

rát, a mi kiváló erényessége mellett is a hindunak nemzeti szokása. De idomulnak e tekintetben is, és a merre én jártam, illedelmes és előzékeny hindu nőkkel találkoztam, az ó-hitű vidékek kivételével.

A hindu vallás háromságát Brahma, Siva, Visnu istenek képezik és ezek ismét szétoszlanak számtalan isten- és istennővé, de valamennyi egy kelléknek, egy fenyegetésnek felel meg; sok állatot imádnak

A benaresi alkirály elefántjai.

mint istent. Imaközben valamennyit rang szerint kell szólítani.

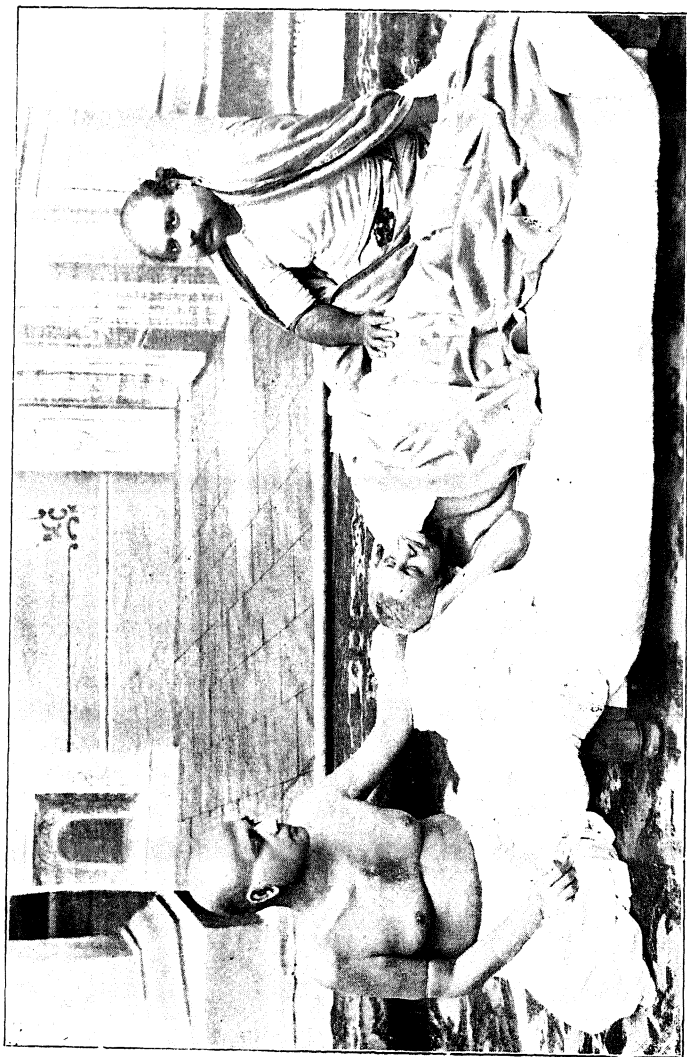
Szép az aranytemplom; az európaiasan »pagodá«-nak nevezett brahmán-templomok igen fantasztikusan néznek ki, számtalan lépcsőzetes gúla- vagy kupolaalakú tornyokkal.

Az arany-templom (Bisesvár) mellett van a híres Gajan Papi, a bölcsesség forrása; ez egy búzhödt vizű kút, mely karcsú oszlopokon nyugvó gyönyörű pavillon közepén van s melynek búzhödt vizét inni, tömérdek fanatikus hindu zarándokol a szent városba.

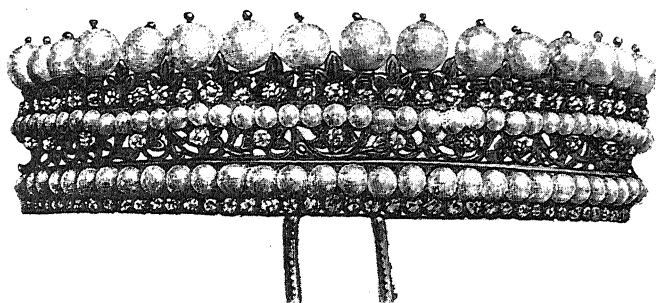
Benares. Hajóhid a Gangesen.

Még sok más templom is igen érdekes, így az állatok temploma (tehenek, majmok, elefántok és kutyáké), de a legtöbb oly piszkos az utcákkal

Haldokló hindu anya, mellette két fia. (Benares)

együtt, hogy bizony már bocsássa meg nekem a benaresi isten, de én alig vártam, hogy ott hagyassam őket. Összesen ezerötszáz templom van ott,

Haj-disz.

melyeknek nagy része inkább ólhoz hasonlít, mint templomhoz és kétszázötvenezer bálványimádó van Benaresben. A rettenetes Siva ott az uralkodó Isten.

A szálloda majd egy órai távolságra volt a benszülöttek városától. Egy kis redőnyvel ellátott külön omnibuszon koczogtunk magunkban, szolgálommal, oda-vissza, délelőtt is, délután is. Egy udvarban a terrasseról előadást tartottak az indigó-termesztésről, amire protectional kaptak engedélyt a népek.

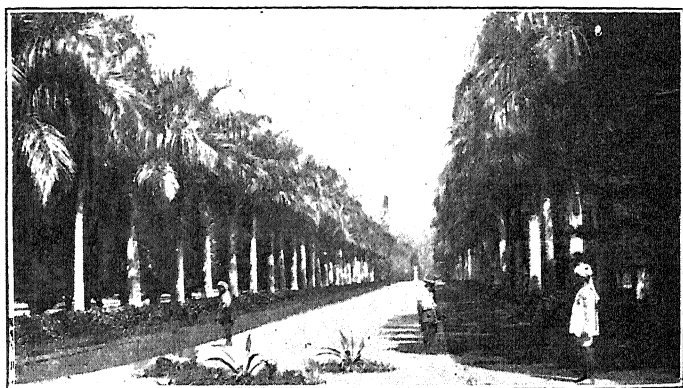
Az angol-negyed bizony szép ott is; óriás parkja van tóval, abban alligátorok stb.

A hindu nép a földön alszik. Szégyennek tartják ágyban feküdni. A jó hindu, a leggazdagabb is, öregségére Benaresben lakik, hogy bűneit jól lemoshassa a Ganges szent vizében.

A Ganges partja minden szabályozás nélkül van kiépítve. A házak, templomok körül szemétdombok, majd halottégetés, a gazdagok palotái. Annyi ott az idegenszerű. Valóban nehéz lett volna tiszta fogalmat szerezni. Sok utas ott egészen zavart lett.

Az alkirálynak remek elefántjai vannak. Néhányat láttam az utcán díszfelszereléssel, de még akkor nem ültek rajta. Egyéb érdekes látnivaló is lett volna még ott, de türelmem már végkép elhagyott és szabadulni kívántam Benaresből. Bár szállodám egyszersúéje mellett is tiszta volt, s fürdőszobám sem hiányzott.

Calcuttai fűvészkert. Cabbage pálma-sétánya (fiatal éveiben).

Calcutta.

Január 10. Benarestől Calcuttáig, a termékeny, sík vidéken éjjel utaztam. Calcuttának egy jó tulajdonsága van a téli utas számára, az, hogy nincs oly meleg, mint Bombayban. Ellenben nyáron Calcutta sokkal melegebb Bombaynál.

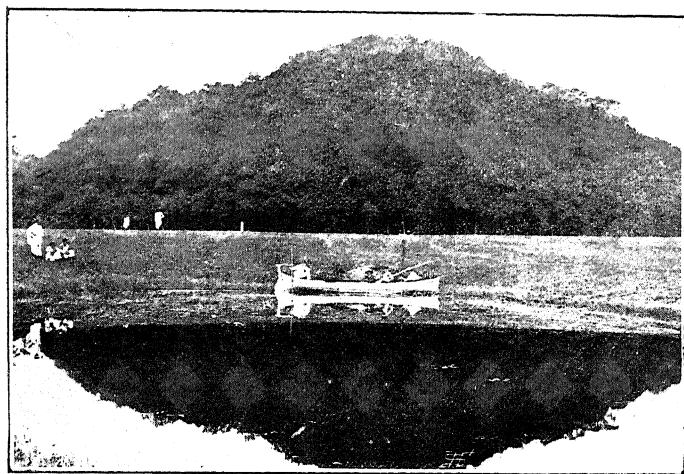
Calcutta már a Ganges Deltája mellett van, s azon ágát, melyen a hajók bejárnak a tengerről, Hooglynak hívják. Összesen öt nagyobb ága van a Gangesnek, mindégyik más elnevezéssel. Különben Calcuttát is másnak találtam, mint képzeltem.

Jó szálloda akkor ott csak a »Great Eastern«, a »Spence hôtél« volt, a hol szobát nem kapva, veze-

tőmnek egy ismerőséhez szálltam, ki privát kosztosokat tartott, és sok szobája volt. Én kettőt laktam, harmadikban a szolgám. Étkezéssel együtt fizettem 3 forint 20 krajczárt. A lakás jó volt, de az étel alig ehető, így kellemetlen volt ottani tartózkodásom és rosszul is esett a csalódás, mert reménykedtem, hogy nagyvárosba érve, az efféle miseriáktól megszabadulok. Sok kereskedő látogatja januárban Calcuttát — minden szállodát elfoglaltak.

Ismét Telléryékhez menekültem, kinek üzletében egy igen derék igazgató volt. Szép, fiatal nejevel néztem meg az egy óra távolságra eső botanikus kertet, miről azt tartják, hogy az a világ legszebb kertje. Ott van a világon a legnagyobb banyanafa, mely ágaiból ereszti le gyökereit a földbe, és úgy terjed tovább. E tulajdonságáért honfoglalófának is nevezik. Ágai alatt két-hárromezer ember elfér. E fa egy tó partján van, s az egész visszatükröződik a vízben. A bejáró kapujától ez óriás terjedelmű fáig egy olyan pálma-fasor vezet, aminő szépet még nem láttam sem azelőtt, sem azóta. Síma héjú fajok; valóban nagyhatású! Ott éreztem, hogy tropicus éghajlat alatt vagyok. A fák és növényzet, melyeket valamennyi világrész tropicus zónájából oda összegyűjtöttek, ott valóban otthoniasan, jól érzik magukat. A páfrány és egyéb árnyéket kedvelő növényeknek dróttal volt vékony bambus-, vagy nádféléből egy fedett kertecske összefűzve, melynek tetejéről

orchideák és más levegőben tenyésző növények függtek dúsan alá s folyton mesterséges harmat hullott rájuk. A kerteskében ízléssel voltak kövek csoportosítva, melyeket árnyékot szerető folyondárok díszítették. Egy folyondáros lugasban terítették nekünk,

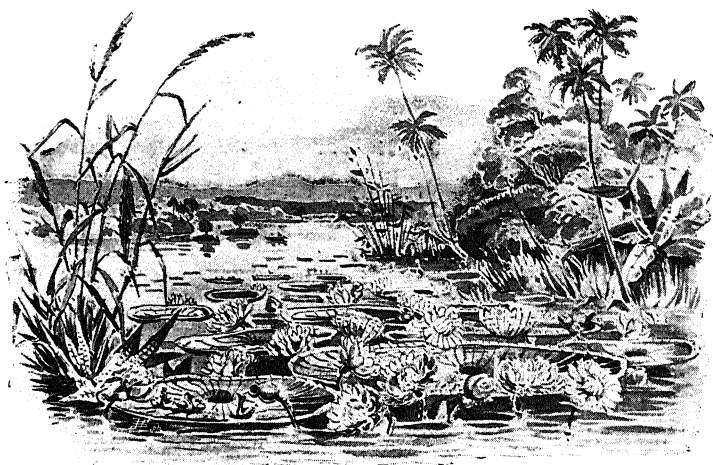

A világ legnagyobb banyanafája.

és a kertész engedelmével ott költöttük el a tizenkét-órait, melyet szolgánk magával hozott.

Szép tó is volt a kertben, Victoria regiával, melynek virága hasonló a lotoséhoz, csakhogy nagyobb és sem virága, sem óriás levele nem emelkedik magasra, csakis a víz színére. Midőn virágja kinyílik, első este fehér, később rózsaszínű, utoljára piros lesz. Egyéves növény, magját a népek megeszik.

Ugy itt, valamint másutt, Indiába léptem óta szedegettem azon virágocskákat vagy fák leveleit, melyek megtetszettek és a mindig nálam levő könyvecskébe azonnal leprésem. Midőn a finomabb, ott ritkább fajokból is szakítottam, az igazgatóné többször féltett, hogy majd megharagszik a kertész

Victoria regia Calcuttában.

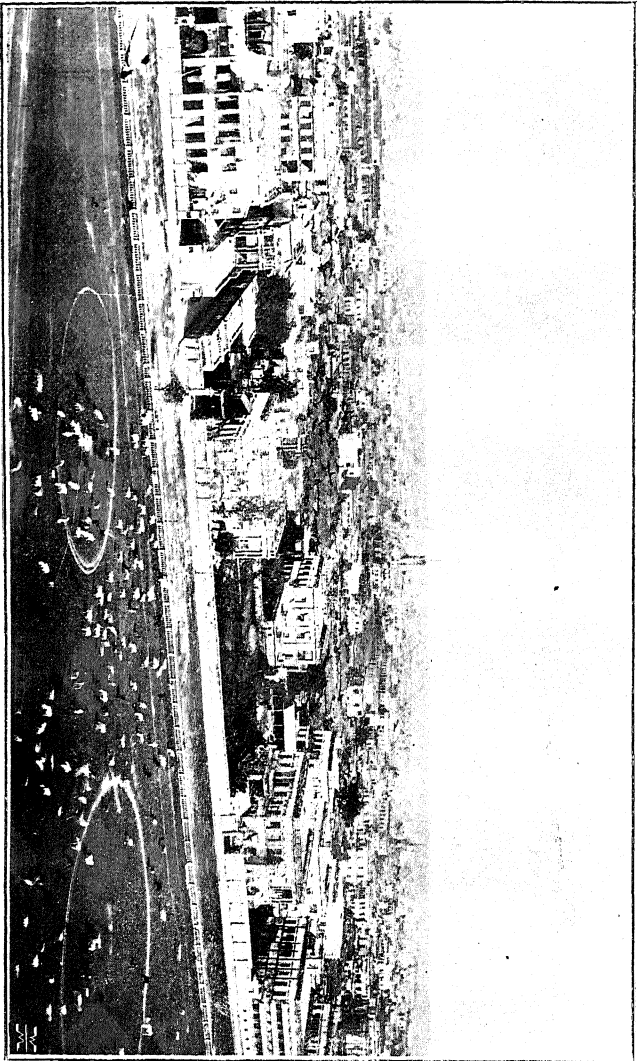
s könyvemet is elveszi; de ilyenféle baj egyszer sem ért. Hanem megtörtént az, hogy bombayi növényeim a nedvdússágtól könyvestől együtt elrothadtak, ami tekintbe véve, hogy szenvedélyes növénykedvelő vagyok, rosszul esett. Azontúl ugyan nem történt ez többet, de sok bajba került majdnem naponta növényt és könyvet átszárítani, hogy a növény épen maradjon.

Azon remekszép kertben várakozásom végre teljességbe ment, s ily élvezetes nap után könnyebb kedélylyel, megelégedetten indultam hazafelé.

Calcutta felé visszamenőben, a falvakon keresztül, a kerítések alját colocosiával (tölcsérvirág) láttam benőve, olyképen, mint azt nálunk lósóskával szokták. A lovak a falu közepén egyszerre megálltak, s láttuk, hogy egy nagy gyermekcsoport kövekkel, dorongokkal, egy hosszú cobrát ütött agyon. »Látja, így van ez itt télen is — jegyzé meg az igazgatóné. Sohasem lehet biztonságban lenni e borzasztó állatoktól.«

Az igazgatóné, ki mint gyermek került oda Németországból, tudott még annyit németül, mint én angolul. Oly szép, átlátszó fehér arczbőrt talán soh' sem láttam, mint minő neki volt, aranyszőke hajjal. Négy éves kis leánya, ki előttünk ült a kocsiban, épp olyan volt, s annak kis napernyőjét folyton igazgatta a nap ellen, nehogy napszurást kapjon.

Calcuttába visszatértünk előtt még az állatkertet néztük meg. Igen sok állat van ott, különösen kigyót annyit, és oly sok fajtát sehol sem láttam. Volt köztük egy vékony, smaragdzöld színű, melyről azt mondták, hogy a legmérgeesebb, s azért is veszélyes, mert nehezebb észrevenni és igen fürge; óriás kigyókból is micsoda példányok voltak ott! Az amerikai csörgőkigyó ott nem él sokáig. Éppen úgy az orangután sem; a ketreczben any-

Calcutta. Kör, lovak jirtatására.

nyira bánkódik, hogy beteg lesz. Ilyenkor aztán kedveznek neki. A bort szereti, leitatják. Kiviszik a kertbe, s ott megkötve, sápadtan fekszik a gyepen, mint a nagy beteg. De ha mutatják neki, hogy menjen sétálni, vagy mászszék a fára, rögtön feléled, s vidáman nézi, hogy merre szaladjon. A szabadság utáni vágy s a bánkódás nem tettetés náluk. Egymásután három orangután pusztult el bánatában. A negyedik pedig a gyepen feküdt betegen.

A kigyók drótházában ágas, magas fatörzsek vannak, melyen kedvük szerint nyújtózkodnak.

Reggelenként a vásárcsarnokba is elnéztem, ami a calcuttai rossz étkezésem mellett jó szórakozás volt. Sok, idegenszerű gyümölcs volt, de néhányfélét azért megszerettem. Volt egy sárga, körtealakú; a szaga és íze tökéletesen olyan, mint az itteni ananas-szamóczáé. A mag nélküli apró, barna datolya igen jó; nálunk olyat sohasem láttam; héja alig van, szinte szilvaízszerű. Ananas nem volt sok; már idejét multa. Tíz-tizenöt krajczáron vettem néhányat a darjeelingi útra. Savanykás almát egész Indiában nem láttam. Nagyritkán észak felé kevés édes almát vettem, ami az ottani hőségben visszásan ízlett.

Igazgatóék meghívtak estebédre és az európaias színházba páholyukba. De bizony én megköszöntem mind a kettőt. Oly hőségben zárt helyiségben lenni kellemetlennek tartottam. Inkább a szobám-

ból nyíló terrasseról — mely a konyha lapos teteje volt — nézegettem a csillagokat a tiszta kék égen.

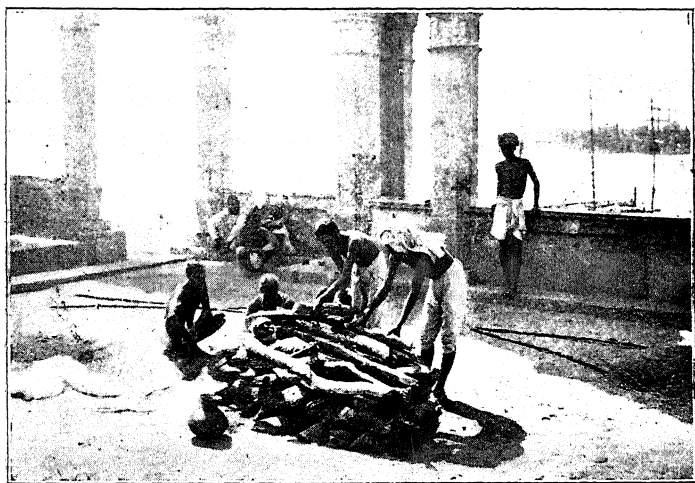
Reggelenként a Ganges vizében való imádkozás épp oly nagyban szokásos itt is, mint Benaresben.

Imádkozás a Ganges szent vizében.

Egymással nem törődve, figyelemmel imádkoznak, nehogy eltéveszszék isteneik sorrendjét. A halottégetés itt már szabályozva van, amennyiben a Ganges partján, zárt udvaron történik. De a halottat meglopják a fával, mert félméter helyett csak negyedméter fa közé pakolják be. A feje és térdei

lelőgnak, s midőn a törzse majdnem elég, a kimaradt ép részeket összekaparják a parázsba, és pár óra után a Gangesbe söprik mindenestől, a hol a szegény nép kikeresgéli, nem-e talál maradványai között valami összeolvadt ékszerdarabkát, mert

Halottégetés Calcuttában.

rajta lévő ékszereivel együtt is szokás elégetni a halottat.

Más halottat pedig úgy tesznek a méter hosszú máglyára, hogy a térdnél visszahajlítják a lábát, mint a csirkét a tepsin, hogy elférjen. De a fényképeken fél méter fába vannak téve, hogy illendőben nézzenek ki, a mit a valóságban nem láttam, csak Bombayban.

A felügyelő megmutatta a jegyzéket, melybe bevezetik a halott nevét, lakását, korát, betegségét, és az orvosát. De ez a luxus nincs meg mindenütt és sehol sincs ellenőrzés s temérdek ember tűnik el nyomtalanul.

Szolgám nem szerette a halottégetést nézni, a kozmás, pörkölt szag nem tetszett az orrának.

Van a városban bent, a Ganges partján egy gyönyörű kis kert, az Édenkert. Méltó nevéhez, oly szép, Peel és lord Auckland szobrával. Ott láttam az első lotos-tavacsokát, melyet a kormányzó nagy szigorral őriztetett.

Az egyik kertész-fiút megkértem, adna nékem egy kinyílt lotos-virágot. »Jól van, mondá, de ne jőjjön hozzám közel, hogy meg ne lássák. Tegye le az ígért pénzt egy kőre, s én a virágot majd melléteszem!« S azonnal a vízbe ugrott, egy virágot letépve, a kőre letette s a pénzt elvitte. Remegő szívvvel dugtam lotosomat zsebembe.

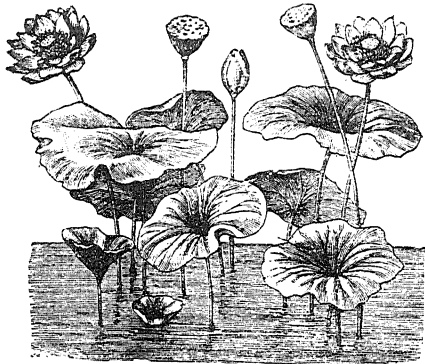
Az utakon homokot szedtem zsebkendőmbe, s egy rézedénykét vásárolva, abba pakoltam be virágomat.

Ki ne ismerné a lotos-virág bűvös-bájos hitregéjét! Ezredéveken át volt a régiék tisztelet-tárgya India és Egyiptomban a lotos-virág, azt szentnek tartották, s azzal kedveskedtek bálvány-isteneiknek.

Az indusoknál a világteremtő egy lotoson nyugszik és ők a lotost alkatánál fogva a föld jelképének tekintik.

A lotos-alak pedig motivumul szolgált régente a faragványokhoz és templomi oszlopfőkhöz keleten, s azok ott ma a legfelségesebb régiségeket képezik.

A lotos-tavacskához egész közel van az Édenkertben egy gyönyörű pagóda: fekete ébenfából faragott kis templom. Birmából hozták oda. Formájára hasonlít a norvégiai Bergen közelében levő régi Stava - templomhoz. A munkát és anyagot azonban nem lehet összehasonlítani.

Fehér és rózsaszínű indiai lotos.

Calcutta meglehetősen európaias benyomást tesz, utczái piszkosságát és néhány sajátságát leszámítva. Sok üzlet előtt, a nyári felhőszakadások és a hőség ellen, nagy fedett kiugrás van az utczai oldalon. Azt mondják, nyáron az egyenlítő körül sincs melegebb, mint Calcuttában. A kormányzó téli lakása modern és gyönyörű épület, az ottani modorban építve, remek kerttel. Indiában a kormányzóság

dúsan fizetett hivatalnokai nagy fényűzést fejtenek ki, a mi politikából is szükséges; a hindu szereti a látványosságot s avval majdnem jobban lehet hatni reá, mint a jó törvénnyel.

A muzeum egy óriás parkalakú téren van, mely egész a Gangesig nyúlik, ahol a tengeri hajók is kikötnek.

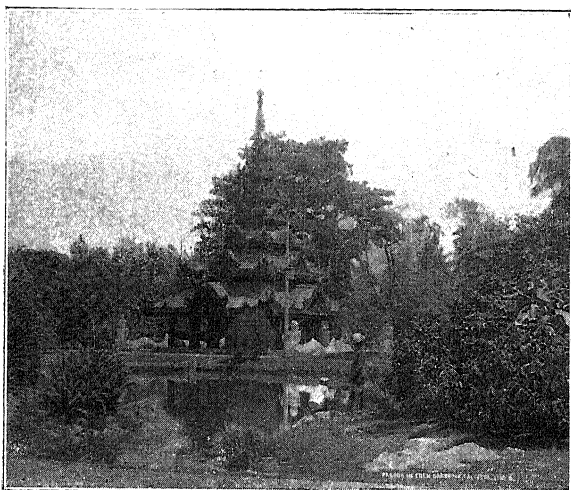
A városokban az angolok sportot űznek a kigyóirtással, még a nők is. Egy éles, egyenes metszőkésnek a közepére méter hosszú nyél van beillesztve és azzal levágják a kigyók nyakát. Házról-házra járnak és tudakozódnak, hogy van-e kigyó? De kiirtani azért nem lehet, mert a hindu azt szentnek tartja s eltagadja.

Midőn Calcuttában a Gangesen gőzhajókáztunk, szemügyre vettük a lakosságot. Mily szépen állt a fekete leányoknak az igen tarka kelméből való öltözék, melynek rendezését én már bombayi szobaleányomtól eltanultam; a legtöbb ugyan itt is fehérét visel. Ha tovább néztük őket, mosolyogtak reánk; a fél-benzülöttekre pedig mi mosolyogtunk. Ezt többen észrevehették, mert hajónk kikötésekor azon a tájon a közönség általános derűtségbe esett.

A brit-indiai termények legnagyobb részének Calcuttán át van a kivitele, u. m. opium, thea, rizs-

kása héjában, pamut, olajos bogyók, gummi, juta, salétrom stb. Legtöbb az indigo-kivitel.

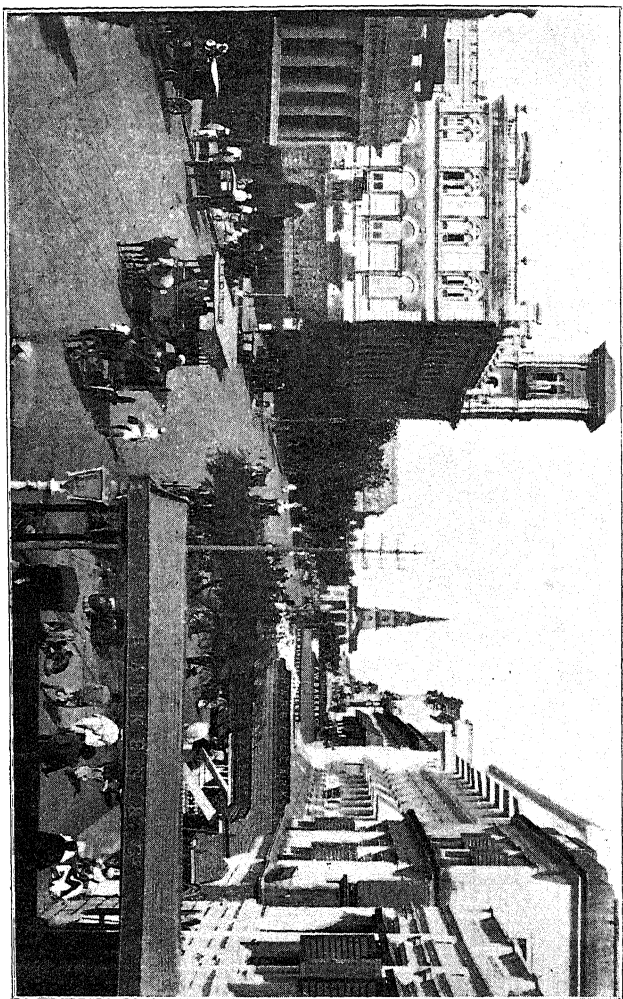
A gabonaaratás a délibb vidékeken már be volt fejezve, lábon csakis Delhi vidékén láttam, de oly szépet mint nálunk, sehol sem. Tudvalévő, hogy a magyar buzának nincsen párja a világon,

Ébenfa-pagoda az Édenkertben.

és messze tengeri utaimon is magyar lisztből sült kenyeret ettem a hajókon, minthogy ezek Triestben látják el magokat liszttel azon hiszemben, hogy a világ legjobb buzája Triest vidékén terem. Ezt egy hajó kapitánya elvitatni nem engedte.

Delhi környékén szép ültetéseket is láttam, u. m. dohány, répafélék káposztaneműek, czukornád,

Calcutta főutcáján.

pamut stb. Szőlőültetést ezen útamban sehol sem láttam. Az indiai narancs és citrom ízetlen és száraz. A napszám és munkadíj egész Indiában igen csekély.

A legtöbb városban az indiai különlegességekhez kitűnő ipariskolák vannak.

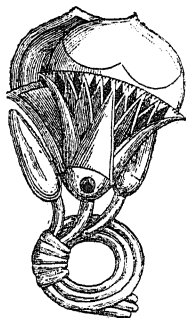
Calcuttai tánczosnók.

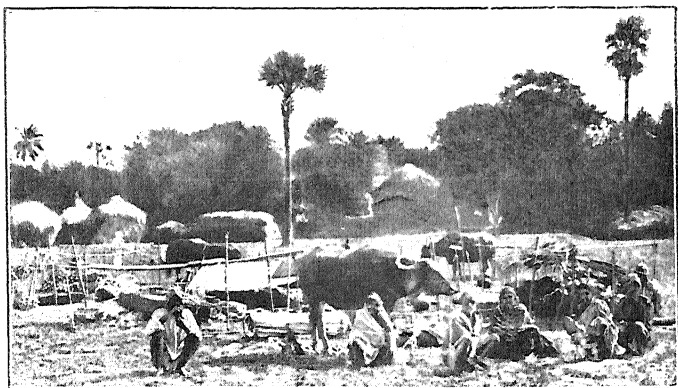
Darjeelingbe menetelem előtt utazó-ládámat az igazgatónéhoz küldtem, ki azt hálósobájában tartotta, amíg tőle elhozattam. A vásárlást és pakolást Darjeelingből visszajövetelemre hagytam.

Szolgámmal nem tudom, hogy mi történt, de nagyon megváltozott Calcuttában. Mindig a konyhában ült, s ott beszélgetett a szolgálkkal. Mondta,

hogy Bombayból levelet és direct híreket kapott onnan jött ismerőseitől. Ha küldtem valamiért a városba, nem akart elmenni, s kijelentette, hogy ő Darjeelingbe nem jön, mert ott hideg van, s ő már öreg, negyvenéves ember. Mondtam is neki, hogy meglátzik, hogy már messze vagyunk a consultól, akitől félt. Később aztán jól összeszidtam, ami használt is. Ezt hamarabb meg kellett volna tennem, sokkal több hasznomra lett volna.

Az igazgatóék mondták, hogy elég az a szó »vezető«, ami annyit tesz Indiában, hogy azok között nincs jó; de ez nem áll. Mig a vezetőket ily rosszaknak tartják, addig a közönséges benszülött szolgálkkal az ottani lakók igen meg vannak elégedve; kitűnők, és hűséggel ragaszkodnak gazdáikhoz.

Kis falu a Ganges völgyén, kazalalakú lakóházakkal a fák között.

Calcuttából Darjeelingbe.

Január 13-án jó melegben indultunk el Calcuttából. Fehér és színes musselin ruháim ismét jó szolgálatot tettek. E könnyű öltözéket Darjeelingbe érve, szégyenkezve dugdostuk el és meleg ruhát, nemez-kalapot vettünk elő.

Délután négy óra tájban indult vonatunk. Kellemes fiatal angol nők szálltak be a közeli állomáson. Rögtön kifürkészték idegen nemzetiségemet és érdeklődéssel figyelmeztettek egyre-másra. Úgy egy órai út után egy nagy sík mezőre értünk, hol buja pálma-erdővel környezve, beláthatatlan mennyiségű nép tanyázott — húsz-harminczezer ember körül — szekerekkel, lovakkal, elefántokkal.

»Nézze csak — mondák a hölgyek — ma van (január 13-án) az itteni benszülöttek új éve.

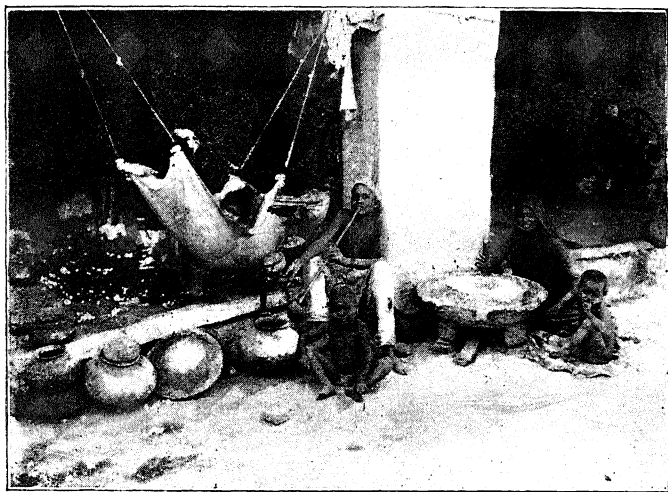

Benszülöttek.

Ezt nagy ünnepélyességgel tartják, s erre már egész évben örülnek.« De vonatunk nem törődve az érdekes látvánnyal, továsietett, és fél óra múlva az én vidám utitársnőim kiszálltak. Látogatóba mentek rokonaikhoz.

Rosszul esett, hogy magamban kell tovább-

folytatnom a szemlélgetést. A vidék lapos, sík volt, de végtelen termékeny a Ganges völgyén. A mi magyar gazdáink is érdeklődtek volna a kazalakkal gazdagon ellátott tanyákat, melyeknek gazdasági épületei is kazalszerűen voltak fedve. Csak az ablakjáról lehetett megkülönböztetni a lakóházat a kazaltól. Buja, tropikus kertek környezték a kis telepeket, melyek sűrűn következtek egymás után, falucskákkal felváltva. Mondhatom, hogy nagy gyönyörűségre esett mindenütt a szorgalmatoskodást, s a kisebb-nagyobb gazdasági gépekkel való műve-

Benszülött lakásának belseje.

lést láthatni. Szerettem volna leugrani a vonatról, s megnézni, hogy minő a termény, szép-e, nehéz-e,

vagy mily fajta? Egész falusi természetem felébredt ezen felejthetlen élvezetes délutánon.

Vonatunk rohanva rohant, akadály nélkül a síkságon, míg este 9 óra tájban, a Ganges partján, mely utját állta, megállt. Itt mindnyájan kiszálltunk. A magas homokos part mélyen, menetelesen volt

Benszülöttek lakása.

bevágva. Két oldalán sűrűn állva, fáklyás benszülöttek világítottak, amíg néhány egymás mellé vert deszkaszálon, a már ott ránk váró gőzhajóra szálltunk. Podgyászunkat s mindeneket elhelyezve, hajónk teljes holdtölte mellett indult el, rézsutosan átszelni a Gangest, a mi nem egész egy óra hosszat tartott. Azalatt ízletesen terített asztal mellett költöttük el

vacsoránkat, mely tojás-étel, sült szelet főtt burgonyával, dessert és sajtból állott. A tulsó parton várakozó vonattal tovasiettünk. Az utasok megágyaztak magoknak a szokásos utazó ágyneműjökkel, én pedig öreg köpenyembe burkolva, plaid-vánkoson, elfáradva, édesen álmodtam át álmaimat.

Korán reggel egy állomáson nagy ordításra ijedeztünk fel. Egy nagy haranggal kolompolva, a vonat hosszában kiabálták: »Dressing, wasching! Dressing, wasching!« (Öltözködni, mosakodni.) Tudván, hogy a III. osztályú utasokat, kivált a vezetőket, utoljára eresztik ki kocsijükből, a legtöbben ijedtökben ágyneműjüket az ablakon dobálták ki, nehogy elkéssenek. Mindenfelől nagy tarka-piros paplanok repültek a sinekre, ami nem egy alkalommal szolgált mulatságomra, amíg én köpenyembe burkolva, a hűvös éjeken át kiszálltam kocsiváltáskor. Itt, a túl nagy sietség felesleges volt. Állomásunk Siliguri volt, hol egy kis hegyi vonatra szállítottak át bennünket. Podgyász és valami teher árú is lévén, elég ideig tartott az átrakodás, úgy hogy meg is reggeliztünk. A lég erősen hűvös volt.

Most már feszült figyelemmel tekintgettünk a mindig felfelé kapaszkodó vonatról. Nagyobb kiterjedésű mezőkön csoportokban futottak az antilopok húsz-harminczával, talán üldözőik elől, csodálatos könnyű mozdulatokkal, melyeket honi állataink egyikével sem tudnék összehasonlítani.

Vasútbejárat az őserdőbe.

Azontúl már a népfaj és termények is változtak. A nép sárga színű és lapos arcú, már jobban, melegebben öltözködik, különösen pedig lábbelijére kell több gondot fordítania, a faharaszt alatt lévő pióczák és egyéb veszélyes rovarok és reptiliák

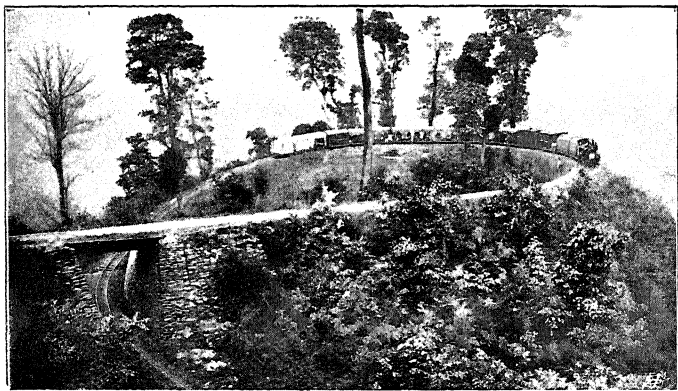

Nepal, buthan és sikkimi lakosok Darjeelingben.

miatt, a melyeknek ott temérdek emberélet esik áldozatul.

Az emelkedéseket gyönyörű thea- és quin-quina-ültetések borították, melyek a tulajdonosok lakásait és gyárait ékesítették. A vidék egészségtelen és az európai telepítő sokszor el is pusztul az első évben

a láztól, melyet a dzsunglik kigőzölgésétől kap; ha azonban a lázzal meg bir küzködni, akkor nagyon is boldogulhat ültetvényeivel és dúsgazdag lesz.

Himalayai kis hegyi vonat, nyolczast futva.

A dzsungliban (bozót) az óriás fák, folyondárok a túlbujaságtól egymást ölik el, melyeknek enyészetéből a másik ismét életre kél. Ezen regio igen öldöklő, a neve Terai, mely a Ganges és Himalaya lánczolata között majdnem egész hosszában tart a hegyek erősebb emelkedéseig. Ha európai utas egy éjjelt ilyen dzsungliban eltöltene, bizton a halál fia lenne; de az utas kedélyére ezen veszedelem tudata mitsem hat, elvonja figyelmét a sok szép tarka tollú madár éneke, mely ott minden színben és minden nagyságban látható; a legszebb lepkék hazája is a Himalaya, a hol ezer és ezer fajta van.

Alagutakon, viaductokon áthaladva, több erdő-
égetést is láttunk, melyek talajába theát ültetnek.

Az őserdők bejárásánál a nálunk üvegházban
kényeskedő, de nyomorgó philodendron ott 8—10 öl
magasságban takarja be óriás leveleivel a fatörzse-
ket, oldalhajtásával átszerénytelenkedve a szomszéd
fákra, honnét másfajtájú folyondárokkal összeölel-

Kis hegyi vasut a Himalayán.

kezve, tovakusznak, míg végre az erősebb uralkodása
mellett a gyengébbnek el kell halnia. A nagy ősfák
elágazó galyán, az esős évszak alatt, idegen fa

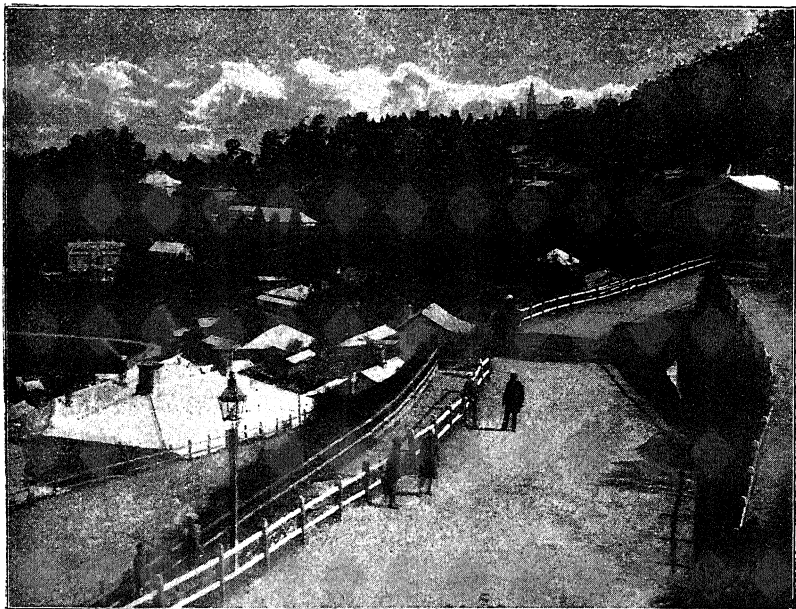
magja kel ki; egy másiknak ráhajló vesszője pedig más galyon gyökeret ver. A törzsfa héjában a gyökér táplálékot nyerve, lefelé, a héj alatt a földbe ereszkedik, és ekképen igen gyakori az olyan csodanövésű fa, melynek egy törzsén két-, három-, vagy többféle különböző fajtájú koronája van.

Ámulattól elcsendesedve néz az utas maga elé, rettegve, mikor tűnik el ezen hasonlíthatlan, titokzatosan érdekes, szép, árnyas, kis világ. De ennek szintén vége van nemsokára, és aztán sziklás, napos magaslatokon botorkál vonatunk, néhányszor maga körül 8-ast futva, majd ismét villámélességű, hegyes, ide-oda, előre, majd visszafelé vezető vonalon, a hirtelen magasodó szűk helyeken gyötrődve haladva, végre állomásra ér. Szinte fellélegzik az utas ilyenkor. A gép vizet szivattyúz, az utasok kis lépcsőjű, alacsony kocsijokból kiszállva, sétálgatnak, vizet isznak a melegben. A kocsik egészen nyitottak; eső esetén bőrrel ellátvák oldalai. Ugy hiszem, hogy nem lehet ritkaság a felfordulás, amikor a magas, üvegablakkal ellátott kocsik veszélyesebbek lennének, mert azokból kiugrálni nehéz. Ellenben egy állat vagy egyéb támadása esetén viszont nem tudom, mi minden történhetik ilyen alacsony kocsikban. Naponta több tehervonat is megy, mert élelmet Darjeelingba leginkább Calcuttából és vidékéről visznek. Dél-tájban ismét tea-ültetések közötti regényes állomáson kebeleztük be a tizenkétórait.

Páfrányfák Darjeeling előtt

Délután a levegő hirtelen hűvös lett. A vonat erősen küzdöklik felfelé; az erdőben magas, szellős helyen páfrányfák bólingatva üdvözlik az utast. Egy kanyarulatnál előtünik a Himalaya, örökösen fehér

Darjeeling a Kantschindschanga- (vagy Kinchenjinga) csúcscsal.

gyémánt-koronájával, melyet halandó eddig nem érinthetett. Ezen látványnál a már fázó utas lélegzete is eláll. De a hegy újra eltünik szem elől, mig aztán Darjeeling egész közelében teljes, nagyszerű pompájában tündökölve, az óriás ragyogó fehérsé-

A Himalaya-hegyláncz 60 km. távolságból, alján lakásokkal és némi növényzettel.

gében előttünk áll, s többé nem is veszítjük el szem elől.

Darjeeling 2150 méter magasan fekszik a tenger színe fölött és bárhol is van az ember, a 8588 méter magas Kinchenjinga csúcsára kell nézni, mivel ő övezi óriás koszoruzatával a távolban Darjeelinget; közte széles, mély völgyek és széles gerinczű hegyek fokozatosan emelkednek; s a terméketlen szikla-regiókat követik az egymás felett emelkedő, örökösen fehér jégtetőik.

Ez egy óriás, önálló, nem pedig apró részletekből összeállított panoráma volt. Csak felhők örökös járása rajta az élet.

Másnap reggel a magasan fekvő »Woodland«-szálló tulajdonosa már öt órakor lovakra ültette vendégeit, kiket tiz-tizenötivel, csoportonként beosztva, vezetőikkel indított utnak még csillagos ég alatt a tiger hillnek (tigris-domb). Két órai lovaglás után megpillantottuk rózsaszínpírban a Himalaya 8840 méter legmagasabb csúcsát, a Mt.-Everestet. Hajnalhasadtakor szép tisztán mutatta be magát; a felhők magasan lebegtek felette. Később lefelé huzódva, pár perczre eltakarták, s még lejjebb szállva, a rózsaszín pír eltűnt, s hófehéren emelkedett ki a szép Everest. A felhők pedig oldalvást ide-oda tévelyegve, végre összegyűlve, lefelé, az előttünk elterülő völgybe igyekeztek, az aljban levő erdőcskék, falucskák mintegy sűrű fátyolon keresztül voltak láthatók, míg végre

Növényzet Darjeeling vidékén.

a felhők egészen eltűntek. A mindenfelől tiszta látóhatárt megvilágította fényes sugaraival az örök jóságú nap, az alatta létező és lélegző teremtményekkel együtt!

A növényzet a tigris-domb körül leginkább rhododendron és a szagos fehér daphne. A rhododendron három-négy öl magas; bimbói jól ki voltak fejlődve, de még nem virágzott; a daphne teljes virágzásban erős cserjealakú ott.

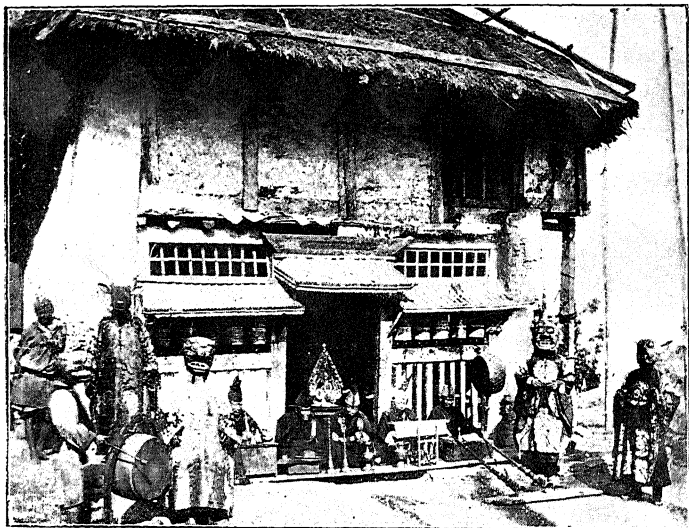
A fű ropogott a dértől lovaink lábai alatt, s bár ruhánkat takaró is fedte, mégis fáztunk.

Szállodánkba visszatérve, jól esett a meleg kandalló, és még jobban a villás-reggeli, ami után szépen lepihentünk szobáinkba, elgondolva, mily jó is, hogy nemcsak hegyek, völgyek, folyók, városok vannak a világon, hanem kedves, jó emberek is, kiknek melegen érző szivük számunkra a legszebb dísz a földnek!

A tizenkétórás étkezésnél vasuti társnőm, egy idősebb német kisasszony ült mellettem utazótársával. Móvis kereskedésében töltötték el a délelőtt egy részét. Móvis úgy az ottani, valamint a németországi természettudós-társaságnak tagja. Vettek nála tibeti koponya-csengetyüket, melyeknek története a következő:

Tibetben, melynek határszélei közel vannak Darjeelinghez — mint Móvis mondá — a papok kezelik

a vagyont; a népnek abból körülbelül csak hat rupiát osztogatnak személyenként. Ha valaki lop, az könnyen kitudódik, hogy hol vette. Csak egyetlen bűn létezik, a »hűtlenség«. Ha a házastársak közül bármelyik hűtlenséget követ el, akkor a bűnösöket a

Tibetiek temploma.

templom elébe vonszolják, és ott botokkal, kövekkel agyonverik. Mindkét fél koponyájának tetejét lefürészelik, egymáshoz illesztve, csörgőt tesznek bele, és nyéllal látják el. A papok avval csörgetnek a faluk hosszában, figyelmeztetni és óvni a népeket a halálos bűntől.

Délután én is Mővishez siettem, megnézni a sok érdekes különlegességet, s mert a koponyákat nagyon is olcsón vesztegette, kérdeztem, hogy ezen borzasztón büntetett vétek, a hűtlenség, gyakran

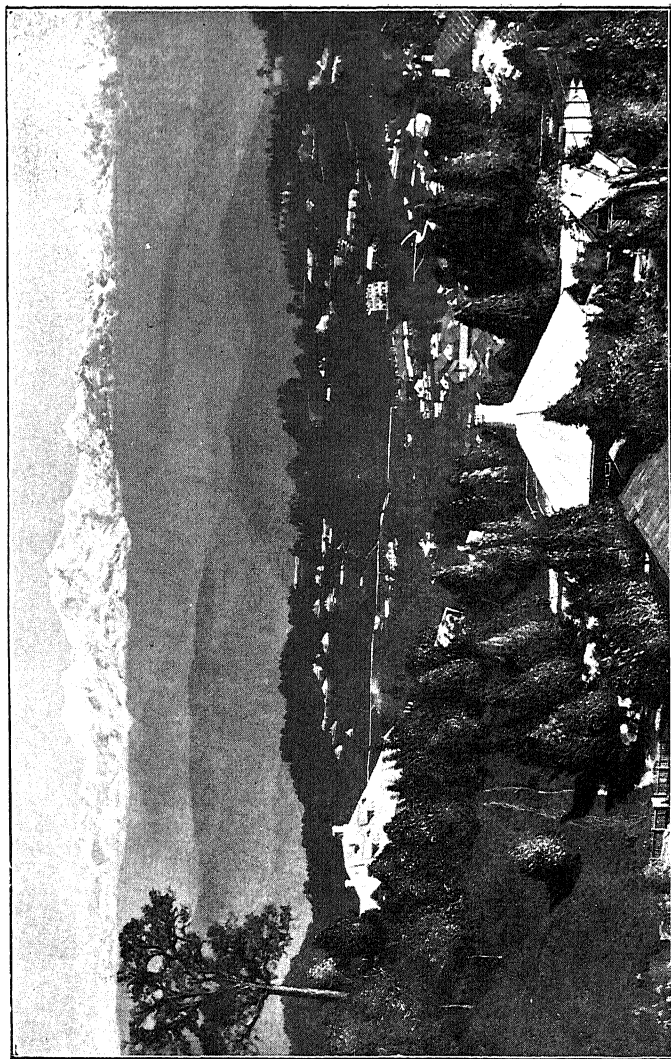
Tibeti papok a koponyacsengenetyükkel.

fordul-e elő? A mire ő nevetve azt válaszolá: »hogy éppen csak oly gyakran fordul elő, mint másutt«. Ebből következtetem, hogy a szív ott is sok bajt okoz! Mővis árulja a legszebb lepkéket a világon; vegyesen, százát 10 frton. Azok igen hiresek, mert

mint az utasok mondták, ugyanannyiért Németországban 2—300 márkát is adnak. Jól pakolhatók, s mindenik névvel van ellátva. Én is hoztam tőle; 100—150-et pedig a néptől vettem. Mővistől néhány madarat is vásároltam, melyeknek darabja 35 krajczár, választva, legyen ez a legnagyobb vagy legkisebb. Van nála sok ezer fajta lepke, madár, rovar, valamint tibeti pénz, türkiz stb.

Mővis uram különben nevezetes a füllentéseiről, melyekkel előadásait fűszerezi. Azért mindig összehasonlítottuk azokat az ott lakók által nyertekkel.

A »Woodland«-szálloda kétemeletes s Darjeeling legmagasabb pontján fekszik. Mellék-épületében vannak az étkezőtermek, salonok, konyha stb. Ezen szálló a madrasi kormányzó és sok más excellenciás ur és urnő védelme alatt áll. A vezetője pedig egy nyugdíjazott törzstiszt, nejével és fiával. Teljes ellátásért naponként nyolcz rupiát (hat és fél forintot) fizettem. Az én szobám a földszinten volt, annak ablakaiból már ágyamból oly tökéletesen láthattam reggelenként a Kinchenjinga feletti napfölkeltét, mint bárhonnét is. A szálloda körül a terrasseon virító rózsaszínű thea-rózsák egyéb virító fákkal, melyek sötét sugár fenyőkkel, araukáriákkal voltak ritkásan ékesítve. A terrasseról a városka felett messze lehetett látni a széles és mély, theával beültetett völgyekbe.

Darjeeling.

(Tibetül: Láma kormánypálczájának, a gyémántos mennykőnek országa.
A Woodland-szálló kilátása.)

Azontúl hegyek, sziklák, jéglejtők képezték a látóhatárt egész a Kirchenjunga-csúcsig. Ez oly szép kilátású hely, hogy sok utazó nézete szerint hasonlíthatlanul áll. Az árnyalás leírhatatlan szép.

Ott időztem egész indiai utam alatt legtovább, azaz egy hétig, hogy időm legyen kellőképp a benyomásokat magamba szívni, s mily csodálatos, hogy a valódi nagy távolságot otthonomtól nem éreztem ott sem!

Az esték kellemesen teltek el, bár német szomszédnőm még első nap délután Calcuttába utazott. De volt helyette sok más érdekes vendég, kikkel a salonban beszélgetni lehetett. A később érkezett majdnem mohósággal beszélgetett a régebbi vendéggel, hogy közölje eddigi utazásait, tapasztalatait, s helyette újakat hallhasson. Nő vagy férfi, öreg vagy fiatal egyformán simultak, és a legélénkebb általános beszélgetések fejlődtek ki, míg elfáradva, jó éjt kívántak egymásnak s kiki szobájába vonult vissza.

Szobáink padlója ott meleg szőnyeggel volt bevonva; jó ágy, kényelmes karosszékek s diván képezte berendezését; a toilette- és fürdőszobán keresztül más kijárási is volt a szobákból. A kandallóban bár egész nap tüzeltem, mégis jól esett volna este több meleg mellett irnom haza leveleimet, préselgetni virágocskáimat és lepkéimet pakolgatni.

Szolgám itt örökké fázott; mindig a konyhában akart volna ülni, pletykázni a többi vezetővel, de

WOODLANDS HÔTEL.

Menu.

*

BREAKFAST.

Darjeeling 17-th January 1894.

*

Steamed Becklu
 Grilled Chicken
 Fried sausages
 Mutton chops
 Omelette
 Curry

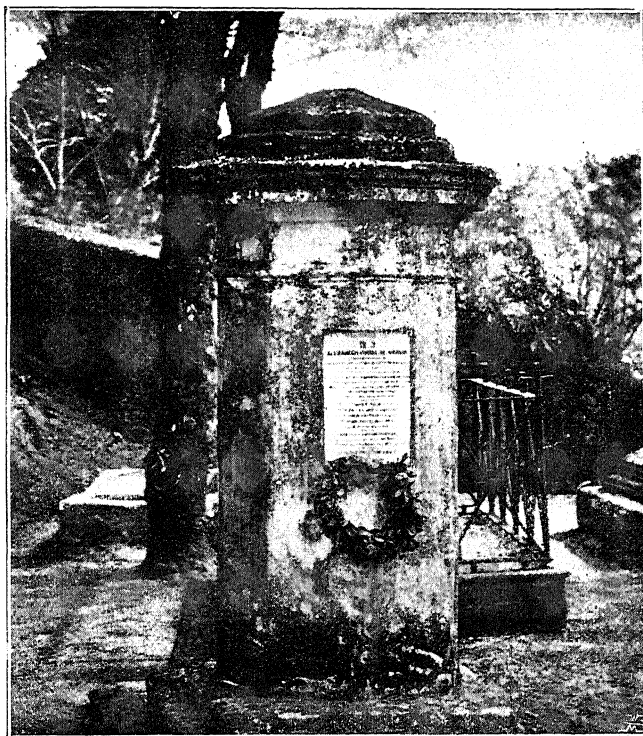
✚

onnét bizony mindannyi-
 szor kikergették őket, hír-
 nevök nem a legjobb lévén
 a háziak előtt, s egy kü-
 lön, meleg helyiségben kel-
 lett magokat meghuzni,
 ételszag nélkül, s azt fájlal-
 ták. Az étkezés különben,
 minden magas pártfogás
 daczára, igen rossz volt, s
 lehető picziny, miniatu-
 radagokban szolgálták még
 azt is fel. A fényes be-

rendezés mellett alig lehetett megélni. Szerencsémre Calcuttából hoztam magammal ananászokat, ezekből majd minden napra jutott egy egész; ezzel éltem, amely czukor nélkül is pompás volt.

Egy szép, ősz, olasz párocska ült étkezésnél néhányszor mellettem. Turin és Velenczében laktak. Megtudván, hogy én magyar vagyok, érdeklél kérdezősködött a nő egy régi kedves barátjok után, s örült, hogy én is tudtam felőle valami keveset mondani, tudniillik, hogy tudtommal jól van. Majd ismét a valettai hajó-ismerősök jöttek, kikkel már egy izben Jeyporeban is találkoztam — másokkal Benaresben. Két fiatal ember pedig egész uton mindenütt szemeim elé került: Jó barátok voltak, de ha olyan dolgokról beszéltem nekik, mit ők

nem láttak, egymásnak szemrehányást téve, hajlandók voltak az összekocczanásra. Ceylonban bucsúztunk el egymástól; ők Singapore felé mentek. Ezek

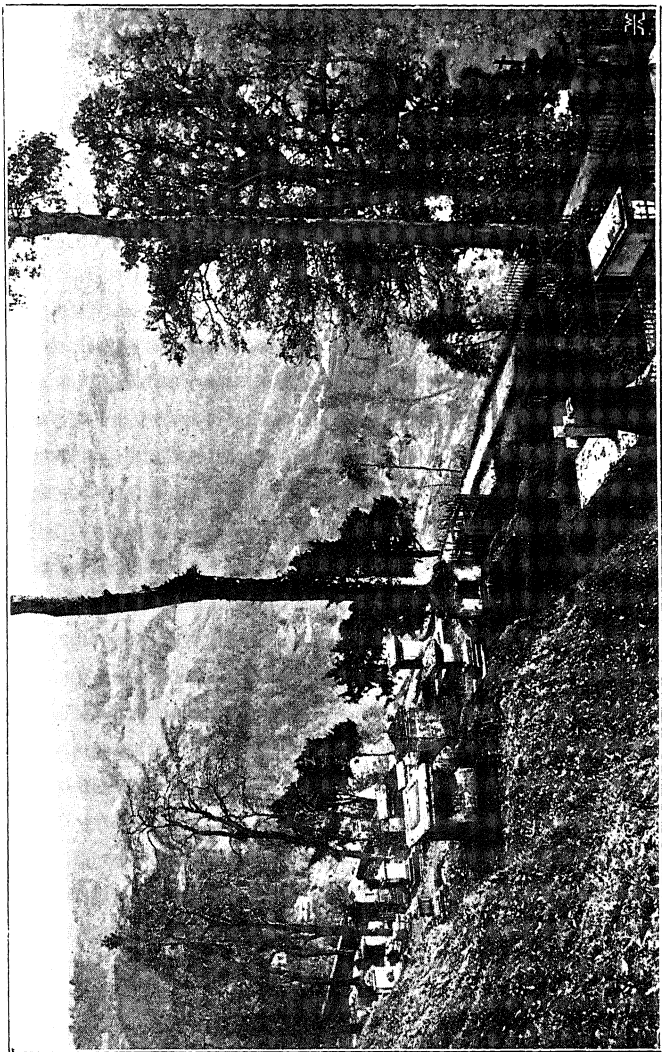
Körösi Csoma Sándor sírja Darjeelingben.

a calcutta-colombói hajón estefelé, nagy lépésekkel sétálva, mindenről tudakozódtak; de elszöktem tőlük, és olyanokhoz csatlakoztam, akik velem beszélgettek.

Darjeeling távolabb eső templomait és vidékét többnyire egy ládaszerű hordszékben ülve tettem meg, mit négy ember vitt. Szolgám mormogva követett. Sehogy se tetszett neki ott. Lementünk a völgyekbe, hogy megnézzük közletről a thea-ültetvényeket. A thea ritkább sorokban van ültetve, mint nálunk a szőlő, de a földben az őserdő maradványait, ledőlt, féltörzsig elégett fákat ott hagyják.

Onnan felkerestük Körösi Csoma Sándor sírját, mely az idegenek sírkertjében oda közel van. Oly tisztán volt gondozva, hogy nem voltam képes egy fűszálat sem sírjáról emlékül elhozni. A kezemben levő theavirág-csokorból néhány szálat rövid ima kíséretében, nagyhirú hazánk fia sírjára tettem, gondolván, nem fogok-e én is egyszer messze hazámtól még elhagyottabban, sírkő nélkül idegenben nyugodni! Szép, fehér gránit sírkövén a következő felírás van angolul: »Körösi Csoma Sándor, Magyarhon szülöttje, élt 44 évet, meghalt 1842-ben, emeltette az ázsiai Bengál tudós-társaság, munkatársuknak.« A sírhalom minden oldalát fehér, csiszolt gránit borította.

Sajnálatomra rajzolni nem tudok és daczára, hogy ezen keleti utazásaimról több mint ötszáz képet hoztam, de Csoma sírja nem volt közte. Hopp Ferencz úr volt oly szives több képet nekem kölcsönözni, ki nagyobb utazásainkhoz is oly szivesen járul jó tanácsával.

Idégek temetője Darjeelingben.

(Kőrösi Csoma Sándor sírjával. Kilátás gyönyörű völgyek felett a Himalayára.)

Mint tudjuk, Csoma kutatásai nem vezettek ugyan magyarok eredetére, de azon érdeme meg van Csomának, hogy ő tárta fel először az európai tudomány előtt Tibetnek vallásos és egyéb szokásait.

Az Európában alig ismert tibeti nyelv elsajátítása után a legkeményebb nélkülözések között évenként át tanulmányozta az összes tibeti szentkönyveket. Tökéletes ismereteiért Calcuttában az ázsiai társaság részesítette őt a kiérdemelt elismerésben.

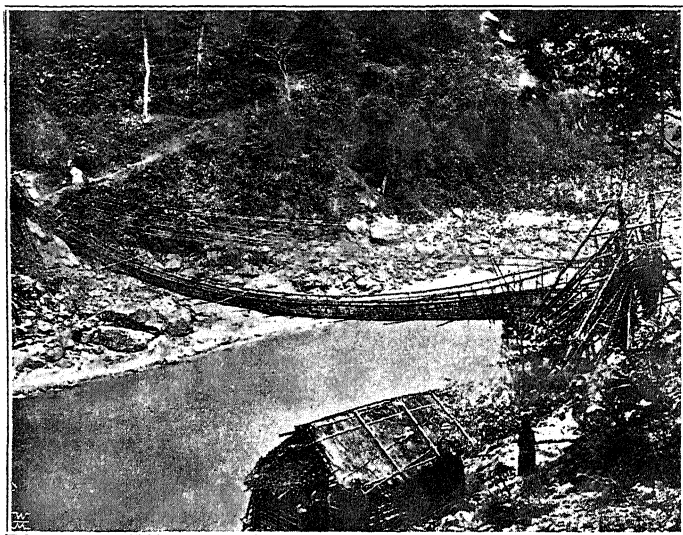
Csoma a nyelvről tibet-angol szótárakat írt és egyik könyvében a szentkönyvekről teljes áttekintést ad, melyek a brit kormány költségén jelentek meg. Midőn kutatásait Tibetben folytatni akarta, útközben Darjeelingben érte halála.

Csinos a kis botanicus-kert is Darjeelingben, ott hatágú vasvillával ásták a földet a virágok alá.

A kirándulásokról visszatérve, rendszeren beszéltem Móvis barátunkhoz, a látottakat megbeszélgetni; nála többnyire találkoztam szállodai ismerősökkel. Vettem tőle egy kis olajfestményt, mely egész híven ábrázolja a Kinchenjingat, épp úgy, amint azt ablakomból láthattam. Ott helyben festették.

A nyájas városka minden háza reczés bádoggal fedve van. Mondták, hogy ott a fazsindelytető egy év alatt elrothadna, a négy hónapig tartó folyton szakadó esőtől, ami nem is nevezhető esőnek, mert valósággal ömlik az égből a víz. Az esős évad alatt a nap csak órákra süt ki, akkor pedig

forrón éget mindent, amire rásüt. De hát mégis mi az a calcuttai nyári hőséghez képest! Darjeeling körül, az északi fekvésekben, a gyep szép zöld volt, a déli fekvésekben azonban már kezdett kiégni ottlétemkor. Télen ott néha kevés hó is szokott esni, de igen kis mennyiségben.

Nádhid a Teesta folyón.

A Himalaya-vasut mentén és Darjeelingben is feltűnő a vízszegénység más hegyi vidékekhez képest.

Szállodám és a melléképület között, hol a közös termék voltak, egy fedett, nyitott, tágas átjáró volt, mely alatt a benszülött kereskedők a földön szétrakott áruikat kínálták. Volt ott több prém-

kereskedő, de minden holmijok molyrágott volt. A legtöbbnél igen szép bronzfélék, kelmék, nyers selymek, minden értékű hímzések voltak, de én nem vásároltam, mert drágáltam. Hanem jött két kissé ködösebb nap, amidőn Calcuttából nem jött vendég; ugyanis a darjeelingi sürgönyt tévesen akként értelmezték, hogy nincsen kilátás, pedig csak reggel volt ködös az idő. E két nap alatt a kereskedők unatkoztak, és a folyosómra telepedve, agyonkináltak áruikkal. Vezetőmnek mondtam, hogy haszontalanságokért én nem szoktam nagy pénzt adni; hanem ha olcsón adnak olyat, ami nekem is tetszik, akkor megveszem. És csakugyan, temérdek apróságot vásároltam oly előnyösen, mint sehol másutt. Amint azonban az új vendégek megérkeztek, azon-túl vége lett az én vásáromnak, mert azok kétszerannyit is fizettek.

Üres időmben magamban is sétálgattam a hegygerincz magasan fekvő utczáin. A buddhák és tibetiek imádságaikat nagy fehér zászlókra írják, és a legexponáltabb helyre, magas póznákra tűzik ki, azon szent hiszemben, hogy midőn azt a szél lengeti, egyenesen a mennybe viszi kívánságaikat, hol azokat meghallgatják. Egyik hegygerincz sarkán egy óriási nagy épület áll, a collegium, más oldalon több nagy leánynevelő-intézet és számtalan sanatorium. Elképzelhető, hogy ez egészséges magaslaton mily jól fejlődtek az európai vérű angol gyermekek.

A gyakori földrengés India egyik ellensége, a mitől azóta a szép Darjeeling sokat szenvedett; sőt a legszebb leánynevelő-intézet felét is egy földnyílás nyelte el, sok gyermekkel együtt.

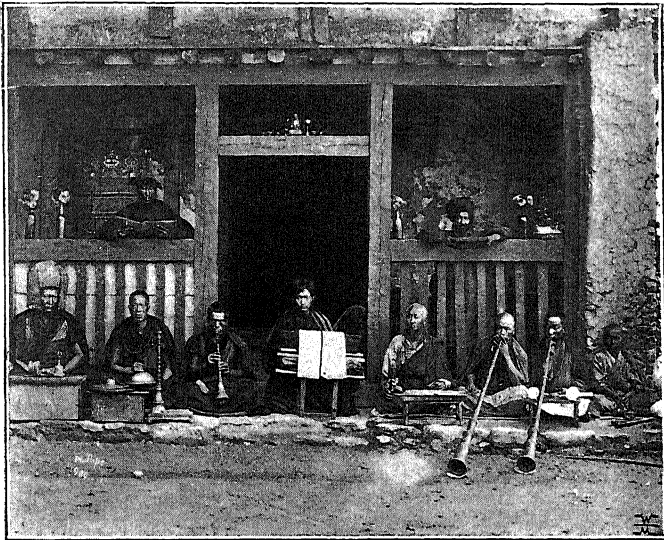

Darjeelingi népviselet, a háttérben dsungli.

A calcuttai előkelő világ Darjeelingben nyaral. A kormányzónak európai módon berendezett háza előtt óriás hortensia-bokrok vannak. Ottlétemkor azok levél nélküliek voltak.

Egy vasárnap a vidék népe beözönlött Dar-

jeelingbe vásárt tartani. Érdekes volt az a sokféle népfaj. Legtöbb a mongol. Szépségeik disznóvérrel festik be arcukat, s mondhatom, hogy nagy, lapos arczuk így kifestve, förtelmes látvány volt. Vásárnaponként a tibetiek és chinaiak szintén díszbe öltö-

Buddhista papok a templom előtt.

zötten jelennek meg. Határszélek: Sikkim, Nepal, Butan.

Január 20-án vissza kellett mennem Calcuttába. Darjeeling volt eddig az első hely, melyet fájó szívvel hagytam el.

Alacsony, kis hegyi vonatunkon sokáig ültünk,

a míg elindult. Azalatt a szintén utazni készülő nép egy részével alkudoztunk. Én egy szolgálóleány nyakán piros rongyon függő s türkizzel kirakott amulettjére, egy másiknak gyűrűjére, harmadiknak olvasójára alkudoztam. Mind megvettem, mert még mindig keveseltem a sentimentokat, melyeket onnan magammal vittem.

Déltájban távoztunk, s néztem, néztem, míg csak láthattam, azt a felejthetlen fehér hegylánczolatot. Fájt, örökre bucsút vennem tőle; de tovább már nem maradhattam ott. Szemünk elől a hegyek királya épp oly hirtelen, mint ahogy megpillantottuk, eltűnt.

Az alacsony kis hegyi vonaton a padok egymás előtt sorban vannak, mint nálunk a fogaskerekű vasuti kocsikban. Az első osztályú utasok számára néhány puha bőr-ülékes kocsi állott készen, de bizony ott kevesen kaptak helyet, és így a kiszorultaknak daczára, hogy az első osztályt drágán fizették, a második osztályon kellett utazniok, a miért többen boszankodtak, de a sok thea-ültetvényes csakhamar vidámra hangolta a közönséget, mondván, hogy az a kis fogás a jegyekkel a vasuti társaságot kissé több jövedelemhez juttatja.

Az európai ültetvényesek Eldorádója Darjeeling, oda járnak mulatni és nyáron egészségöket helyreállítani; különösen azok, akik a Himalaya alján, a dzsunglik közelében laknak, ki sem tartanak, ha

nehány hónapot nyáron a magaslaton nem töltenének. Darjeelingben van nyáron az egész előkelő világ is, különösen pedig azoknak gyermekei; hegyi levegő nélkül utóbbiakat életben megtartani szinte nem is lehetne Indiában, még így is nagy a halandóság köztük.

Darjeelingi út.

A jókedélyű ültetvényesek Mővis füllentéseiről szóló több adomával neveltettek meg bennünket.

Elbeszéltek továbbá, hogy mily értékes fák pusztulnak el az erdőégetések által. Azon kemény tölgyfa, melyből a műfaragványokat készítik Indiában, szintén a Himalayából kerül elő.

Parvatit, a hegy leányát, a háromság egyik bálvány-istene, Siva, vette feleségül, ki szintén a Himalayában (a hólakásban) lakott, s régóta sok templomban szerepelnek kifaragva mint bálvány-istenek és még gyakrabban a templomoszlopzatokat ők tartják. A hindu a butorok- és egyéb faragványaihoz a motivumokat templomaiból meríti, ekkép nekem is sikerült Telléry által egy ott készült szekrénykére szert tennem, mely egy hindu templomot ábrázol és annak oszlopkáit Parvati, a hegy leánya tartja. Visnu pedig Krisna-alakjában (szerelem Istene) foglalja el a főhelyet a szekrénykén. A templomot egy amerikai nő rajzolta le és a szerint dolgozták ki ott a szekrényt a fent említett kemény tölgyfából, és így az engem itthon is a Himalayára emlékeztet.

Lefelé gyorsabban értük az állomásokat. A mérész kanyarulatoknál, hol lassan ment a vonat, az út szélén mellettünk lévő csinos növénykék után vágyódtunk. Az urak egyike leugrott a vonatról, s a növényekből tépve, gyorsan visszaugrott a vonatra és nekem nyújtotta azokat. A nyitott kocsikban majdnem valamennyien ismerősök voltunk, s élénken folyt a beszélgetés. Útközben sok szép virító fát láttunk, köztük a magas vad pamutfát tulipánszerű vad virágaival, melyek a fa koronáját egész elborították; zöld levelei csak később, az elvirágzás után, hajtanak ki.

Siliguriban, a rendes nagy vonaton egy élte-

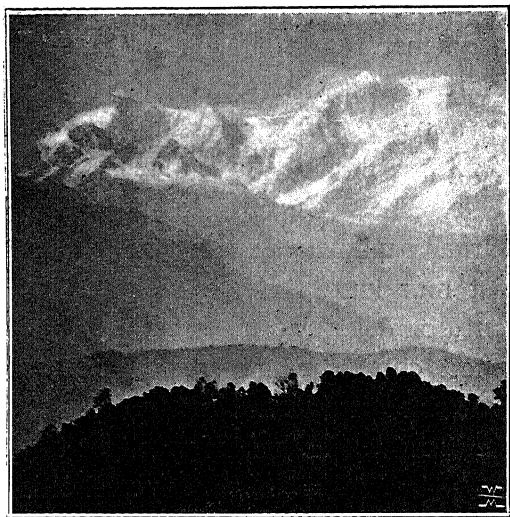
sebb angol leánynyal kerültem éjjelre egy coupéba. Ugyanolyan indokokból utazta körül a földet mint én. Nagyon kellemes társ volt. Ő Amerikából indult el; utközben egy családhoz csatlakozott, kikkel Japánt és Chinát megnézendő, Calcuttába ért. Társai nem akartak negyvennyolcz órát vasutazni azért, hogy a Himalayát meglássák, mert a hidegtől féltették egészségüket; de Calcuttában ismét csatlakoztak, az Indián keresztül való utra.

Visszamenet reggel értünk a Gangeshez, és az átkelés alatt a gőzösön reggeliztünk. Előtte való állomáson a nagy haranggal való ébresztés, és az »öltözködni, mosakodni« figyelmeztetés most sem hiányzott, s ennek daczára repültek az elkésett utasok tarka paplanai az ablakon keresztül, ami felett most már ketten mulattunk.

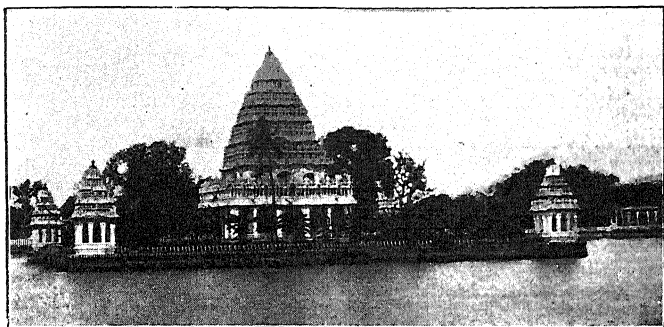
Calcuttába délelőtt érve, ismét régi, privát-lakásomat kellett elfoglalnom, mert szállodában absolut nem volt szoba kapható. Előre pedig nem mertem rendelni, nem tudván bizton, hogy mikor térek vissza. Ládámat Telléryéktől elhozva, egyuttal el is bucsúztam tőlük, megköszönve szivességüket, melylyel irányomban voltak. Többfélét vásároltam is nálók.

Másnap aztán lakásomon mindent kipakolva, a darjeelingi növény-gyűjteményemet egy kissé kiszáritottam. Midőn a sok szétrakott czók-mókot magam előtt láttam, megállt az eszem, hogy miképp rendezek el mindent kis ládámba, mert a sok ország

vámja is eszembe jutott, míg hazaérek. Végre kitaláltam a módját, és jól el is igazítottam e fontos dolgomat. De — kedves olvasóim — arra, hogy miképpen tettem azt, itt nem tanítalak meg benneteket. Azon, alkalmilag, ti is csak magatok törjétek fejecskéiteket!

Himalaya-hegylánc Csoma sírboltjától nézve.

Madurai pagoda Dél-Indiában.

Tengeri út Calcuttától Colomboig.

Könnyű szívvel végre bucsút vehettem Calcuttától. Szolgám a hajóra kísért, mely a városban a Ganges-partján volt kikötve, s jó egyetértésben váltunk el, magunkat egymásnak kölcsönösen szíves emlékébe ajánlva. A consulnak elismerésemet küldtem általa, s köszönetemet szíves gondoskodásáért, hogy oly hosszú és veszélyes utamra ezt a vezetőt adta; neki pedig külön névjegyen, magyar, angol és német nyelven fejeztem ki megelégedésemet.

Nekem tényleg becsületességével jó szolgálatot tett. Lusta volt ugyan, ami által sokszor mulasztottam, mert nem akart velem jönni, s inkább a konyhában volt, de végre is bajom attól nem történt. De azért dicséretére legyen mondva szolgámnak, kellemesen

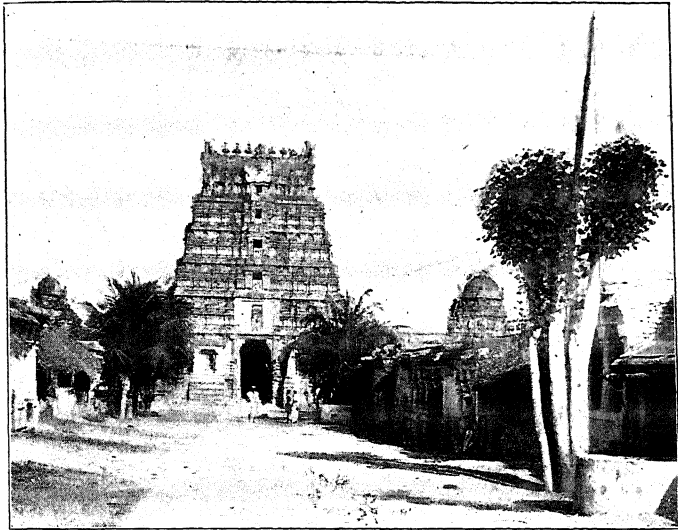
emlékszem rá vissza. Mert végtelen jó dolog egy megbízható, intelligens, a szokásokkal ismerős, ben-szülött vezetővel Indián átutazni. Aki egy személyben szolgál, a cipő tisztítástól kezdve az asztali kiszolgálásig; a pakkra ő gondol; nem kell töprenkednem, mit s minő nevezetességet nézzek meg és mi módon, mert ők erre tanítva vannak, s vizsgát is tesznek hivatásukból. Az én vezetőm már tizenkétszer tette meg életében ezt az utat.

Mint mondták, akkor az élelem oly olcsó volt Indiában, hogy egy ilyen út díjából egy vezető megélhetett öt-hat tagból álló családjával egy egész éven át. Ceylonba is köteles lett volna velem jönni, de nem volt kedve, mert a nép, mint mondá, igen ravasz, s a vezetőket nem szeretik. Hordárt, kiket ő kerített elő, mindig fogadtam mellé a vasutaknál és másutt is.

Este 8 órakor magam maradtam a hajón, mely csak hajnalban indult. Vacsorát még aznap este nem kaptam, nem competált, de nem is kívántam. És, amit nem hittem volna, csodálatosan jól esett szolgálóm örökös tútorsága alól felszabadulnom. Mégis jó dolog a szabadság!

Itt is, mint a Vörös-tengeren, trombitával szó-lítanak lefekvésre, felkelésre, evésre, concertre, bálra, isteni tiszteletre, vagy bármire is; olyformán szól, mint a postások trombitája. E hajón az utasok nem

üztek izléstelen luxust. Egyszerűen, de elegánsan öltözködtek, mindenki fehérben járt, a legujabb angol divat szerint, s fehér mosó-mellénykéket, néha blouset viseltek, ami a fekete benszülött nőknek is jól állt. Másnap reggel hajónk Calcuttától kissé vissza, fel-

Hindu pagoda.

felé ment a Gangesnek egy mélyebb ágába, ahonnan, bár csigalassúsággal, két nap alatt a Bengál-öbölbe értünk, honnan bátran lehetett mindenfelé menni.

Oh, mit mondjak ezen utamról, Calcuttától Colomboig? Életem legkellemesebb emlékei vannak ezen úthoz fűzve!

S. S. PESHAWUR.

24/1 94.

Dinner.

*

Consommé à la nudelns de
Parmesan

Poisson bouilli, sauce huitres

Rigot de Mouton, Rôti

Salmis de Sarcelles, au Vin

Cigarettes à la reine

Poulet rôti

Crème au Citron

Tartelettes à la congress

Dessert, Coffee

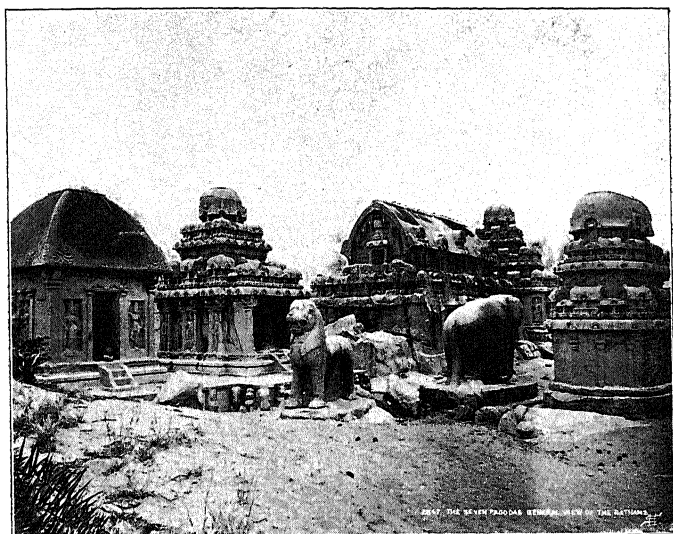
✚

Hajónk, a »Peshawur« (Pesauer), középnagy és szép volt. Elsőrendű utasok csakis harminczan ültünk az asztalnál, tehát tágasan mozoghattunk és mindnyájan külön laktunk a négy személyre berendezett cabinokban egymagunk. Kapitányunk előzékenyen mindent elköveztett a mi kényelmünkre. Az étkezést nemcsak én,

az utolsó időben nagyon sanyargatott gyomrú, de általában mindenki kitűnőnek találta. A szakács mintha kissé francziás — azaz jó — lett volna; s igen jól elkészítve kaptuk a jó pecsenyéket, tésztákat, finom főzelékeket, salátákat, fagyaltokat. Jeget minden hajó gépezetével készít a tengeren.

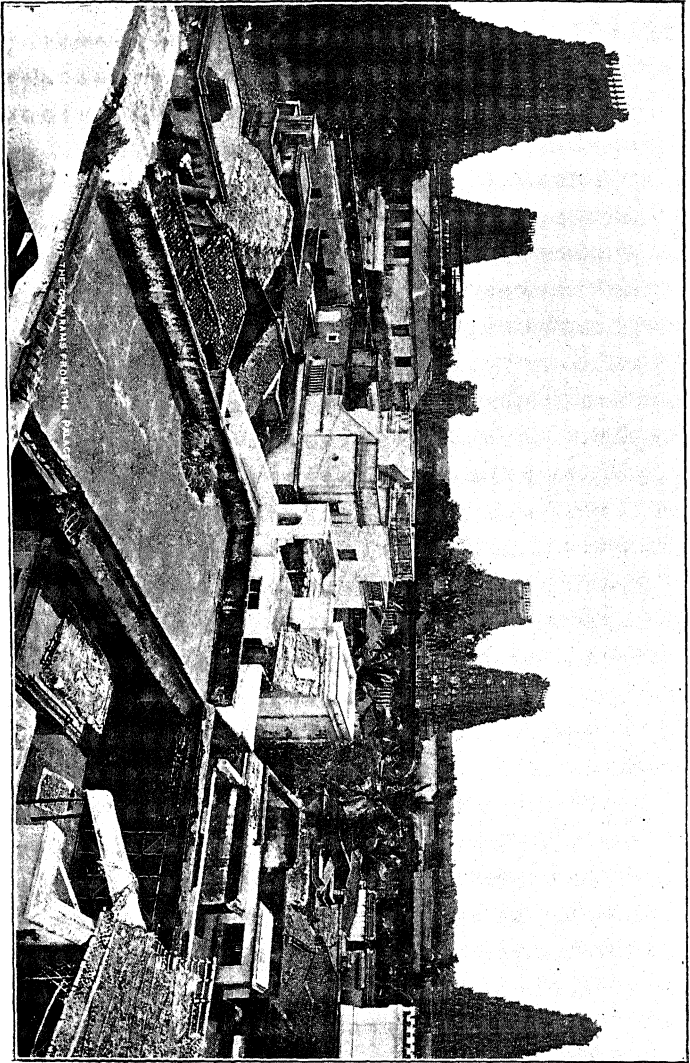
Az asztalnál különösen az angol szomszédjaim, de német vis-à-vis-im is kiválóan kedves emberek voltak. Az angol hajókon van arra hivatott intelligens egyén, a kinek kötelessége az asztalszomszédokat gonddal összeválogatni, hogy egymásra nézve lehetőleg kellemes társaságot képezzenek. A Valet-táról is több ismerősöm volt a hajón, kik mind átutaztak Indián; thema tehát nem hiányzott a beszélgetéshez. Bár nekem az egészen új ismeret-

ségek voltak a legkellemesebbek. Egy ceyloni benszülött házaspár is sok érdeklődéssel és szivességgel viseltetett irányomban. Az egész hajó közönsége mindig jó hangulatban volt, pártoskodás nélkül, s vetélkedtek az egymás iránti szivességben, előzékenységben.

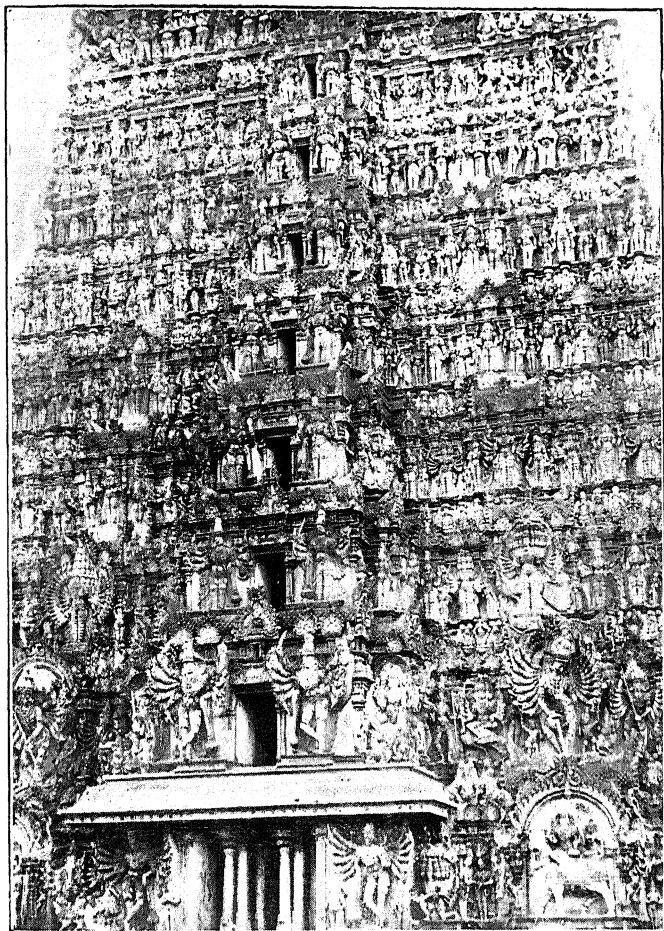
Dél-indiai régiség.

Az ég sötétkék, az idő felségesen szép volt, s nem túlmeleg. A fedélzeten gyenge szellő lengedezett. A vászontetőt itt is, mint a Vörös-tengeren, naponta többször öntözték, hogy hűvös maradjon. A hajó alig észrevehető mozgással haladt a Ganges ágán. Két óra hosszáig mentünk az egy hét előtt látott calcuttai

Madura régiségei.

Részlet a madurai pagodáról.

botanicus-kert mellett, s a hajóról nézve, talán még szebb volt, mint a kertben, mert a kert a folyó partján is oly különös gonddal volt rendezve, számítással a hajón utazókra. Óriás, terebélyes fenyőfák álltak bizonyos távolságra egymástól a parton s azokra világossárga, sötét lilaszínű, narancssárga, élénk piros színű, erős növésű folyondárok — mint a bugovilia is — voltak felfuttatva, melyek a fák koronáján gazdag virágzású galyaikkal szétágaztak, s onnan lefelé, itt-ott egész a földig csüngtek le. A fák között helyenként messze be lehetett látni a kertbe. Olyan volt ez, mint egy szép álom! Kár, hogy csak pár óráig tartott. Igen emlékeztetett az éppen egy évvel azelőtt tett nilusi utamra. Ott is ugyanaz a gondtalan és vidám hangulat volt a hajón, ez uszó szállodán, de nekem itt minden jobban tetszett s több kedvem telt mindenben.

Első nap, délután öt órától, már több órán át kellett egy helyben várakoznunk, míg a dagály a tengerről megérkezett, s több körülöttünk levő nagy hajóval együtt a mienket is felemelte a homokból. Egyik ott álló hajó katonaságot szállított, s a zene oly jól áthallatszott hajójukról és oly sokáig tartott, mintha csak a hajók utazó közönségének mulattatására jött volna velünk. A megállás többször ismétlődött; azért tartott annyi ideig, míg a Bengal tenger-öbölbe bejutottunk.

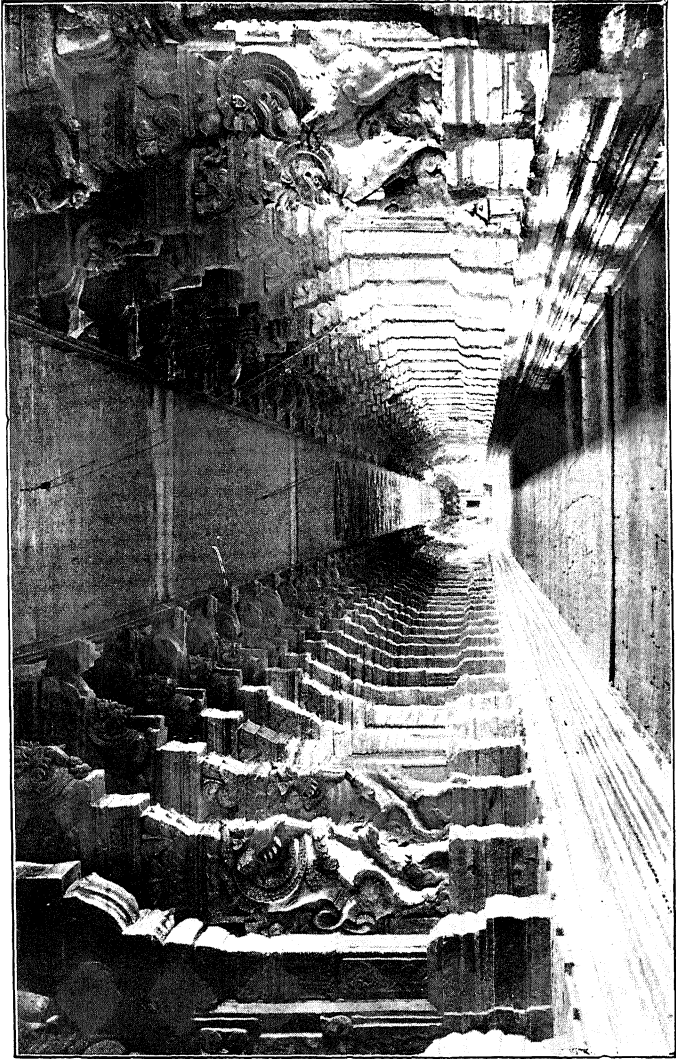
A Ganges torkolatán szerelték fel a mentő-csolnakokat, kis hordókban forralt ivóvízzel, mentő-deszkákkal, evezőlapátokkal s a többivel. Mentő-öv minden ágy fölött van.

A Ganges deltája végtelen szennyes. Ha valaki fürödni akart, a szobaleány elszörnyűködve mondta: »ments Isten, ebben a piszkos, egészségtelen vízben fürdeni; majd tovább, a tiszta tengerben tessék azt tenni«. A mit aztán alig győztünk várni, hogy megtehessük — harmadnapra.

Madras körül szomorúan nézegettem délindiai fényképeimet, melyeket — hallván, hogy hajónk ott kikötni nem fog — Calcuttában vettem.

Itt, mint már említém is, több régibb és újabb ismerősöm között volt egy ceyloni benszülött nejevel és kis négyéves fiával. Névjegyén »Honorable P. Coomara Suramy« volt olvasható. Az első neje Indiából átszármazott tamil volt; a második neje pedig félig angol származású; nagyon szerették a társaságot, s együtt tettek ők is kéjutazást Indián keresztül. Hozzám igen figyelmesek voltak, s érdeklődtek utazásom iránt. Meghívtak magukhoz Colomboba, felajánlva, hogy mindenben segítségemre lesznek.

A férfi ötven-ötvenöt év körül lehetett; művelt volt, csupa szívjóság, s önkéntelen éreztem, hogy ez igaz, önzetlen jó barát lehet.

Hindu pagoda belscje.

Estéknként, midőn a friss levegőben mindenki legjobban élvezte a fedélzeten a sétát, olykor óraszámra elácсорogtunk a nagy kerék fölött s néztük, mint veri fel tajtékba a tenger ezüst hullámait örök mozgásával, ami által az esti levegő ott még üdébb volt. Gyönyörű eszmecserékbe mentünk át; egyenes, szép tiszta gondolkozása volt, ábrándozás nélkül; és oly egészséges, jó tanácsokkal szolgált nekem az életre nézve, melyeknek már többször hasznát is vettem azóta, első alkalommal pedig ott a hajón.

Az angolok maguktartásáról a benszülöttekkel szemben szintén elmondta nézetét, a miről már bombayi consulunkkal és másokkal is beszélgetve, azt kellene következtetnem, mintha az angoloknak nem lenne annyi érdemök Indiában, mint a mennyit ők maguknak tulajdonítanak, ellenben a benszülötteknek sokkal több, melyet ők nem fitogtatnak. A fáradság és érdem sok esetben az utóbbiaké, míg a látszatot arról az angol tartja fenn magának.

Erkölc és iszákosság terén is több előnytelen nyilatkozatot hallottam róluk. A népet különben jól értik lekötelezni, sokszor fogásokkal.

Egy ízben több idegen vezetőt kérdeztem, hogy a maharadjáhk közt kit szeret a nép jobban: a gazdag maharadjaht-e vagy az angol előljárókat, mire azt válaszolták, hogy a maharadjáhk igen jólelkű emberek, épp úgy több más ős-indiai rajah is és igen bőkezűek a néphez, ha bajban van, míg környezetük család

a pénz kezelésében és parancsai kivitelében, melyet a rajáhk ellenőrizni nem képesek és arra kényelmesek is.

Az angol ezt felhasználva, olyankor édesgeti a népet magához, gondosan segítséget nyújtva a szűkölködőknek, a mi India népének szívében igen megkönnyítheti, mert bizony ott gyakori a sokféle járvány: éhínség, folyók kiöntése, földrengések, stb. Csak az a kár, hogy a segítség oly messziről jó és olykor elkésik.

A vasutakban is nagy kedve telik a népnek Indiában, szeretnek azon ide-oda utazgatni.

Annak daczára, úgy látszott nékem, hogy ők elég jól tudják egymást felvilágosítani a dolgok állásáról s összetartanak úgy a benszülöttek, mint az angolok egymás közt, látszólag pedig kölcsönösen igen szivesek és udvariasak egymással.

Indiában, vasuton több izben láttam II. osztályon utazó angol nőket a kalauzt megszólítani, hogy »ők nem akarnak benszülöttekkel együtt utazni, nyisson nekik más I. osztályú coupét«, a mit a conductor, ha csak lehetett, rögtön meg is tett minden ráfizetés nélkül, mintha csak arra titkos rendelete volna.

Annyi figyelmet a nők irányában, mint az indiai vasutakon, sehol sem tapasztaltam, még Amerikában és Ceylonban sem. Azt kell hinnem, hogy az egyenetlenséget akarják elkerülni, mely utazás közben a benszülöttek és az angol nők közt előfordulhat.

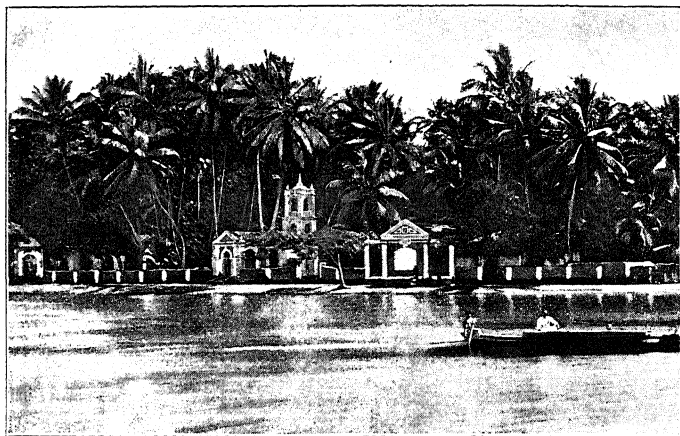
Különben sok angol nőnek nem kis áldozat, gyermekével, férjét meglátogatni járni Indiába a téli évadra, hol soknak közülök az ottani klímában, egészségük és életük veszélyeztetve van, habár nyárra ismét visszatérnek hazájokba s ezért vannak az Indiába és onnét jövő hajók őszzsel és tavasszal nőkkel és gyermekekkel annyira túlszűfölvá.

Indiában a köztereken a császárnőnek több szobrát láttam és mindenütt tisztelettel beszéltek uralkodónőjükéről, de azt az igaz szeretetet, ragaszkodást, mit nálunk koronás királyunk iránt országunk kicsije-nagyja táplál — vagy azért, mert nem jelenik meg népei között, vagy az igaz loyális érzés hiánya miatt — nem tapasztaltam sehol.

Az idő gyorsan mult, mintha mind a hat nap egygyé vált volna. Egy délután a gőzfátyolba burkolt körtealakú Ceylon-sziget előtt álltunk, annak déli oldalát éjjel körülhajózva, másnap délelőtt, január 29-én kötöttünk ki Colomboban.

Sem a tölcser, sem a homokzátony s láthatatlan szikla veszedelme, mitől annyira féltém, nem jutott eszembe s elmondhattam: »Engem is megsegít a csillagos ég!«

Édes vizű tó Colomboban.

CEYLON SZIGETÉN.

Colombo.

Január 29. A colomboi kikötő megérkezésünk-
kor zöld galyak-, virágok-, pálmák- és zászlókkal
díszkertté volt átalakítva. Velünk egyidejűleg érke-
zett meg a chicagói kiállításról a kormány képviselője,
kit a ceyloniak küldöttséggel fogadtak. Az egész
fogadtatást végignézve, csak később került rám a
sor, míg podgyászomat megkaptam. A rám vára-
kozó Cook-szolgával az egészen közel fekvő »Grand
Hôtel Oriental«-ba mentem, hol előre megrendelt
szobám várt. Egyszerű, de tiszta szoba volt, keleti

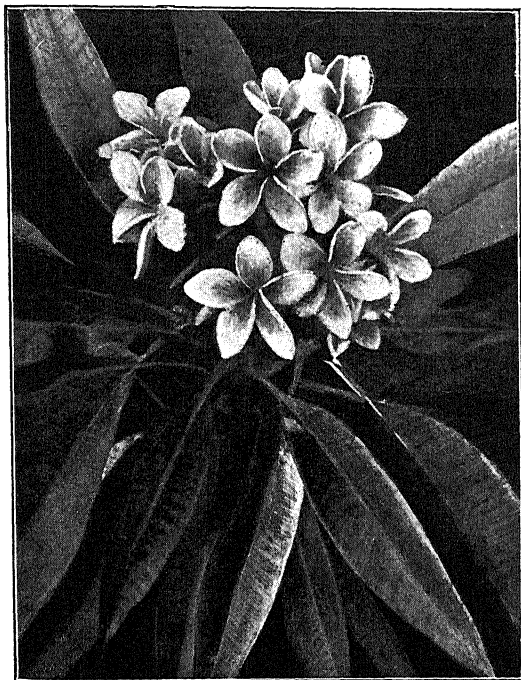
Ceylonban lakó indiai szépség.

fekvéssel; egy ablaka s erkélye a kikötőbe vezető utcára és a tengerre nézett. Ablakán és erkélyén roletták voltak.

Nemsokára enni hívtak. A nagy étterem a földszinten valóban meglepett. A közép nagyságú asztalok gyümölcsössel és leginkább a szép fehér frangipani virággal voltak díszítve, egész ananászokkal és sokféle illatos virággal vegyest; — a fehérenemű hófehérségű volt; gyönyörű üveg- és porcellán-edények s kényelmes ülésű székek. Mintha tudtára akarnák adni a világnak, hogy érzékük van a szép iránt! Igaz, hogy a földkörüli utas mind kiszáll Ceylonban, ahonnan hirök messze megy. A szép terítésre különben egész Ceylonban sokat adnak, és oly szépet a legnagyobb ünnepélyeken sem láttam sehol mint ott. A szolgák valóságos művészetet fejtenek ki a díszítéssel, s mindegyik hiú a maga asztalára. Mint utólagosan hallottam, e szállodában magyar ember az igazgató.

Itt a teljes ellátás tizennégy rupia, de külön árjegyzék szerint is lehet étkezni. Én néha kihagytam a nagy estebédet s helyette theáztam, s azért öt rupiát leszámítottak. Kitűnő volt minden; a tej is oly jó mint falun. Fagylalt és jég, a mennyit akartunk. Csak az a kár, hogy a nagy hőségben megromlik az étvágy, és keveset kívántam enni, ennek következtében több időn át észrevehető csekély gyengeséget éreztem elmenetelemlkor.

Étkezésünk alatt a pankah-szellőztetőt fejünk felett folyton rángatták a szolgák; amint azt elhagyták, nem lehetett tovább enni a hőségtől. Azért is

Frangipani, ötszörösen kisebbítve.

sietett mindenki pontos időre az asztalhoz. Idegenek mondták, hogy Singaporeban is éppen oly étterem van, mint a colomboi. Gonggal jelezték az étkezést.

A szálloda mellékoldalán, mely az utca mellett halad, van egy hosszú folyosó, s abban valami

hús bolt. Majdnem valamennyi ékszerész, a hol drágaköveket és apró, kisebb-nagyobb kosárcákát, mint ceyloni különlegességeket árulnak. A folyosó vége egy elsőrendű üzletbe vezet, melyben mindent árulnak, a mire egy utasnak szüksége lehet.

Az »Oriental-Hôtel« étterme pankah-szellőztetővel.

Minden étkezés után az étteremből nyíló széles, hosszú terrasseon a kereskedők különlegességeiket árulják, u. m. himzések, csipkék, nyers és más selymek, teknősbéka-fésűk, milyen ott a szolgálk fejéből sem hiányzik, fegyvereket, ezüsthéleket stb., de leg-

inkább drágakövet kínálnak, melylyel még az utcán is üldözik az utasokat. Ezen az érdekes terrasseon szolgálták fel a fekete kávé és a délutáni theát és igen kellemes volt ott időzni. A kikötőbe érkezett hajók kapitányai oda járnak ujságokat hallani és viszont az ő utazásaik eseményeit elbeszélni, a mi

Ceyloni ördögtánczosok.

a vendégeket nagyon érdekelte. Egy szeneshajó kapitánya, kinek karja be volt kötve, panaszkodott nekem, hogy a világon sehol sincs annyi rheuma mint ott; a nagy hőségben megizzad és a minduntalan fujdogáló szellő pedig megteremti a rheumát.

Megérkezésem után délután, szokásszerűleg először Cook irodájába mentem, s megkérdeztem,

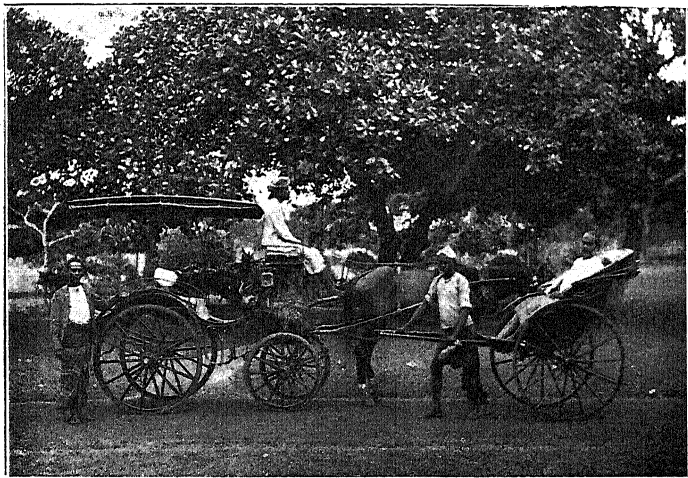
hogy mikor megy a Pieno hajó Európába. A válasz az volt, hogy a Valetta Ausztráliából visszajövet Colomboban február 15-én fog kikötni. Akkorra rendellem tehát cabint magamnak.

Cooknál már kilencz levél várt itthonról. Ujévi gratulációk voltak ismerőseimtől; egy ülőhelyemben elolvastam őket. Azután kikocsiztam, a várost és vidékét megtekinteni. Ceylonban nincsen lótenyésztés. Hajón hozzák oda a lovakat más országokból, leginkább Ausztráliából, azért ott az egylovas kocsi is kevés. Hanem vannak egy személyre való piczi kis félfedelű hintók, olyanforma, mint a budapesti gyermekeké (Rickshaw). Sokszor beültem olyanba és egy benszülött beszaladta velem az egész várost; de mondhatom, hogy annál kellemesebbet alig ismerek. Az üzletekben jól láthattam mindent, a piacon könnyű volt kiszállni, ha vásároltam valamit, még hely is volt elegendő a lábnál. Ez igen olcsó; fél rupia fizetendő egy óráért.

Az egyenlítő alatt a nap 6-kor kel és 6-kor nyugszik, télen-nyáron egyformán, Ceylonban azonban télen különbözik valamit.

Az Oriental-szállóban sok közös terem van, mint mindenütt Indiában. Csakhogy itt nagyobb fényűzéssel van berendezve. A hölgyeknek egy nagy társalgó-, olvasó- és író-terem áll rendelkezésükre; az uraknak szintén olvasó- és dohányzó-termeik vannak,

melyek az előbbiekből nyilnak. Estebéd után én is az íróteremben válaszoltam a ma kapott levelek nehányára. Calcuttai hajóismerőseim is ott voltak. Egy német nő az öcscsével utazott Ausztráliába; többször mondta, hogy ő jól tudja, hogy én magyar nő

Ceyloni kocsik (jinrickshaw a szálló előtt.

vagyok. Ha én kérdeztem nemzetiségét, azt felelte, hogy ők németországiak. Levélíráskor ők is ott lévén egy társasággal, oda szóltam neki: »Maguk bécsiek; mert csak azok ismerik meg a magyar embert német beszédéről.« Arra nagyon elpirult; úgy látszott, hogy incognito akartak maradni; sajnáltam, hogy megzavartam őket.

Másnap megnéztem a híres cinemon-gardent (cimetfa-kertet), mely úgy néz ki, mint nálunk az egyéves erdei vágás. A cimetfát minden évben levágják és a héját lenyuzzák, s küldik az európai piacra. Nehány kociút van benne, s a bejárás

Ceyloni régiség.

közelében egy érdekes muzeum, amelyben az ottani állatvilág van leggazdagabban képviselve; azonkívül vannak népviseletek, kézimunkák stb.

A kertkapuban egy fiú három nagy élő lepkét árult két rupiáért; egyért megvettem, de úgy összeverték magokat szegények amíg kimúltak, hogy színök sokat szenvedett.

Cook nagyon biztatott, hogy menjek Ceylon vadabb részébe is, a hol a vadászatokat tartják; amire egy hat-hét tagból álló németországi úri társaság fel is szólított, hogy védelmemre lesznek. Azonkívül az érdekesebb régi templomokat, pagodákat is igen szerettem volna megnézni Ceylon szigetén, de annyi ideig nem mertem maradni, mert hallottam, hogy a Vöröstengeter márcziusban igen nyugtalan.

Két nap alatt érdekesebb ismerőseim hajói megérkezvén, elutaztak majdnem mind.

Én is elkiváncoztam onnét a sziget belsejébe. Ben-szülött hajóismerőseimet visszafelé jövet készültem majd felkeresni.

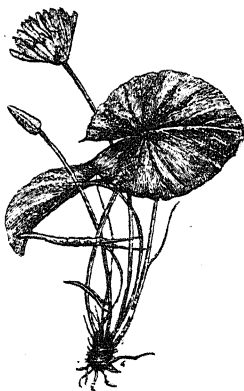
Gyaloghintócskán még egy kirándulást tettem a közeli lotosvirág-tóhoz, melynek vize a virág nagy leveleitől alig látszott. A tó nagyobb a mi városligeti tavunknál; egy rendőr őrizte és attól kértem virágot, mert a calcuttai Édenkertben szer-

Colombói bankhivatalszolga.

zett már akkorra elromlott, csak lehullott levelei maradtak meg emlékül.

Mig ismerőseim ott voltak, akármerre mentem, köszöntgetett az egyik, a másik beszélgetésbe eredt velem; most egyszerre oly üres lett előttem a világ! Az elválás néha rosszul esik. Meleg is volt: a szobámban árnyékban huszonnyolcz fok Réaumur. A kalapom dísze közé egy kis hőmérő volt tú gyanánt elrejtve, arról mindig tudtam, minő meleg van.

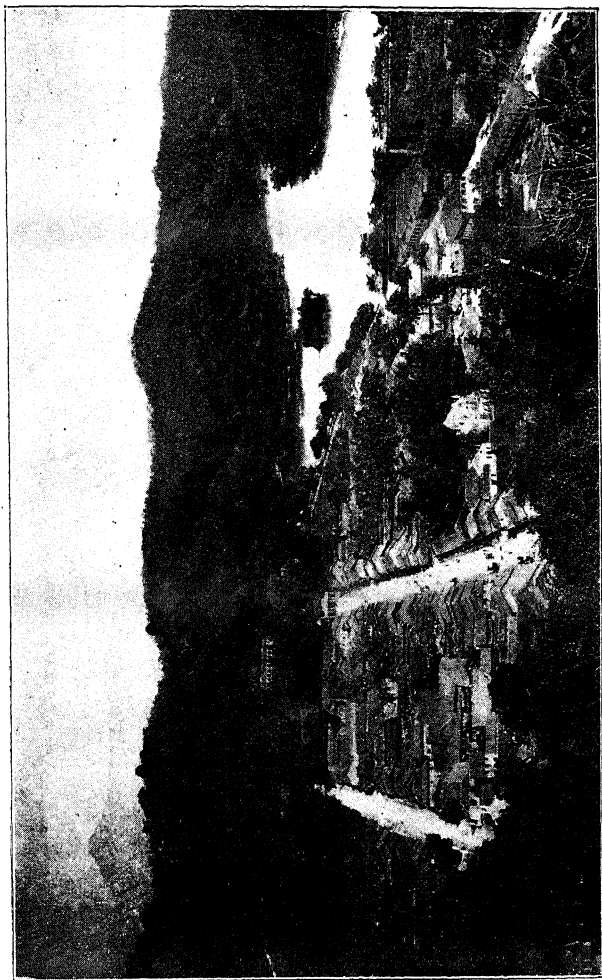
Kávékiverés dorongokkal (csekély árnyék).

Kandy.

1894 január 31. Reggel hét órakor mentem az indóházhoz, vékony batiszt-ruhában, kis kendővel a karomon. A nagy ládámat a szállóban hagytam visszajövelelemig. A kizitáskámban pedig tizenkét napra való ruhanemű volt, de egy meleg ruha sem volt közte. Már az indóházban fáztam, de a vonaton azt hittem, hogy megfagyok; alig élvezhettem a vidéket; az ablakokat becsuktam; pompás jó kelmediván volt, azon végigfeküdtem, hogy attól melegedjem, majd felkeltem, mozogni kezdtem, főfájást is kaptam, míg végre tíz óra tájban kellemesre felmelegedett és délben huszonhat fok R. lett.

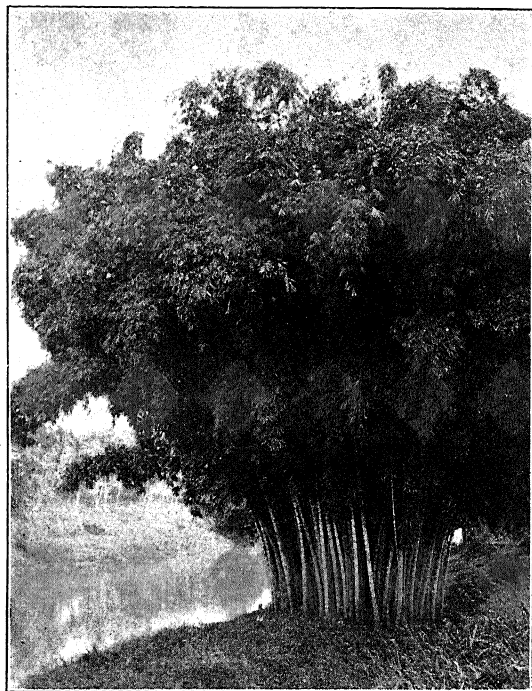
Nagyon nélkülöztem egy könnyű pogallért, melyet estefelé kettéhajtva kendőnek is használtam a hajón. Egyszer éjszakára a fedélzeten felejtettem és többé meg nem került. A szobalány kerestette, de ily csekélységekkel nem szabad a kapitánynak inquirálni s ingerelni a matrózokat, mert olyan sok helyről szedett-vedett vad nép, a minő egy indiai hajó matróznépe, még boszut állhatna.

Vonatunk a sziget legnagyobb folyójával, a Kalani Gangával futott egy ideig párhuzamosan, tovább a magasabb hegyek egyikére kapaszkodott több ezer láb magasságig, honnét lefelé kígyózva, négy óra alatt, azaz 11 óra után Kandyba értem. A vonatonál a Queen-szálloda szolgálói és Mrs. Gray férje vártak a vendégekre. Cook utóbbit ajánlta nekem, s vele mentem el. Szállodájuk: The-First-Hôtel, a tó partján, kissé hegyoldalban volt és ott elég jó dolgunk is lett volna, csak hogy Mrs. Gray nagyon szigoruan tartott bennünket. Étkezésnél külön asztalhoz ültette a nőket, külön a férfiakat, a min az egyik nevetett, a másik mérgeződött. Még ilyet sem láttunk. Mulatságos ez éppenséggel nem volt, ezt magam is állítottam, de hogy ő társaságával sokkal jobb falatokat élvezett mint mi, és hogy a külön ülő urakat megkinálta, a nőket pedig nem, ezt már fájlaltuk, — de hát az ő illemtanában ez így állt. Kárpótlásul nagy kényelemmel öltözködtünk a nappali nagy melegben.

Kandy, Ceylon régi fővárosa.

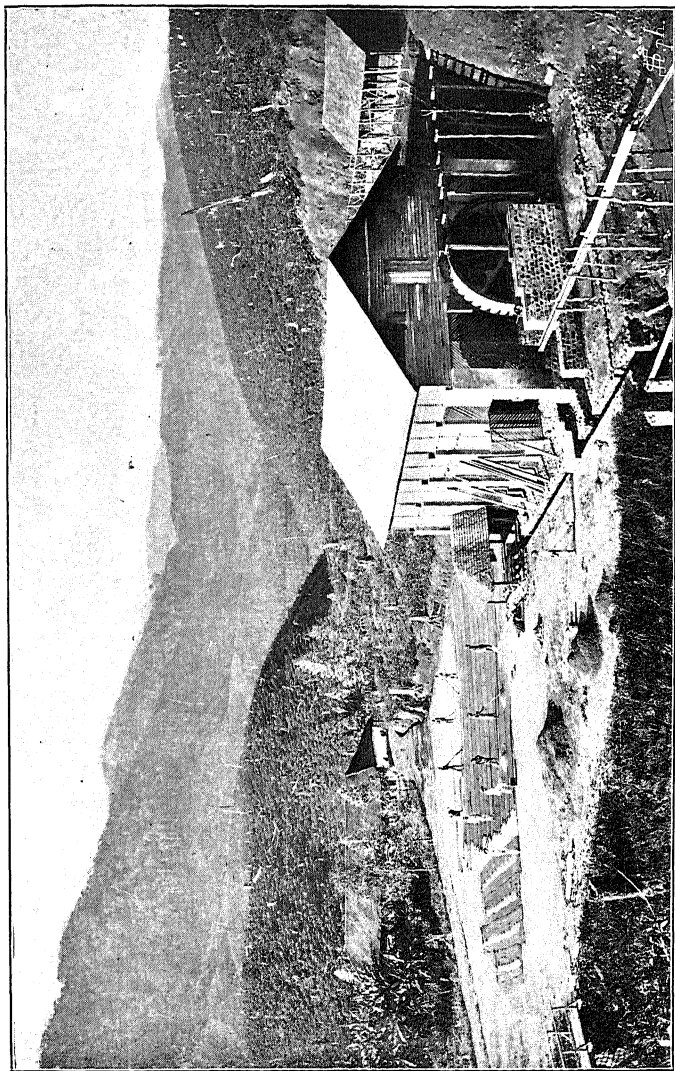
Kandynak szép a fekvése. Kétezer láb magasan a tenger színe felett, hegyekkel körülvéve, egy tó mellett. A tó körül szép kocsi-, lovagló- és gyalogut

Paradenya-kert (bambusznád) Kandy-Ceylonban.

a legfinomabb izléssel van rendezve és oly példás tisztasággal fentartva, mint áldott jó főherczegünk által a mi szép Margitszigetünk.

De vidékére is bármerre mentem, mindenütt izlés, tisztaság uralkodott. A thea-, kávé-, cacao-,

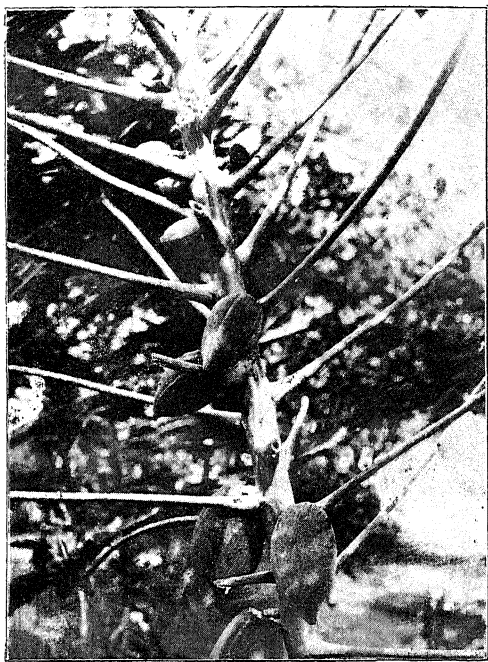

Tea- és kávéültetvények, közöttük a félig elégett fatörzsek.
(Tea-gyár, előtte kávészáritás.)

vagy bárminő ültetvényes birtokán is tisztán tartott jó utak szelték át a földet a munkások számára. Az esős időben a vízfelfogáshoz falak vannak építve; az egyes birtokok szerszám- és tüzelő fával gondosan szegélyezve, és arra vaniliát futtatnak fel. A theaszüret megkezdődvén, szivesen mutatták meg az egész theamanipulációt. Ugyanis a harmatfelszáradás után szedett thealeveleket vékonyan szétterítve tizenkét óra hosszat árnyékban fonnyasztják; azután két vaslemez közt gyengén szétzúzzák, ekkor ismét szétterítik s pár óráig szikkadni hagyják, mialatt az meg is barnul. Ezután szárítókba teszik s onnét a választó-rostába, mely a theát három részre osztályozza s a legapróbb a legfinomabb és azonnal csomagolják. A gépeket egy kis folyó vize hajtja.

A legfinomabb theának angol fontja akkor a gyárban 60 krajczár volt, a harmadrendű pedig 25 krajczár. Minden levélszedés után a theabokrot erősen visszavágják, mivel a friss hajtásoknál a legbecsebbek a thealevelek. Értelmet láttam ott mindenfelé az angol gazdáknál. Magas hegyoldalokban keresztben keskeny barázdák vannak, ami közé vízvezetékek vezetve nedvesítették a rizskása-vetéseket. Nálunk és Olaszországban csak síkságon láttam rizst teremteni. A tönkrement arabian-kávét helyett akkor Ceylonban a liberian-kávét ültették, mely dúsan virággal és kávébogyókkal volt borítva. De azóta ismét az arabian-kávét lett az uralkodó.

A tisztán cocusdió-pálmaerdők érdekesek ugyan, de alattok kopár a talaj. Elgondoltam, hogy mennyivel üdítőbb és kedvesebb a szemnek és léleknek a mi magyarhoni élénkzöld, sugármagas, illatos

Dinnyefa Kandyban.

fenyveseink a puha zöld mohával! Ellenben a pálma más fákkal vegyítve ismét oly rendkívül szép, hogy szebbnek találom még a híres délcaliforniai erdőségeknél is.

A kertekben gyümölcsfának a papayt, Jackfát és többfajú dinnyefát ültetnek, melyeknek főtörzsén lent nőnek a legnagyobbak és feljebb mindig kisebb-

Benzülöttek faluja Kandy vidékén.

bek; íze az európai, zamatos, illatos dinnyére emlékeztet. A nagylevelű kenyérfa tetszett nekem nagyon, bár gyümölcse akkor még kicsi volt; az étkezésnél főzve, pecsenye mellé kaptuk. Egy kertben az ananászt

elhanyagolták, és bogáncs módra, elvadulva elterjedt a kerítés alatt az útig. Néhány idétlen kis ananász ott is termett még rajta.

A fekete borsot léczekre láttam felfutva zölden; éretlenül leszedve, összezsugorodik és megfeketedik s azt mi itt fekete bors néven vásároljuk. A mit ott egészen megérve szednek le, az fehér bors elnevezés alatt ismeretes.

Mentől félreesőbb, vadabb falucskán mentem végig, annál érdekesebb volt. A könnyedén, pálmavagy más fából összeütött alacsony házikók pálmalevéllal fedve (mint nálunk a nádtető) valami különös varázsszerűen tűnnek elő a gazdag decoratív faültetések között. Nem tudtam, hogy a fák különös és sokféle fajtáját, vagy azoknak a bujaságát bámuljam-e? Egy helyen a palma sűrűn egymás tövébe nőve, össze-vissza dőlve volt látható; alatta a banana óriás leveleivel (nálunk múzsa). A házikó mellett pedig Ádám-öltözetben a benszülött singhaléz tulajdonos ül, s a falhoz támaszkodva árulja a banan gyümölcsét.

A szomszéd ház mellett pálmalevélből font gyékényen heverészett egy másik tulajdonos, fivére pedig ugyanolyan gyékényt font árulásra; kettő már ki is volt akasztva megvételre. Az egyiket én vettem meg s magammal hoztam haza. Ha meghalok, tegyék azt majd a sírom fenekére, azon szép napok emlékeül!

Az út másik oldalán gyönyörű folyócska kígyó-

zott; rajta egy vasuti hid vezetett keresztül, melyen éppen akkor robogott át egy vonat. De nem állt meg. Mi dolga is lett volna egy ily elhagyatott kis helyecskén. A hidtól nem messze, munka után, jutalmul, az elefántok heverésztek a folyócska köze-

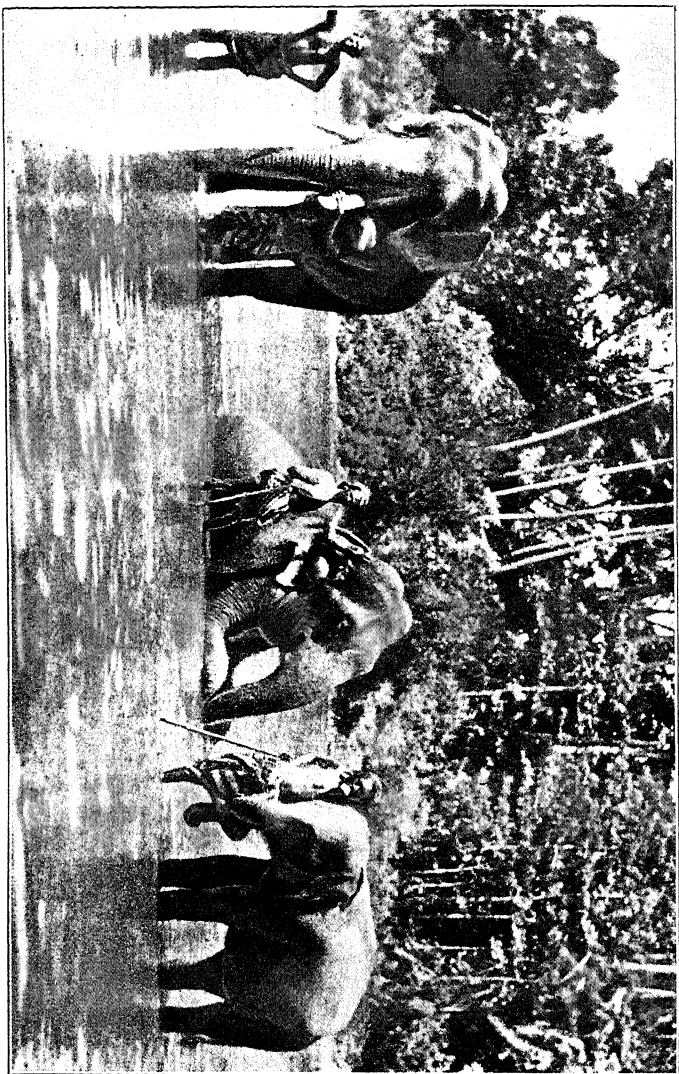

Benzülöttek faluja Kandy vidékén.

pén, amely nem lehetett mély, mivel az állatok fekete bőre fekvő is kilátszott. A tulsó parton pedig zöld pázsitos udvarán gazdájok pihent szolgálival, nagy, árnyas, ismeretlen nevű fák alatt, ahhoz közel mások cocusdiót szedtek magas pálmákról.

Az idő felséges szép volt.

A folyóban pihenő elefántokat munkára hívják

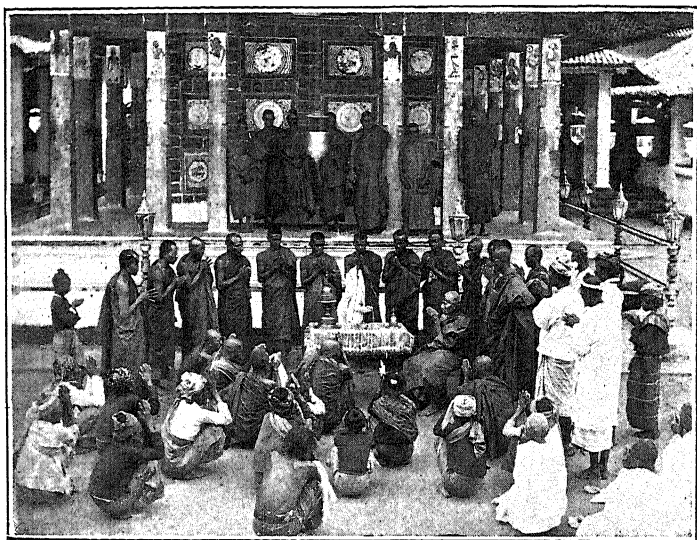

Kis hintócskából — melyhez ily hosszú útra több szolga is volt, kik azt felváltva húzták — alig tudtam merre nézni a bámulattól. Engem, ki a természetet és növényeket oly nagyon szeretem, önkénytelen elfogott a vágy, oh, ha örökké élhetnék, hogy még sok, sok szépet és érdekest láthatnék a földön! Olyat még soha sem éreztem, de emlékezni akarok rá mindig! S a mindenható iránti nagy szeretet töltötte be szívemet!

Este felé nagyon kellett vigyázni az időre, hogy világosnál otthon legyenek, mert mikor a nap ott lenyugszik, utána csakhamar egész sötét lesz. És valóban zavarba jöhet ott valaki, ha arra nem vigyáz. Pedig mily kár, hogy ez által az üde, friss levegőt ott nem élvezhetni, a mi oly jól esnék. Egyszer, naplemente után, a tó körül akartam sétálni, de alig mentem ezer lépést, annyira besötétedett, hogy gyors léptekkel mentem vissza lakásomra. Másnap ugyanolyankor a lakásunk előtti hidacska lépcsőjére ültem a tópartra, a hol a házi csolnakok szoktak kikötni, de onnét is ijedve ugrottam fel, nehogy egy kígyó a hűvös levegőn hozzám bujjon melegedni. Este ott mindig csak szobában, vagy világított folyosón kell lenni.

Ceylonban, esős időben a fű is tele van pióczával és nagy, hernyóforma, soklábú állatok mászkálnak a fákon, melyek veszélyesek.

Este öt órakor Kandyban az előkelő világ a tó körül kocsikázik, lovagol, sétál, vagy a tavon csol-

Buddha papok imádkozása a Buddha foga körül.

nakázik. Egyszer a kormányzót láttam családjával egy fényes, négylovas fogaton kocsikázni. Ez a legnagyobb fényűzés; másnak ott nincs is négyese. Legtöbb szép fogatot Indiában látni.

Ceylonban az a hit, hogy a paradicsom ott volt. Az első emberpár valóban áldott földre került, ha ez úgy volt.

Gray asszony, szállodánk tulajdonosnéja, kissé elhizott testű negyvenöt év körüli lehetett, férje valamivel idősebb. Sajátságaik mellett, tisztességes emberek

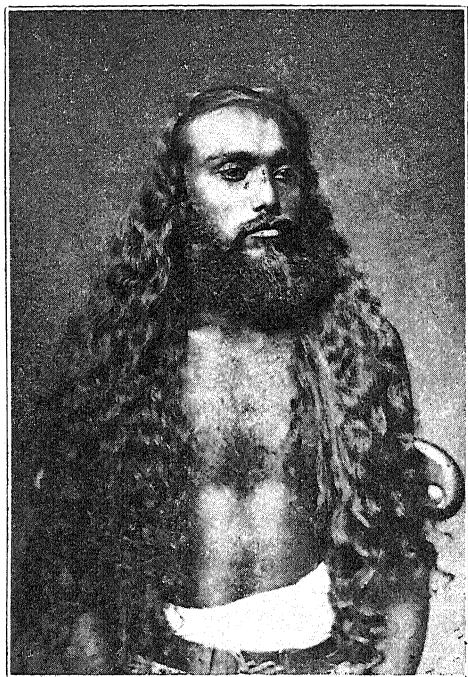
és elég vidámak is voltak. A férfi fiatalabb korában cacao-, vanília- és kávé-ültetvényes volt; utóbbit valami philloxeraféle tönkre tette, azért hagyott fel gazdaságával és szállodás lett nejevel. Kérdeztem tőlük, hogy tudatában vannak-e, hogy minő kedvező viszonyok között élnek itt? Tudjuk bizony, válaszolták, s nem is mennénk másfelé lakni. Angliából kerültek oda. Annyira figyelmesek voltak, hogy néhány faj páfránylevelet szakított kertjéből részemre, sőt az első nap szolgáját mellém rendelte, a ki a Buddha foga templomát is jól megmutatta. Buddha

Buddha foga templomának külső bejárata.

fogát egy harang alatt tartják; minden évben nehányszor kiveszik azt, s a papok körülré imádkoznak. Augusztus közepén tartják a nagy kör-

menetet, mely a nép legnagyobb ünnepe az egész évben. Akkorra berendelnek ötven-hatvan elefántot a vidékről, valamennyit feldisztítik s baldachin alatt

Ceyloni öreg ember.

viszik Buddha fogát. Ez ünnepségre minden előjáróság a legnagyobb díszben jelenik meg.

Kandyban a régi királyi kastély és egy santalfaoszlopzatú nyitott kihallgató-terem szintén érdekes, utóbbiban épp akkor tanácsot tartottak.

Ceylonban a papokat elégetik; a népet földbe temetik. A férfiak — szegény és gazdag egyaránt — hosszú haját és kontyot viselnek, s fejükbe fésűt tűznek.

Jobbosztályú cselédleány kontytyal.

A köznép asszonyai pedig igen szépen fésülködnek. Nem fonják be hajukat, hanem oly szépen csavargatják, hogy Európában azt a fodrásznő sem találja el szebben. Két oldalt csillogó tűt tűznek bele, a mi igen jól áll. Minden cselédleány, sőt a koldusnő

is úgy fészülködik és ő is tűz valaminő tűt a csavart kontyába. Egyáltalán ott igen szép népfaj lakik; szépek a nők is, de feltűnő a sok szép benszültött férfi.

A nép az ördögtánczosokról azt hiszi, hogy azok által, ha valamely beteg körül tánczolnak — olykor a késő éjjelig, — komoly betegségeket képesek kiűzni, de a beteg halála sokszor éppen aközben következik be.

A Peradenya botanicus kertet egy angol festőnővel néztem meg, a ki már azt többször látta, de többször is kell látni.

A festőnő panaszkodott, hogy Kandy vidéke túlbuja növényzetével mennyire nem alkalmas hely számukra. Mielőtt festéshez látna, a fát előbb ki kellene ritkítani leveleitől, galyaitól, a tájképhez pedig nagyobb kivágatásokat tétetni és akkor is tökéletlen lenne

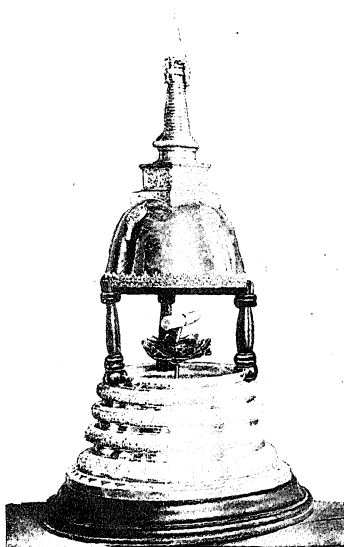
a kép, azért keveset is festenek. Szép folyondárok kapaszkodnak ott a fákra és épületekre. A kúszópáfrány a pálmák fölött dugja ki érdekes nagy leveleit.

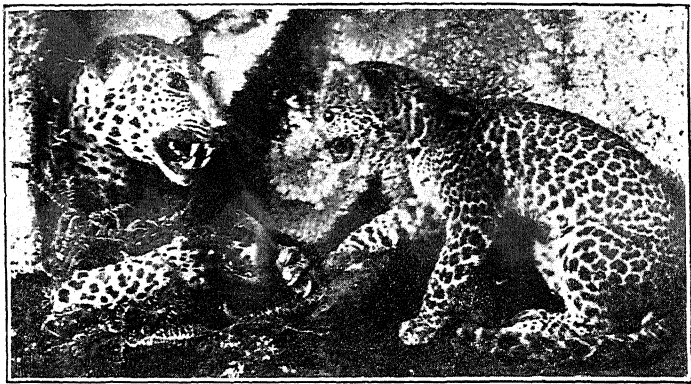
Kandy-i főnök.

Ez rendkívül szép. Az utak szélén alternantera és mimosa dudváskodik.

Pálmalevélből szép kerítéseket fonnak a házak mellett és pálmalevéllal vannak a kisebb-nagyobb teherkocsik tetejei is vastagon befödve, a hőség és esőzések ellen. A háztetők cserép, rizs-szalma vagy pálmalevéllal vannak födve, de mind magasak.

Buddha foga.

Ceylon belsejében található vadállatok.

Nuwara-Eliya.

Február 4-én candyi házi gazdáimtól szivélyes bucsút vettem. Jól érezvén magamat, az utat jobban élveztem mint Colombtól Kandyig. Utunk eleinte tropicus, hasznos ültetvények között, majd alagutakon és viaductokon vitt keresztül. A vasuti töltések oldalait aloéhoz hasonló növény borította mértföldekre, melyből ott szövésre alkalmas fonalat készítenek. Az Adam's peak Hotten állomás közelében legjobban látható.

Két erdőégést is láttam utközben; szép látvány, bár a magaslaton annyi ornamentális gyönyörű fa megy ez által tönkre, hogy a lelkem fájt értök. De hát az angolok theából jobban pénzelnek, és mind

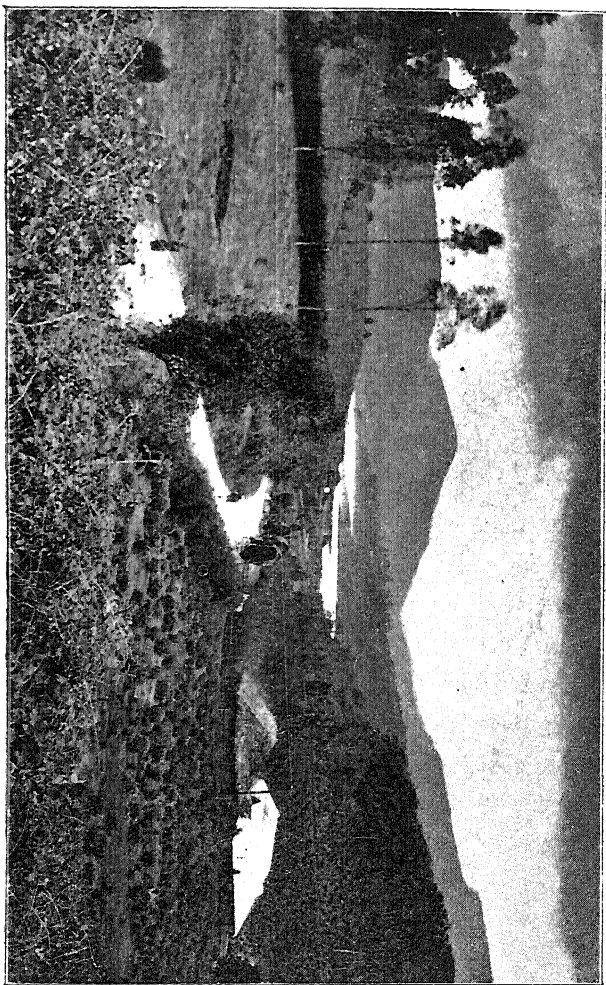
kiégetik az őserdőket. A mezők szép zöldek, mindenfelé források, patakok, vizesések; alig érhető, hogy honnét, hiszen az esős évszak csak most jön. Előrehaladott ipart látni, mit természeti szépségek ékesítenek. Néhány majom is mutatta magát.

Vonatunk pedig füttyült és repült, mintha csak szárnyai lettek volna és délután négy óra tájban értünk Nanu-Oya állomásra, hol a Nuwara-Eliya nagy szálloda omnibusára ültünk, s bár az eső kissé szitált, s hűvös is volt, azért felette élvezetesnek találtam a szállodánkig tartó, vadregényes, sziklás, hegyes vidéken keresztül, helyenként mély hegyszakadások mellett vezető utat, mely egy jó órahosszat tartott. Ezen út engem Schweizra emlékeztetett, csakhogy ottan millió növényzet volt.

Teljes virágzásban levő, fehér colocasiával gazdagon körözött udvarba hajtottunk be. A ház előtt szép, európaias virágágyak voltak; oldalt virító rózsaszínű mimosafák alatt ezüst és arany páfrányok diszelegtek; mellettük elhaladva, kocsink a főbejárás előtt megállt.

Leszállva, a szálloda legszebb és legnagyobb háromablakos szobáját választottam. A szép udvarra láttam, a mit a jövő-menők élénkítettek, de még több helyre is volt szükségem, hogy növénygyűjteményemet kiszáríthassam.

A virágokkal gyönyörűen díszített étteremben pompás estebédet szolgáltak fel; utána egy csinos

Nawara-Eliya. Pedura-Galla 8200'. Theallilevény. Rhododendron-erdő.

salonba ültünk össze, mind különféle nemzetiségűek. A francia és hollandiai coloniákból családostól hónapokig laknak ott állandóan, mert Nuwara-Eliját sanatoriumnak tekintik, hová a gyengélkedő emberek az egészségtelen vidékekről menekülnek üdülést keresni. Singaporeból is voltak ott.

Theát szedő tamilok.

Teljes ellátásom, a kocsikon kívül, tiz rupiába került naponta. Nékem ugyan sok volt, de teljes mértékben akartam élvezni a rövid ideig tartó szép ottlétet.

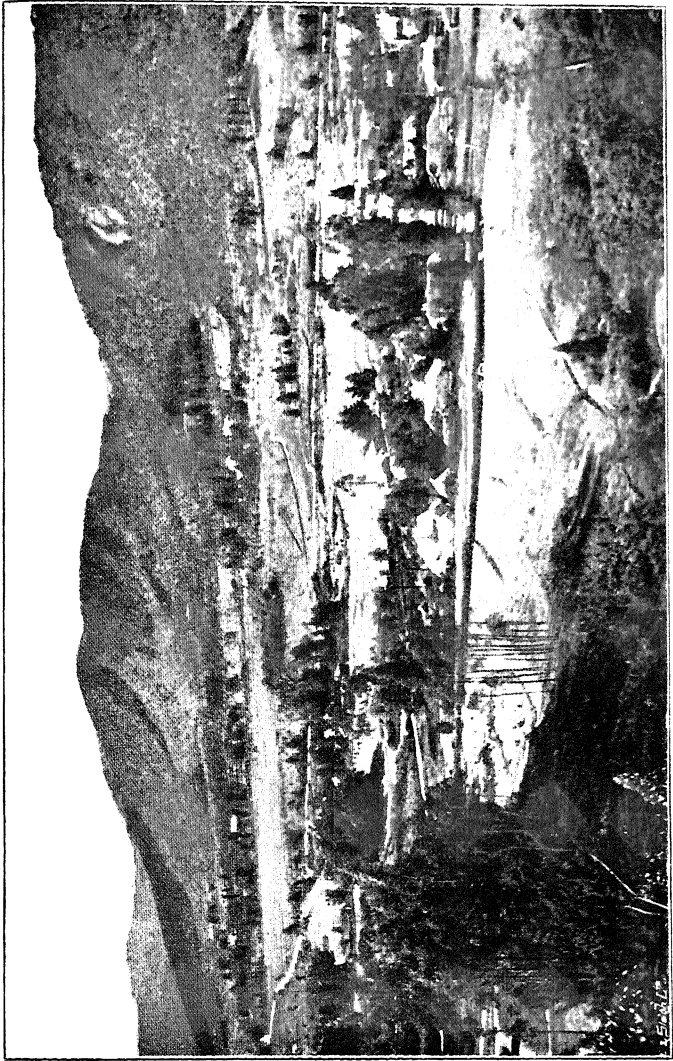
Ha ma visszagondolok Ceylonra, remegve kérdem magamtól, lehetséges volt-e és való-e, hogy

én azt a sok, csodával határos természeti szépségű országot valóban úgy láttam, mint ahogy arra visszaemlékezem? De hiszen mindenki mondja, hogy az a föld legszebb darabkája. Tehát igaz lesz! Mily kincs nékem az arra való visszaemlékezés! Ma, a régmúltat feledve, egy német költővel mondom el: »Akit az istenek igazi kedvezményben részesítenek, azt messze a világba küldik.«

Nuwara-Eliya egy fensík, 6200 láb a tenger színe felett, melyen egy nagy tó huzódik végig, és azt 2000 láb magas hegy környezi. A tavaktól nem messze vannak a moon-kőlapályok, a fehér ékszerkövecskék hazája, melyet szinte körülkocsiztam. Ott nedves a talaj, s lóval kellett menni.

Itt öröm mindenfelé járni, gyalog vagy a kis gyaloghintókban. Sehol sem kell a veszedelmes napszúrástól tartani, mely halált hoz az európaira. Sőt hinné-e valaki, oly közel az egyenlítőhöz a szálló közös termeiben egész nap égett a kandallóban, és nagyon jól esett mellette sütkérezni a négy napon át, amíg ott voltam. Különben pedig jól felöltözve jártunk.

Másnap reggel a Hagkala-Garden, botanicus kertet néztem meg. Távol lévén, egész délelőttömet vette igénybe. Már magáért a kilátásért érdemes oda menni. Különben a hűvösebb levegőt szerető növények ott az uralkodók; különlegességei a kertnek első sorban a sima tözsű páfrányfák, melyből

Nuwara-Eliya (Nuerelia) falu.

(Hátterben a hegy lábánál szállodák- és villákkal.)

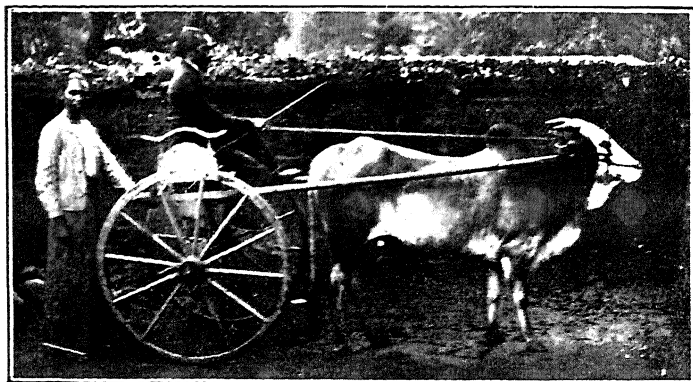
sok faj van összegyűjtve; de nem csak a kertekben, hanem az utak mellett, az árokpartokon is a legkülönösebb páfrányfajokat láthatni. Onnan hoztam a legtöbb fajt magammal. Nehány száz fajnak a hazája Nuwara-Eliya vidéke. Egy igen elegáns fiatal párocska is nézte velem a kertet, kik Londonból jöttek nász-utra Ceylon szigetére.

Aznap délután nem volt szerencsém. Lófuttatás vol Nuwara-Eliyában, amire messze országokból jöttek vendégek; minden kocsit napokkal azelőtt lefoglaltak, s végkép nem birtam kapni, hogy a lófuttatáshoz elkocsizzam, pedig rendkívül érdekesnek mondták a futtatást. Egész délután otthon kellett maradnom, s csakis a ház tája körül sétálgattam. A kis partokat capuziner-cresse futotta be.

Következő reggel hat órakor felöltözve, vártam a hat szolgát, kik engemet felváltva vittek fel egy vesszőből font hordszéken kétezer láb magasra, a Pedura-Galla hegy tetejére, mely nyolczezerkétszáz láb magas a tenger színe felett. Az időt jól eltaláltam; a láthatár oly tiszta volt, hogy egy oldalon szabad szemmel még a tengert is láthattam, pedig legmagasabb hegycsúcsa az ország közepén van. A szigetet, csodásan árnyalt völgyeivel, jól át lehetett tekinteni; remek látvány volt. A deres fű ropogott lábaink alatt.

A szolgák, jobban mondva a singhalesek, kissé gyenge, puha faj, vagy talán csak restek. Nehezökre

esett engemet a hegyre vinniök, s sokszor mondták, hogy szálljak ki, s menjek gyalog, mit meg is tettem,

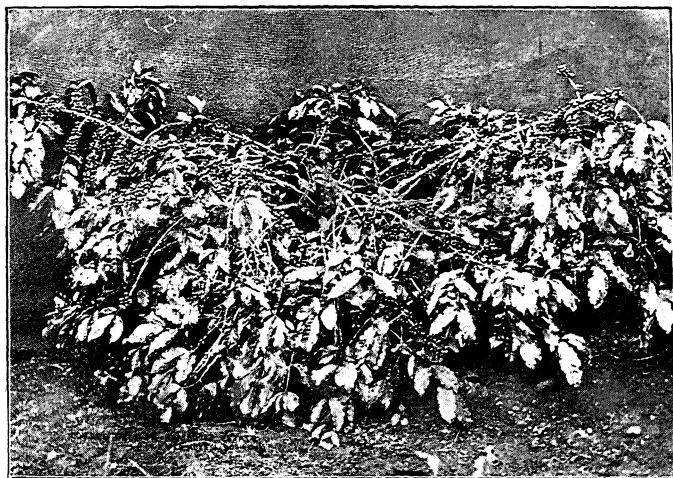
Ceyloni földesur.

és jól is esett, mialatt a leggyakrabban előforduló fák és bokrok leveleiből szedtem emlékül. Sok volt az azalea, de akkor nem virított, hanem az öreg, féregrágott törzsű rhododendron fák már egészen ki voltak nyilva; virágjuk haragospiros volt. Három-négy öl magas rhododendron-erdőket láttam; szarvasmarhák legelésztek a fák alatt, de az apró növényfácskákat nem bántották, mert nem szeretik. A hegy tetejéig temérdek ismeretlen fajtájú fát láttam, melyek egész más fajok voltak mint Kandy és Colomboo körül. A tetőn olyan borbolyát és ákáczfát láttam, aminő nálunk is van. Más hazai fát egész utamban nem találtam.

Tíz órakor visszaérve, meglepéssel fogyasztottam el reggelimet.

Délután könnyebb kirándulást tettem kis hinton a villák körül. Nuwera-Eliyában sok szép villa — bungalow — van az idegenek számára, szép kertcskékkal körülvéve. Ide jönnek Dél-Indiából és messzebről is friss levegőre, maláriás egészséget helyreállítani.

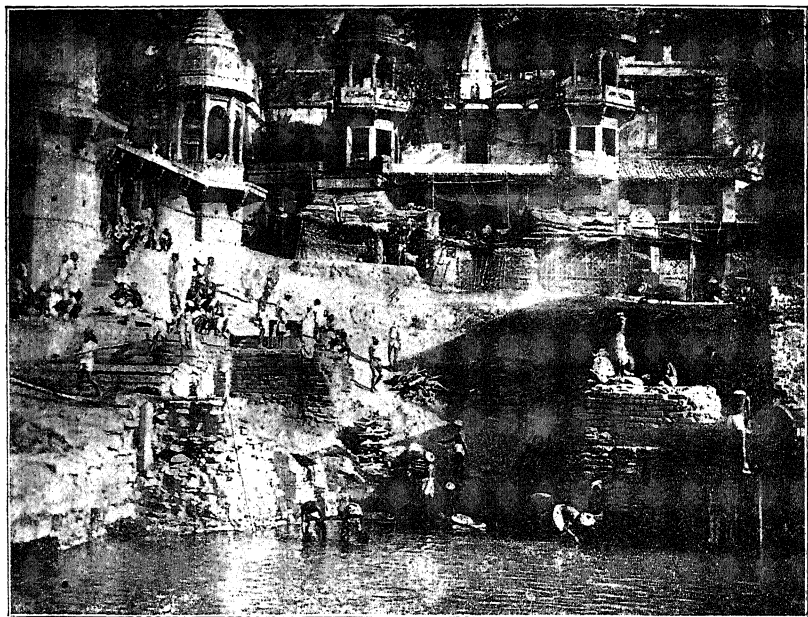
A mi szállodánkban akkor kevés angol tartózkodott, ellenben állandóan egész évadra sok francia. A társalgás este zajosabban, és talán pajkosab-

Arabian-kávéfa.

ban folyt. Egyik-másik körültekintve, szemhunyorítással jegyzé meg: »nincs-e közöttünk angol«.

Ezek illusztrálásául felhozom, hogy egyik maharadsának tizenegy neje van és a legnagyobb óhaj-

Halottégetés Benaresben, a Ganges partján.

tása daczára sem képes számtalan gyermeke közül magának utódot felnevelni, mind elpusztítják titokzatosan.

A hindu nő társadalmi életén, szórakozásán és szokásain változtattak már helyenként az angolok.

Vasuton a hindu nem nézheti, ha a keresztény húst eszik, utóbbi pedig nem szenvedheti a hindunak (nő vagy férfi) tartózkodás nélküli beszédmodo-

Növény lánchíd az Oya folyón.

medve, vaddisznó, szarvas, dámvad, szalonka és egyéb vad madár. Veddák Indiában is vannak.

Virágzó theagaly.

A nép ott nem lehet jóindulatú, mert a szállodás esténként az udvarból, kertből a székeket, asztalokat zárt helyre csukatta, mint mondá, ily vad vidéken éjjel semmit sem lehet szabadon hagyni. Midőn podgyászomat, mely zár nélkül volt, a vasut-hoz vitték külön kocsin, ismét azt mondta a szállodás, hogy ez nem ilyen vidékre való. A nép dologtalan, a legkisebb munkát is panaszosan teljesíti s amellet kapzsi.

Szolga ott is sok van a szállóban, minden négy-személyes asztalkához külön van kettő. Az abrosz virág-diszítése remek. Finom mintájú arabeskeket raknak ki szétszedett apró viráglevélkéekkel, és oly apró rózsabimbókkal mint egy nagy árpaszem, mogyorónyi nagyságú recézett zöld levelekkel, a sarkokban elütő színű virágcsokrocskákkal. Az egész asztal mintája oly mesteri pontossággal van készítve, mintha csak gépből került volna ki. Az asztal közepén pedig virágtartókban nagy csokrok.

Minden asztalt más mintával diszítik az estebédhez. Majd csillagformában, de leginkább a négy tányér közti hely, melynek mintája benyult a nagy csokorig, mely közepén áll. Akkor a fehér tölcsérvirág, a colocasia szerepelt leginkább. Nehány diszítést le is rajzoltam.

A társalkodóban az angoloknak ritkán hiányzott egy pár kedvencz képök. Az egyiken egy két-éves gyermek mérkőzik a kutyával, hogy: »melyikök nagyobb«; a másikon gyermek ül a kutya előtt és kérdi: »nem tud maga beszélni?« Üvegszekrényekben pedig rendesen az odavaló, vagy környékbeli különlegességek példányai vannak elhelyezve, az albumokban pedig fényképek. Nuwara-Eliya volt az egyetlen hely utazásomban, a hol nem árultak semmit sem. És ez hiányzott nekünk, mert nagyon kitölti az utas üres idejét, nézegetni és válogatni egyetmást, ha több ideig van egy helyben.

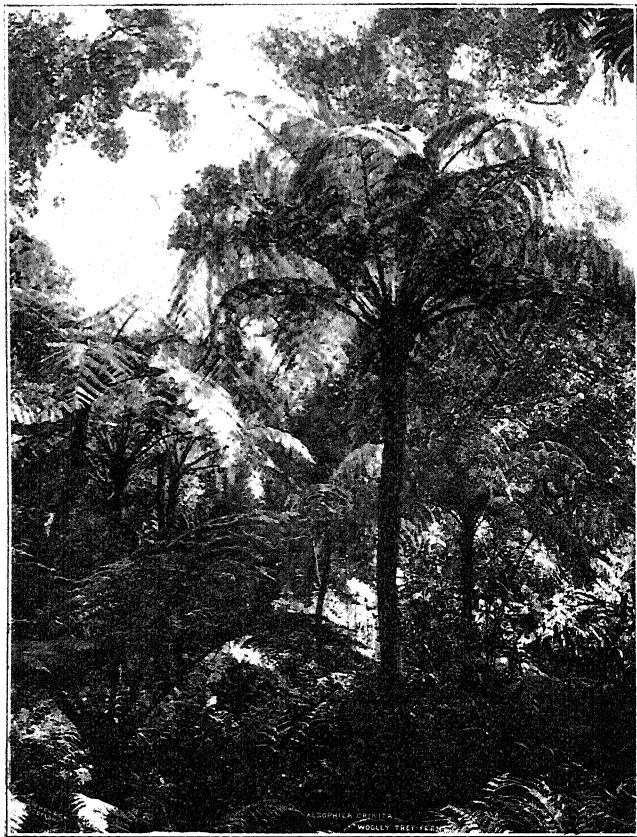
Másik délután kis hintón voltam vidéket nézni; de azon bosszantó tapasztalatra jöttem, hogy izlésem szerint ily szép vidékért és növényzetéért még több napot kellett volna ott töltenem.

Veddák (vad emberek) Ceylon belsejéből.

Más alkalommal két szolgálval a kis hintón, jó országuton két órai távolságra mentem hegyoldalban. Jobbra, a hegy lejtőjén, thea-ültetvények között ritkásan szétszórva kis chinchina-fák, de ezeket nem sokára páfrányerdő váltotta fel, mely az út mellett kezdődve, le a völgyig nyult és azontúl is

a szemben lévő hegyet, a meddig csak a szemem látott, leggyönyörűbb magas páfrányfák borították.

Páfrány-őserdő Nuwara-Eliya vidékén.

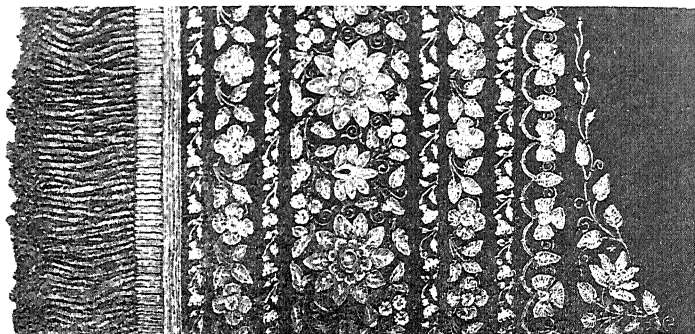
A mély völgyből egy tekintélyes gyors folyócska kőről-kőre esésének moraja felhallatszott az útra

s ezüstös habjai itt-ott kifehérlettek a páfrányfák ritkás levelei közül. A magas fák alatt az egykét méteres, terebélyes fiatal magoncz-páfránykák egymás ellen iparkodtak nőni, s érdekes fejlődésükkel fokozták a festői szép képet; köztük itt-ott apró, teljes virágú miniatúr rózsabokrok s mennyi mezei virág, melyeken a szebbnél-szebb lepkék röpködtek madarak dalolása mellett a csendes, szép napos délutánon.

Nagyon szerettem volna lemenni a vízig, de a völgy oly mély volt, hogy egy délután bajosan lehetett volna megjárni, és nem is mertem a kigyóktól mélyebben a sűrűbe menni. Néhány nap előtt is a botanicus kertben egy nagy, másfél öles kigyó mászott el mellettünk, de az nem volt mérges, a kertész nagyra is becsülte, mert az egerket és patkányokat irtotta. Kis hintóm úgy tele volt növényekkel, hogy alig látszottam ki belőle. Igen szép páfrányfajokat szedtem az országút hegyoldali fala közül, hol a növény gyökere a levegőben volt s szárával tapadt a falhoz. Ott érdekes orchideákat is téptem, melyek a sötétes üregekben függtek. Szerencsémre a látottakról több fényképet szerezhettem, különben cserben hagyna emlékezetem.

Midőn e sorokat írom, fel-fel pillantok íróasztalomtól a fényképre, s a rohanó folyócska zaját vélem hallani ma is a vadregényes, szép völgyből.

Indiai rajz.

Kandy.

Február 8-án Kandyba indultam vissza. A mint szállónk elé állt a nagy omnibus, már én vártam s azonnal a kocsis mellé ültem ki, a többi utasok irigylését keltve fel, mert a szép kilátástól elestek. Az eső ugyan ismét szemzett, de esőernyő alatt nem bántott. Az út Kandyig még szebbnek látszott, mint felfelé jövet.

Kandyban azonnal a Queen-szállóba helyeztem el magamat, a hol szabadabban lélegzettem, mint Gray asszonynál. Itt nem kellett minden szolga vagy kocsi előkerítéseért hálálkodni.

Sokszor tapasztaltam, ha másodszor mentem olyan helyre, mely először tetszésemet megnyerte, az már nem kötötte úgy le figyelmemet.

A kandy-i tó partja.

Másképp volt ez Kandyval, hol ismét négy napot töltöttem. Még figyelmesebben szemügyre vettem mindent, s még érdekesebbnek, szebbnek találtam.

Kigelia, kenyérfagyümölcs.

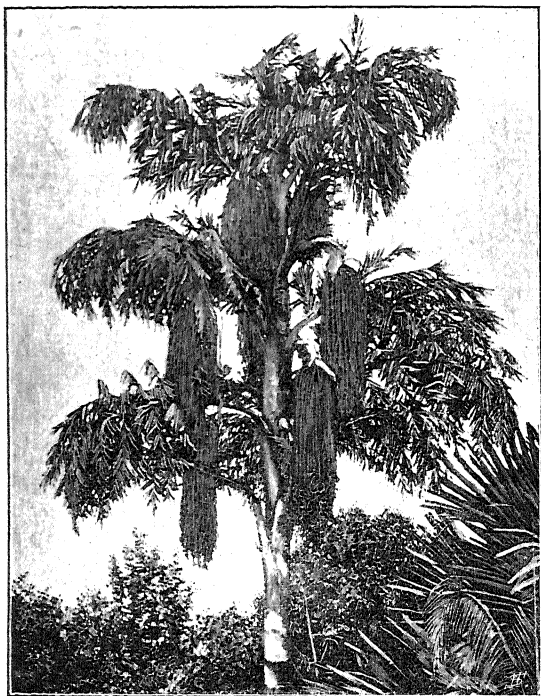
A mesterséges tó lépcsőzetesen ereszkedik alá, majd folyóvá válik. A lépcső kedves fürdőhelyül szolgál reggelenként a benszülötteknek, mert arra ülve, nyakukba esik a víz. A tó felett út vezet, a nagy ivóvíz-reservoirhoz, mely egy félórányira van

a hegyen, forrásokból jön, honnan a vizet lehülés végett a föld alatt vezetik be a városba.

A tó körüli hegyoldalban magasan vezetnek a legfelségesebb séták és kocsutak, a legremekebb növényekkel, miket a valódi *tropicus* égalj csak nyujthat. Ezek közt a vad pamutfa tulipánszerű nagy piros virágaival borítja el a fát, levelei csak elvirágzás után hajtanak ki. Egy másik fa liliumszerű égő veres virágokkal, az óriás levelű szép kékeszöld színű kenyérfa. A pálmák megszámlálhatatlan sok fajtája decorativ. A *caryota*, *corypha*, különös levelével, némelyik egy-két méter hosszú, a másik négy méter hosszan lefüggő vékony zsinór-szerű szálon tele gyümölcsessel, a mi festői kinézést ad a fának; a *ficus elastica* magasan kitolja a földből gyökereit, s még magasabb, mint nálunk a kanadai óriás topolyfa; egy jáczintszerű, kék fürtökkel elborított terebélyes fa különösen meglepő volt. Azt hiszem, hogy évek kellenének, hogy azt a rengeteg sok fajt megismerve, elősorolhatnám. Feltűnő, hogy a hol legszebben díszlett a fa, *thea*, ott a föld határozott téglavörös volt és oly kemény, hogy az utakat egész Ceylonban olyan vörös földdel tartják fenn, s kitűnő kemény utak vannak.

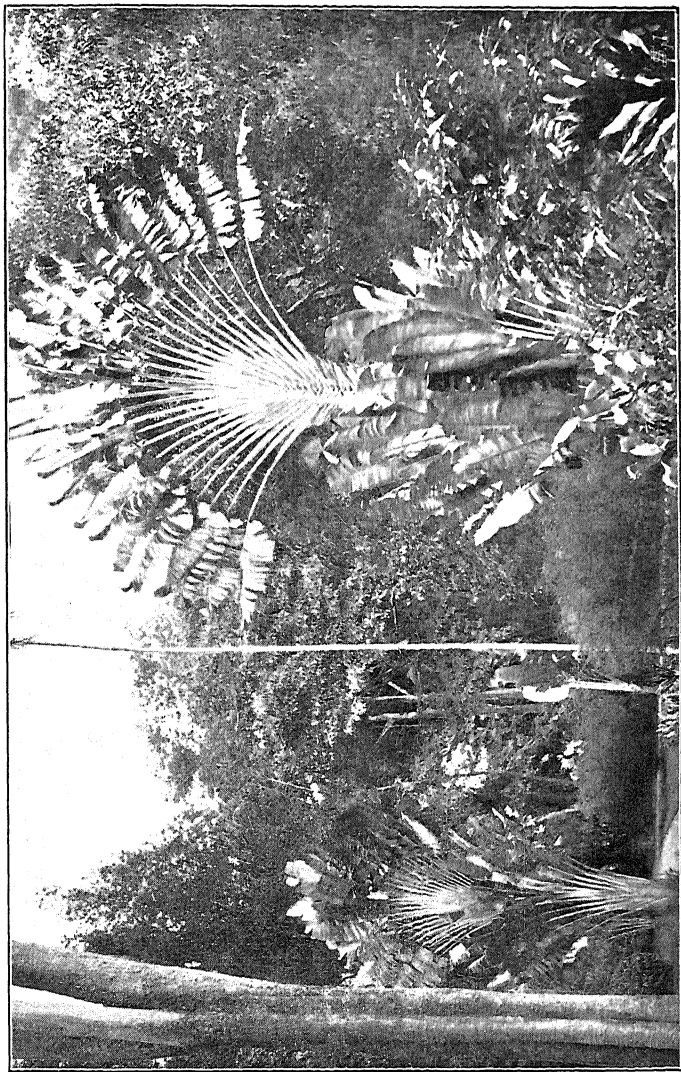
A Peradenya botanicus kertbe ismét elmentem. A kapustól vezetőt kértem és engedélyt arra, hogy

minden fa vagy növény leveléből gyűjthessek. Mellém ültettem a kocsiba vezetőmet, s úgy magyaráztattam magamnak.

Caryota-pálma (kitul).

A kert roppant nagy kiterjedésű, a Mahâvali folyó kanyarogva keríti körül. Alig haladtunk lépésben néhány perczet, a ló megállt. Egy kigyó-családra bukkantunk. A kocsis azt hitte, hogy pápaszemes kigyó, de a mint fejöket felemelték, láttuk, hogy

Peradanya botanicus-kert Kandy mellett.

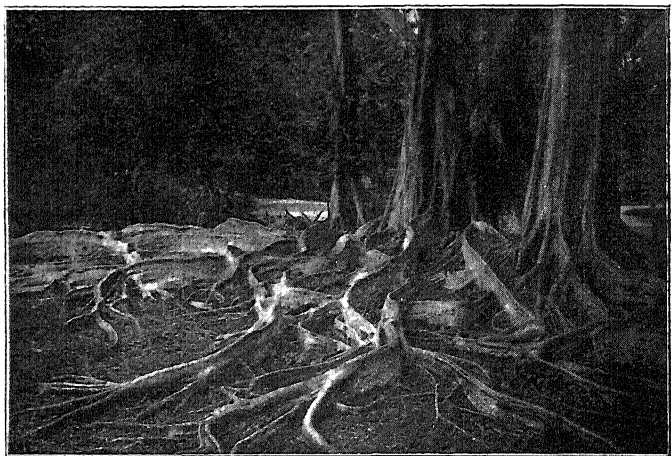
közönséges patkány-kigyó. Állva maradtunk, a míg szétbontakoztak, és a ló előtt elhaladva, láttunk két 3 méteres hosszúságút egymás után mászni, melyek egy nagy bambusbokorba bujtak be. A folyó partja elképzzelhetlen szép, a vízre hajló buja növésű *tropicus* fák, és a *calla*, *calladium* s sok faj színes, bársonyos levelű növényekkel. Itt leginkább a csúszómászók tanyáznak.

Láttam az asztalosok műfáit: az ébenfát, mahagonit, vasfát, santálfát és sok mást, épp úgy a fűszer-fákat is: bors-, cacao-, kávé-, vanillia-, cocainfát, szegfűszeget stb. A szépen kifejtett theafa oly magas, és oly alakú, mint nálunk egy nagy szilvafa. Temérdek szebbnél-szebb diszfa és bokor. Egy csoportban a pálmafajok nevei: *corypha*, *phytelephas macrocarpa*, *cycas circinalis*, *area catechu*, *yucca gloriosa*, *cocos nucifera oncos perma*, *aczomia*, *livistona chinensis*, *oreodoxa* (cabbage palm) *sabal palmetto*, *eloesis guineensis* és *caryota urens* (kitul). Ezekre büszke a kert.

A *kigelia* (kenyérfa) fél méteres gyümölcse közel másfél méteres vékony száron függ. A cacao-fák borítva voltak nagy, érett barna gyümölcscsel. Ceylonban a fáknak általánosan a csodával határos gyors növésük van.

A kert közepén egy pavillonban nagy gyűjteménye van a szétfűrészelt fatörzseknek, természetes és csiszolt állapotban, a fák magjai pedig üvegekben láthatók a polczokon.

Egy templomoszlop santálfája ott faragás nélkül ezer rupiába kerül, de nagyon száraz helyen meghasadozik. A santálfa erős szagát mindig megtartja, abból finoman faragott casettákat is készítenek, melyek igen drágák. A valódi nemes fekete ébenfából csak kisebb tárgyakat készítenek, az úgyneve-

Ficus elastica gyökerei.

zett *indiai ébenfából* pedig a nagyobb faragványokat. Rendkívüli szilárdsága folytán a nemes ébenfa törékeny; láttam egy ébenfabotot a levegőben suhintástól kettétörni úgy, mintha csak üvegből lett volna.

Nemesített thearózsa minden parasztház mellett a kerítésben nyílik, épp úgy a nemes hibiscus és a gyönyörű szép frangipani (templomvirágnak hiv-

ják), melynek illatos virágjával a buddhák isteneiknek kedveskednek. Kétméteres frangipáni vesszők, jobban mondva botok voltak ott, sorjában kerítésnek beállítva és mind kihajtott, a legtöbb virított is.

Nagylevelű kenyérfagyümölcs.

Felséges szép reggelen egy angol nővel kis hintónkban elmentünk egy órányira, a hol szikla-barlangba kifaragott Buddha-isten volt látható, mely fekvő helyzetben, s vagy öt öl hosszú volt. Nagyon

meleg volt ott. A barlang mellett van a pap lakása, szintén sziklában, ennek tetejét egy óriás terebélyes virító frangipani egészen eltakarta. Az ő lakása és a barlang között egy kis nyitott üreg van, mely alig nagyobb egy méternél. Abban etették a (cobra) pápaszemes kigyókat, mit ők tiszteletben tartanak. Szolgánk

Kandy-i gyümölcsárus.

benézett, s hívott bennünket is, hogy nézzük meg mily sok és nagy kigyó van ott, de bizony mi borzadva mentünk el a helyről és nem néztük meg.

Egy folyócskán keresztül kompon hoztak át bennünket hintóinkkal, és azon is vittek vissza. A révész házikója a bannanak és pálmák alól alig látszott ki, a mi a folyó partján szép képet nyújtott.

Kandy-i fönök.

Kandyban a benszülöttek üzletében olcsón jutottam több tárgyhoz. Rendkívül érdekes a vásárcsarnok, a tóból kiágazó folyócska partján nyitott bódéival, melyben a megszámlálhatlan sok fajta gyümölcsöt árulják. A singhales szép kontyával, nagyon könnyű öltözetben, csipőre tett kezekkel várja a vevőt, és azt a szolgáljával szolgáltatja ki. Az ananász halomokban fekszik, és öt krajczárért bizony jót lehet kapni, tiz krajczárért pedig a legnagyobb példányokat, ennél drágább nem is volt, még az idegenek számára sem.

A szomszédfaluban egy parasztgazdát is meglátogattam, és kértem, mutatná be dolgozó elefántja tudományát, a mit készségesen teljesített is. A szolga azonnal elment a folyóban fekvő állathoz, mely munka után, nem rég feküdt a vízbe. Hizelegni kellett neki, hogy meg ne haragudjék, vízzel locsolta a fejét és hátát, az nagyon jól esett neki, aztán szólítgatta, hogy keljen fel a vízből. Arra haragos hangon ordított valamit vissza az állat, ismét locsolta a szolga, mig végre szíveskedett a vízből kijönni. Előmbe hozták a gyepre, köszöntettek vele, és aztán mondták, hogy parancsoljak hát neki akármit, meg fogja tenni. Erre én zavarba jöttem s a mi hamarosan eszembe jutott, a szófogadó állat rögtön megtette, majd egész közel állva hozzám, meghajtotta magát. A szolga kezében egy hosszú nyélen éles vasdarabka

volt, avval kényszerítette szótfogadni; ha makacs-
kodni akart, azt kissé bőrébe szurva, parancsára

Ceylonban lakó indiai leány (Tamil) és kúszó páfrány.

kinyujtotta a hátulsó lábát, és azon ment fel a
szolga a hátára, és azon módon jött le is. Kérdez-

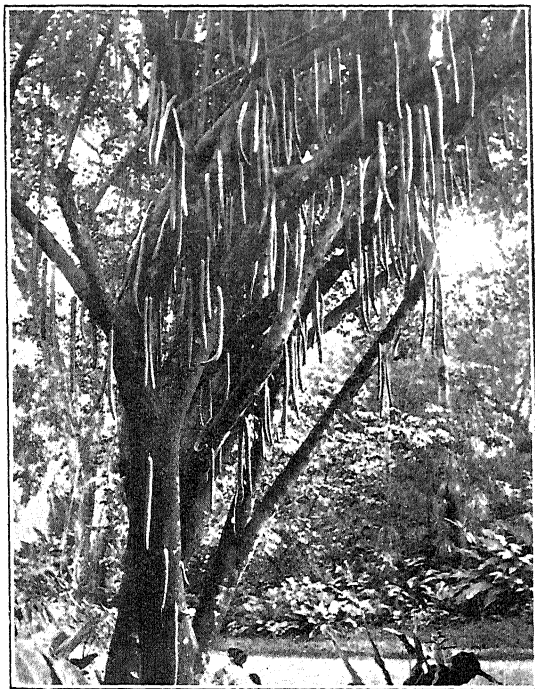
tem, hogy jóindulatú-e? Hogyne lenne, válaszolt tulajdonosa, hiszen ő még csak gyerek, alig van negyven éves. Szereti-e a szolgát, a ki vele bánik? Kell neki őt szeretni, de a szolgának nagyon jól és igazságosan kell vele bánni, különben az elefánt megölné őt.

A mezei munkához ott ritkán használnak singhalest, mert az nem szeret dolgozni, azt tartja, meg lehet élni munka nélkül is, vagy legalább is igen kevés munkával. A jó munkások ott az Indiából átszármazottak, a kiket »tamilnek« neveznek. A tamil nőket öltözkükről és arról lehet felismerni, hogy orrukban és füleikben nagy karikák vannak. Ez még a műveltebbek között is szokásos viselet. A tamil szorgalmas és jó munkás. Ceylonba jár dolgozni és theaszedéssel keresi kenyerét, mert Dél-Indiában a szárazság miatt csekély a termés a megélhetésre.

A minő szépek a fiatal ceyloni nők, épp oly hamar elhervadnak és rútak lesznek. Akkor legfőbb élvezetük a bagózás, melyet ők különös módon készítenek fekete lekvár formára és azt rézedényekben tartják maguknál. Nehányat én is hoztam magammal, igen csinos alakúak; kis lapátka van lánczra fűzve az óraformájú réz-bagótartóhoz.

Ceylonban kevés gabonavetést láttam, a rizs még zöld volt; a hetivásárokon, a piaczon, meg-

néztem a gabonaterményeket, miket garmadákban árulnak, de a legtöbb itt, valamint Indiában, zsizsikes volt. A konyhára való rizskása pedig tokos és piszkos. Ceylonban mindig egyforma meleg van. Nyáron.

Gyertyafa (candletree).

délben semminek sincsen árnyéka, sőt délben már Indiában sincs. Több izben volt mennydörgés záporral, már kezdődött az esős évad, mely kétszer van évente, tavasszal és ősz felé.

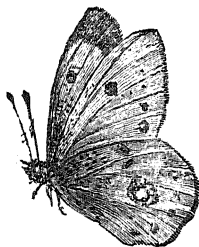
A katonákat sárga vászon ruhában láttam gyakorlatra menni. Sárga vászon, lepelszerű öltözetben járnak a papok is.

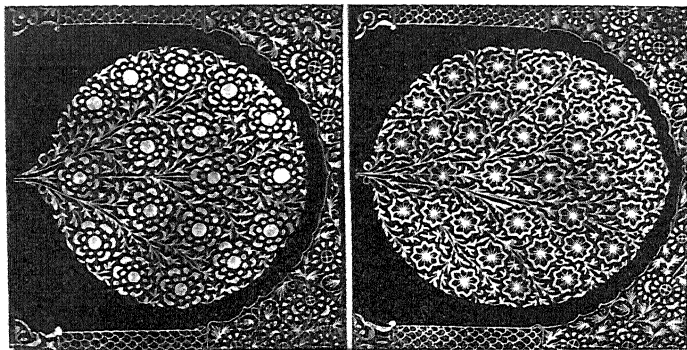
Ceylonban ugyan nincsen minden szobához külön fürdőszoba, mint Indiában, de van egy tökéletesebben berendezett fürdő-helyiség zuhanyokkal, kádakkal, tetszés szerint hideg és meleg vízre, a miért külön kell fizetni a szállodában, mert nem jár a lakással. A fürdő itt is igen jól esik, bár nincsen oly meleg, mint Bombayban; s ide egy-napi hajózás távolságra van az egyenlítő, a hol, mint mondják, nem sokkal van melegebb, mint a védett Kandyban. Kandy nappal majd oly meleg, mint Colombo, de este és reggel jóval szelidebb, a menyenyiben a hűvös éjjeli tengeri szellő nem hútheti le a levegőt a dérig, mint Colomboban a tengerparton.

A Queen-szálloda páfrányokkal diszített széles nyitott folyosójáról a Buddha foga templomára látni, a hol délután öt óra tájban tartják a templom előtt az áhitatos zenét, mely ugyan inkább macskamuzsikához hasonlít, és éktelen lármájával mintha a szállodai vendégek figyelmeztetésére szolgálna, hogy odacsalogassa őket és kisebb-nagyobb áldozattal kedveskedjenek a bálványoknak. Pálmalevelekre írt régi imákat is árulnak ott akkor.

Estebéd után rendszeren ezen a jól kivilágított

folyosón, nagy amerikai székekben heverésztünk, s ha nem volt kivel diskurálnom, akkor jobbra, balra ülő szomszédaim beszélgetésére hallgattam, a mi rendesen a napi események felett folyt. A már eléggé világító holdnál a tó vizének csillogása szép látványt nyújtott a fölé hajló magas királypálmákkal. Ilyenkor tervezgettük a másnapi teendőket, s rendelkezünk az igazgatóságnál.

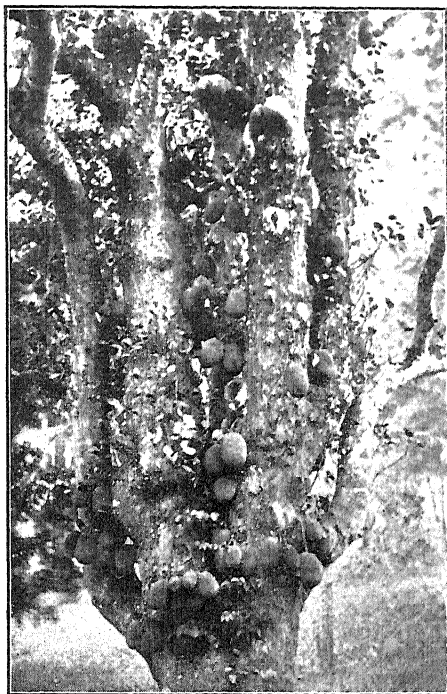

Candyból Colomboba.

Február 11-én reggel a városban még egy rövid sétát tettem, itt-ott a nyitott üzletekbe betekintve, nem-e mulasztottam el valaminő különlegességet megvenni, de csakhamar visszatértem lakásomba, az ablakban kiszárított növényeimet könyvekbe rendezni, a mi nem csekély fáradsággal járt, mert némelyik akkora példány volt, hogy csak több rétebe hajtogatva fért el; ezeknek rendbehozása után kérettem számlámat. Nemsokára a szolga el is hozta, kezében tartva egy nagy seprőt és magával hozva egy ormóttan szemétkosarat. Mit akar ezekkel, kértem őt? Ő pedig rendbe szedett szobámban körültekintve gúnyosan felkiált: »hát hol az a sok dudva?«

növénygyűjteményeimre ezélezva. »Talán bizony magával viszi mind?« »Ne is gondolja — felelém — hogy én azt a maga kosarának készítettem, persze hogy mind elviszem haza!«

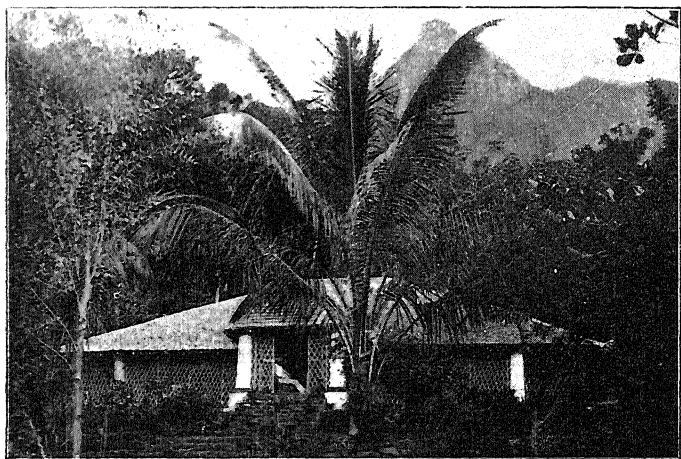
Jackfa gyümölcssei.

A számla négy napra szólt. Teljes ellátás hat rupia volt naponta. — Megérte.

Déli étkezés után még egy kissé elmélkedtem nyughelyemen a folyosón, feltettem magamban, hogy

a délutáni utolsó vasutazásom alatt, Colomboig gondosan megfigyelek mindent, a mit jövet főfájásom és fagyoskodásom miatt nem tehettem.

Vonatunk délután egy órakor indult Kandyból. Személyvonat lévén, este hat óra után ért csak holdvilágnál *Colomboba*.

Ültetvényes lakása Ceylonban.

Cook szerint Kandy és Colombo között vezetne a föld körül a legélvezetesebb és legkedvesebb panorámájú vasutvonal. Abban igaza lehet, mert az leírhatatlan szép, sokkal szebb a nuwara-eliyai vonalnál (a mi pedig szinte elragadó volt), ez minden képzeletet és leírást csúfol. A hegyek, völgyek csodás alakulásai, a csúcsok kimagaslásai, a pálya

merész sziklák közötti kanyarulatái által, a létező legtropicusabb s legbujább vegetatio kíséretében, a legbámulatraméltóbb látkép bontakozik ki és váltja fel egymást. A sok kisebb-nagyobb ültetvényes tanya, gazdagon megtermett gyümölcsfákkal, regényes fekvésekben, felettük a hegyek mögül majd innét, majd onnét tűnik elő kaczerul az érdekes Adam's-Peak. (Tiszta időben az ország minden részéből látható.)

Egyik állomás kertjében egy különös növényt pillantottam meg. Egy szolga bekiált, kívánok-e valamit enni. Enni semmit sem, mondtam, de adjon nekem abból a növényből! A szolga tépett egy csomócskát, azt benyujtva, a vonat megindult. Az állomásfőnök ezt láthatta, mert coupém előtt kalapját lekapva, meghajlott, valószínűleg annak jeléül, hogy azon növénykét ők is különösnek tartották.

Az állomásokon cocusdió-vizet kínáltak mindenütt a népnek pár centért, a legegészségesebb szomjoltó ital a mocsaras vidékeken.

Vonatunk szép hidakon szaladt át, széles folyók felett, kisebb-nagyobb patakok, melyeknek vize a lesodort föld színétől majd veresre, majd pedig sárgára van festve, majd ismét kristálytisztaságú, és temérdek vizesések adnak életet a vidéknek; a földet mindenütt smaragd szín borítja, kopárságot nem lehetett látni sehol sem. Közbe-közbe cocusdió-erdőkön át, végre a síkra értünk. Ott gyenge

emelkedések között, a mocsaras legelőkön a szarvasmarha mélyen gázolva az iszapban, nyakig érő fű

Ceyloni teherkocsi, pálmalevelekkel fedve.

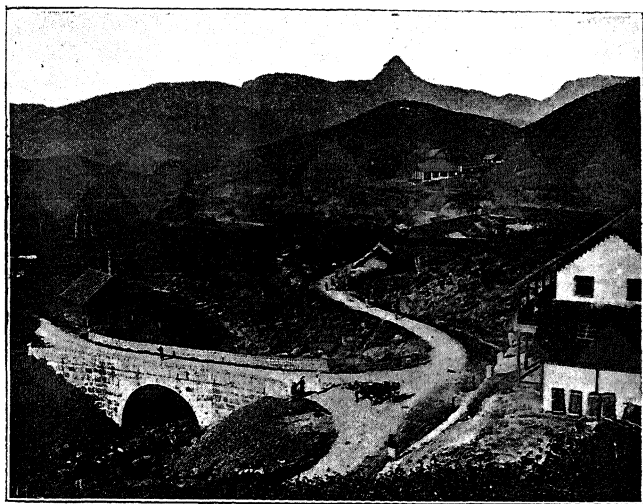
között kapaszkodott kifelé a kolompos után, a tisztásba.

Ezentúl minden oldalon sok édesvízű tó, melyeket az eső és a hegyekről jött vizek táplálnak, benőve szebbnél-szebb vízinövényekkel, sok helyen lotosokkal is, melyek déli fekvésekben már elvirítva, de az északiakon most teljes virágzásban vannak.

Hat óra után még néhány perczig holdfénynél élvezve a vidéket, megérkeztünk Colomboba.

Ezen személyvonatnál csakis megrendelt lovasfogatok szoktak várni az utasokra. Ezt nem tudva,

kocsi nélkül maradtam. Egy rendőrt kérdeztem, hogy mitevő legyek? Azt felelte: »tegye podgyászát a kicsi ökrös kocsira, maga pedig üljön egy kis gyaloghintóba, úgy menjen a városba«. Podgyászomat be is tettem a rendőr tanácsa szerint az ökrös baldachinos kétkerekű szekérbe, de bizony magam is mellé kuporogtam, mire a rendőr intett, hogy »*all right*«. Azzal az én pupos kis ökröcském (zebu) galoppban futásnak eredt, s majd kirázva a lelkemet, a szálloda elé értünk, hol én mentegezni kezdtem magamat fogatomért, de az igazgató megnyugtatót,

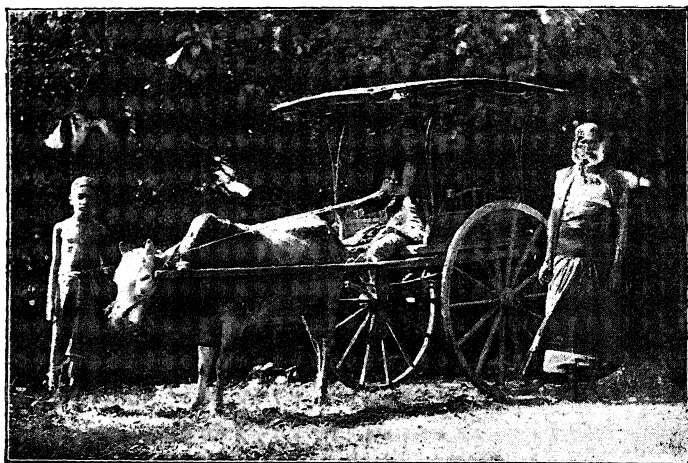
Adam's Peak.

hogy ez naponta előfordul; helyeselte, hogy podgyászomat nem hagytam el.

Másnap reggel Cookhoz mentem, ki érdeklőn kérdezett ki élményeimről és értesített, hogy teljes négy napot tölthetek még Colomboban, mert a Valetta csak 16-án, éjjel egy órakor fog elindulni. Ennek nagyon megörültem.

Szállodámba visszatérve, benszülött ismerőseimet kívántam meglátogatni, miért is egy kis hintót szólítottam elő, Swámy névjegyét és lakását pedig az igazgatónknak mutatva, arra kértem, magyarázza meg azt a szolgáltnak s vigyen engem oda.

A jó singhales jó kedvvel el is szaladt velem;

Podgyászkocsi Colomboban. (Zebu-fogat.)

útközben egy udvar előtt leszállított, megnézendő egy ezeréves teknősbékát. Hogy volt-e ezeréves, azt

nem tudom; de nagy, igen nagy volt, egy négyszögölnél is jóval nagyobb lehetett, mellette egy valamivel kisebb is vele együtt legelészett a gyepen.

Utcza Ceylonban.

Swámyt névjegye után megtaláltuk, de nem a saját lakásán, hanem a fiáén volt, egy szép, nagy zöld pázsitos, virágos udvarban. A lakóház mellett egy hivatalos középületben dolgoztak többen; úgy vettem ki, hogy ő a város ügyeiben tanácsos és sok oly dolgot tett magáévé, a miért nem jár fizetés.

Bemutatta nékem a fiát, a menyét, kinek orrában függött a nagy, díszes ékszer, jelölül, hogy ő indiai tamil. Butorozva európaiasan voltak.

Azontúl Swámy készítette a terveket colomboi időzésemhez.

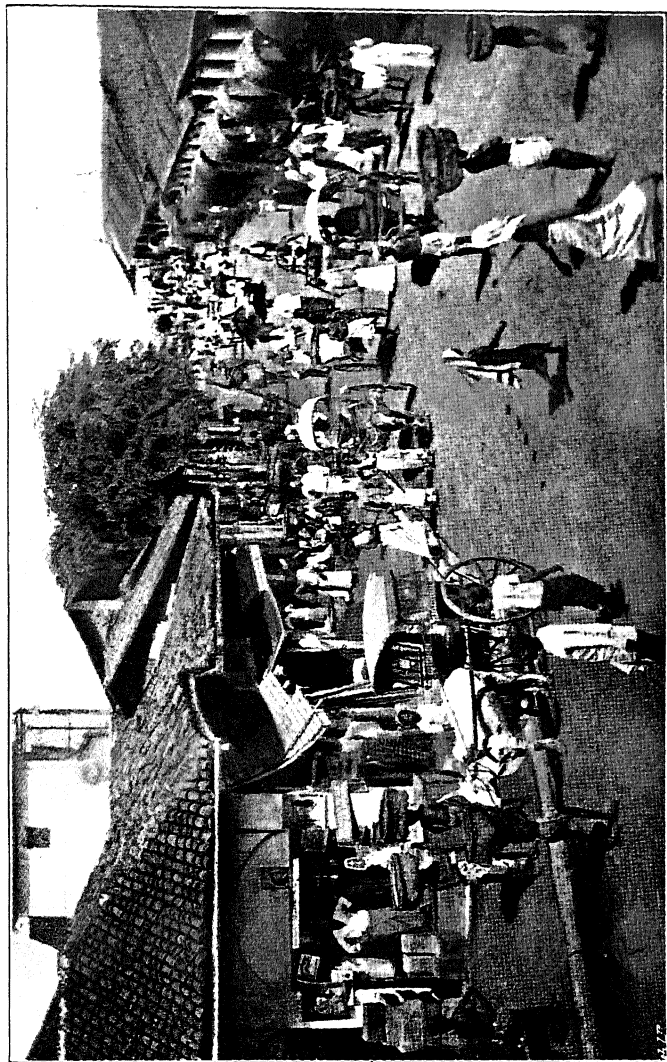
Aznap délután két óra után értem jött saját fogatán; bemutatta a város érdekességeit, legszebb utczáit. Sok édesvizű tó van a városban, melynek környéke jó izlésű épületekkel volt diszítve és nem

Gyermekek Colombo utczáin.

volt nehéz oly növényzet mellett azt elragadó széppé tenni. Esőzések alkalmával az árvíz ott gyakori.

Négy óra tájban a külvárosban, egy magasan fekvő dombon, csinos villa előtt neje várt már bennünket, s szívélyesen üdvözölve, egy óriási nagy salonon keresztül, egy kisebb vendégszobába vezettek, kezeimet megmostam, és rendbe szedtem maga-

A benszilőttek negyede Colomboban.

mat. Ott minden érkező vendéggel az a szokásos első teendő. Azután a nagy salonban foglaltunk helyet; theát és cocusdióvizet szerviroztak; a cocusdiót előttem vágták fel és a benne levő kristálytisztá vizet poharakba öntötték, mondván: »ez a legjobb szomjúságoltó és legegészségesebb ital az egyenlítő körül«. Van cocusdiótej is, de az kevésbé kedvelt. Egy másik szolga pedig három méteres legyezővel hűsítette a levegőt felettünk, ami igen kellemesen hatott.

Később a ház előtti fedett terassera ültünk. Swámy innét mutatta termékeny rizskása-földjeit, melyek a völgyben a dombot környezték és a melyek aratás után egészen víz alatt voltak.

A háztól nem messze volt az istálló három lóval, kocsiszín négy kocsival és kis gazdasági épületei. Nagyobb birtoka vasuton egy órai távolságra volt és azt ő maga kezelte.

Este hat órakor csinos, egylovas fogata előállt, és két szolga kísért szállómba. Akkor láttam, mily messze lakik; jó félórányira, erősen hajtva. Igazgatónk jól ismerte őket, s mondá, hogy gazdag emberek.

Másnap reggel egy nagy csokor lotos-virágot hozott nekem, s egy másik kocsin, más lovacskával, elvitt engemet ékszert vásárolni; a gyöngyhöz és rubinhoz jól értett.

Aztán hivatalába ment, én pedig a szobám

melletti erkélyen két nagy amerikai szék támlájának nádfonású lyukacskaiba huztam be a lotos-virág hosszú szarait. Huszonkét darab volt; ki akartam azon módon jól szárítani őket, s haza vinni talismánul, a hol nagy öröömre ismerőseimnek bővebben osztogathattam belőle.

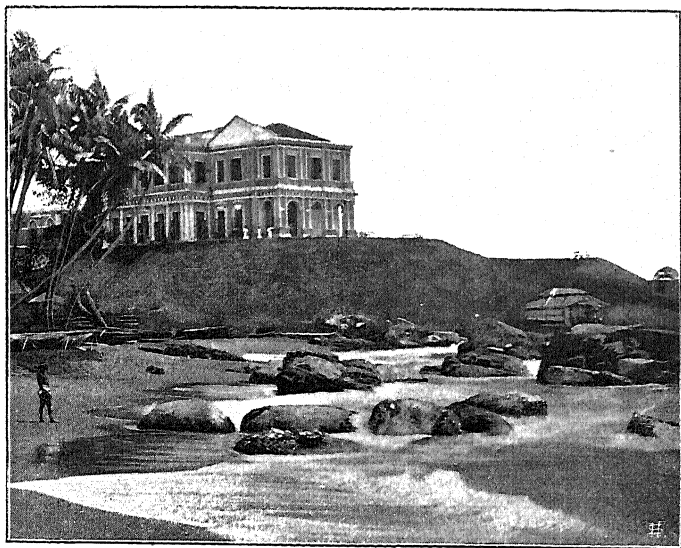
Délután néhány rokonának szép lakását mutatta meg, hogy fogalmam legyen arról is. A berendezés mindenütt európaias volt, a mit sajnáltam.

A kastélyok előtt érdekes crotonfák álltak egyes példányokban, mely odavaló speczialitás és a szállodák előtt is faedényekben vannak felállítva, mint nálunk a kávéházak előtt az oleanderek.

Az egyik crotonfának majd minden levele más, formája, színe és mélyen bevágott különböző csipkézete által. A másik pedig egy vagy fél centiméter széles és arasznyi hosszú levéllel bodros külsejű s valamennyi diszfaj, fehér, sárga, rózsaszínű vagy piros csíkokkal a fényes leveleken zománczozott külsőt ad a pyramis-alakú fáknak. A crotonfa csakis napos, nedves melegben díszlik és a ceyloni lakosok vetélkedési tárgyát képezi, épp úgy a vízmedenczékben a különös fajú lotosok. Az ismeretes, örökké nedves, gőzös levegőben Ceylon szigetén a növények egyáltalában remek példányokká fejlődnek.

A kertekben itt is, ott is, szép arany páfrányokat szakított nekem emlékül.

A harmadik napon ő látogatott meg engem nejével, mit előre jeleztek, és meghívtak az egy órányira fekvő Monte Laviniába, egy igazi angol ebédre, hogy fogalmam legyen, minőnek kell annak lennie, ha jó.

Monte Lavinia szálló, Colombo közelében.

Pompás leves volt, utána ottani halkülönlegesség és rák; a máskor élvezhetlen, gyűlölt nemzeti étel, carry is volt felszolgálva és most mennyire izlett; finom főzelék, kirántott csirke gyenge zöld salátával, melynek közepéből mayonnaissal kevert saláta emelkedett ki pyramis-alakban; cocusdió, fagylalt és sütemények. Valóban kitűnő volt minden.

A Monte Lavinia szálloda magas, szellős dombon fekszik egy félsziget sarkán szép kilátással a nyílt tengeren halászokra, kik zsákmányaikkal előttünk szálltak ki.

A tengerpart szélén néhány magas fáról cocusdiót szedtek. Amelyik a szedő kezéből kiesett, az a

Halászok, friss zsákmányukat viszik eladni.

földre esve, szétloccsant; azért nagy vigyázattal kell mind lehozni, mert nem lehet úgy rázni, mint nálunk az almát.

A szálló előcsarnokában egy házaló csipkeárúsnetől néhány zsebkendő-szélet vettem, melyet ott készítenek az asszonyok.

Ebéd után szobát nyitattunk, s nevével egy órára kissé megpihentünk. A kirándulóknak ott óra-

számra kell a szobát fizetni. Öt óra tájban ismét kocsijokban vittek vissza lakásomra, bár onnét vasut is vezetett. De a szép, érdekes utat meg akarták mutatni.

Meghívtak ismét ebédre magukhoz, de azt már el nem fogadhattam. Az utolsó napra szabad kívántam maradni. Szobámba kísérték, s megköszönve irányomban való szíves jószágukat, bucsút vettem tőlük, emlékül adtam nekik nálam levő fényképemet, a mit ők másnap viszonoztak.

Elképzelhetni, mily jótétemény volt nekem szíves előzékenységük.

Hazaérkezve, levélben köszöntem meg szíves-ségüket.

Hogy mi az epesztő honvágy, addig nem ismertem, pedig egész utamon gondoltam hazámra, s még sem vágytam haza. Utolsó este azonban, elgondolva, mi minden történhetett eljövetelem óta, oly fájdalmas érzés vett rajtam erőt, hogy egész éjjel nem tudtam aludni, s alig vártam hazaérkezésemet.

A vágy, hazafelé menni, annyi erőt adott, hogy másnap este egész könnyű szívvel mentem a Valet-tára, s éreztem, ha még nem mehetnék haza, beteg lennék a honvágytól. Az utolsó napot részben csomagolással, részben bevásárlásokkal töltöttem. Több kedves emléktárgyat vettem. Két sárgaréz-edényke vételében is kedvem telt, melyek egyike ezüst-

tel volt berakva. Az ékszerészek valósággal ostromoltak áruikkal és hajóra menetelemkor is vettem még tőlük egyet-mást, előbb megvizsgáltatva, hogy rá ne szedjenek. Két-három hamis kő kivételével jól vásároltam, a mit csak itthon

lehetett igazán megítélni.

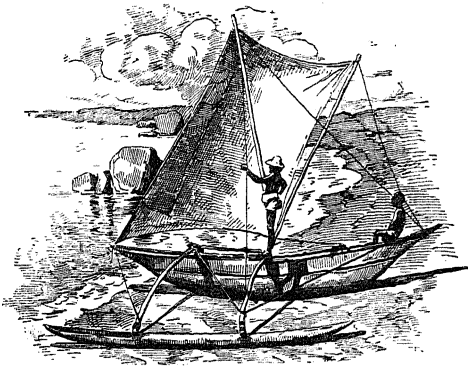
A gyöngynek ott van hazája; ott halászszak a buvárok, és a legszebb színű rubin ott található. Saphir kék, zöld és fehér színben, sőt macskaszem is van. A többi nemeskövet leginkább Birmából hozzák oda. Egy arra hivatott egyént kérdeztem, hogy kitől lehet nemeskövet legbiztosabban vásárolni: az angol üzletekben-e, vagy pedig benszülöttektől? Erre a vállát vonogatta egy ideig és végre azt mondta, hogy az bizony mindegy — a benszülöttektől még előnyösebb venni. A ceyloni ékszerészek is árulnak oly szép és olcsó kosárkákat, hogy nőutas nem állhatja meg, hogy ne vegyen.

Colomboban nagy kender- és kötélraktárak vannak, de a ceyloni nedves levegőben a szövetféléket a penész ellen csak fáradsággal lehet megóvni a tönkremenéstől, a rozsdá pedig a vaskereskedésekben tesz nagy károkat, a mit akkor tapasztaltam, midőn egy nagy üzletben lakatot kerestem, s ott rozsdamentes tárgyakat alig láttam.

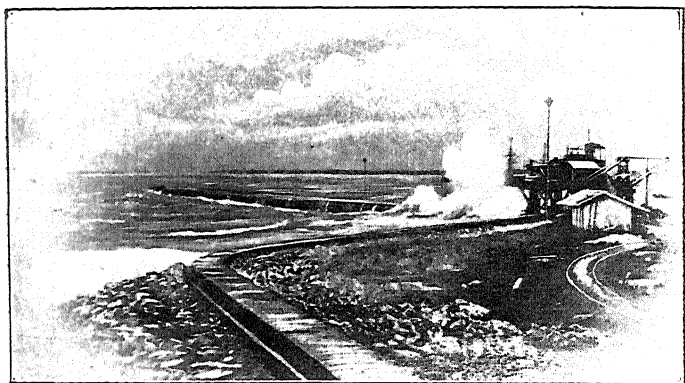
A Valetta reggel megérkezett, s vendégeivel, kik Ausztráliából jöttek vissza, az étteremben találkoztam.

Az utasok közül, kikkel én Adenig mentem, négyen haltak el addig sárgalázban, kettőt tüdőbaj ért utól.

Ujságolták az urak, hogy hajnalban Ceylon közelében a fedélzeten egész jól látható dér volt, az Ausztráliából hozott híg zsiradék és vaj pedig csonttá fagyott.

Canoe.

A legnagyobb hullámtorlódás Ceylonban.

Tengeri út Colombotól Adenig.

Este hat órakor mondtam Isten hozzádot az örökké felejthetlen, kedves, szép szigetnek. Időmet ott jól felhasználva, elégedett kedélylyel léptem ismét a hajóra, mely engemet közelebb visz hazámhoz!

A hajó utasai még parton voltak, s csak tíz óra után tértek vissza a kapitánnyal R. F. Briscoe-val együtt. Azalatt én az estét a fedélzeten töltöttem 8 óráig. De a hajó szemet vett fel; piszkos port hordott a szellő rám, s így lementem a cabi-nomba emléktárgyaimat rendezgetni és lefeküdtem; jó Istenemet kérve, lenne továbbra is velem, mialatt elaludtam.

A tengeri hajókon nem szokás az ajtókat éjjelre bezárni; legtöbbszörre ki vannak kapcsolva, hogy avval is több levegőjárás legyen és függöny húzódik előtte.

Sokszor neveltünk egy és más apró történetkén. Hajón sok titok kiderül.

Cabinom ajtaja is nyitva lévén, éjfél után a soros hajófiú halk kopogására felébredtem. »Az ablakot zárom le« mondá. »Hagyja kérem — válaszólam álmosan — oly fulasztó meleg van.« »Jól van« mondá, azzal kiment. Alig telt bele egy óra, egy nagy hullám csapott be az ablakon, mely rám is locsósant ágyamban. Ijedve ugrottam fel, az ablakot betenni, de nem sikerült, visszafeküdtem, gondolván, hogy az csak véletlenség volt. De bizony pár perc múlva az előbbinél sokkal nagyobb, hosszabb hullám csapott be, úgy hogy azt hittem, az egész tenger jön be. Erre megijedtem, s egy ruhadarabot magamra kapva, kiszaladtam a hálócabinnak csarnokába, segítségért kiáltottam, amire az én brindisii piros gallérú éltes hölgyem előbujt ágyából, hasonló öltözetben, ijedve kérdezvén, mi a bajom? Cabinomban a tavat látva, előcsöngette a hajófiut — ami nekem is eszembe juthatott volna — ki az ablakot be akarta tenni, hogy a vizet felmerje, szemrehányó pillantásokat vetve rám. »Ugy-e mondtam, — szól — hogy be kell tenni az ablakot; most engem büntetnek meg.«

Ez az eset kissé megrázkódtatott. Másnap lázas lettem, szél is fujt, és három napig fel sem mentem a fedélzetre. Szerencsére podgyászomnak nem lett baja a nedvességtől; frangipani búcsúcsokrom ment csak tönkre.

Az utazó közönség közül addig, a piros gallérú hölgy kivételével, senkit sem ismertem, és fülkémben magamban maradtam épp úgy, mint jövet is a hajón. A mint kissé megnyugodtam, ismét ködfátyolképekben vonultak el emlékezetemben a rég- és közelmúlt idők emlékei: midőn férjemmel fiatalon, majdnem mint gyermekasszony, csekély értelemmel otthont alkottunk azon kedvezőtlen éghajlatú helyecskén és kevésbé termékeny földben, melyet férjem őseitől s áldott jó szüleitől öröklött; sokszor magam elé képzeltem a boldogabb vidékek növényzetét, sőt fantáziám olykor a délszak flórája közé is elvezetett, — hogy mily szép is lehet ott! De én azért épp oly jó kedvvel, mint vasszorgalommal igyekeztem kertemet szépíteni, gyarapítani az idegen ajkú szláv lakosság között, valamint a hasznosat a mindennapi élethez megteremteni, mintha csak Kánaán földjén dolgoztam volna. Ma mégis azt tapasztalom, hogy ha nem is jutalmazódik a jóakarát az ember óhajta szerint, de kevés kivétellel nekünk európaiaknak mennyivel áldásosabb lakóhely az én kertecském-mel még egy ilyen igénytelen helyecskéje hazánknek

is, a megcsodált, termékeny, szép Ceylon-szigetnél! S vajjon nem így járnánk-e az életben egyéb kívánságainkkal és álmainkkal is, ha azok teljesülése mindig ránk lenne bízva? Fáy András (az író) atyámnak gyámja és tanácsadója volt s azt mondotta: »Nincsen teljesen boldog helyzet, de vadsors sincs, mindkettőt azon szempont szüli, melyet eszed, szived választ, hogy tekintsd és érezd belőle állapotodat.« Mily üdvös volt rám nézve, hogy ilyen nézetek között neveltek!

Az utazási hajlamot édes atyámtól örököltem. Bárha több írói tehetséggel áldott volna meg a sors, hogy utazási tapasztalataimból olvasóimnak jobbat nyujthatnék.

*

Adenig aztán már elég jól voltam. A fedélzetre jártam beszélgetni az Ausztráliából jöttekkel. A sok szép növény, melylyel a hajó még Brindisiben fel volt díszítve, mikor jöttünk, mind tönkre ment. A kapitány már akkor mondta, hogy a nagy oceán erősen sós levegője minden növényt tönkre tesz. A nagy thuják az ajtók mellett lankadtan álltak s minden egyéb asztaldísz mintha leforrázva lett volna. Hajónk díszítése éppen nem volt tetszetős.

Reggelenként a fedélzetre menve, ha a cabinokban tócsát láttam, nevetve mondtam: ez is hullámfürdőt kapott az éjjel.

Az utazó urak, a kapitány, tiszték, szolgák, de minden férfi is, reggel 9 óráig térden felül felgyúrt hálóruhában járt fel s alá a fedélzeten; az volt a legélvezetesebb sétájuk egész Suezig. Kilencz órán túl azonban ilyesmi soha elő nem fordult. Így van ez minden déli tengeren járó hajón; és elképzelhető, hogy a naponta frissen felmosott deszkán mily jól érezhették magokat sétálva, a míg az nedves volt.

A szokásos hajójátékok már nem folytak oly vidáman mint jövet; épp úgy a szinielőadások sem.

Jövet az utasok névsorát nyomtatva kaptuk. Most sok nemzetiség volt együtt, mert visszafelé sokan olyan hajón jönnek, aminőt kapnak. Gondolatuk már otthon járt, s az utazástól elfáradva, eltompulva is voltak. De esténkint az angolok nagy fényűzéssel öltözködtek; más nemzetbeliek közül többen sokszor az ellenkezővel tüntettek.

Nyolcz nap alatt Adenbe értünk és az örökös viharokról ismert Bab-el-Mandeb szorost szélcsendben hajóztuk át. Reggel tiz órakor vetettünk horgonyt Aden előtt, hol este tizig időztünk. A kedvező idő mellett fél nappal előbb érkeztünk mint a hogy vártak bennünket, tehát az egész nap szórakozásra maradt.

Legtöbben a Valetta csolnakján mentek Adenbe, de kapitányunk azt mondá, hogy Aden nem Colombo. A nap a hegyoldalban fekvő Adennek igen egyenest

nekitűz, és forró, azonkívül alig van oly érdekes látnivaló, mit a hajóról látni nem lehetne. Tehát én a hajón maradtam, a hol még elég szórakozásom is volt. Igen szép a szürke, sziklás hegyoldalban a város, veresen fedett házaival.

Az öbölben álló hajók kapitányai átjöttek a miénket meglátogatni, a fedélzeten egész közel hoztam. A jobbféle kereskedők is feljöttek holmijokat árulni, u. m.: strucztollat, persa himzéseket, kelméket, csigaféléket stb.

A hajó körül számtalan apró csónakban fehér talpú néger gyerekek mutatták be művészetüket. Felmentek ugyanis a Valetta legtetéjére, s az oldalon függő mentőcsónakok szélére állva, lesték, hogy mikor dobunk le ércpénzecskeket a tengerbe. Szívesen leugrottak négy-öt krajczárért a magasból a vízbe, s fogaik közt hozták ki a ledobott pénzeket. Ez nagy kedvtelésünkre szolgált. Fekete bőrük csodálatosan finom, mint a selyem atlasz.

Minden hőség daczára kellemes, gyenge szellő lengedezett a fedélzeten, s a vászontetőt is gyakran öntözték, hogy hűvös legyen, mert a víz nagyon megtöri a nap erejét.

Délután négy óra tájban visszatértek utasaink Adenből — fél betegen. A déli órákban szobát kellett ott nyitattaniok, megpihenni a hőségtől, s nem telhetett ott kedvük semmiben sem. A hajóról épp oly jól láthattak volna mindent, a víztartókat kivéve,

melyek nagyszerűen vannak építve, csak kevés édes vizet tudnak bele teremteni, s minden csepp vizet meg kell fizetni. Nagy thea- és kávéraktárait Arábia látja el. Különben angol erőd van ott s katonaság ügyel fel a Vörös-tenger torkolatára.

Oly villámélességű csipkés hegyeket, nem tudom láttam-e valaha másutt, mint a minők Aden vidékén vannak. A tiszta láthatáron a sziklalánczolat csipkés szélei gyönyörű látványt nyújtottak.

Este hat órakor az adeni erőd feletti hegyről ágyulövések jelezték a Bombayból jövő, már alig várt postahajót. Este 9 órakor az be is futott az öbölbe, ekkor a felügyelő hajó ismét ágyulövessel, a horgonyzó többi hajó pedig nagy kivilágítással üdvözölte. Az utasokat és podgyászt gyorsan hajónkra szállították, s tíz órakor indultunk.

Colombotól Adenig magam laktam egy cabint, de Adenben már a piros gallérú, éltés angol aszszonysággal kellett megosztanom négy-ágyas fülkémét, a kinek annyi toilettje volt, hogy egész fülkémét elfoglalta. Nagyon szeretett öltözködni.

Elbeszélte, hogy a ködös angol telet szívesen cseréli fel az egészséges meleg éghajlattal. A hajóéletet is nagyon szereti; mindezt sok angol teszi, s a telet úgy töltik el, hogy Ausztráliába utaznak minden különösebb czél nélkül.

Kapitányunk mindig gúnyolt bennünket, ha a hajón vásároltunk valamit, és azt állította, hogy

Londonban az indiai különlegességeket, vagy bármely világrészbe valót is, a legolcsóbban és a legjobb minőségben lehet megvenni, mert oda minden irányból összehordják a hajók és minden kapható, mint sehol másutt a világon, még az otthoni legjobb üzletekben sem.

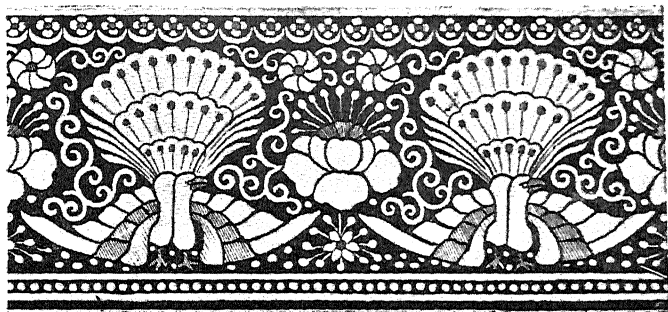
Itt megemlítem, hogy a London közelében fekvő Kew (Kiú) gardenben vannak a világ legnagyobb üvegházai, a melyekben a forró égélj összes fái, növényei láthatók; a kertben lévő két muzeumban pedig az öt világrészben gyűjtött fák, pálmák, növények és azoknak csodálatos gyümölcsei, virágai száraz minőségben, és a hazájokban felvett fényképekkel felette érdekes a növénykedvelőknek, hol már azóta magam is egy élvezetes délutánt töltöttem. Minden délután egy órakor ágyulövessel jelzik az összes üvegházak nyitását. A kert maga rendkívül nagy kiterjedésű és szép.

Adenben a bombayi hajóval egy érdekes külsejű fiatal utas tizenegy hónapos fiacskájával érkezett hajónkra. Nejének otthon kellett maradnia súlyos gyöngélkedése miatt, a miért ő a gyermeket Londonba vitte neje szüleihez. Neki pedig utazást tanácsoltak a föld körül. A fiucskát az első szobaaszszony gondoztatta mindig saját szobájában. Nappal édes atyja levegőre, a fedélzetre vitte, hol a fiatal apa iránt nagy volt a részvét.

A Vörös-tengeren én még elég szerencsésen mentem át; többnyire a fedélzeten voltam. Azonban Suezben a levegő egyszerre hűvös lett. Hajnalban a mint odaértünk, rögtön feltrombitáltak bennünket az ágyból, hogy felöltözködve menjünk fel a fedélzetre, a mire már este is figyelmeztettek bennünket, mivel a suezi egészségügyi bizottság tartja vizsgálatát a hajó utasai felett, s akkor én megfáztam.

Colombói csónak.

Indiai rajz.

Sueztól Brindisin át Budapestig.

Megérkezve, pont hat órakor a fedélzetre mentünk. Az öt-hat tagból álló bizottság a feljárt mellett félkörben állt kapitányunk mellett. Először a hajó matrózai lépdeltek egymás után el a bizottság előtt; egy hajótiszt hangosan számolta őket jegyzék szerint, amint a kapitány őket átvette; azután jöttek a pinczerek, szobalányok, a második osztály és utoljára mi, első osztályú utasok mentünk egymás után lassacskán, arcunkat a bizottság felé fordítva, hogy lássák, egészségesek vagyunk-e. Akik a jegyzék szerint ott nem voltak, u. m. a gépész, fűtő stb., azokat a bizottság kereste fel.

Egyiptomi utasainkat csónakba szállítva, helyettük másokat vettünk fel, s nyolcz órakor tovább indultunk.

Ismailiában kevés utast kaptunk.

A csatornán kevés hajónak kellett most kitérni, tehát — bár alig észrevehető lassusággal — a csatorna partjainak kimélése miatt, mégis elég jól haladtunk.

Nappal láttuk, amint a sivatagból a forgószél egy sűrű nagy porfelhőt (Samum) hozott a csatorna fölé, mely ott sokáig forogva, leszállt. Amiből nagyon megérthettük, mikép telik meg oly könnyen a csatorna homokkal és miért kell azt folytonosan tisztítani, hogy medre elég mély maradjon a nagy hajók átjárásához. A legkisebb hullám is, mely a parthoz ér, már sodorja be a homokot a csatornába, s nem lehet elég óvatosan menni. Itt néhány perczig tartó záporosót is kaptunk.

A csatornán éjjel a hajó útját maga előtt villamos sugárlámpával világítja meg, mi az utasoknak nagy gyönyörködésére szolgál.

Még a csatornán haladva, este 11 órakor bekopogtatott a hajófiú, hogy az ablakot betegye, mert egy óra mulva Port-Saidba, nyílt tengerre érünk, hátha szél talál fujni, s megfáznánk. Aznap korán reggel Suezben a vizes fedélzeten többen megfáztunk s én is egész nap rendkívül nagy migrainben szenvedtem.

Ismailiából nekem is szándékom volt Egyiptomba menni, de főfájásom miatt nem mertem; egyenesen haza utaztam.

Az ablakbecsukás után elaludtam; egyszerre roppant recsegésre és ingásra ébredtem fel; erős szél zúgott kívülről és úgy dobálta hajónkat, hogy azt hittem, szét kell törnie. Akkor értünk a Földközi-tengerre. Tengeri utazásaim között ez volt a legkellemetlenebb. Reggelre ugyan kissé csillapodott a szél, de én már többet nem jöttem magamhoz.

Egész resignációval feküdtem étlen, szomjan. Az alatt a jó időben a közönség mulatott és koncertezett is, bár kissé erőltetve, inkább unalomból. Az én piros gallérú cabintársnőm pedig minden este nagy díszbe csapta magát az estebédhez. Jobb óráimban beszélgettem vele. Egyszer, mikor öltözködve a tükör előtt nagyon ágaskodott, hogy megláthassa, feltűzött rendjelei vajjon szépen állnak-e ruháján, ágyamból ránézve, mondtam: »de szép is maga ma este a fehér selyemruhájában«. »Ugy-e, válaszolá. Maga hozzám képest fiatal; magának is oly szépen kellene öltözködni.« »Oh, ments Isten! Én azt szeretném, ha csak egy ruhám lenne; még azt is sokallom, a mi van!«

Minden meleg ruhám a nagy ládában volt eltéve, mert Egyiptomban akartam kiszállni. Persze, a Földközi-tengeren már jó lett volna a meleg ruha, de csak könnyebb holmim volt kéznél és a napkalapom.

Cabintársnőm egy másik elegáns, német hölgygyel, aki nagyon nagyra tartotta magát — egy

lipcsei könyvkereskedőné volt — felajánlották, hogy meleg ruháimat ládából előhozzák, a nyáriakat pedig elpakolják. Nekem jól is esett volna, de félttem, hogy a szíves, könyörületes hölgyek ládám növénytartalmát kibeszélik. Abban az időben nem volt szabad még virágokat sem vinni más országból a phylloxera miatt. Kapitányunknak a parton egy sárga thearózsát téptek ki a gomblyukából a vámőrök. S az én ládámban mennyi szárított növény volt! Ha elgondoltam, hogy azokat lotosaimmal együtt a tengerbe dobják, egész oda voltam.

Tehát hogy koczkáztathattam volna én azoknak a sorsát, egyéb ártatlan vásárolt kincseimmel együtt! Pedig hát rosszul voltam értesülve, mert azokat egy vámnál sem kifogásolták.

Márczius 3-án jött el a nagy nap, a midőn igen szép, napos, csendes időben behajóztunk Brindisibe, a honnét három hó előtt, azaz december 3-án hajóztunk ki.

Fekete esőköpenyemet magamra vettem, fejemet egy nagy fekete csipke-echarpba burkolva, emlékül magammal hozott kis sola-kalapomat tartottam kezemben, midőn Cook megbizottját a fedélzeten megpillantottam. A kiszállásra kész utasok között azonnal hozzá csatlakoztam, mint egy jó ismerőshöz, egyenesen a vámhivatalba vezetett bennünket, hol futólag átnézték holminkat. A Grand Hôtel Internationalba kísért, a hol menet is szállva voltam.

A jó Isten ismét szerencsésen visszavezérelt öreg Európánkba, a hol a jó levegőtől csakhamar talpra álltam!

A »Valetta« este kilencz óra után indult el utasaival a kikötőből Angliába s mondhatom, hogy nagyobb örömmel láttam nálam nélkül távozni, mint midőn három hó előtt Indiába indultam rajta. Hosszú távollét után a visszatérés érzete, még egy ily magányos nőnek is mint én, boldogító.

Két napig időztem Brindisiben. Az alatt ott volt Stephania özvegy trónörökösnek is, ki Nápolyból Triestbe menve, szállodánk közelében kötött ki; a főherczegnő vidáman sétálgatott a fedélzeten.

Szerettem volna Corfuba átrándulni a szép Achilleont, szeretett királynénk kedvencz tartózkodási helyét megnézni, de hajó akkor oda nem ment s hiába vártam.

Brindisiben a szebb kerteket megnéztem. Márczius 5-én délután Cook megbizottja az indóházhoz kísért, podgyászomat feladta s hat óra tájban indultam, nem sajnálva a tengert, sem a hajóéletet.

Midőn Ceylonból elindultam, azt hittem, hogy annyi szép dolog után, évekig sem fogok más utazásban gyönyörködni. Csalódtam. Pontebbán túl épp úgy élveztem a szép hegyes vidéket, mintha csak azért utaztam volna arra.

Bécsből, hol pár napot pihentem, néhány jó barátommal és rokonommal tudattam, hogy márczius 10-én érkezem Budapestre.

A pályaudvarban örömtelt szívvvel üdvözöltem őket s együtt mentünk fel lakásomra a Pannonia-szállodába, hol igen jól esett az előzékeny tulajdonos és kedves nejének szives üdvözlése.

Néhány nap mulva volt Kossuth Lajos temetése, — megcsendült a

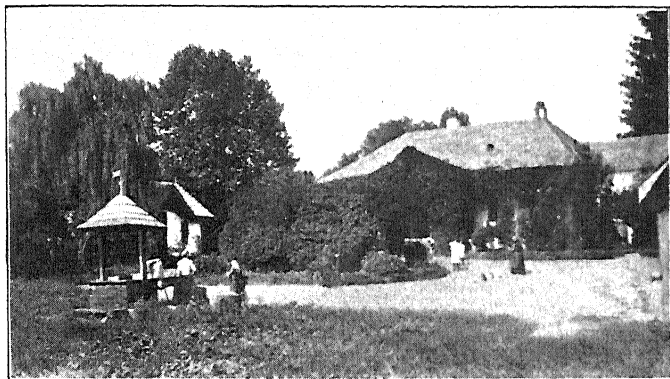
Hazádnak rendületlenül
Légy hive oh magyar!

Mintha lelkelem visszhangja szólalt volna meg!

Mocsáry De'áné
Fáj Mária.

Nagyalusi otthonom, a hol könyvem írását befejeztem.

Visszaemlékezés.

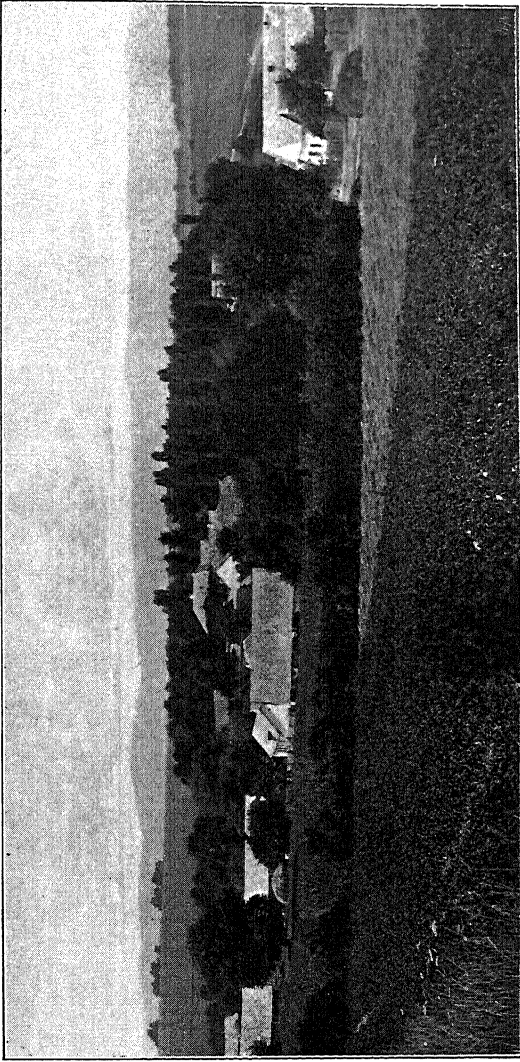
Évek multak el, de utazási emlékeimen — melyek mint egymásból kifejlődő tündéries látképek vonulnak el lelki szemeim előtt — ma is gyermekes örömmel merengek.

A válás kedveseitől, megszokott szerény otthonunk elhagyása s a rohanva előretörő utunkban a fájó és kellemes érzés küzdelméből lelkünk csak akkor ébred tudatra, ha idegen ország csodás tájai ötlenek szemünkbe s a végtelen sivatagból magasra fölemelkedő pyramis évezredekre visszamutató jelcsúcsán megakadt gondolatunk a történelmi idők emlékébe mélyed, melyből akkor ébred föl ismét, ha Palaestinának vérrel, könnyel szentelt földjén

egész lényünket az istenséghez való fölemelkedési vágy hatja át

Tovább a csendes, majd tajtékot forraló tengeri út Indiába, ott drágakövekkel kirakott paloták, sírboltok, csipkeszerűen áttört márványfalakkal, mintha az idő, mint egy hatalmas nagy pók, ezüstszálaival szötte volna be; derült kék ég alatt dús növényzettől illatozó kertekben, évezredek óta fennálló templomok búbajos rejtelveikkel, szájról-szájra szálló mondáikkal mindezek mellett a Ganges szent vizében isteneihez esdekelve az egyszerű, de jólelkű nép! Kell-e ennél vonzóbb látomány?

Ha szobámat benépesítő képeimre tekintek, mintha valóságban látnám a sötét erdőn átvonuló darjeelingi útról a kopár sziklák fölött jégkristályoktól csillogó Himalaya csúcsait, átsurranó felhőktől pillanatnyira beárnyékolódó fenséges völgyeivel, — lejjebb a Ganges völgyében tropikus fák- és növényzettől környezve, az emberi szorgalom-alkotta gazdag tanyákat; majd ismét a Ganges deltáján, gyönyörű kertek mellett, a tenger örökké változatos hullámai ringatják tovább hajónkat és utitársaink érdeklődő, vidám csevegése közben érkezünk a világ legszebb földdarabjára: Ceylon szigetére, az egyenlítő közelébe, hol a nép őserdők között, gond nélkül él és magas páfrányfák árnyékában, rohanó folyók partjain fáradhatlanul úzi a vadat; s ha a dértől fehér Pedura-Galla csúcsáról szétteltekintünk, az egész szige-

Nagyfalu, Nógrád vármegyében, a kálnói útról felvéve.

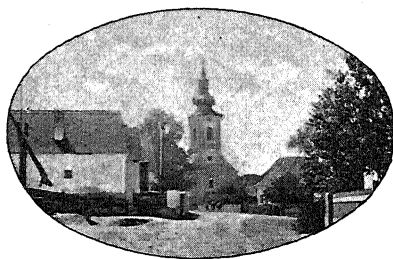
tet belátjuk a tengerig huzódó, pompásan árnyalt völgyeivel; a tenger partján pedig csillámló, édesvizű, lotosvirágos tavaival isteni, fenséges tájkép tárul szemeink elé!

Valóban, felejthetetlen emlékek ezek!

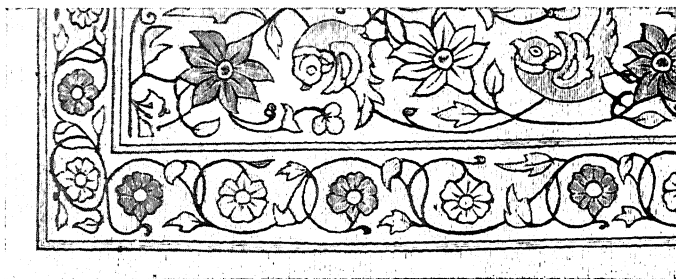
Áldom is érte örökké a gondviselést! És mégis az emberi lélek kifürkészhetlen titka, a honvágy, ez édenben lepett meg engemet és a haragosan hullámzó tengeren, ezer veszély közt lebegő szárnyain hozott vissza kis otthonomba; de egyszersmind utazásom emlékei szebbé tették az életet, kedvesebbé az emberi társadalom-alkotta világot és erőt kölcsönöztek a továbbküzdéshez.

Szivemből köszönöm kedves olvasóimnak, hogy fárasztó utamon eddig elkisértek.

Vajha úgy írtam volna le utamat, hogy az élvezett sok gyönyörből olvasóim is részesülnének.

Nagyfalusi evang. templom.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó az első és a második kiadáshoz	1
Budapesttől Egyiptomig	5
Egyiptom	8
A Nilus-folyón	17
Luxor és Thebae	25
Assuán, Phylae és Abydos	35
Kairó	46
Szentföldön	55
Jeruzsálem	61
Jeruzsálemből Jerichoba, a Jordán völgyébe	65
Jeruzsálem vidéke	77
A Földközi-tenger ázsiai partjai mellett Syria és Görögország felé haza	90
India. Budapestről Brindisibe	101
Tengeri út a »Valetta« gyorsgőzösön Brindisitől Adenig	105
Vörös-tenger	114
Bombay	124

	Oldal
Kandalla. (Hasznos tudnivalók az utazáshoz és a vezetőkről)	149
Bombayból Ahmedabadba	162
Jeypore (Dsaiapúr, rózsaszínű város)	168
Delhi (Dewan-i-Khas)	183
Az úton Ó-Delhitől Uj-Delhi-ig. (Szokások)	196
Ágra (Taj sirbolt)	209
Luknow (Laknó; Cownport)	222
Benares. (Vízben imádkozás, halottégetés és hindu nők)	231
Calcutta. (Botanikus-kert)	247
Calcuttából Darjeelingbe. (Himalaja, Csoma sirja)	263
Tengeri út Calcuttától Colomboig. (Délindiai képek)	295
Ceylon szigetén. Colombo	306
Kandy és vidéke	317
Nuwara-Eliya. (Magas fensík; páfrányerdő. Veddák)	334
Kandy. (Botanikus-kert)	348
Kandyból Colomboba. (Monte Lavynia)	364
Tengeri út Colombótól Adenig	380
Sueztől Brindisin át Budapestig	389
Visszaemlékezés	395

Hibaigazítás.

A 45. oldalon, alulról 5. sor, olvasni helyett *angolul* olvasandó.

A 195. oldalon, alulról 5. sor, India helyett *Indra* olvasandó.

A 285. oldalon, felső sorban, Csoma kutatásai *Tibetben* olvasandó.

